

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»

на правах рукопису

РОГОВА НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК [338.5:338.246.025.2](043.5)

БЮДЖЕТНІ МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН
В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

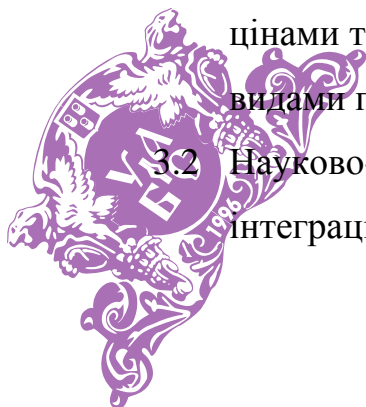
Макаренко Михайло Ілліч,
доктор економічних наук, професор

Суми – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ.....	12
1.1 Сутнісно-функціональний аналіз ціни та процесів ціноутворення як об'єктів державного впливу.....	12
1.2 Аналіз форм та методів державного регулювання цін і процесів ціноутворення.....	29
1.3 Міжнародна економічна інтеграція як фактор ціноутворення та цінорегулювання на внутрішньому ринку.....	46
Висновки до розділу 1.....	67
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ БЮДЖЕТНИХ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДЕРЖАВІ.....	70
2.1 Податки як інструмент бюджетного регулювання цін.....	70
2.2 Інструменти бюджетно-видаткового регулювання цін.....	93
2.3 Аналіз світових тенденцій антикризового бюджетного регулювання.....	114
Висновки до розділу 2.....	140
РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	143
3.1 Науково-методичний підхід до визначення взаємозв'язку між цінами та обсягами надходжень до державного бюджету за різними видами податків.....	143
3.2 Науково-методологічний підхід до оцінки привабливості напрямку інтеграційного розвитку.....	163

3.3 Напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання цін в умовах інтеграції.....	180
Висновки до розділу 3.....	197
ВИСНОВКИ.....	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203
ДОДАТКИ.....	221
Додаток А – Рейтингова оцінка українських ТНК.....	221
Додаток Б – Показники кількісної оцінки бюджетних методів регулювання цін.....	223
Додаток В – Масив вхідної аналітичної інформації моделі оцінки пріоритетності векторів інтеграційного розвитку України.....	237
Додаток Г – Практична реалізація науково-методичного підходу до оцінки пріоритетності векторів інтеграційного розвитку.....	238
Додаток Д – Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження.....	246

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
 Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Незважаючи на поширення та розвиток ринкових умов господарювання, наявність збалансованої системи державного регулювання виступає необхідною умовою ефективного функціонування економіки будь-якої країни, забезпечуючи подолання тих негативних ефектів, які не можуть бути нейтралізовані виключно за допомогою механізмів ринкової саморегуляції. Особлива значущість важелів державного впливу проявляється у сфері ціноутворення, зважаючи на ключову роль ціни та, зокрема, цінової стабільності у формуванні вартісних пропорцій суспільного відтворення, стимулюванні ділової активності та забезпеченні рівноваги товарного і грошового ринків.

При цьому досягнення цілей фінансової та цінової стабілізації при виникненні кризових явищ в економіці можливе в основному за рахунок бюджетних методів впливу, які, виступаючи економічними методами регулювання, носять більш адміністративний, обов'язковий характер порівняно з монетарними заходами, забезпечуючи вищу результативність в умовах невизначеності та турбулентності зовнішнього середовища.

Таким чином, виникає об'єктивна потреба в узагальненні та систематизації підходів до застосування методів державного регулювання процесів ціноутворення, удосконалення та визначення податкових і бюджетно-видавкових важелів впливу на ціни.

Основні теоретико-методологічні засади та практичні аспекти застосування бюджетних важелів регулювання цін розглядаються у роботах таких вітчизняних дослідників, як М. М. Артус, Г. В. Василевська, З. М. Васильченко, Д. М. Гладких, А. Б. Дрига, М. М. Каленський, М. В. Корнєєв, Я. В. Литвиненко, М. І. Макаренко, В. М. Опарін, Д. В. Полозенко, Г. М. Филюк, С. М. Фролов, І. Я. Чугунов та інші. Значну увагу дослідженню

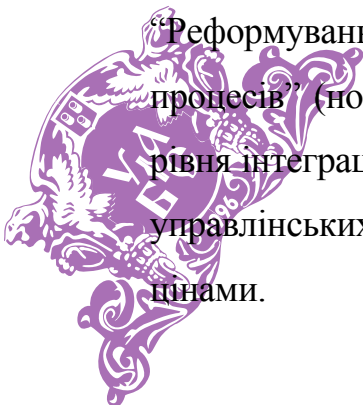

підходів до застосування бюджетних методів регулювання цін приділяють у своїх працях також російські та інші зарубіжні дослідники, такі як Е. П. Бабін, Н. Х. Вафіна, В. Є. Єсіпов, В. Ойкен, І. К. Салімжанов, Г. А. Тактаров, О. М. Цацулін, Е. А. Уткін.

Незважаючи на достатньо повне дослідження сутності, методів формування та функціональних характеристик ціни у розрізі ряду економічних теорій, питання вибору дієвих методів, форм та інструментів державного впливу на процеси ціноутворення досі залишаються дискусійними. Більш глибокого дослідження потребують також методологічні аспекти реалізації завдань бюджетного регулювання цін в умовах зростання ступеня міжнародної економічної інтеграції та розвитку партнерських відносин на рівні окремих підприємств різних країн, що обмежує можливості державного впливу на ціни та зумовлює формування нових видів зовнішніх загроз та цінових ризиків.

Актуальність вирішення вищезазначених проблем та недостатній рівень його теоретико-методологічного обґрунтування у вітчизняних наукових дослідженнях обумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати дисертанта враховані при підготовці звітів за науково-дослідними роботами, що виконуються в ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Зокрема, до звіту за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держреєстрації 0103U006965) увійшли висновки дисертанта щодо формалізації взаємозв'язку між цінами та обсягами надходжень за різними видами податків; за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держреєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо врахування рівня інтеграції та ступеня економічного розвитку держави в процесі прийняття управлінських рішень з приводу застосування податкових методів регулювання цінами.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних засад застосування методів бюджетного регулювання для забезпечення стабільності цін в умовах інтеграційного розвитку економіки.

Поставлена мета дисертаційного дослідження зумовила доцільність вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності ціни як економічної категорії і об'єкта державного впливу, дослідити особливості прояву функціонального змісту ціни в ринковій економіці;
- проаналізувати та систематизувати теоретико-методологічні підходи до державного регулювання цін та процесів ціноутворення;
- розглянути основні форми міжнародної економічної інтеграції та ідентифікувати основні характеристики її впливу на процеси ціноутворення і формування задач державного регулювання цін в умовах інтеграції;
- обґрунтувати напрямки і особливості впливу податкових та видатково-бюджетних регуляторів на цінову складову державної політики;
- провести дослідження світових тенденцій бюджетного антикризового регулювання та сформулювати на основі виявлених переваг комплексну систему стабілізації кон'юнктури вітчизняної економіки;
- розробити методичний підхід до ідентифікації залежності індексу споживчих цін (а також індексу цін в промисловості, будівництві, сільському господарстві) від обсягів надходжень за різними видами податків;
- формалізувати короткостроковий і довгостроковий вплив подальшого напрямку інтеграційного розвитку України на рівень економічного ефекту в державі;
- обґрунтувати напрямки удосконалення державного регулювання процесів ціноутворення та правового упорядкування трансфертних цін.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, які виникають у процесі бюджетного регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку економіки.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку шляхом застосування податкових та бюджетно-видаткових інструментів.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження склали фундаментальні положення економічної теорії, державного регулювання економіки, теорії оподаткування, сучасні концепції бюджетного та податкового менеджменту, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам бюджетного регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку економіки. При розв'язанні поставлених завдань застосовувалися такі загальнонаукові методи дослідження: наукової абстракції, логічного узагальнення, порівняння та систематизації – при обґрунтуванні основних теоретичних положень та категоріального апарату; синтезу та аналізу – при визначенні сучасних закономірностей та стратегічних перспектив інтеграційного розвитку економіки України; порівняльного аналізу – при дослідженні міжнародних тенденцій бюджетного антикризового регулювання економіки; кореляційно-регресійного та багатофакторного аналізу – при розробці методичних підходів до оцінки взаємозв'язку між цінами та обсягами податкових надходжень за різними видами податків; методи економіко-математичного моделювання – при оцінці пріоритетності векторів інтеграційного розвитку України.

Інформаційно-фактологічну основу дослідження склали: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, звітні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, аналітичні огляди Міністерства доходів і зборів України (Державної податкової служби України), міжнародних аналітичних та аудиторських агентств; аналітичні огляди та звіти міністерств і відомств; аналітична інформація науково-дослідних установ; монографічні дослідження

та наукові публікації з питань бюджетних методів регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку економіки.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розвитку науково-методичних засад бюджетних методів регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку економіки.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

- розроблено науково-методичний підхід до встановлення рівня взаємозв'язку між цінами та обсягами надходжень до державного бюджету за різними видами податків, який базується на побудові економетричних моделей. Даний підхід дозволяє оптимізувати цінову політику в державі, враховуючи кореляцію базових показників доходної і видаткової частин бюджету та кількісно оцінити вплив кожного виду податків як на загальний рівень цін споживчого ринку, так і на рівень цін в межах бюджетоутворюючих видів економічної діяльності (промисловість, будівництво, сільське господарство);

удосконалено:

- методичні основи формування системи комплексного бюджетного регулювання з метою стабілізації економічної кон'юнктури через встановлення рівноважної ціни за допомогою прямих та непрямих податків, на основі врахування переваг і недоліків податкових інструментів, зважених на сучасні особливості розвитку вітчизняної економіки;
- методичні засади оцінки пріоритетності векторів інтеграційного розвитку України, які, на відміну від існуючих, передбачають порівняння двох і більше сценаріїв міжнародного співробітництва та враховують економічний ефект як у короткостроковому періоді (на основі побудови авторегресійної моделі), так і в довгостроковому періоді (за допомогою розробки дистрибутивно-лагової авторегресійної моделі);

набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади визначення пріоритетних напрямків та завдань державного регулювання цін із застосуванням бюджетно-податкових важелів за умов участі країни в процесах міжнародної економічної інтеграції на основі додаткового врахування двох ключових факторів: ступеня економічного розвитку країни порівняно з державами-партнерами, що інтегруються; етапу економічної інтеграції. Застосування даного підходу дозволить мінімізувати прояв негативних ефектів та прискорити отримання очікуваних переваг від інтеграції;
- теоретичні підходи до сутнісно-функціональної характеристики ціни, що дозволяють врахувати особливості впливу цінних інструментів на пропорції економічного розвитку та діяльність конкретних суб'єктів господарювання через ідентифікацію особливостей прояву функцій ціни на макро- та мікроекономічному рівнях;
- засади визначення системи реформування цінового субсидування на основі пропозицій щодо ідентифікації факторів впливу, задач та проблемних аспектів процесу реалізації корегуючих дій. Це дозволило обґрунтувати перспективні засади трансформації механізму регулювання цін;
- теоретичне підґрунтя державного регулювання цін із: 1) застосуванням інструментів бюджетно-податкової політики з метою прямої дії на ціни; 2) урахуванням ступеня та характеру впливу інтеграційних процесів на економіку з ідентифікацією відповідних переваг і загроз; 3) удосконаленням державного контролю процесів ціноутворення з приведенням його до міжнародних стандартів; 4) розвитком нормативно-правової бази у сфері трансфертного ціноутворення транснаціональних компаній.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що обґрунтовані в роботі теоретичні положення доведено до рівня методичних і практичних рекомендацій, які можуть бути використані комітетами

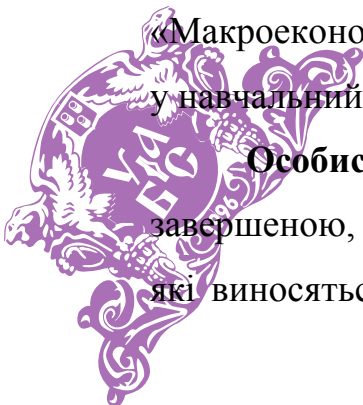

Верховної Ради України з питань бюджетно-податкової політики; Міністерством доходів і зборів України (Державною податковою службою України) при формуванні методичної бази та аналітичних оглядів з питань оподаткування та трансфертного ціноутворення у фінансовому та реальному секторах економіки; органами місцевого самоврядування, що здійснюють цінове регулювання, з метою підвищення ефективності процесу реформування вітчизняної економіки.

Висновки та рекомендації дисертанта щодо особливостей проведення внутрішньогосподарського ціноутворення впроваджено в діяльність Черкаського обласного комунального підприємства «Фармація» (довідка від 15.04.2010 № 05-14/34); щодо оптимізації структури посівних площ підприємств залежно від поточної та прогнозованої цінової ситуації на ринку та обсягів субсидування з державного бюджету – у діяльність ДП «ДГ «Еліта» Черкаського інституту АПК (довідка від 19.04.2010 № 36); щодо визначення взаємозв'язку між індексом цін в регіоні та обсягами бюджетних надходжень за різними видами податків – у діяльність Департаменту економіки та розвитку Черкаської міської ради (довідка від 12.10.2011 № 231/72); щодо реалізації державного регулювання цін з урахуванням впливу інтеграційних процесів, а також механізму нагляду за трансфертним ціноутворенням – у діяльність Черкаського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України (довідка від 18.04.2012 №58).

Одержані автором результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародна економіка», «Макроекономіка», «Бюджетна система», «Фінанси» (акт про впровадження у навчальний процес від 17.10.2012).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є завершеною, самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, які виносяться на захист, відображені в опублікованих працях. Результати,

11
опубліковані дисертантом у співавторстві, використані у дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися і отримали схвальну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: III Міжнародна науково-практична конференція «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 2005 р.); I–VII міжнародних науково-практичних конференціях «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2006–2012 рр.); II, IV та V міжнародних науково-практичних конференціях «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2007 р., 2009–2010 рр.); III Міжнародна науково-практична конференція аспірантів і студентів «Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації» (м. Сімферополь, 2007 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Економіка та менеджмент: перспективи розвитку» (м. Суми, 2012 р.); XV Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2012 р.).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 21 науковій праці загальним обсягом 3,3 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,07 друк. арк., у тому числі: 8 статей у журналах і збірниках наукових праць, що є фаховими з економіки; 13 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації складає 249 сторінок, у тому числі: основного тексту 186 сторінок, 17 таблиць, 37 рисунків, 5 додатків, список використаних джерел з 183 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В
УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ1.1 Сутнісно-функціональний аналіз ціни та процесів ціноутворення як
об'єктів державного впливу

Однією з центральних, системоутворюючих категорій в ринковій економіці є ціна. Через ефективне функціонування цінового механізму забезпечується досягнення оптимального вирішення суперечності економічних інтересів основних суб'єктів ринку – продавця і споживача. Проте, в силу недосконалості розвитку ринкових відносин в країні, наявності природних монополій, необхідності вирішення ряду соціальних проблем тощо, застосування вільного ціноутворення і виключно ринкової саморегуляції є неможливим. З метою попередження інфляційних процесів, згладжування циклічних коливань в економіці, забезпечення достатнього рівня споживання товарів першої необхідності, проведення протекціоністської політики та виконання ряду інших завдань органи державної влади здійснюють регулюючий вплив на загальний рівень цін в країні або на механізм ціноутворення для визначених груп товарів.

Із зміною економічної ситуації в країні та тенденцій розвитку світової економіки, появою та удосконаленням наукових розробок в галузі цінової політики, змінюються і пріоритети щодо вибору відповідних методів та інструментів державного регулювання.

В цілому ж, ефективність прийнятих рішень щодо реалізації заходів державного впливу на ціни та процеси ціноутворення буде залежати від врахування як поточних тенденцій розвитку внутрішнього ринку та

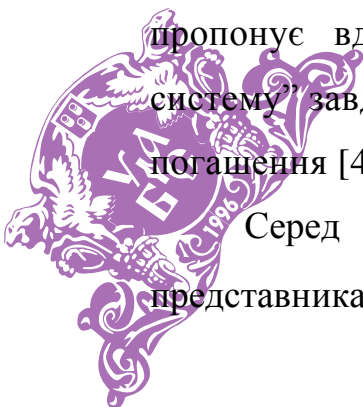
світової економіки, так і розуміння загальних закономірностей ціноутворення та положень теорії ціни.

Досліджуючи сутність ціни, як економічної категорії, та її роль у ринковій економіці, слід зазначити, що проблеми природи ціни та вартості і шляхів їх формування здавна цікавили людське суспільство. Ще в VI ст. до н.е. в Давній Індії радник царя Чандрагупти I Каутілья Вішнугупта в трактаті „Артхашастра” відрізняв ринкову ціну від вартості, вказуючи, що конкуруючий покупець збільшує ціну на товар, роблячи її вищою за дійсну вартість. Прибуток Каутілья включав в ціну товару і визначав його як 5 % з встановленої ціни для вітчизняних товарів, а для іноземних – 10 % [46, с.9].

Мислителі Античної Греції також приділяли значну увагу цій проблемі. Так, Ксенофонт у трактаті „Домострой” першим розглядає „цінність” товару з точки зору споживчої та мінової вартості, тобто вбачає дві сторони товару, а Платон у творі „Закони” вперше порушує питання про основу та рівень цін. Він вважав, що ціни повинні регулюватися державою, причому за основу треба брати таку ціну, котра забезпечувала б одержання поміркованого прибутку [46, с.11].

У середньовічному Китаї в XI ст. в політичному трактаті Лі Гоу „План збагачення держави, план зміцнення армії, план заспокоєння народу” з’являються думки щодо необхідності втручання держави у процес ціноутворення. Зокрема, автор доводить, що держава повинна контролювати ціни на зерно. Щоб запобігти свавіллю торговців – спекулянтів, казна має встановити такі стосунки з селянами, за яких ті восени продаватимуть зерно не дуже дешево, а весною купуватимуть не дуже дорого. Для недопущення значних коливань цін на зерно, Лі Гоу пропонує вдосконалити запроваджену Конфуцієм державну „амбарну систему” завдяки якій селяни отримували натуральні позики із 10 – 20 % їх погашення [46, с.15].

Серед дослідників доби середньовіччя необхідно зазначити також представника школи каноністів, Хому Аквінського, який у своїй праці „Сума

14
теології” звертав увагу на проблему „справедливої ціни” та розглядав обмін як суто суб’єктивний акт рівностей вигод [30, с.41; 46, с.16-17].

За доби пізнього середньовіччя меркантилісти зводили вартість лише до тієї форми, в якій продукт виявлявся як загальна суспільна праця, як гроші. Вони першими простежили, що в країнах які володіли рудниками відбувалося швидке нагромадження капіталу, а зростання заробітної плати відставало від зростання цін [46, с.25].

В період класичної політекономії була започаткована та отримала розвиток трудова теорія вартості, тому в цей період поняття «ціни» розглядалося нерозривно із поняттям «вартості». Так, родоначальник класичної політекономії в Англії У.Петті намагався визначити вартість, зводячи її до поняття „природної ціни”. Він першим започаткував трудову теорію вартості і довів, що „оцінку всіх предметів необхідно звести до землі та праці”, які є природними стандартами. За його переконанням, величина вартості – рівний робочий час, а праця – джерело вартості. Вчений змішував розуміння праці, як джерела мінової вартості, з працею, як джерелом споживчої вартості [46, с.31].

Значний внесок у розвиток трудової теорії вартості здійснили представники класичної школи політекономії А. Сміт, Д. Рікардо, Д. С. Мілль (табл. 1.1) [30, 78].

Узагальнюючи дані по теоретичному доробку мислителів доринкової доби та класичної школи в економічній науці, слід звернути увагу, що головним досягненням цього періоду стало виведення трудової теорії вартості як основи ціни. Переважна більшість науковців в цей час відстоювала позиції невтручання держави в економічні процеси в цілому і в механізм ціноутворення зокрема, віддаючи перевагу вільному впливу ринкових сил.

Таблиця 1.1 – Розвиток підходів до розуміння ціни в трудовій теорії вартості в період класичної політекономії

Дослідники	Основні постулати і здобутки, що стосуються визначення ціни та трудової теорії вартості
Адам Сміт	<ul style="list-style-type: none"> - розмежування споживчої та мінової вартості, більша увага міновій вартості; - споживча вартість розглядалась як природна „властивість” товарів; - вважав, що праця створює вартість в усіх галузях виробництва і встановив пряму залежність між робочим часом і розмірами вартості; - розрізняв натуральну й ринкову ціну товару. Натуральна ціна – це грошовий вираз вартості, вона – ніби стрижень, до якого тяжіють ціни всіх товарів; різні обставини можуть іноді їх утримувати на значно вищому або нижчому рівні; - вартість товарів утворюється при поєднанні заробітної платні, прибутку і ренти, що припадає на одиницю товару. Для товарів, у виробництві яких орендована земля не бере участі, ціна створюється від поєднання заробітної платні й прибутку.
Давід Рікардо	<ul style="list-style-type: none"> - мінова вартість є завжди відносною і виявляється у певній кількості іншого товару або грошей; - поряд з міною існує абсолютна вартість - це субстанція вартості, тобто втілена в товарі кількість праці. Мінова вартість є єдиною можливою формою абсолютної вартості; - звернув увагу на роль рідкості товарів у процесі визначення їх вартості; виділяв деякі товари, вартість яких визначається виключно їх рідкістю, бо ніякою працею не можна збільшити їх кількість, і тому вартість їх не може бути знижена з сили зростання пропозиції. Вартість цих товарів вимірюється в залежності від заможності і прихильності покупця; - розрізняв натуральну і ринкову ціни. Першу він вважав виразом вартості, а другу пов'язував з відхиленням від неї під впливом попиту і пропозиції; - відхилення цін на ринку є закономірним явищем. Тимчасове зростання цін може пояснюватися підвищенням попиту, падінням вартості грошей, встановленням податків на товари першої необхідності; - в умовах конкуренції ціна регулюється конкуренцією продавців і встановлюється на рівні натуральної ціни чи близької до неї, яка повинна гарантувати загально прийнятну норму заробітної плати і прибутку; - хоча ціни можуть підвищуватися і понижуватися під впливом споживчого попиту, проте вони повинні відшкодовувати виробничі і трудові витрати. Зростання продуктивності праці спричиняє зменшення вартості товарів; - в умовах вільної конкуренції капіталісти не можуть перекидати на ціну товарів приріст заробітної плати, а змушені жертвувати часткою прибутку.
Джон Стюарт Мілль	<ul style="list-style-type: none"> - вважав, що під вартістю або міною вартістю речі треба розуміти її загальну торгівельну силу, владу, котру дає володіння даною річчю над товарами, які продаються взагалі; - охарактеризував закономірності вимірювання попиту на основні групи товарів при зміні цін.

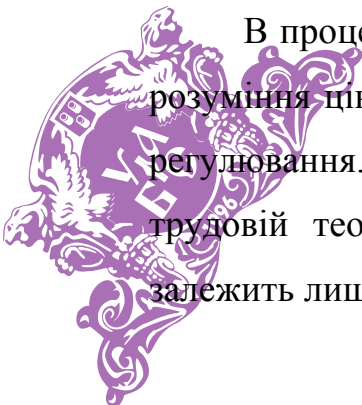

Необхідно звернути увагу і на внесок в розробку теорії вартості та ціни вітчизняних науковців: М. Х. Бунге, І. Вернадського та інших. Так, відомий український дослідник М. Балудянський ще у XVIII ст. відзначав, що законну ціну неможливо забезпечити законодавчо, оскільки посередня ціна на речі залежить від справедливої пропорції між покупцем і продавцем [140, с.59]. У першій половині XIX ст. український вчений Т. Степанов вивів свою теорію цінності, яка стала своєрідним синтезом трудової теорії (у її поясненні Д.Рікардо) в довгостроковому періоді із теорією попиту в короткостроковому [140, с.59].

М.Х.Бунге досліджував чинники, які впливають на зростання цін. Будучи прихильником фритредерства, він різко засуджував політику протекціонізму, яка спричиняла зростання цін. За його переконанням, підприємства під опікою уряду не є здоровими, бо вони позбавлені стимулів конкуренції. Протекціонізм затримує здешевлення продукції, зокрема на предмети споживання, й тим самим гальмує одержання підприємцями прибутків та розвиток техніки. Інший український вчений І. Вернадський досліджував різницю між споживчою і трудовою вартістю, цінністю і міноюю вартістю. На його думку, трудова вартість визначається працею, а не споживчими якостями. Цінність же відбиває відношення покупців до речей [46, с.79].

Вагомий внесок у розвиток трудової теорії вартості та дослідження проблем ціни здійснив К. Маркс, який акцентував увагу на понятті додаткової вартості, яка створюється у додатковий робочий час і привласнюється підприємцем. Він доводив, що зміна тривалості робочого дня відображається на величині ціни товару та обсягах додаткової вартості [46, с.84 – 85].

В процесі еволюції економічної думки сформувалися і інші підходи до розуміння цінового механізму та необхідності державного втручання у його регулювання. Так, сучасник Д. Рікардо, економіст Ж. Б. Сей, протиставляв трудовій теорії вартості «теорію корисності», за якою вартість товарів залежить лише від їх „корисності”, цінності.

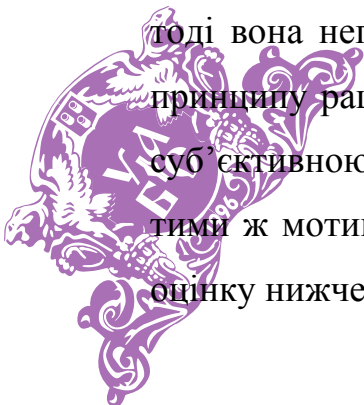

Ціла плеяда мислителів першої половини XIX ст. відстоювала необхідність державного втручання в економіку та в процеси формування цін. Наприклад, Жан Шарль Леонор Симонд де Сісмонді вважав необхідним державне обмеження вільної конкуренції, яка інакше призведе до виникнення протиріч між інтересами суспільства і окремих виробників. Роль держави він вбачав у регулюванні темпів економічного росту та проведенні соціальних реформ. Аналогічних поглядів дотримувалися П'єр Жозеф Прудон, Роберт Оуен та інші [30, с.59, 33, 35].

Важливе місце у формуванні теорій ціни посідає маржинальна спадщина. Методологія маржиналізму ґрунтується на принципі рідкості, в основі якого – припущення про обмежену величину пропозиції того чи іншого блага. В результаті, його ціна знаходиться в повній залежності від попиту, який, у свою чергу, пов'язується, із суб'єктивними оцінками. Маржиналісти вважали, що ціна базується не на вартості, визначеній витратами праці, і навіть не на споживчій вартості, а на корисності самої речі. Ціни, на їх думку, залежать від того, чи потрібен даний продукт споживачам, та від граничної потреби, яка формується у раціональних учасників економічного процесу.

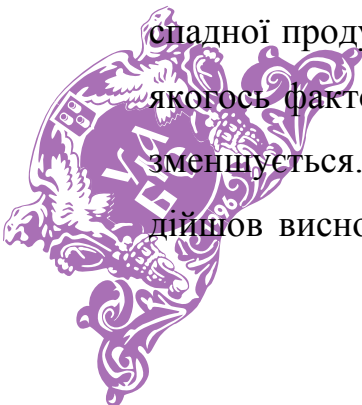
Так, представник австрійської школи маржиналізму Ф. Візер під терміном „гранична корисність” розумів суб'єктивну оцінку індивідом корисності останньої одиниці запасу певного блага. Інший представник цього напрямку – Б. Бем-Баверк – доводив, що граничні корисності визначають ціни не безпосередньо через попит, а встановлюють межі їх коливань. Верхня максимальна межа ринкової ціни певного товару залежить від суб'єктивної оцінки покупцем його корисності. Вище цієї межі ціна піднятися не може, бо тоді вона негативно відіб'ється на добробуті споживача і це суперечитиме принципу раціональної поведінки. Нижча, мінімальна межа ціни, зумовлена суб'єктивною оцінкою корисності даного товару продавцем. Керуючись тими ж мотивами, що й покупець, продавець також не може спустити свою оцінку нижче визначеної ціни [46, с.86].

Дещо інші позиції відстоювали представники «кембриджської школи маржиналізму». Її фундатор А. Маршал стверджував, що ринковий механізм, діючи в умовах необмеженої конкуренції, встановлює залежність попиту і пропозиції від ціни. Якщо на певному ринку ціна товару зростає, то попит на нього падає, а пропозиція також зростає. Коли ж, навпаки, ціна знижується – попит зростає, а пропозиція скорочується. На думку А. Маршала, ринкова ціна в ході цих коливань може набути певної стійкості, стати ціною рівноваги, при якій попит на даний товар зрівняється з його пропозицією. За переконанням вченого, на короткостроковому інтервалі більший вплив на формування цін справляє попит, оскільки пропозиція більш інерційна і не встигає за його коливаннями. Коли ж йдеться про довгострокову перспективу, роль основної ціноутворюючої сили переходить до пропозиції і пов'язаних з нею витрат виробництва.

Значимість досліджень А. Маршала в теорії ціни полягає також у введенні в науковий оборот поняття „еластичність попиту”, під яким він розумів співвідношення між зростанням попиту, що є величиною запасу, і зниженням ціни, або між ступенем зменшення запасу і підвищенням ціни. Іншими словами, якщо попит реагує на зміну цін, то він є еластичним. І навпаки, відсутність реакції попиту на зміну ціни говорить про його нееластичність [46, с.88].

Вагомий внесок в дослідження поведінки цін здійснили американські маржиналісти. Основоположник цього напрямку Дж. Б. Кларк розробив теорію про статику (рівноважний стан економіки при відсутності технічного прогресу) і динаміку (сукупність переходів з одного стану в інший) господарського життя. Зокрема, представляє інтерес виведений ним закон спадної продуктивності. В його основі лежить твердження, що із зростанням якогось фактора виробництва в порівнянні з останніми його продуктивність зменшується. Досліджуючи економічну рівновагу, американський вчений дійшов висновку, що ціни соціальних факторів виробництва, відхиляючись

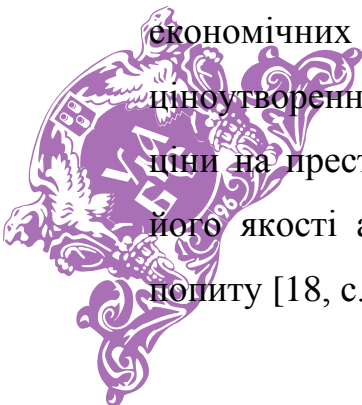
від граничних продуктів, одночасно приводять до руху ринкові сили, які вирівнюють рівновагу [46, с.90].

Проблеми ціноутворення досліджувалися і у роботах економістів-математиків XIX ст.: А.Курно, Л. Вальрас та інші. Так, А.Курно головну увагу приділяв проблемі ціни, розглядаючи її з боку попиту. Зв'язок цих величин вчений відобразив функціональною залежністю $D=f(p)$, де D – попит, p – ціна. Послідовно досліджуючи три ринкові ситуації (абсолютну монополію, обмежену конкуренцію і вільну (необмежену) конкуренцію), А.Курно математично визначив, якою буде ціна рівноваги в кожному з цих випадків.

Суттєвий внесок в дослідження ціни рівноваги здійснив засновник лозаннської школи – Л. Вальрас. Притримуючись принципу максимуму корисності, він побудував модель загальної рівноваги, яка базувалася на аналізі попиту і пропозиції та складалася з декількох систем рівнянь. Крім того, ним було виведено формули для визначення цін рівноваги [46, с.92].

Значні досягнення у вивченні проблем ціноутворення було здобуто вітчизняним вченим М. І. Туган-Барановським. Здійснюючи дослідження діяльності монополій, він одним із перших показав, що держава здатна подолати їх шкідливий економічний вплив. Заслугою вченого стала розроблена ним теорія кооперації, яку він протиставляє монополізму. Крім того, він вводить поняття розцінки, як своєрідної верхньої межі, ціни встановленою державою [133, с.104-110].

Окремо необхідно зупинитися і на теоретичному доробку засновника американського інституціоналізму Т.Веблена. Хоча переважна більшість його творів присвячена соціально-психологічному обґрунтуванню економічних проблем, ним було здійснено вагомий внесок і в теорію ціноутворення. Так, науці відомий „ефект Веблена”, згідно з яким зниження ціни на престижні марки товару сприймається споживачами як погіршення його якості або актуальності, що в свою чергу може зумовити зниження попиту [18, с.155-157].

Таким чином, узагальнюючи еволюцію наукової думки щодо визначення сутності ціни, можна зробити висновок про існування трьох принципових підходів до розгляду даної економічної категорії, що ґрунтуються відповідно на трьох теоретичних концепціях: теорії вартості, теорії граничної корисності та теорії попиту та пропозиції (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Теоретичні концепції трактування ціни як економічної категорії

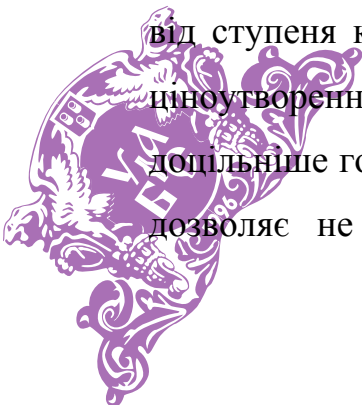
Найповніше сутність ціни і її роль в ринковій економіці можна дослідити через аналіз функцій, які вона виконує. Відповідно до сформованого в економічній теорії підходу, виділяють 4 основні функції ціни: облікову, стимулюючу, розподільчу та функцію збалансування попиту і пропозиції. Проте такий підхід не є єдино визнаним. Так, деякі дослідники звертають увагу і на такі функції ціни, як вимірювальна та функція критерію раціонального розміщення виробництва. Кожна із зазначених функцій є

проявом певного аспекту внутрішнього змісту економічної категорії «ціна» та представляє собою узагальнену характеристику даного поняття, незалежно від того, по відношенню до якого об'єкта вона розглядається. Поряд із тим, враховуючи комплексність поняття «ціна», широку сферу його застосування, конкретний прояв сутності кожної із зазначених функцій може мати деякі відмінності.

На нашу думку, дослідження особливостей функціонального змісту категорії «ціна» доцільно здійснювати в аспектах макrorівня (загальнодержавного) та мікрорівня (в розрізі окремих підприємств, домогосподарств). Так, облікова функція ціни, що в узагальненому розумінні є вираженням вартості продукції, сукупних витрат на її виробництво, з позиції мікрорівня може розглядатися як витрати споживачів на придбання конкретного товару або сума витрат праці, сировини, матеріалів та прибутку окремого виробника. Відповідно, на макrorівні облікова функція ціни відобразатиметься у сукупних витратах на виробництво всіх товарів і послуг, що виготовляються в країні за певний період часу. Аналіз динаміки цін на макrorівні має важливе значення при дослідженні інфляційних процесів, проведенні розрахунків реального ВВП та інших ключових макропоказників (рис. 1.2).

Слід відзначити наявність відмінностей у розгляді облікової функції ціни для ринкової та планової економіки. Так, за командно-адміністративного підходу до ціноутворення, ціна була відображенням планового нормативу витрат праці, фактичне перевищення якого покривалося за рахунок дотації.

У свою чергу, при вільному ціноутворенні, формування ціни залежить від ступеня конкуренції на ринку, обраних цілей і застосовуваного методу ціноутворення та інших факторів. Таким чином, в умовах ринкових відносин доцільніше говорити не про облікову, а про вимірювальну функцію ціни, яка дозволяє не тільки «вести облік» понесених витрат, але й визначати

ефективність використання ресурсів, величину прибутку, забезпечувати порівняння суспільних витрат на виробництво різних товарів.

Рисунок 1.2 – Мікро та макроекономічні аспекти функціональної характеристики ціни

Наступна функція ціни – зрівноваження попиту і пропозиції – найяскравіше проявляється за умов конкурентного ринку, коли вплив інших чинників, крім попиту і пропозиції, на встановлення ціни є незначним або взагалі відсутній. У такому разі ціна виступає саме тим фактором, зміна якого дозволяє збалансувати інтереси продавця у повному відшкодування

витрат і отриманні прибутку та інтереси покупця щодо найповнішого задоволення своїх потреб за якомога нижчими цінами.

На макрорівні реалізація зазначеної функції визначається відповідністю сукупного платоспроможного попиту та сукупної пропозиції. Це стосується як товарного ринку, так і ринків капіталу, праці, засобів виробництва. Невідповідність між попитом і пропозицією веде до зростання цін при товарному дефіциті та до їх зменшення при наявності надлишків товарів. Реалізацію функції балансування попиту і пропозиції у спрощеному вигляді можна представити наступним чином: при дефіциті товарів зацікавленість виробників у збуті продукції за вищими цінами сприяє нарощенню обсягів виробництва, зростанню пропозиції та, як наслідок, до поступового зменшення цін до моменту досягнення рівноваги, при наявності надлишків продукції відбуваються протилежні зміни. На практиці реалізація функції ціни щодо збалансування попиту і пропозиції може ускладнюватися такими чинниками, як монополізація ринку, здійснення заходів державного регуляторного впливу тощо.

Функція зрівноваження попиту і пропозиції взаємопов'язана із стимулюючою функцією ціни. Так, на мікрорівні більш високі ціни стимулюють підприємців нарощувати обсяги виробництва, підвищувати якість товарів та розширювати асортимент, а також шукати резерви більш ефективного використання ресурсів на кожному етапі виробничого процесу. Стимулююча функція ціни проявляється також через підвищення частки прибутку в ціні, встановлення надбавок і знижок з основної ціни. Відповідно, для споживача стимулююча функція ціни реалізується через заохочення або обмеження споживання шляхом штучного завищення (застосування акцизів) або заниження цін (встановлення мінімального рівня цін для товарів першої необхідності). На макрорівні через стимулюючу функцію ціни можуть вирішуватися соціальні проблеми, здійснюється вплив на загальні обсяги виробництва і споживання певних груп товарів.

Дослідження взаємозв'язку функції балансування попиту і пропозиції та стимулюючої функції ціни дозволяє говорити про роль ціни як критерію раціонального розміщення виробництва. Зокрема, керуючись інформацією про середньогалузевий рівень цін, конкуренцію, середню норму прибутку в галузі, наявність диспропорцій між попитом і пропозицією на певний товар, виробники приймають рішення про вибір сфери діяльності, напрямків вкладення капіталу, розширення асортименту та удосконалення товарів або, навпаки, згортання виробництва та вихід з ринку. На загальнодержавному рівні взаємний вплив незбалансованості попиту і пропозиції та стимулююча дія високих цін забезпечують перелив капіталу між сферами та галузями економіки та подолання диспропорцій у їх розвитку. Звичайно, це можливо лише за відсутності адміністративних чи інших перешкод для вільного входження підприємств на ринок.

Важливе значення для економіки має також розподільча (перерозподільча) функція ціни. Її реалізація пов'язана із структурою ціни, що відображає доходи всіх учасників процесу виробництва і обігу:

- собівартість, як складова ціни, включає витрати на відшкодування вартості сировини і матеріалів (дохід постачальників), виплату заробітної плати (доходи найманих працівників);
- дохід держави формується із включених в ціну непрямих податків, а також із прямих податків на доходи учасників процесу виробництва і обігу;
- прибуток підприємця.

Пропорції розподілу між зазначеними суб'єктами можуть бути різними залежно від сукупності різних факторів, зокрема від вкладу кожного учасника у виробництво певного товару/послуги.

На макрорівні розподільча (перерозподільча) функція ціни реалізується державою в основному через бюджетно-податковий механізм і передбачає перерозподіл національного доходу між галузями економіки, регіонами,

фондами та групами населення з метою соціально-економічного регулювання.

Таким чином, ціна є складною, багатоаспектною економічною категорією, що має різні прояви реалізації свого функціонального змісту на мікро- та макrorівнях. Зазначений підхід до розгляду ціни з позицій макро- і мікрорівнів доцільно застосовувати і при аналізі трактувань ціни в різних галузях економічної науки. Ціна виступає одним із ключових об'єктів вивчення в мікроекономіці, маркетингу, макроекономіці, теорії інфляції. Мікроекономіка і маркетинг аналізують і вивчають відповідно теоретичні та практичні аспекти формування цінових моделей, їх застосування в діяльності підприємств. Теорія інфляції стосується більше макроекономічних аспектів вивчення ціни, досліджуючи, передусім, закономірності та причини зміни загального рівня цін протягом деяких часових інтервалів. В макроекономіці ціна розглядається як вимірник агрегованої товарної маси, агрегованого національного продукту. На макrorівні більш доцільно говорити про відносні показники рівня цін – індекси цін (індекс споживчих цін, дефлятор ВВП тощо).

Одним із основних питань, пов'язаних із розглядом ціни та процесів ціноутворення, є регульованість цін. В процесі еволюції економічних відносин ставлення дослідників до державного втручання в економіку в цілому, та в процесі ціноутворення зокрема, постійно змінювалось. Політика невтручання, що підтримувалась представниками класичної політекономії, з часом привела до розуміння неефективності ринкового саморегулювання для вирішення соціальних проблем суспільства, зменшення впливу монополій та встановлення рівноваги на неконкурентних ринках.

Значні досягнення у вивченні проблем ціноутворення та ролі держави в регулюванні цін були здобуті вітчизняним вченим М. І. Туган-Барановським. Здійснюючи дослідження діяльності монополій, він одним із перших показав, що держава здатна подолати їх шкідливий економічний вплив. Заслугою вченого стала розроблена ним теорія кооперації, яку він протиставляє

26
монополізму. Крім того, він вводить поняття розцінки, як своєрідної верхньої межі, ціни встановленою державою [133, с.104-110].

Необхідність участі держави у процесах формування сукупного попиту та регулювання рівня цін відстоювали прихильники кейнсіанської теорії. Видатний англійський економіст ХХ ст. Джон Мейнард Кейнс, перш за все, акцентував увагу на досягненні повної зайнятості шляхом стимулювання сукупного попиту. Він стверджував, що збільшення кількості грошей не справить ніякого впливу на ціни, доки існує неповна зайнятість хоча б одного фактору виробництва. У випадку, коли існує повна зайнятість, ціни будуть змінюватися у тій же пропорції, як і кількість грошей [35, с.275].

Підхід Кейнса передбачав перманентне підвищення ринкового попиту за допомогою грошово-кредитних та бюджетних важелів, що призводило до поступового розкручування інфляційних процесів [137, с.13]. У другій половині ХХ ст., коли кейнсіанські методи регулювання економіки зумовили виникнення кризових явищ в господарських механізмах різних країн, все більшої популярності почали набувати ліберальні та монетарні підходи до ціноутворення. Видатний монетарист ХХ ст. М. Фрідмен вказував на некоректність кейнсіанського ефективного попиту та відсутність прямого зв'язку між зростанням доходу та тією його частиною, яка згодом йшла на споживання. На його думку, людина формує свої споживчі розрахунки (за виключенням надзвичайних та тимчасових видатків) не на ймовірному чи очікуваному доході, а на відносно постійному [143, с.11].

На відміну від кейнсіанців, монетаристи не лише перенесли джерело стимулювання економічної активності у зовнішнє середовище, але й підкреслили здатність ринкової економіки ефективно амортизувати зовнішні шоки”, швидко усувати наслідки цих порушень [138, с.78].

Враховуючи різноплановість та багатоаспектність економічної категорії «ціна», сучасні наукові дослідження у сфері державного регулювання цін охоплюють досить широке коло питань, які умовно можна узагальнити за трьома напрямками:

- фундаментальні, науково-теоретичні дослідження природи ціни, її складових, механізму ціноутворення та проблем державного регулювання цін;
- теоретико-методологічні, методичні та прикладні аспекти ціноутворення та державного регулювання цін;
- дослідження впливу інтеграційних процесів на процеси ціноутворення в цілому та на формування системи державного регулювання цін зокрема.

Більш детальна характеристика зазначених напрямків досліджень представлена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Узагальнена характеристика сучасних напрямків наукових досліджень у сфері державного регулювання цін

Напрямок досліджень	Основна проблематика досліджень	Дослідники
Фундаментальні, науково-теоретичні дослідження природи ціни, її складових, механізму ціноутворення та проблем державного регулювання цін	<ul style="list-style-type: none"> - поняття і функції ціни; - теоретичні засади функціонування ринкового механізму ціноутворення; - регулювання монопольних цін, цінове регулювання діяльності природних монополій; - маркетингова складова ціноутворення, методи ціноутворення. 	<p>Артус М. М. [3,4]; Срухимович І. Л. [29]; Корінев В. Л. [41,42]; Овчинникова М. О. [74]; Салімжанов І. К. [124, 147]; Уткін Е. А. [139]; Филюк Г. М. [141]; Цацулін О. М. [145]; Швець І. Ю. [153]</p>
Теоретико-методологічні, методичні та прикладні аспекти ціноутворення та державного регулювання цін	<ul style="list-style-type: none"> - система правового та інституційного забезпечення державного регулювання цін; - форми, методи та інструменти державного впливу на ціни; - бюджетне та монетарне регулювання цін. 	<p>Асадчев В. М. [5]; Гладких Д. М. [20]; Єсіпов В. Є. [146]; Лютій І. О. [55,56]; Макаренко М. І. [58]; Мацелюх Н. П. [60,61]; Тактаров Г. А. [148]</p>
Вплив інтеграції на процеси ціноутворення та державне регулювання цін	<ul style="list-style-type: none"> - вплив транснаціональних корпорацій на ціноутворення; - трансфертне ціноутворення; - ціноутворення в міжнародній торгівлі; - митне та антидемпінгове регулювання; - міжнародне оподаткування. 	<p>Васютович В. П. [16]; Вафіна Н. Х. [17]; Давидов О. Ю. [25]; Козик В. В., Панкова Л. А. та Даниленко Н. Б. [38]; Литвиненко Я. В. та Якушик І. Д. [53]; Пахомов Ю. [80]</p>

Разом із набуттям Україною незалежності та початком розбудови соціально-орієнтованої ринкової економіки помітно посилюється інтерес до проблем державного регулювання цін. Сучасні дослідники здійснили вагомий внесок у вивчення функцій ціни, головних ціноутворюючих чинників, механізму ринкового ціноутворення та методів державного регулювання економіки. Спільною рисою робіт є намагання підійти до розгляду проблем з точки зору сучасної економічної теорії, відкидаючи недієздатні положення адміністративно-командної системи.

Особливої уваги заслуговує те, що поряд із суто теоретичними дослідженнями економічної категорії ціни, значимості набувають методичні розробки щодо створення ефективної системи державного впливу на рівень цін і процес ціноутворення через застосування монетарних та бюджетно-податкових важелів.

Крім того, в умовах посилення конвергентних процесів на фінансових і товарних ринках, а також враховуючи прагнення України інтегруватися у світовий економічний простір, актуальним стає напрямок досліджень, пов'язаний із вивченням можливостей та встановленням обмежень державного впливу на рівень цін при забезпеченні відкритості економіки і вільного руху капіталу.

Поряд із тим, у вітчизняній науковій літературі зазначені аспекти державного регулювання цін на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, більш детального вивчення потребують теоретико-методологічні засади застосування методів бюджетно-податкового регулювання цін із врахуванням впливу інтеграційних процесів на процес ціноутворення та формування цінової політики в країні.

1.2 Аналіз форм та методів державного регулювання цін і процесів ціноутворення

На сучасному етапі розвитку економічної думки питання необхідності державного втручання у процеси ціноутворення і регулювання цін не викликає суперечностей внаслідок ряду об'єктивних причин. Поряд із тим, науковці висловлюють різні думки щодо того, яким повинен бути рівень втручання держави в економіку, зокрема її вплив на процеси ціноутворення, та яким методам і інструментам цінового регулювання має надаватися перевага. Таким чином, поряд із достатньою розробленістю науково-теоретичних засад визначення сутнісної характеристики та функціональних особливостей ціни, в науковій думці та в практиці різних країн світу склалися відмінні підходи до формування механізму державного регулювання процесів ціноутворення.

Реалізація цілей держави щодо впливу на рівень цін та процеси ціноутворення здійснюється в рамках державної цінової політики, що представляє собою діяльність центральних та місцевих органів влади, спрямовану на підтримку такого рівня цін, при якому б забезпечувалась рентабельна діяльність суб'єктів господарювання та реальна заробітної плати найманих працівників, зберігався паритет цін в різних галузях народного господарства, підтримувалась стійкість національної грошової одиниці та стабільність інших економічних параметрів в державі [151].

На сьогоднішній день державне регулювання цін настільки органічно пов'язано із ринковим ціноутворенням, що деякі дослідники навіть розглядають державу як обов'язкового та невід'ємного суб'єкта цього процесу. Наприклад, М. М. Артус, надаючи визначення механізму ринкового ціноутворення, зазначає, що останній є «системою цілеспрямованих заходів економічного впливу суб'єктів ринку (продавців, покупців і держави) на

формування цін з метою забезпечення виконання поставленої перед ними мети» [3, с.106].

Об'єктивними чинниками, що визначають необхідність регулювання державою процесів ціноутворення, є неможливість ринкових механізмів саморегуляції виконувати ряд функцій, необхідних для забезпечення збалансованого розвитку суспільства. Передусім, мова йде про вирішення соціальних завдань, зокрема задоволення мінімального рівня потреб всіх верств населення у товарах і послугах, незалежно від рівня їх грошових доходів, що реалізується через обмеження цін на товари першої необхідності, встановлення мінімального рівня заробітної плати, державні субсидії і соціальні виплати.

Іншим важливим та актуальним на сьогодні питанням загальносуспільного значення, вирішення якого в основному бере на себе держава, є стимулювання впровадження екологічно безпечних технологій у виробництві, обмеження обсягів забруднення навколишнього середовища. Оскільки при вільному ринковому ціноутворенні фактором, що може вплинути на встановлення ціни, є зміни у платоспроможному попиті, то такі аспекти, як екологічні, соціальні чи інші проблеми, що носять суспільний характер, не можуть бути відображені в ціні.

Отже, у найбільш узагальненому вираженні можна говорити, що метою державної цінової політики є врахування в процесі формування ціни інтересів третього суб'єкта – суспільства, на відміну від цілком ринкового ціноутворення, при якому рівноважна ціна визначається виходячи із задоволення інтересів тільки двох суб'єктів – покупця і продавця (рис. 1.3).

Досліджуючи фактори, що визначають доцільність державного втручання в процеси ціноутворення, не можна не відзначити такі важливі функції держави в економічній сфері, як заходи антиінфляційної політики, стабілізація економічної ситуації при виникненні кризових явищ, згладжування негативних впливів економічних циклів тощо. Дійсно, ціна, як безпосередній індикатор стану економіки, миттєво реагує на зміни

параметрів розвитку будь-яких економічних процесів та за відсутності регулюючого впливу держави може зазнавати суттєвих коливань, породжуючи нестабільність, непередбачуваність економічної ситуації, обмежуючи таким чином можливості реалізації довгострокових інвестиційних проектів та створюючи інші негативні наслідки. Що ж стосується виникнення кризових явищ в економіці, то у цьому випадку роль держави полягає, як у недопущенні їх розвитку і мінімізації негативного, руйнівного впливу на економіку, так і в цільовій підтримці окремих галузей та верств населення, що зазнають найбільшого впливу таких кризових явищ.

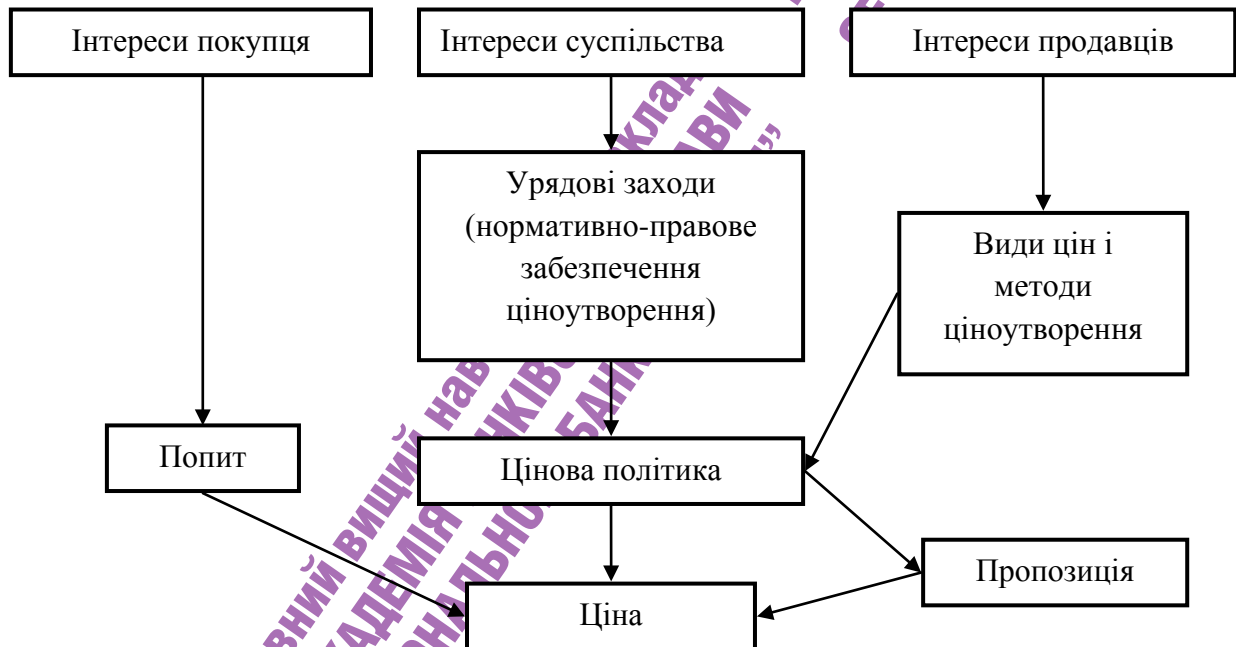

Рисунок 1.3 – Складові механізми ринкового ціноутворення [4, с.77]

В умовах зростання відкритості національних економік, важливою стає роль державного регулювання щодо захисту внутрішнього ринку від зовнішньої конкуренції та проведення політики протекціонізму, реалізація якої здійснюється з використанням методів цінового регулювання.

Недосконалість конкуренції на внутрішньому ринку та існування природних монополій також потребують заходів держави щодо запобігання формуванню монопольних об'єднань, підтримки конкурентного середовища та

обмеження необґрунтованого підвищення цін природними монополістами та іншими підприємствами, що займають монополіне становище на ринку.

Серед факторів, що спричинюють необхідність втручання держави у процеси формування і встановлення цін, можна виділити і такі, що визначаються потребами самої держави і виконанням нею її функцій. Так, держава є єдиним суб'єктом, на який можуть бути покладені функції оборони, захисту правопорядку, підтримки конституційного ладу, врегулювання надзвичайних ситуацій. Окрім зазначених, в кожній країні до повноважень органів державної влади можуть бути віднесені функції в сфері освіти, охорони здоров'я, промислового розвитку тощо. Для реалізації зазначених функцій необхідним є формування централізованих фондів фінансових ресурсів – бюджетів, та встановлення непрямих податків, як одного з основних джерел, що забезпечують наповнення бюджету. Таким чином, в даному випадку вплив держави на встановлення ціни шляхом включення до неї непрямих податків визначається потребою у формуванні фінансового базису для забезпечення її діяльності.

Інша роль непрямих податків, зокрема, акцизів, може полягати у необхідності обмеження споживання деяких груп товарів, що, як правило, є шкідливими для здоров'я людини (акцизні збори на алкогольні, тютюнові вироби). У цьому випадку вплив держави на встановлення ціни визначатиметься виконанням нею соціальної функції.

Таким чином, участь держави у регулюванні процесів ціноутворення забезпечує досягнення ряду соціальних, економічних, екологічних та інших переваг, що в переважній більшості носять загальносуспільне значення, та не можуть бути досягнуті при використанні механізмів вільного ринкового ціноутворення.

Поряд із тим, будь-яке втручання держави в функціонування ринкової економіки, а особливо у цінову сферу, вносить відповідні викривлення у процеси суспільного відтворення, що може мати і негативні наслідки. Зокрема, фіксація цін чи обмеження їх зростання на товари першої необхідності, та поряд із тим штучне завищення цін на інші групи товарів (із застосуванням акцизів і непрямих податків) змінює пропорції розподілу національного доходу між

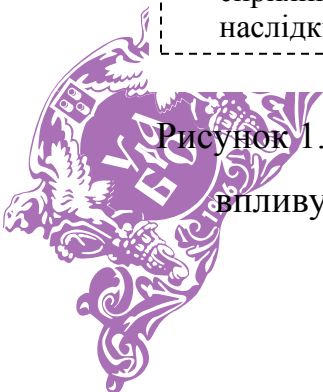

галузями економіки, обмежує підприємства відповідних галузей у можливостях здійснення інвестиційної діяльності, розширення виробництва, удосконалення та підвищення якості існуючих видів товарів.

Систематизація відзначених передумов застосування державних важелів впливу на ціни, а також можливі позитивні та негативні наслідки такого регулювання, представлена на рис. 1.4.

Рисунок 1.4 – Фактори, що визначають необхідність, та наслідки державного впливу на процеси ціноутворення (складено на основі [147, 148, 151])

Різноманітність факторів, якими зумовлюється необхідність застосування методів державного впливу на ціни, визначають багатоваріантність цілей, що можуть ставитися органами державної влади в процесі цінового регулювання. Деякі з цих цілей узгоджуються між собою і можуть бути досягнуті одночасно, інші ж викликають так званий «конфлікт цілей», вимагаючи застосування протилежних заходів для їх досягнення.

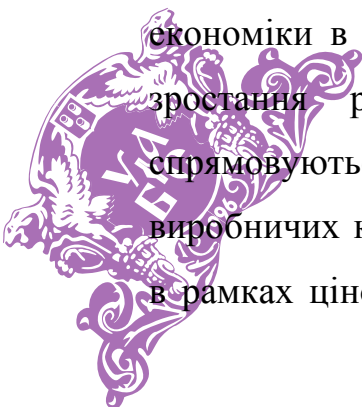
Виходячи з цього, доцільним є встановлення однієї чи двох пріоритетних (головних) цілей цінової політики та декількох проміжних, що сприяють досягненню основної мети.

Пріоритетність цілей цінового регулювання залежить як від загальної стратегії економічної політики держави, так і зумовлюється впливом об'єктивних чинників, зокрема циклом ділової активності, станом ринкової кон'юнктури та загальним рівнем економічного розвитку країни.

Так, наприклад, залежно від економічної ситуації і стану ринкової кон'юнктури пріоритетними цілями державного цінового регулювання можуть бути:

1) проведення ефективної антиінфляційної політики: оскільки високі темпи інфляції можуть завдати руйнівного впливу на функціонування як фінансового, так і реального секторів економіки, тому при спостереженні значних темпів інфляції, що випереджають встановлений допустимий рівень, основні зусилля держави щодо цінового регулювання повинні спрямовуватися саме на обмеження росту цін, особливо на споживчі товари першої необхідності, зупинення розкручування спіралі «зарплата-ціни», утримання стійкості національної валюти;

2) проведення антикризових заходів, спрямованих на відновлення економіки в умовах скорочення випуску продукції, занепаду виробництва, зростання рівня безробіття. У даному випадку зусилля держави спрямовуються на стимулювання ділової активності, швидку відбудову виробничих комплексів, відновлення порушених господарських зв'язків, що в рамках цінової політики передбачає надання дотацій найбільш важливим

підприємствам, встановлення пільгових податкових режимів, а з іншого боку – фіксація цін в умовах значного дефіциту товарів;

3) підтримка стійкого розвитку економіки – для даного стану ринкової кон'юнктури можливе встановлення різних пріоритетних цілей, таких як: забезпечення конкурентного стану ринку та обмеження монополізму; підтримка цінової стабільності, контроль інфляції; соціальна функція цінового регулювання: обмеження споживання шкідливих для здоров'я людей товарів, формування культури споживання, стимулювання попиту на соціально корисні товари і послуги.

Відповідно до встановлених пріоритетних цілей цінового регулювання обираються відповідні методи та інструменти регулюючого впливу, які забезпечують найкраще досягнення цільових орієнтирів (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Цільові орієнтири цінового регулювання залежно від стану економіки та кон'юнктури ринку

Проводячи дослідження системи державного регулювання цін та процесів ціноутворення необхідно більш детально зупинитися на аналізі форм, методів та інструментів реалізації даного впливу.

Форми, а також ступінь та масштаби втручання держави у регулювання процесів ціноутворення, залежать від поточної економічної ситуації та стану розвитку економіки країни загалом. Так, в умовах нерозвиненості ринкових відносин, а також під час виникнення кризових явищ застосовуються більш жорсткі форми регулювання із посиленням ступеня контрольованості і регульованості економічних процесів. При стабільній економічній ситуації, навпаки, перевага надається ліберальним формам впливу на ціни із зменшенням ступеня державного втручання у процеси ціноутворення.

Таким чином, залежно від ступеня державного регулювання можна виокремити наступні види цін:

- вільні (договірні) ціни;
- граничні (регульовані) ціни;
- фіксовані ціни (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Форми державного регулювання цін (складено на основі [75])

Ступінь державного втручання	Види цін	Форми державного регулювання
Низький	Вільні (договірні)	- заборона цінової дискримінації; - антидемпінгове регулювання; - заборона вертикального і горизонтального фіксування цін
Помірний	Граничні (регульовані)	- обмеження рівня цін, цінових надбавок та коефіцієнтів; - встановлення граничних значень елементів ціни
Високий	Фіксовані	- фіксація монопольних цін; - заморожування вільних ринкових цін

В ринкових умовах та за стабільної економічної ситуації встановлюється рівноважна ціна, що відповідає співпадінню обсягів попиту і пропозиції на певний товар. При вільному ціноутворенні державне

регулювання цін може здійснюватися у формі контролю за діяльністю природних монополій та запобігання антиконкурентним діям, зокрема: заборони цінової дискримінації, вертикального і горизонтального фіксування цін, заборона демпінгових цін.

Відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» [92] вважається, що суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо його частка перевищує 35 відсотків; а також у випадку, якщо його частка на ринку товару менше або дорівнює 35 відсотків, але суб'єкт господарювання не зазнає значної конкуренції, зокрема внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам. До основних порушень економічної конкуренції, встановлених вітчизняним антимонопольним законодавством, відносяться:

- антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання;
- зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку;
- недобросовісна конкуренція.

Детальніша характеристика зазначених видів порушення економічної конкуренції представлена на рис. 1.6.

Навіть при ліберальному типі державного регулювання та наданні переваги встановленню вільних (договірних) цін, в ряді випадків все ж є необхідним втручання держави в процеси ціноутворення. Передусім, це стосується формування цін на наступні групи товарів:

- товари, що виробляються монополістами (у тому числі товари і послуги природних монополій);
- товари і послуги, що мають першочергове соціальне значення (хліб, мука, цукор та ін.);
- товари, ціни на які визначають загальний рівень та динаміку цін в країні (енергоресурси, нафтопродукти).

Для зазначених груп товарів і послуг органами державного регулювання можуть вводитися граничні або фіксовані ціни.

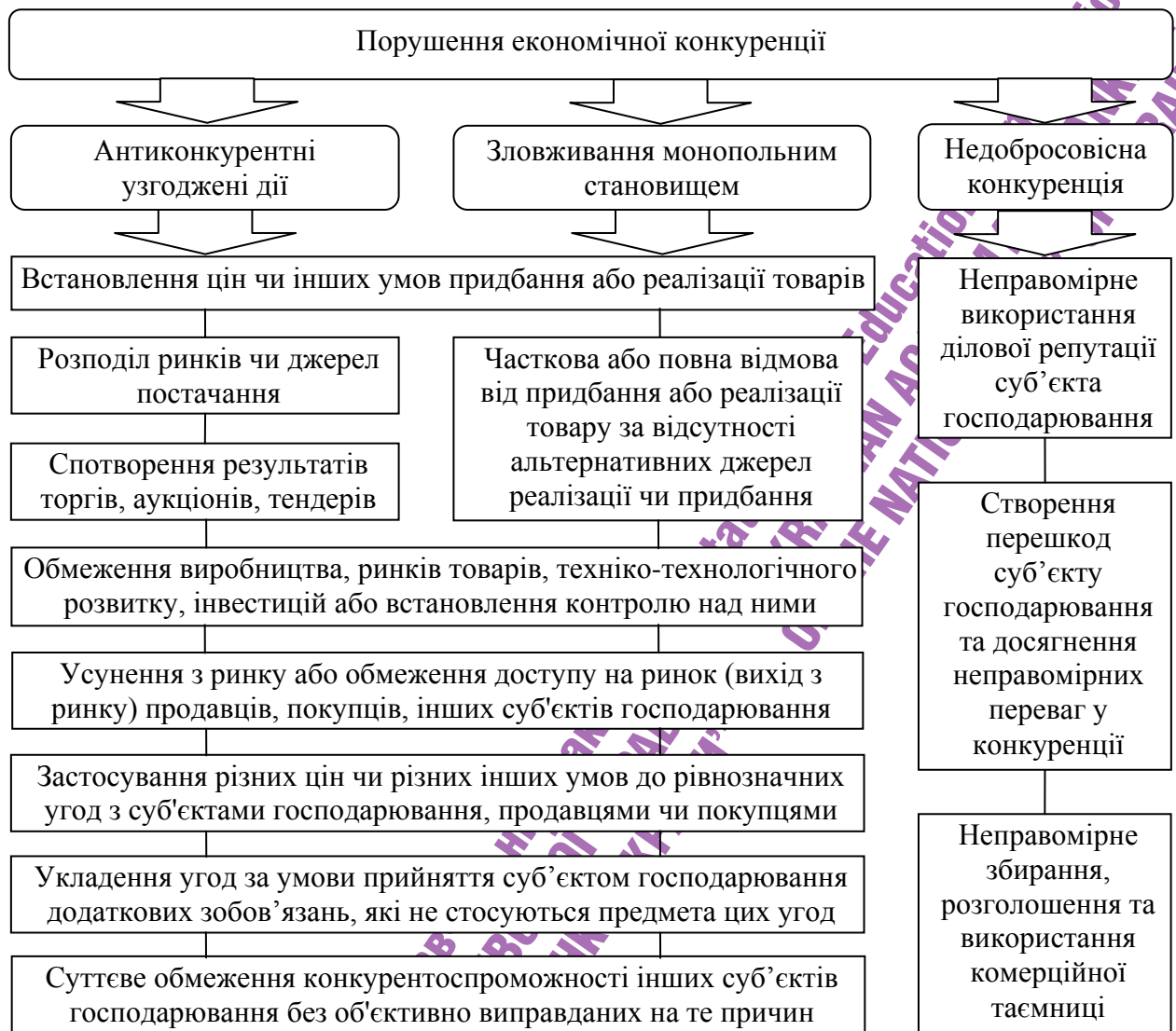
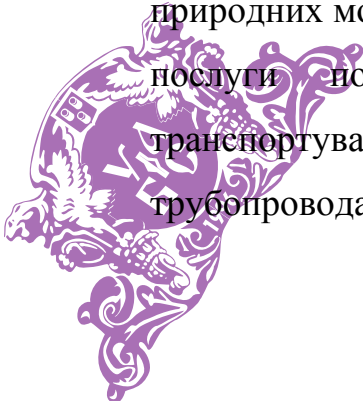

Рисунок 1.6 – Види порушень економічної конкуренції відповідно до вітчизняного законодавства [92, 93]

Серед форм ценового регулювання, що стосуються застосування граничних (регульованих) цін та обмеження значень складових елементів ціни, найпоширенішим є встановлення граничної норми рентабельності. Цей підхід є найбільш прийнятним при регулюванні цін на товари і послуги природних монополій, зокрема він застосовується при формуванні тарифів на послуги поштового зв'язку; залізничні перевезення; послуги з транспортування газу, нафти і нафтопродуктів по магістральним трубопроводам; послуги транспортних терміналів при морських та

авіаційних перевезеннях; тарифів на передачу теплової та електроенергії тощо [75].

Для регулювання цін на соціально значимі групи товарів найчастіше застосовуються граничні обмеження рівня торгівельних надбавок або ж встановлення максимально допустимих цін, рівень яких не повинен перевищуватись.

Крім визначення максимальних цін, в ряді випадків під регулюючий державний вплив можуть підпадати також і мінімальні ціни. Зокрема, це стосується товарів, споживання яких є небажаним для суспільства (тютюнові, горілчані вироби).

Фіксування мінімальної ціни може застосовуватися урядом щодо закупівельних цін на продукцію сільськогосподарського виробництва з метою підтримки розвитку фермерських господарств та гарантування їм отримання мінімального прибутку від реалізації продукції. Фіксовані ціни (замороження цін) використовуються також у якості адміністративного засобу стримування інфляції та короткострокової стабілізації економічної ситуації у випадку економічної кризи.

Застосування фіксованих цін є доцільним лише у короткостроковому періоді для швидкого та цілеспрямованого впливу на ринкову кон'юнктуру, у довгостроковій перспективі така форма регулювання матиме багато негативних наслідків та не забезпечить бажаного ефекту. При цьому, чим більше встановлена фіксована ціна буде відрізнятися від ринкової рівноважної ціни, тим значнішим буде прояв відповідних негативних наслідків. Це пов'язано із тим, що фіксування ціни на рівні, близькому до рівноважного, не викличе суттєвих змін у обсягах попиту і пропозиції. Тоді як надмірне обмеження зростання цін негативно позначиться на пропозиції товарів, викликаючи спад виробництва та виникнення товарного дефіциту (рис. 1.7). Можлива і протилежна ситуація, коли гранична або фіксована ціна є значно вищою від рівноважної, у цьому випадку виникають надлишки товарних запасів.

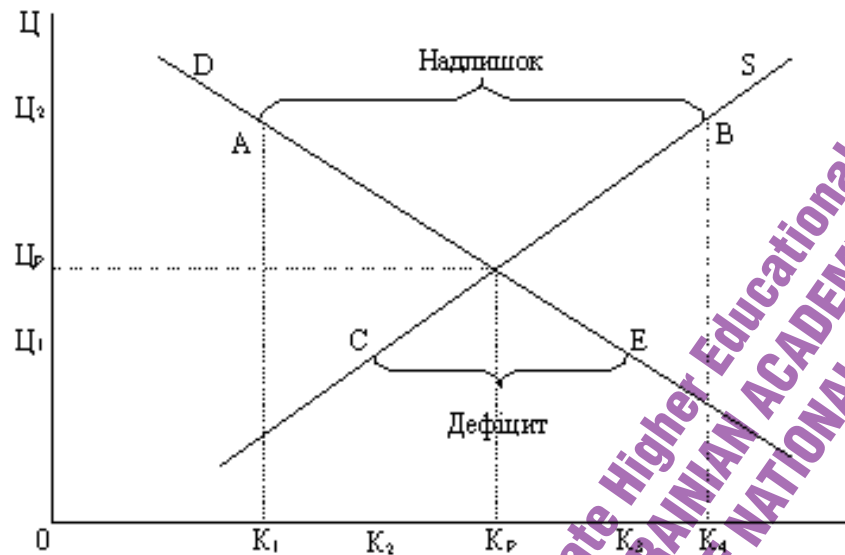

Рисунок 1.7 – Наслідки введення фіксованих цін [134]

У довгостроковому періоді негативними наслідками встановлення фіксованих та граничних цін можуть бути:

- поява «чорного» ринку: при довготривалому утриманні державою ціни на низькому рівні виробники спрямовують свій товар на нелегальний ринок, реалізуючи його за ціною навіть вищою від тієї, яка б склалася при відсутності державного втручання;
- зменшення ефективності використання виробничих можливостей суспільства, зниження якості продукції: наявність дефіциту товарів при заниженій фіксованій ціні створює для виробника можливість погіршення якості продукції без суттєвої втрати споживчого попиту;
- при встановленні фіксованої ціни вище рівноважної (закупівельна ціна на с/г продукцію) виникає потреба у збільшенні державних видатків на придбання надлишкової продукції; а при відсутності джерел покриття даних видатків зростають обсяги державних запозичень та державного боргу [134].

Окрім розглянутих форм державного впливу на ціни, пов'язаних із різним ступенем прямого втручання держави у встановлення ціни, у науковій літературі розглядаються також такі форми цінового регулювання, як

встановлення податкових платежів та державна підтримка цін і доходів у вигляді субсидій і дотацій. Такий підхід представлений у роботах І.Ю. Швець [153], С.М. Чистова [149], Ю.Г. Тормоси [134]. При цьому останній розглядає їх не як форми, а як напрямки втручання держави в процес вільного ціноутворення. Значно деталізованіший перелік форм державного регулювання цін пропонується у роботі І.К. Салімжанова [147], а саме:

- виплата дотацій виробникам з метою підтримки їх цін на нижчому рівні;
- встановлення граничних норм рентабельності, диференційованих за галузями;
- встановлення фіксованих оптових і роздрібних торгових націнок або граничного рівня торгових надбавок до відпускної ціни виробника;
- встановлення фіксованих цін;
- встановлення граничних цін для підприємств-монополістів;
- обмеження рівня рентабельності підприємств-немонополістів;
- встановлення податкових пільг сільськогосподарським виробникам, що реалізують продукцію за цінами, нижчими від граничних;
- застосування коефіцієнтів підвищення цін з метою обмеження їх зростання;
- декларування підвищення вільних цін;
- рекомендації щодо єдиного порядку формування фінансових результатів підприємств, що мають юридичну силу.

Переходячи до аналізу методів та інструментів регулювання цін, необхідно відзначити, що в сучасній економічній думці не сформувалося єдиного підходу до їх класифікації. Відмінності зустрічаються як щодо визначення основних класифікаційних ознак поділу, так і щодо віднесення окремих методів і інструментів цінового регулювання до певної групи.

Найбільш поширені підходи щодо класифікації методів та інструментів регулювання цін і процесів ціноутворення включають їх поділ за такими критеріями, як характер впливу на ціни (прямий чи опосередкований), рівень

реалізації регулюючих дій (макрорівень, макрорівень), вид фінансової політики (монетарна, бюджетно-податкова).

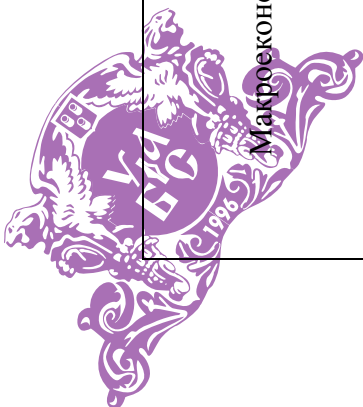
До методів прямого регулювання цін належать всі адміністративні методи цінового регулювання, а також деякі економічні методи (наприклад, непрямі податки, процентні ставки за кредитами). Прямі дії на ціни і процеси ціноутворення ґрунтуються на директивному впливі на рівень (кількісне значення) або структуру ціни (розмір її структурних елементів).

Опосередковане регулювання цін передбачає здійснення непрямого впливу на підконтрольний об'єкт через регулювання інших господарських інструментів, які за своєю економічною природою є взаємопов'язаними із цінами – грошова маса, заробітна плата, валютний курс, сукупний попит [58].

Один із підходів до класифікації методів цінового регулювання, який ґрунтується на врахуванні відразу двох критеріїв класифікації – рівня регулювання і характеру впливу на ціни – представлений у російському підручнику з ціноутворення за редакцією Г.О. Тактарова [147]. Зазначена класифікація економічних методів державного цінового регулювання включає їх поділ на опосередковані на макро- і мікрорівнях та прямі на мікрорівні (табл. 1.4).

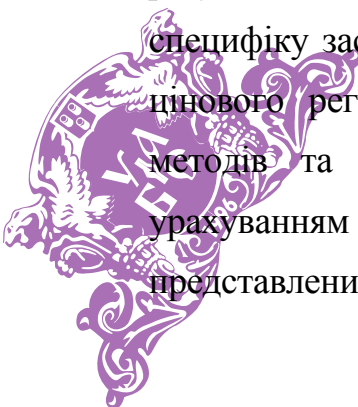
Таблиця 1.4 – Класифікація економічних методів державного регулювання цін за Г.О. Тактаровим [147]

Рівень регулювання	Характер впливу	Методи цінового регулювання
Макроекономічний	Опосередкований	<ul style="list-style-type: none"> - відпрацювання принципів та концепції політики цін та ціноутворення; - законодавче та нормативно-правове забезпечення цінової політики та державного регулювання цін; - проведення гнучкої монетарної політики з метою подолання інфляції та стабілізації цін у сфері грошово-кредитних відносин; - здійснення ефективної бюджетної політики, яка сприяла б стабілізації цін та її соціальному спрямуванню; - регулювання валютного курсу та режиму обігу іноземної валюти у сфері взаємодії внутрішнього та зовнішнього ціноутворення

Рівень регулювання	Характер впливу	Методи цінового регулювання
Мікроекономічний	Опосередкований	<ul style="list-style-type: none"> - формування та підтримка конкурентного ціноутворення, обмеження монополізації цін на конкретні товари, групи товарів сфери виробництва та споживання; - формування, сприяння та захист договірно-контрактного ціноутворення (нормативно-правове та судно-арбітражне регулювання ціноутворення у актах купівлі-продажу); - використання державного підприємництва для впливу на формування цін з метою структурної перебудови економіки та впливу на попит і пропозицію (вибірковий вплив на ринок та ціни окремих товарів та групи товарів); - регулювання цін у зовнішньоекономічному обороті стосовно окремих товарних груп експорту – імпорту; - розвиток системи страхування підприємницького ризику, правове регулювання угод державними організаціями
	Прямий адміністративний контроль	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення фіксованих цін на окремі групи або види товарів; - субсидування цін на конкретні групи або види товарів; - використання акцизного оподаткування на конкретні види товарів; - цілеспрямований соціальний захист малозабезпечених верств населення та соціальні гарантії; - екологічна політика в частині цін, податків та платежів; - використання нормативів при визначенні цін реалізації товарів; - індексація цін; - використання фондів регулювання цін для підтримки різниці у цінах споживача та виробника

З розглянутих підходів до класифікації методів на інструментів цінового регулювання пріоритетне значення, на нашу думку, повинне надаватися їх дослідженню з позиції бюджетно-податкової та монетарної політики держави. Доцільність та обґрунтованість такого підходу пов'язана з існуванням суттєвих відмінностей у характері та тривалості впливу зазначених методів на об'єкти регулювання, різними цілями та суб'єктами регуляторного впливу, що визначає специфіку застосування цих методів та відповідних їм інструментів у процесі цінового регулювання. Запропонований авторський підхід до класифікації методів та інструментів регулювання цін і процесів ціноутворення з урахуванням типу економічної політики та характеру впливу на ціни представлений на рис.1.8.

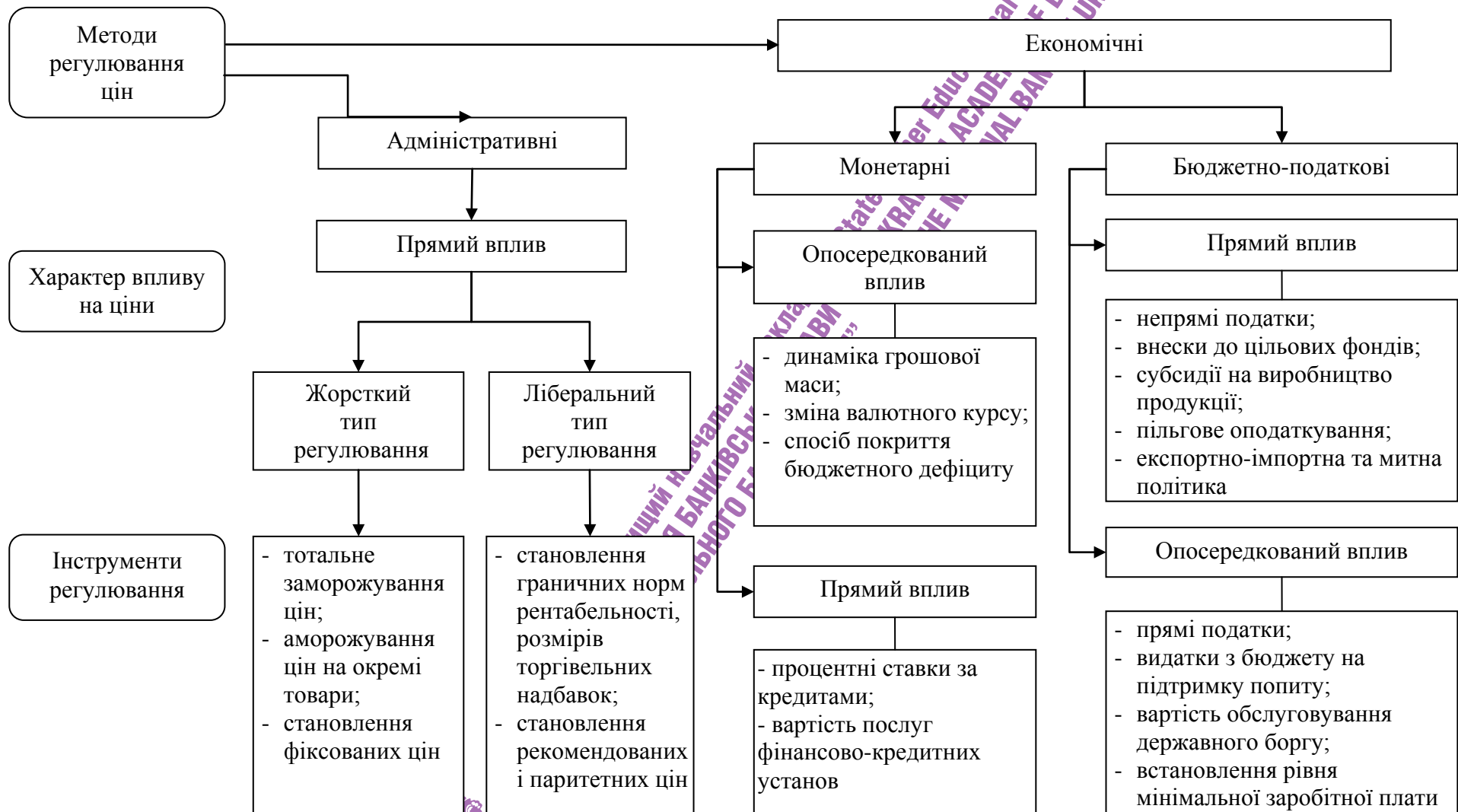

Рисунок 1.8. Методи та інструменти державного регулювання цін

Характеризуючи бюджетно-податкові та монетарні інструменти цінової політики, необхідно відзначити наступні їх принципові відмінності. По-перше, бюджетні інструменти, як правило, запроваджуються в дію адміністративними методами, обов'язковими до виконання всіма суб'єктами, на які поширюється їх дія, забезпечуючи при цьому переважно прямий вплив на ціни. Вплив монетарних заходів на ціни, навпаки, у більшості випадків є опосередкованим.

Навіть такі прямі монетарні заходи, як встановлення процентних ставок за кредитами та вартості послуг фінансово-кредитних установ стосуються лише тих підприємств реального сектора, які широко користуються у своїй господарській діяльності послугами банківських, страхових та інших установ, а тому такі монетарні чинники ціноутворення, на відміну від бюджетно-податкових інструментів, мають суто економічний характер дії і несутільне охоплення [58].

В сучасних економічних умовах ефективність державної політики цінового регулювання забезпечується збалансованим використанням усіх методів та інструментів впливу на ціни і процеси ціноутворення. Тим не менше, враховуючи перехідний стан економіки України, її вразливість до різних дестабілізуючих чинників, пріоритетне значення в регулюванні цін в країні повинне надаватися саме бюджетно-податковим важелям. Їх застосування дозволяє точніше прогнозувати результат здійснення регулюючих заходів, забезпечує повне охоплення об'єктів регулювання та є більш дієвим в умовах підвищення відкритості економік, інтеграції фінансових систем та лібералізації зовнішньоторгівельної діяльності.

1.3 Міжнародна економічна інтеграція як фактор ціноутворення та цінорегулювання на внутрішньому ринку

В сучасних умовах міжнародні економічні відносини характеризуються процесом утворення інтеграційних угруповань, які забезпечують узгоджений розвиток і взаємодоповнення регіонів та держав в інтересах ефективного використання ресурсів і більш повного задоволення потреб учасників цього процесу. Великі економічні простори покликані сприяти не лише лібералізації міжнародної торгівлі, але й розвиткові форм співробітництва, які у багатьох країнах донині були нетрадиційними. До них належать обмін технологіями, послугами, робочою силою, а також збільшення обсягів здійснюваних інвестицій [10, с.90].

Ситуація, що склалася сьогодні у світовому господарстві, характеризується глобальною трансформацією економік всіх країн світу в напрямку нового якісного стану, нового типу цивілізації. Таким чином, світова економічна система стає все більш глобальною, в ній посилюється взаємозалежність національних економік на основі поглиблення транснаціоналізації виробництва та інших видів економічних відносин [50].

Зазначені тенденції знаходять відображення в усіх сферах економічної діяльності в країнах, що інтегруються, а також здійснюють вплив на механізм регулювання економічних відносин з боку державних органів влади. В таких умовах на процеси ціноутворення має суттєвий вплив, як політичний устрій країни, так і ступінь її участі в тих чи інших військово-політичних та економічних союзах.

Поряд із тим, глобалізація світової економіки не повинна означати повне стирання відмінностей у базових засадах та підходах до регулювання економічних процесів. Важливе значення при застосуванні різних методів державного регулювання, крім політичних та економічних чинників, мають також цивілізаційні, історичні та психологічні фактори, які характеризують

менталітет населення країни. Це повинно враховуватися урядами країн при розробці і реалізації цінової політики та при виборі відповідних методів державного регулювання механізму ціноутворення.

Характеризуючи рівень поінтегрованості вітчизняних підприємств з іноземними, та загалом ступінь участі України у світових глобалізаційних процесах, можна сказати, що він не є порівняно високим. Проте, оптимізація економічних стосунків України з різними інтеграційними угрупованнями держав неминує призводити до зростання відкритості її економіки і залучення до світового ринку. Виходячи з цього, дослідження наслідків вступу України до різних інтеграційних угруповань та впливу інтеграції на можливості застосування бюджетно-податкових методів регулювання цін на внутрішньому ринку є надзвичайно актуальним.

З метою здійснення ґрунтовного дослідження впливу інтеграційних процесів на механізм цінорегулювання доцільно простежити головні концепції розвитку міжнародної економічної інтеграції та її еволюцію.

У найбільш широкому розумінні інтеграція означає процес становлення цілісності; об'єднання в єдине ціле попередньо ізольованих частин, елементів, компонентів, що супроводжується ускладненням і укріпленням зв'язків та відносин між ними [127]. У свою чергу, економічна інтеграція може розглядатися як процес інтернаціоналізації господарського життя, що веде до формування нової якості - цілісності відособленого господарського комплексу декількох держав.

Наведемо декілька підходів до визначення терміну «економічна інтеграція», що пропонуються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Так, Булагов А. С. акцентує увагу на рівні розвитку господарських систем, що інтегруються та визначає міжнародну економічну інтеграцію як «об'єктивний, усвідомлений, спрямований процес зближення, взаємоприспосовування і зрощування національних господарських систем, що володіють потенціалом саморегулювання і саморозвитку» [13].

Дахно І. І. надає найбільш узагальнене визначення економічної інтеграції, зазначаючи, що вона є «процесом усунення митних та інших бар'єрів, що традиційно існували між країнами» [26].

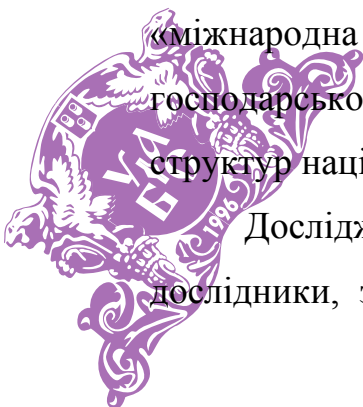
Вітчизняні дослідники Лазебник Л. Л. і Князькова Т. О. розглядають економічну інтеграцію як певний етап у розвитку міжнародних відносин. Так, за визначенням Князькової Т. О. економічна інтеграція – це «якісно новий етап розвитку і форма прояву інтернаціоналізації господарського життя, що передбачає зближення і взаємоприспосовування, переплетення всіх структур національних господарств» [37]. Лазебник Л.Л. зосереджує увагу також і на основних ознаках міжнародної економічної інтеграції і визначає її як «етап у процесі розвитку міжнародного поділу праці, для якого характерним є утворення однорідного, внутрішньоєдиного господарського організму, що охоплює декілька країн, виникнення цілісності відокремленого комплексу держав» [49].

Отже, більшість дослідників дотримується процесного підходу до визначення терміну економічна інтеграція, тобто трактують її як процес, що проявляється в стиранні відмінностей між економічними суб'єктами – представниками різних держав.

Інший підхід до розуміння сутності економічної інтеграції передбачає визначення її як відносин між країнами, що характеризуються відсутністю будь-якої форми дискримінації іноземних партнерів у кожній із національних економік. У цьому аспекті міжнародна економічна інтеграція розглядається як найвищий рівень розвитку міжнародних економічних відносин [37]. Зокрема, таке тлумачення міжнародній економічній інтеграції дають у своєму спільному дослідженні В. В. Козик, Л. А. Панкова та Н. Б. Даниленко:

«міжнародна економічна інтеграція є вищою формою інтернаціоналізації господарського життя, що передбачає зближення і взаємоприспосовування всіх структур національних господарств» [38, с.147].

Досліджуючи сутність економічної інтеграції, слід відзначити, що деякі дослідники, зокрема автори Словника Європейського Союзу, розрізняють

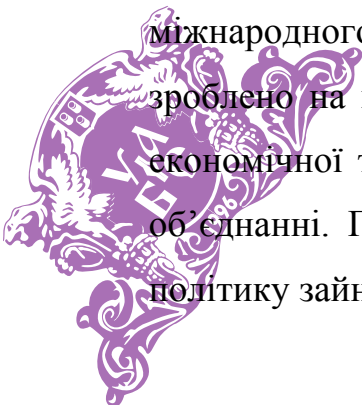

позитивну та негативну інтеграцію. Остання передбачає усунення перешкод на шляху вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, тобто є процесом усунення перепон на шляху утворення спільного ринку. Негативна інтеграція також використовується для здійснення змін у політиці уряду, яка лібералізує діяльність ринкових сил з метою економічної інтеграції: уряд може бути змушений відмовитися від певного політичного інструмента, якщо він є несумісним з членством у спільному ринку. У цілому негативна інтеграція не містить у собі значних суперечностей, оскільки, посилюючи роль ринкових сил, вона передбачає перспективу зростання добробуту в результаті оптимізації розміщення ресурсів [142, с.12].

Проте одного процесу негативної інтеграції буде недостатньо для утворення спільного ринку. Управління реальною економікою здійснюється за допомогою широкого кола правил, норм та інших інструментів урядової політики, які в сукупності створюють істотні перешкоди для міжнародної економічної інтеграції (національні санітарні норми, преференційні державні закупівлі, промислова політика, а також національна система оподаткування і субсидій). Необхідність гармонізувати ці політики та розробити спільний підхід виникає тому, що в іншому випадку підриваються основи вільної та чесної конкуренції в митному союзі, а це в свою чергу впливає на загальну динаміку цін. Отже, виникає об'єктивна необхідність в позитивній інтеграції, за якої гармонізація відповідних національних політик є необхідною для ефективного функціонування спільного ринку.

Головною проблемою регіональної інтеграції, на думку представників цієї школи, виступає визначення оптимального співвідношення національних програм господарської політики із забезпеченням вигод, що є наслідком міжнародного співробітництва. На відміну від ринкових позицій, акцент зроблено на позитивній інтеграції, тобто на узгодженні тих чи інших сфер економічної та соціальної політики між урядами країн, що беруть участь в об'єднанні. П. Стріттен вважає, що під інтеграцією слід розуміти спільну політику зайнятості, спільну монетарну і фіскальну політику, а також спільну

антимонопольну політику. Інакше кажучи, для повної інтеграції важливе не стільки забезпечення абсолютної свободи руху товарів і факторів виробництва, тобто свободи дії ринкового механізму, скільки координація економічної політики держав, що мають за мету пом'якшити нерівномірність економічного розвитку окремих країн інтеграційного комплексу і окремих регіонів усередині цих країн, а також забезпечити усталеність національних платіжних балансів [141, с.13]. Вищою можливою стадією регіональної економічної інтеграції, відповідно до цієї концепції, має стати раціональна господарська структура всього інтегрованого регіону.

Представники даного напрямку розглядають економічну інтеграцію як глибинний процес структурних перетворень в економіці країн, що інтегруються, завдяки яким мають виникнути оптимально збалансовані в територіально-економічному та соціальному плані господарства. Отже, йдеться про своєрідну зміну якості системи інтегрування повинне становити не просто суму національних економік, а якусь нову якість, більш досконалий господарський організм [142, с.13].

Узагальнюючи вищенаведені дані слід відзначити, що різні дослідники та різні економічні школи по своєму підходять до вивчення інтеграційних процесів у світовій економічній системі. Разом із тим, науковці одностайно підкреслюють об'єктивність і неминучість розвитку інтеграційних процесів, які врешті-решт призводять до покращення добробуту населення.

Слід відзначити, що характеризуючи економічну інтеграцію, вітчизняні та іноземні дослідники акцентують увагу саме на міжнародній економічній інтеграції, тобто на формуванні стійких економічних взаємозв'язків між окремими країнами. Проте перший рівень інтеграційних процесів може бути реалізований і в межах однієї держави, тобто на мікрорівні, в процесі виробничої інтеграції двох чи більше підприємств, що випускають однотипну продукцію (горизонтальна інтеграція) або формують цілісний завершений технологічний процес з випуску кінцевої продукції (вертикальна інтеграція). В процесі економічної інтеграції на мікрорівні можуть виникати

технологічні взаємозв'язки між підприємствами як однієї країни, так і декількох країн. Формування компаній з виробничими підрозділами у декількох країнах – транснаціональних корпорацій – є проявом міжнародної інтеграції на мікрорівні (рис. 1.9).

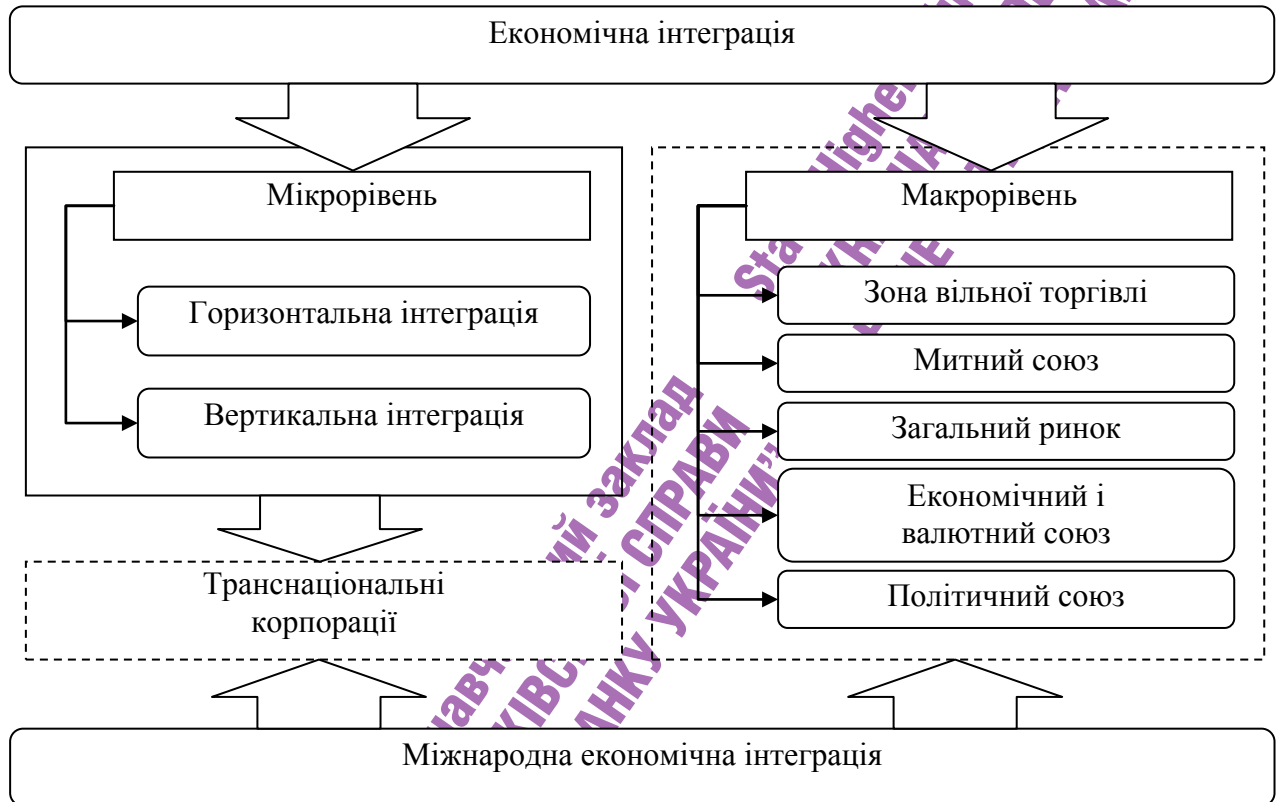

Рисунок 1.9 – Структурні рівні економічної інтеграції

Макроекономічний рівень інтеграційних процесів передбачає формування комплексних економічних взаємозв'язків між національними господарськими системами та державами в цілому. На макрорівні міжнародна економічна інтеграція характеризується двома ключовими тенденціями – глобалізацією та регіоналізацією.

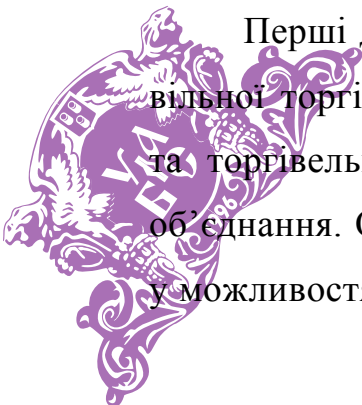
Глобалізація характеризує процес зростання взаємозв'язку та взаємовпливу країн світу через дію економічних, політичних, культурних, соціальних та інших факторів на міжнародному рівні. З перелічених факторів найвагоміший вплив здійснює економічний фактор, дія якого проявляється, передусім, через функціонування транснаціональних

корпорації, що мають виробничі потужності і представництва відразу у декількох країнах світу.

Тенденції глобалізації тісно взаємопов'язані із регіоналізацією, яка представляє собою процес економічного і політичного взаємопроникнення країн, що відносяться до певного регіону [38]. Оскільки до регіональних утворень входять країни, які мають близьке географічне розташування (як правило, мають спільні кордони), характеризуються схожими історичними та економічними умовами розвитку, тому і їх інтеграція може поступово досягнути найвищої стадії свого розвитку, що включатиме не тільки забезпечення вільного переміщення між ними товарів, послуг, капіталу і робочої сили, але й провадження спільної зовнішньоекономічної і валютної політики. Саме через це регіоналізацію часто розглядають як вищу форму прояву глобалізаційних процесів. З іншого боку, регіоналізація може виступати захисним механізмом країн-учасниць, покликаним забезпечувати спільне вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону та здійснювати зовнішньоекономічну політику.

Залежно від ступеня інтеграції країн, існуючих та ліквідованих бар'єрів зовнішньоекономічної діяльності, рівня узгодженості політики країн, що інтегруються, виділяють 5 форм (стадій) інтеграції – зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний і валютний союз, політичний союз. Перехід від однієї форми до наступної характеризується зростанням рівня інтеграції країн; ліквідацією перепон для руху товарів, послуг, капіталу і трудових ресурсів; поступовим стиранням відмінностей у реалізації економічної та валютної політики.

Перші дві стадії міжнародної економічної інтеграції (утворення зони вільної торгівлі та митного союзу) характеризуються ліквідацією митних та торговельних обмежень, вільним рухом товарів і послуг всередині об'єднання. Основна різниця між зазначеними формами інтеграції полягає у можливостях формувати та реалізовувати зовнішньоекономічну політику

по відношенню до третіх країн, що не є членами об'єднання. Так, при утворенні зони вільної торгівлі за країнами-учасницями зберігається право здійснювати самостійну економічну політику з іншими країнами, при митному союзі – формуються єдині митні закони і правила для країн-учасниць, та єдині зовнішні торгові бар'єри і митні збори для третіх країн.

При переході до наступної форми інтеграції – спільного ринку – відбувається зняття обмежень не тільки на переміщення між країнами-учасницями товарів і послуг, але й всіх інших факторів виробництва – капіталу, робочої сили, технологій, інформації. Крім того, дана форма інтеграції передбачає ще більшу узгодженість внутрішньої економічної політики країн, що інтегруються, особливо у сфері промислового виробництва та регулювання конкуренції. Втім, країни залишаються вільними у виборі форм і методів регулювання, що забезпечують дотримання узгоджених директив та регламентів.

Такі форми інтеграції, як економічний, валютний союз та політичний союз, передбачають обов'язкове створення наднаціональних органів регулювання, які забезпечують реалізацію спільної для всіх учасників інтеграційного об'єднання економічної і валютної політики. Високий рівень інтеграції країн визначає необхідність введення спільної грошової одиниці, випуск та регулювання обігу якої здійснюється центральним банком об'єднання.

Таким чином, перехід від однієї форми інтеграції до іншої характеризується поступовим зменшенням автономії національних органів влади у здійсненні зовнішньоекономічної, а потім і внутрішньої економічної політики, та водночас зростанням регуляторного впливу наднаціональних інститутів. Формальні ознаки інтеграції, характерні для перших двох форм економічної інтеграції, переходять у реальну інтеграцію на наступних стадіях (утворення спільного ринку; економічного союзу). Узагальнено характеристика зазначених стадій міжнародної економічної інтеграції представлена на рис. 1.10.

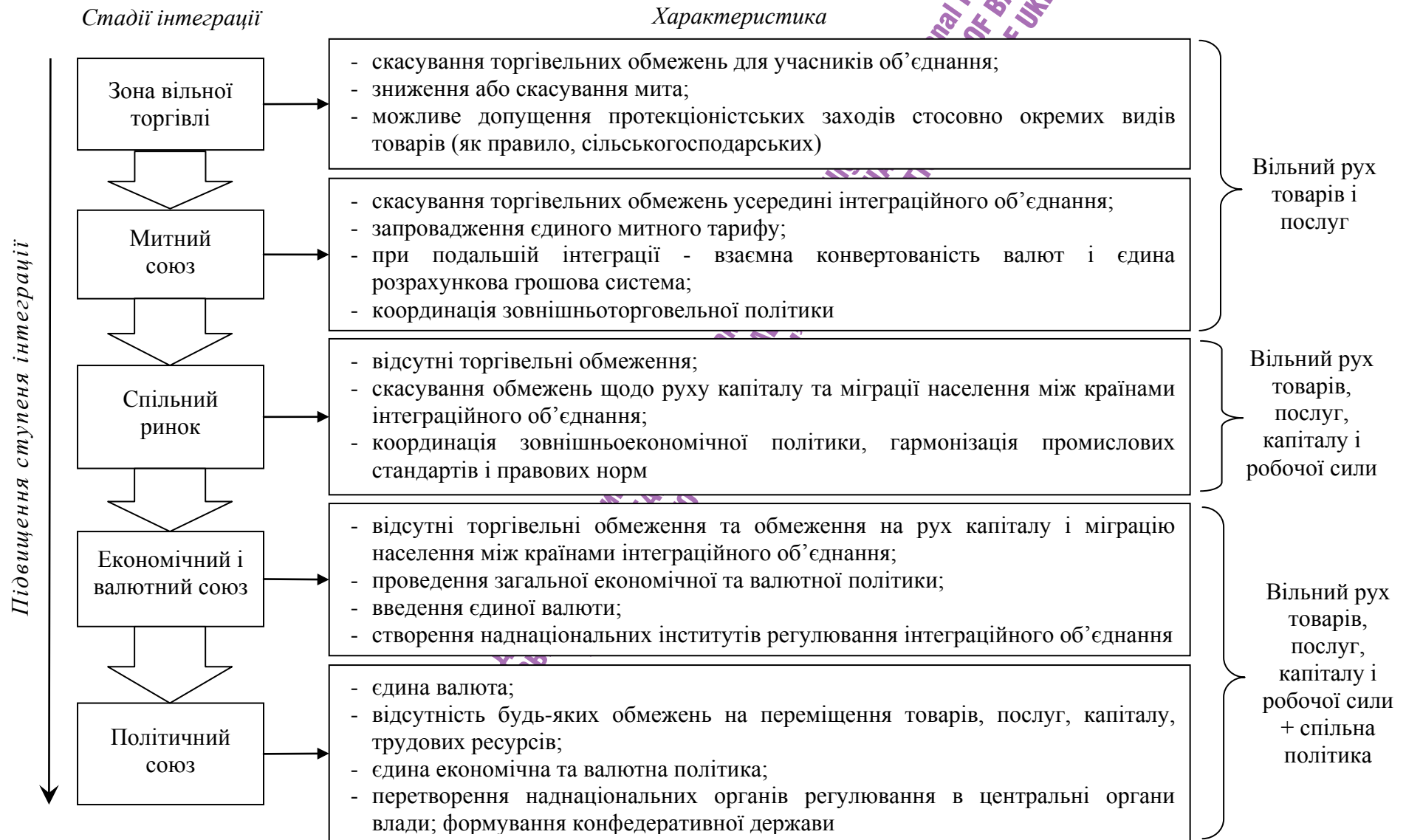

Рисунок 1.10 – Характеристика стадій міжнародної економічної інтеграції (складено автором на основі [1, 13, 64, 67])

Будь-яка форма інтеграції може мати як позитивні, так і негативні наслідки для країн-учасниць залежно від рівня економічного розвитку кожної з них, наявних відмінностей у рівні цін, заробітних плат, валютного курсу та інших параметрів економічної системи.

Отже, економічна інтеграція представляє собою комплексне економічне явище, наслідки якого знаходять відображення у багатьох сферах господарської діяльності та визначає зміну сукупності характеристик та показників економічного розвитку всіх країн, що інтегруються.

Дослідження кожного аспекту впливу інтеграційних процесів на економіку є важливим з точки зору визначення можливих шляхів підвищення ефективності регулювання інтеграційних процесів, корегування їх впливу на економіку країни. Проте в рамках даної роботи ключовим є розгляд впливу інтеграції саме на процеси ціноутворення та засади здійснення державного регулювання цін під впливом інтеграції.

Посилення взаємопроникнення економічних систем призводить до стабілізації механізму ціноутворення, оскільки поміж країнами-учасницями союзів поступово зникають митні, санітарні та інші бар'єри, які перешкоджали вільному руху товарів і капіталів з однієї країни до іншої. Крім того, міжнародна економічна інтеграція призводить до уніфікації правового поля серед держав-учасниць об'єднання, що в свою чергу зумовлює збільшення значущості використання бюджетних методів регулювання цін, які набувають макроекономічного значення.

Таким чином, у контексті даної роботи інтеграція розглядається як гармонізація процесів ціноутворення та узгодження цілей, методів і інструментів цінорегулювання в межах регіональних та глобальних міждержавних утворень. Це означає, що рівні, структура і динаміка цін в інтегрованих країнах поступово зближуються, більш універсальними стають методи регулювання цін, у тому числі й бюджетні.

Вирівнювання цін в країнах, що інтегруються, відбувається через лібералізацію зовнішньої торгівлі, зниження тарифних обмежень на їх

продукцію, універсалізацію інструментів регулювання макроекономічної динаміки цін. У результаті цінової інтеграції відбувається конвергенція рівнів, структури і динаміки цін серед інтегрованих країн. Тому інтеграцію у сфері ціноутворення та цінорегулювання ми розглядаємо в двох аспектах:

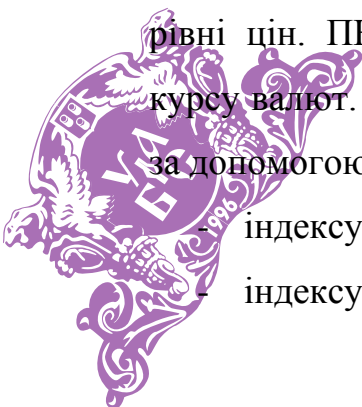
- як конвергенцію рівнів цін та динаміки їх руху з перебігом часу;
- як універсалізацію макроекономічних методів регулювання цін через зближення інструментарію грошово-кредитної та бюджетної політики.

У Європейському Союзі конвергенція цін розглядається як невід'ємна умова вирівнювання рівнів економічного розвитку країн-учасниць. Порівняння цінових змін залежить не тільки від руху рівнів цін, але й від валютних курсів. Разом ці два фактори вирішальним чином впливають на витрати та кінцеві ціни в країнах-членах об'єднання.

Із запровадженням в обіг єдиної валюти - євро процес порівняння цін в країнах євросони став прозорішим, тому що зіставлення цін, виражених в одній грошовій одиниці, в різних країнах не становить труднощів. За таких умов ціна одного й того ж товару в різних країнах може коливатись залежно від географічного розташування та рівня бюджетних регуляторів (непрямих податків та субсидій). Проте не всі ціни на товари й послуги зближуються однаковими темпами. Наприклад, конвергенція цін на житло необов'язково відбувається такими ж темпами, як на споживчі товари. Відомо, що значні відмінності в цінах на житло та його оренду існують навіть в окремих регіонах однієї країни.

Для зіставлення рівнів цін у країнах з різними грошовими одиницями використовується поняття паритету купівельної спроможності (ПКС), показник якого дозволяє порівнювати між країнами обсяги виробництва чи рівні цін. ПКС застосовується також як об'єктивний показник обмінного курсу валют. Безпосереднє зіставлення рівнів цін між країнами здійснюється за допомогою трьох наступних індикаторів:

- індексу реальних кінцевих витрат;
- індексу відносних рівнів цін;

- коефіцієнта варіації порівняльних рівнів цін.

Першим вимірювачем міждержавних цінових відмінностей виступає індекс реальних кінцевих витрат, який показує відносну вартість порівнюваних товарів чи товарних груп і широко використовується міжнародними економічними організаціями для проведення міждержавних цінових порівнянь.

Іншим, не менш важливим вимірювачем цінової конвергенції виступає індекс відносних рівнів цін, як відношення показника ЦКС до значення валютного курсу. Він дає змогу зіставляти рівні цін в окремих країнах із середнім значенням по групі країн: його значення понад 100% свідчить про підвищений рівень цін в країні і сигналізує про доцільність імпортування нею товарів, які дешевші в інших країнах-партнерах; навпаки, країни, що мають індекс порівняльних рівнів цін нижчий за сусідів, можуть виступати саме експортерами товарів. На такому методичному підході ґрунтується оцінка рівнів цін, яка здійснюється Свростатом [160].

У даному контексті відношення ВВП, обчисленого в доларах США за середнім фактичним курсом, до ВВП, обрахованого департаментом статистики МВФ за паритетом купівельної спроможності в умовних міжнародних доларах, свідчить про відхилення рівнів цін кінцевої продукції певної країни від паритетних рівнів цін:

$$I_{cpl} = GDP_{cp} / GDP_{ppp} * 100, \quad (1.1)$$

де I_{cpl} – індекс порівняльних рівнів цін, %;

GDP_{cp} – обсяг ВВП у поточних цінах за певний період, у доларах

США;

GDP_{ppp} – ВВП у поточних цінах за паритетом купівельної спроможності, у міжнародних доларах.

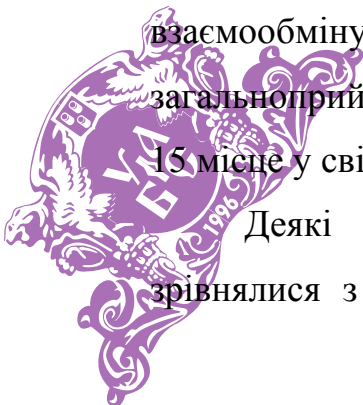
Вагами для міжнародних зіставлень рівнів цін служать коефіцієнти відхилення фактичного, середнього за період курсу національної валюти до долара США відносно паритетного курсу, що розраховуються Організацією економічного співробітництва і розвитку та Світовим банком для кожної країни і надалі використовуються персоналом МВФ при оцінці перспектив розвитку світової економіки.

Крім двох вище зазначених показників, Євростат використовує коефіцієнт варіації порівняльних рівнів цін як індикатор цінової конвергенції серед членів Євросоюзу.

При формах інтеграції, що характеризуються забезпеченням вільного переміщення не тільки товарів і послуг, але й інших факторів виробництва, важливим для виявлення цінових відмінностей між країнами та аналізу можливих наслідків інтеграції є здійснення порівняння рівнів процентних ставок, як ціни капіталу, та рівня заробітних плат, як вартості праці, у країнах-учасниках.

Проте, як уже зазначалося, міжнародна інтеграція може відбуватися не лише на макрорівні в процесі формування інтеграційних об'єднань окремими державами, але і на мікрорівні – шляхом розвитку інтеграційних взаємозв'язків між окремими підприємствами. Так, на сьогоднішній день локомотивом розвитку інтеграційних та глобалізаційних процесів стали транс- і багатонаціональні корпорації (ТНК і БНК), які швидко зростають, їхня кількість за два десятиліття (1990-2010 рр.) збільшилася більш як вдвічі – з 36 тис. до 74 тис., а їхніх закордонних філій налічується близько 750 тис. Вони розміщують своє виробництво там, де воно найбільш рентабельне відповідно до закону порівняних витрат і принципу виробничого взаємообміну. Так, маючи близько п'ятдесяти компаній, які підпадають під загальноприйняте визначення транснаціональних корпорацій, Україна займає 15 місце у світі за кількістю їх філій (7362) [181].

Деякі найбільші ТНК у 2010 році за ринковою капіталізацією зрівнялися з ВВП України, що становив близько 138 млрд. дол. США.

Впритул наблизилася до показника ВВП України вартість телекомунікаційного гіганта AT&T – 123 млрд. дол. США., дещо меншою була вартість компаній-виробників автомобілів Ford Motor та General Motors – 118 та 105 млрд. дол. США. відповідно. Із фінансових компаній найбільш близько за показником ринкової капіталізації до ВВП України були Bank of America Corp. та J.P. Morgan Chase & Co. із 150 та 116 млрд. дол. США. відповідно [157].

Щодо українських ТНК, то щорічно їх кількість зростає. Так, у 2010 році в порівнянні з 2009 роком їх кількість зросла до 43, а у 2011 році – до 50, що є третім показником серед країн Центральної та Східної Європи після Польщі та Чехії (рис. 1.11). Серед найбільших з них - чотири представники банківського сектору («Приватбанк», «Укрексімбанк», «Ощадбанк» та «Райффайзен Банк Аваль»), два представники сектору енергетики (НАК «Нафтогаз України» та «Енергоринок»), два представники виробничого сектору («Метінвест» та «Арселор Мітал Кривий Ріг») та один представник транспортної галузі («Укрзалізниця»).

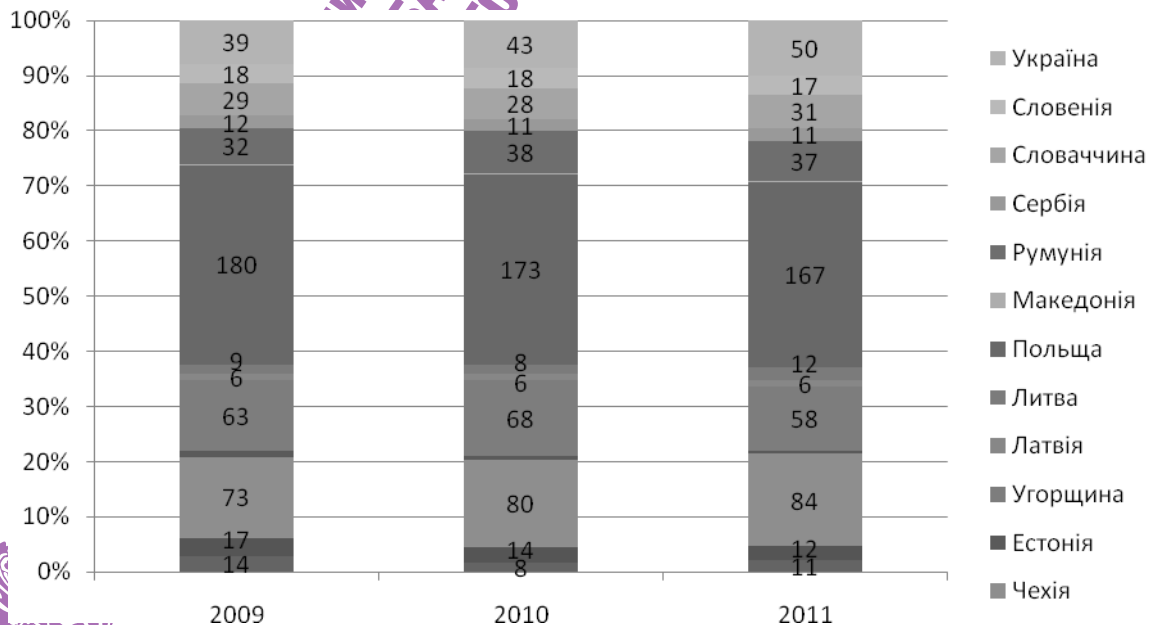

Рисунок 1.11 – Кількість ТНК у країнах Центральної та Східної Європи у 2009-2011 рр. [158, 159].

Зростання кількості вітчизняних ТНК супроводжувалося зміною у бік збільшення якісних характеристик їх існування. За підсумками 2010-2011 років, що характеризують функціонування економіки у посткризовий період, відзначалося зростання доходів переважної більшості українських ТНК. Порівняно з іншими країнами Центральної та Східної Європи українські ТНК продемонстрували достатньо високі результати: за 2011 рік відбулося зростання доходів 84 % ТНК із п'ятдесяти, що є четвертим результатом серед країн Центральної та Східної Європи після Естонії (зростання 100 % доходу із трьох ТНК), Болгарії (91% компаній з одинадцяти) та Румунії (86% компаній з тридцяти семи) (рис.1.12).

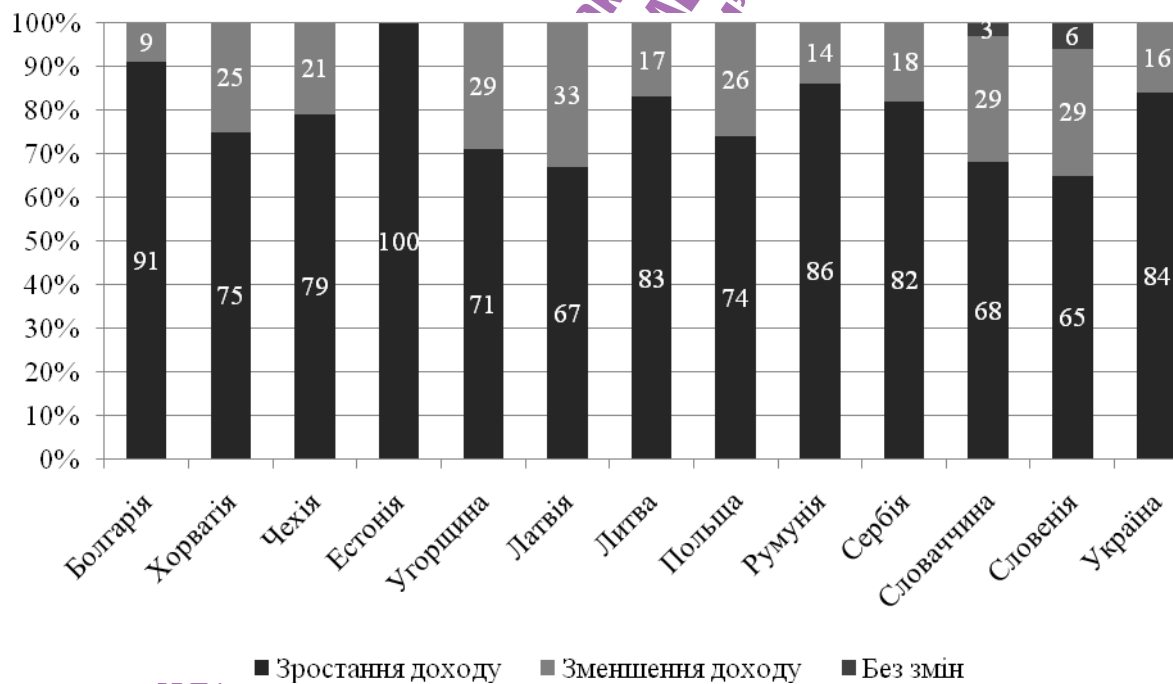

Рисунок 1.12 – Зміна доходу ТНК у країнах Центральної та Східної Європи протягом 2011 р. порівняно з 2010 р. [158,159].

За рівнем доходу до рейтингу 500 найбільших ТНК Центральної та Східної Європи увійшли всі українські ТНК (Додаток А).

Транснаціоналізація виробництва зумовлює появу нових видів взаємовідносин, які пронизують національні системи виробництва та їх

регулювання, посилює їх взаємозв'язок та вразливість, тому що все більша частина ресурсів виробничого комплексу окремих галузей включається у транснаціональну сферу діяльності.

Специфічним методом регулювання транснаціонального бізнесу є трансфертне ціноутворення, яке використовується у внутрішньо корпоративних потоках товарів, послуг чи інших активів на централізованій основі. Загалом під трансфертним ціноутворенням необхідно розуміти той випадок, коли сума прибутку зменшується за рахунок зниження цін при продажу продукції одним підрозділом компанії іншому. Справа в тому, що фактично пов'язані між собою особи, якими є філії одного підприємства, вдаються до застосування занижених цін на етапах початкової переробки продукції, тоді як кінцеві вироби реалізуються за ринковими цінами. Таке підприємство загалом не втрачає прибутку, і кінцева ланка виробництва, зрештою, отримує його в повному обсязі.

Однак якщо підрозділи розгалуженої компанії розташовані на різних територіях, то податок на прибуток надходитиме лише тому податковому органу, якому підзвітний виробник кінцевої продукції. Ситуація щодо отримання податку ще більш ускладнюється, якщо таким підприємством виступає транснаціональна компанія, підрозділи якої розташовані в різних країнах. Її філії, що виготовляють проміжну продукцію, не отримують прибутку і не відраховують податку на нього в бюджети тих країн, де вони проводять свою виробничо-комерційну діяльність [58, с.252].

Крім того, в різних країнах створюються дочірні компанії, до яких за допомогою використання трансфертних цін на фіктивні поставки переправляються прибутки материнської та інших споріднених компаній. Наприклад, материнська компанія виставляє рахунки на дочірню компанію, яка перебуває в полегшеному податковому середовищі, за заниженими цінами. Далі, не отримуючи товару, нібито реекспортує його за високою ціною іншій дочірній компанії, до якої даний товар реально

надходить. Втрати дочірньої компанії, яка імпортує товар, з надлишком покриваються прибутками, які отримує інша компанія, розташована в країні з низькими податковими ставками.

За допомогою трансфертних цін забезпечується і розподіл ринків поміж дочірніми компаніями для обмеження між фірмами внутрішньої конкуренції та набуття більш сильних позицій на нових ринках. Використання філією або дочірньою компанією занижених цін забезпечує експорт поза конкуренцією на даному ринку. Покриваються витрати за рахунок коштів материнської компанії або знижується частка постійних витрат.

Треба відзначити, що різноманітні методи частіше всього використовуються не окремо, а в комплексі з метою отримання найбільш рентабельної для фірми і прийнятної для споживача ефективної ціни [138].

Механізм утворення трансфертних цін породжує серйозні управлінські та облікові проблеми, адже досягти оптимальних цін, які б дозволяли уникнути нераціонального розподілу ресурсів та інших дисбалансів, надзвичайно важко. Так, наприклад, використання простого методу застосування до внутрішньокорпоративних угод цін відкритого ринку може викликати певні ускладнення. Зокрема, такі ціни можуть виявитися неприйнятними за урахування реалій діяльності ТНК або їх може не бути взагалі. Така ситуація може зумовлюватися наступними чинниками:

- підрозділи, які генерують прибуток, можуть не мати права вільної купівлі необхідних ресурсів на відкритому ринку;
- на відкритому ринку відповідні ресурси можуть бути відсутні взагалі.

Дійсно, спеціалізовані виробничі технології чи управлінські „ноу-хау” тієї чи іншої транснаціональної корпорації можуть мати унікальний характер. Вже самі переваги, якими володіє така компанія, можуть заперечувати можливість використання інших альтернативних джерел,

таким чином, внутрішня трансфертна ціна може найбільш точно відобразити вартість відповідного ресурсу.

У зв'язку з цим в ТНК розроблені механізми визначення внутрішніх трансфертних цін. Використовуються два основні методи, хоча і з багатьма варіантами:

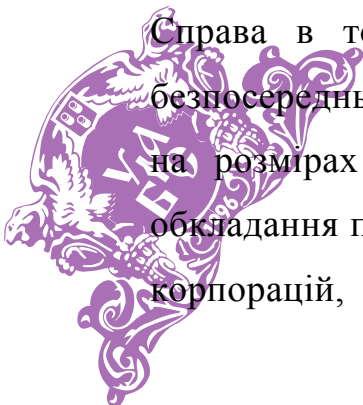
1) метод „витрати плюс”, коли береться вихідна вартість активу, який передається, підрахована у відповідності з одним із цілого ряду можливих критеріїв калькуляції, і на неї нараховується відсоткова надбавка, яка дозволяє врахувати норму прибутку всіх підрозділів-продавців у ланцюговій реалізації;

2) метод „виручка мінус”, або метод ціни перепродажу – в такому випадку відправною точкою є ціна готового продукту. З неї необхідно вирахувати відсоткову знижку, залишаючи для кожного підрозділу-покупця певну норму прибутку на актив, який передається. При цьому виходять з припущення, за яким підприємство-фірма, яка є покупцем, виробить додаткову додану вартість до перепродажу продукції за кінцевою ціною [17, с. 30-31; 133, с.21].

Зазначені методи визначення внутрішніх трансфертних цін не є досконалими. Невирішеними залишаються серйозні проблеми, пов'язані з розподілом витрат між різними сегментами транснаціональної виробничої системи. До того ж, другий метод («виручка мінус») може вносити похибки у тих випадках, коли кінцева ціна перепродажу відображає монопольне становище ТНК на ринку.

Складнощі, пов'язані з трансфертним ціноутворенням, створюють проблеми як для країн, що приймають, так і для країн базування ТНК.

Справа в тому, що від методології встановлення трансфертних цін безпосередньо залежить обсяг прибутку, що, в свою чергу, відображається на розмірах податкових надходжень до бюджету. Різниця в системі обкладання податками держав, де розміщені підрозділи транснаціональних корпорацій, стимулюють перекачування прибутку через механізм

транскордонних трансфертів.

Слід звернути увагу, що такі фактори, як рівень митних зборів, політика репатріації доходів, рівень валютно-курсового ризику, політика капіталізації активів, антимонопольні звинувачення, звинувачення в демпінзі та ін., призводять до маніпулювання трансфертними цінами з відповідними негативними наслідками як для країн, в яких містяться філії, так і державам, у яких базуються транснаціональні корпорації.

Обмеженню операцій по перекачуванню прибутків заважають труднощі, з якими пов'язано отримання реальних доказів маніпулювання трансфертними цінами. В таких умовах регулюючим органам країн базування та держав, які приймають, доводиться шукати компроміс, який би дозволив забезпечити, з одного боку, достатню віддачу доходів транснаціональних корпорацій, розташованих на їх території, не підриваючи, з іншого боку, законну цінову практику інтегрованих підприємницьких груп, тому що це могло б стати на заваді зростанню ефективності інтегрованих систем міжнародного виробництва [17].

Таким чином, економічна інтеграція як на макро-, так і на мікрорівнях, зумовлює зміни в усіх сферах господарської діяльності країн, що інтегруються. Безумовно, це може мати ряд позитивних наслідків, узагальнити які можна наступними :

- забезпечуються кращі умови для торгівлі;
- збільшуються обсяги виробництва, воно стає більш ефектним, досягається ефект масштабу;
- відбувається швидший обмін технологіями, що сприяє інноваційному розвитку;

залучення іноземних інвестицій сприяє модернізації виробництва, появи нових робочих місць.

Проте досягнення переваг інтеграції можливе лише тоді, коли інтегруються економічно рівні, розвинені держави. У протилежному випадку інтеграція може призвести до негативних наслідків, особливо для

економічно слабшої країни. Саме через це серед науковців сьогодні немає єдиної думки щодо доцільності участі України в інтеграційних об'єднаннях. Зокрема С. О. Рибак стверджує, що поступова інтеграція України в Єдиний економічний простір (ЄЕП) буде мати досить ефективні наслідки, оскільки країни-члени ЄЕП імпортують 42,2% товарів, вироблених в Україні [100, с.30].

Іншої точки зору притримується відомий український економіст А. Філіпенко. На його думку, з огляду на національні економічні інтереси найприйнятнішою на нинішньому етапі є бігравітаційна інтеграція економіки, що ґрунтується, насамперед, на двох «гравітаційних» полях, з якими міцно взаємодіє господарський комплекс України – Європейського Союзу та Єдиного економічного простору [142, с.5].

Більш критично до поширення інтеграційних процесів в економіці України ставиться Ю. Пахомов, за переконанням якого вигоди від участі в зоні вільної торгівлі, або в ЄЕП, чи в іншому економічному союзі є досить обмеженими і швидкоплинними [80, с.8].

Заслуговує на увагу і спільна робота В. Д. Пархоменко, Г. О. Бодяковської, А. П. Гончаренко та Н. І. Антонюк. За переконанням авторів, вступ і членство в Світовій організації торгівлі (СОТ) дають державам унікальну можливість для консолідації і просування політики лібералізації торгівлі і підвищення зацікавленості внутрішніх галузей промисловості до тих можливостей, що існують для експорту на світові ринки [79, с.7].

Одним із вагомих наслідків міжнародної економічної інтеграції є поступове обмеження можливостей застосування важелів державного регуляторного впливу на перебіг економічних процесів в країні. Особливо це є характерним для найвищих форм міжнародної інтеграції – економічного і валютного союзу, коли ключові важелі з управління

внутрішнім щодо інтеграційного об'єднання ринком передаються
наднаціональним інститутам (рис. 1.13).

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Стадії інтеграції

Наслідки для економіки

Вплив на державне регулювання

Рисунок 1.13 – Вплив міжнародної економічної інтеграції на реалізацію державної бюджетно-податкової політики

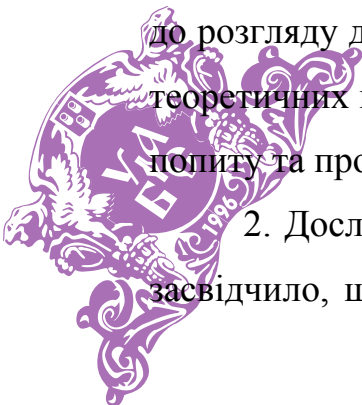
Поряд із тим, застосування можливостей державного регулювання, зокрема методів бюджетно-податкової політики, на всіх стадіях інтеграційного процесу є надзвичайно важливим з огляду на необхідність врегулювання можливих недоліків, цінових дисбалансів, викликаних негативними проявами інтеграції, та водночас сприяння більш швидкому та повному розкриттю позитивних ефектів від інтеграції. Відповідно до того, які недоліки та потенційні переваги для економіки держави в цілому та окремих суб'єктів господарювання можуть бути досягнені при кожній із форм економічної інтеграції, було сформовано систему задач, що ставляться перед національними органами регулювання і можуть бути вирішені із застосуванням бюджетно-податкових методів впливу (рис. 1.13).

Отже, міжнародна економічна інтеграція справляє суттєвий вплив на перебіг економічних процесів в країні та на можливості застосування важелів державного регулювання для корегування даного впливу. Поряд із тим, розвиток міжнародної інтеграції як на макро-, так і на мікрорівнях, ставить перед органами державної влади нові задачі, для вирішення яких потрібно формувати нові підходи в управлінні та застосовувати відповідні інструменти бюджетно-податкового регулювання.

Висновки до розділу 1

1. Узагальнення еволюції наукової думки щодо визначення сутності ціни, дозволило зробити висновок про існування трьох принципових підходів до розгляду даної економічної категорії, що ґрунтуються відповідно на трьох теоретичних концепціях: теорії вартості, теорії граничної корисності та теорії попиту та пропозиції.

2. Дослідження функціонального змісту ціни і процесів ціноутворення засвідчило, що ціна є складною, багатоаспектною економічною категорією,

що по-різному реалізує свої функції на мікро- та макрорівнях. Відповідно до сформованого в економічній теорії підходу, виділяють 4 основні функції ціни: облікову, стимулюючу, розподільчу та функцію збалансування попиту і пропозиції. Крім зазначених, до функцій ціни можна віднести вимірвальну функцію та функцію критерію раціонального розміщення виробництва.

3. Аналіз факторів, що визначають необхідність впливу держави на формування і встановлення цін, дозволив визначити, що участь держави у регулюванні процесів ціноутворення забезпечує досягнення ряду соціальних, економічних, екологічних та інших переваг, що в переважній більшості носять загальносуспільне значення, та не можуть бути досягнуті при використанні механізмів вільного ринкового ціноутворення.

4. В процесі аналізу основних форм, методів та інструментів цінового регулювання, визначено, що форми державного регулювання цін залежать від загальної економічної політики і допустимого ступеня державного втручання в економіку (низького, помірного або високого) та полягають у застосуванні відповідних видів цін (вільних, граничних або фіксованих), а також впливу на ціни через субсидії та податкові платежі.

5. В роботі запропоновано розглядати економічні методи та інструменти цінового регулювання з позиції їх поділу на монетарні і бюджетно-податкові. Це обґрунтовується існуванням суттєвих відмінностей у характері та тривалості впливу зазначених методів на об'єкти регулювання, різними цілями та суб'єктами регуляторного впливу, що визначає специфіку застосування цих методів та відповідних їм інструментів у процесі цінового регулювання.

6. Суттєвий вплив на процеси ціноутворення в сучасних економічних умовах може здійснювати міжнародна економічна інтеграція, прояв якої на макрорівні полягає у формуванні комплексних економічних взаємозв'язків між національними господарськими системами та державами в цілому. На мікрорівні міжнародна економічна інтеграція характеризується виникненням

технологічних взаємозв'язків між підприємствами декількох країн та формуванням транснаціональних корпорацій.

7. Участь країни у світових інтеграційних процесах призводить до зміни ряду характеристик та показників її економічного розвитку, що у сфері цінового регулювання проявляється як конвергенція рівнів цін та динаміки їх руху з перебігом часу; а також як універсалізація макроекономічних методів регулювання цін через зближення інструментарію грошово-кредитної та бюджетної політики.

8. Доведено, що основна задача державного регулювання цін і процесів ціноутворення в умовах розвитку інтеграційних процесів повинна полягати у ефективному застосуванні бюджетно-податкових та монетарних важелів впливу з метою врегулювання можливих цінових дисбалансів та інших негативних проявів інтеграції, а також сприяти більш швидкому та повному розкриттю позитивних ефектів від інтеграції на всіх стадіях інтеграційного процесу.

Основні положення даного розділу опубліковано автором у роботах [101, 102, 106, 112, 113, 116].

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ БЮДЖЕТНИХ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА РОЗВИТОК
ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДЕРЖАВІ

2.1 Податки як інструмент бюджетного регулювання цін

В умовах сучасного розвитку української економіки ціни виступають основним об'єктом регулювання виробничої та монетарної сфер. Цінове вираження економічного блага тісно пов'язане з ефективністю діяльності реального сектору економіки, а грошовий характер цін зумовлює їх залежність від фінансової сфери. Виходячи з цього, справедливо зауважити, що бюджетне регулювання економіки включає в себе ціново-регуляторний механізм, вплив якого може бути прямим (непрямі податки, внески до цільових фондів, субсидування) та опосередкованим (прямі податки, видатки з бюджету на підтримання попиту, вартість обслуговування державного боргу).

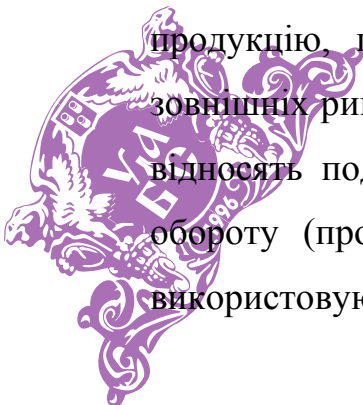
Податкове регулювання є найпоширенішим інструментом бюджетної політики будь-якої країни світу. Ефективний вплив податкового регулювання проявляється у підвищенні якості та рівня життя населення без одночасного підвищення податкового навантаження. Дане завдання може бути досягнуте шляхом прискореного економічного зростання, раціонального регулювання цін, застосування інноваційної моделі розвитку країни. Але найголовнішим завданням податкового регулювання є стабілізація коливань економічних циклів, вирівнювання податкового навантаження та забезпечення конкурентоспроможності економічних суб'єктів, що майже не виконується в Україні і, як результат, відображається на нестабільності розвитку держави, відтоку інвестицій та погіршенні ситуації у реальному секторі економіки.

У розвинених країнах світу податкові інструменти у розрізі бюджетного регулювання дають змогу отримати ефективні та оперативні результати і тому підтримка бізнесу, що є основним рушієм економічного розвитку, здійснюється саме через пряме та непряме оподаткування.

Податкові інструменти регулювання цін дають змогу контролювати обсяги доходів, перерозподіляти рівень податкового навантаження та, у разі раціонального використання, стимулювати поступальний розвиток бізнесу. Але на сьогодні податкам надається роль переважно фіскального, а не регулюючого фактора. Саме тому використання податків як інструменту регулювання цін деструктивно відображаються на ціновій політиці в державі. При цьому можливе ефективне застосування короткострокового впливу податкових важелів одночасно з корегуванням структури витрат підприємства, співвідношення грошового та товарного обігу, рівня платоспроможності контрагентів та споживачів. У довгостроковому періоді вплив податкового регулювання на реальні обсяги виробництва можна прослідкувати на основі кривої Лаффера.

Згідно законодавства сума непрямих податків може бути перекладена на споживачів за допомогою віднесення їх обсягів на собівартість та валові витрати суб'єктами господарювання. Такі дії відповідно відображаються на розмірах ціни та у разі неефективного державного регулювання (підвищення податкового навантаження, зменшення державної підтримки бізнесу) погіршує фінансовий стан суб'єктів господарювання та платоспроможність споживачів. Висока частка непрямих податків у надходженнях Державного бюджету, мінливість ставок зумовлює суто фіскальне їх використання, що відображається на погравленні інфляційних процесів, нестабільності цін на продукцію, погіршенні їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках. Серед непрямих податків до основних у світовій практиці відносять податки на споживання: податок на додану вартість, податок з обороту (продажу), акцизи, мито. В Україні серед зазначених податків використовуються ПДВ, акцизний податок та мито.

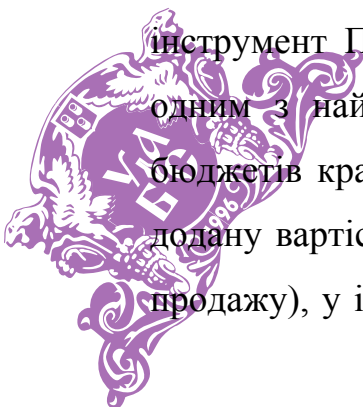

Із метою ідентифікації характеру впливу податкових інструментів як основних бюджетних регуляторів на цінову політику суб'єктів економіки та вплив на їх доходи розглянемо загальну ситуацію податкового регулювання серед країн світу. У таблиці Б.1 подана вибірка країн, що відповідно до характеристики Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [167] є розвиненими, сприятливими для ведення бізнесу та мають високий потенціал економічного росту.

Справедливо зауважити, що обрані для аналізу країни є представниками усіх регіонів Світу, і на основі аналізу державного бюджетного регулювання це дозволить зробити ґрунтовні та адекватні висновки щодо характеру державної політики, пріоритетних сфер державної підтримки та визначити вектор розвитку у посткризові роки.

Переходячи безпосередньо до аналізу, зауважимо, що деякі з досліджуваних країн зазнали значних збитків внаслідок фінансової кризи (Італія, Іспанія, Португалія) і знаходяться у стані глибокої депресії, інші зазвичай характеризуються як схожі за типом до економічної системи України (Франція). Окрім того, оцінка бюджетного регулювання за десятирічний період у високорозвинених країнах, таких як Канада, Німеччина, Швейцарія, Великобританія, дозволить виокремити основні довгострокові важелі, що використовувались у державній фінансовій політиці та прослідкувати їх вплив у кризовий період на економіку країни.

Отже, послідовно проаналізуємо особливості податкового регулювання кожної групи країн та в Україні. Згідно міжнародної практики основними наповнювачами бюджету є непрямі податки, серед яких найбільш вагомий вплив чинить податок на додану вартість (ПДВ). Як податково-бюджетний інструмент ПДВ здійснює найбільш агрегований вплив на рівень цін та є одним з найголовніших джерел формування фінансової бази державних бюджетів країн світу. Так, у Австралії та Канаді по аналогії з податком на додану вартість уведено податок на товари та послуги (загальний податок з продажу), у інших країнах використовується податок з обороту або податок

на споживання, що є аналогічним за характером впливу на економічних суб'єктів.

Розглядаючи ПДВ в динаміці, слід відмітити, що за аналізований період ставка податку залишалася незмінною, вирізняється існування знижених ставок оподаткування для окремих галузей економіки та диференційованих ставок для окремих регіонів (острови, що мають автономію, регіони, де наявні державні представництва, прикордонні регіони тощо). Зокрема, у Канаді деякі з провінцій використовують державні ставки, інші – на місцевому рівні варіюють рівень ставок відповідно до рівня розвитку регіону та його галузевої спрямованості.

У Франції понижені ставки використовуються на островах (Корсика) та у деяких колоніях (Французька Гвіана). Для островів Португалії (Азорські, Мадейра) використовуються понижені ставки ПДВ для стимулювання туристичного попиту. Аналогічна ситуація в Іспанії – на Канарських островах, курортних містах Сеута та Меліла використовують понижені ставки. Отже, справедливо зауважити, що ставки та бази оподаткування у країнах є дуже диференційованими. Зокрема, ставки серед країн Євросоюзу значно різняться: від 8 % у Швейцарії до 27 % в Угорщині; серед досліджуваних країн найменші ставки податку у Канаді та Японії (5 %), найвищі – Угорщина (27 %), Франція, Польща, Португалія, Греція (23 %), Італія, Бельгія (21 %). При цьому середньозважена ставка ПДВ відповідно до розрахунків ОЕСР [167], не зважаючи на незначне зниження у середині досліджуваного періоду, починає зростати і на сьогодні становить близько 18,7 %.

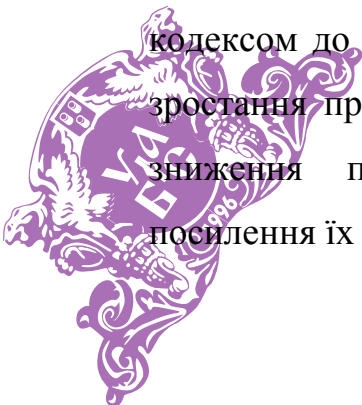
Таким чином, на основі вище приведеного дослідження, доцільно зазначити, що значні відмінності серед досліджуваних країн характеризують різний напрям впливу бюджетного регулювання за допомогою ПДВ. Деякі з країн намагаються розширити свою фінансову базу, а інші – підтримати місцевий бізнес та підвищити інвестиційну привабливість. Для України характерний перший варіант, адже після прийняття Податкового кодексу

значно розширилася база оподаткування ПДВ, збузилася кількість пільговиків і, як результат, прослідковується вагоме перевищення планових показників надходжень за даним податком навіть за 3 квартали 2012 р.

Розглядаючи ставку даного податку в динаміці (табл. Б.1) слід відмітити його стабільність за досліджуваний період у більшості країн (Австралія – 10 %, Бельгія – 21 %, Франція – 19,6 %, Японія – 5 %, Україна – 20 %). У деяких державах під час проведення податкової реформи основну ставку було знижено – Канада (з 7% до 5 %), Чехія (з 22% до 20%), в інших – підвищено з розширенням кількості пільгових категорій Естонія (з 18 % до 20 %), Німеччина (з 16 % до 19 %), Греція (з 18 % до 23 %), Іспанія (з 16 % до 18 %), Великобританія (з 17,5 % до 20 %). Значне коливання ставок податку за досліджуваний період відмічалось в Угорщині – протягом періоду ставка скоротилася з 25 % до 20 %, а в посткризовий період зросла до 27 %. Розглядаючи практику в Україні, зазначимо, що згідно Податкового кодексу з 2014 року основна ставка податку становитиме 17 % (найнижче значення серед досліджуваних країн, у яких введено ПДВ).

Не зважаючи на переваги ПДВ (рівномірний розподіл податкового тиску між учасниками виробничого процесу, залежність від реального внеску виробника в остаточну вартість товару, специфічність бази оподаткування), даний податок чинить прямий вплив на рівень цін, а тому ступінь зростання ціни залежить саме від його ставки. Паралельно з цим, зниження ставки податку не означає зворотній вплив на цінову складову товару, робіт або послуг. Дана закономірність підтверджується притаманним цінам «ефекту храповика», що відображається у їх здатності рухатися у висхідному напрямку. Виходячи з цього, зниження ставки ПДВ в Україні за Податковим кодексом до 17% ймовірно призведе до скорочення витрат підприємства та зростання прибутку, але не до пониження цін. Перевагою даної ситуації є зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, посилення їх інвестиційних можливостей.

Зворотній вплив буде мати паралельне введення податку з обороту, яке пропонується деякими урядовцями та спеціалістами в сфері оподаткування. Особливість даного податку на прикладі Канади, Австралії, Японії, Швейцарії підтверджує його підвищувальну дію на характер цін і можливість використання лише після детально зваженого аналізу. Адже базою оподаткування тут виступає роздрібна ціна товару і, відповідно, ступінь подорожчання товару прямо пропорційно залежить від ставки податку. Необгрунтоване введення аналога ПДВ може призвести до значного погіршення ситуації у секторі роздрібної торгівлі та негативно позначитися на доходах як споживачів, так і підприємств реального сектору економіки.

Наступним податком, що має прямий вплив на цінову політику в країні, є акцизний податок, специфікою якого є його відношення до окремих категорій товарів (в основному високоприбуткові вироби). Даний непрямий податок займає значну частку у валових витратах підприємств відповідних галузей, а тому відповідні зміни у ставках податку прямо відображаються на його доходах та платоспроможності споживачів. Проводячи ґрунтовний аналіз динамічних змін даного податку, зазначимо, що рівень оподаткування алкогольних та тютюнових виробів у країнах світу (таблиця Б.2) продовжує зростати, тим самим уряди країн намагаються скоротити вживання шкідливих продуктів, у разі оподаткування акцизом інших галузей (бензин) – простимулювати розвиток інших галузей (альтернативні види енергетики, біопаливо). При цьому у деяких країнах (Австралія) оподаткування алкогольної продукції проводилося лише за наявності міцності більше 10 % (до 2010 року), може відбуватися щомісячне корегування ставки податків на рівень інфляції. Слід зазначити, що акцизи в Україні залишаються найнижчими серед досліджуваних країн, але темпи їх росту становлять близько 10-25 % щороку. Це свідчить про обрання державними органами влади, в даному напрямку, курсу на вирівнювання ставок даного податку з середньоєвропейським значенням.

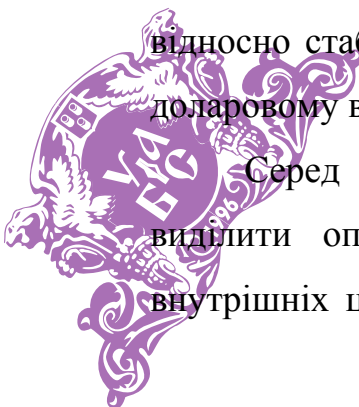

Акцизному податку характерний дестимулюючий характер – подорожчання продукції непершочергової необхідності (алкогольна, тютюнова продукція) сприяє скороченню її споживання. Але фіскальна направленість акцизу відображається у введенні до бази оподаткування додатково товарів з низькою ціною еластичністю та виробів елітного попиту, окрім вищезазначених. Адвалорні ставки податку дають змогу збільшити суму надходжень до бюджету за наявності інфляційних процесів, що має зрівноважити ціни на товарному ринку; специфічні – чинять кумулятивний вплив на інфляцію, адже зростання роздрібних цін у зв'язку з незмінністю ставок навіть при підвищенні цін на товар виступають в ролі акселератора інфляції [11].

Використання адвалорних ставок, які у деяких країнах досягають 60% вартості продукції або перевищують собівартість їх виготовлення більш, ніж у 5-6 разів, дозволяє акумулювати у бюджеті стабільну суму надходжень. Особливо у кризовий період відбулося значне підвищення адвалорних ставок у Чехії, Німеччині, Угорщині, Польщі, Португалії, Словаччині. Але скоріше за все у деяких країнах (Австралія, Польща) така ситуація не пов'язана із підвищенням податкового навантаження та наповнення державного бюджету, а характеризує значне послаблення національної валюти (таблиця А.2) та ріст інфляції, адже серед цих країн специфічні ставки залишилися практично незмінними.

Підтвердженням даного припущення є також скорочення більш ніж у 8,5 разів адвалорної ставки в Японії, національна валюта якої значно укріпилася за період кризи (відбулося виведення доларових інвестицій), а також стабільність у ставках країн Євросоюзу, євровалюта у яких залишалася відносно стабільною (вже з 2012 року спостерігається підвищення ставок у доларовому вираженні у зв'язку з падінням курсу євро) (рисунки 2.1).

Серед інших непрямих податкових регуляторів доцільно також виділити оподаткування зовнішньо-торгівельних операцій, адже рівень внутрішніх цін може залежати також від мита, що накладається на товари

зовнішньоторговельного обігу. Згідно даних Світового банку (таблиця Б.4) оподаткування зовнішньо-торгівельних операцій займає найменшу питому вагу у загальних податкових надходженнях, адже більшість країн створюють митні об'єднання, уніфікують законодавчу базу оподаткування зовнішньої торгівлі для створення міцних зовнішньо-торгівельних зв'язків та спрощення міжнародної торгівлі.

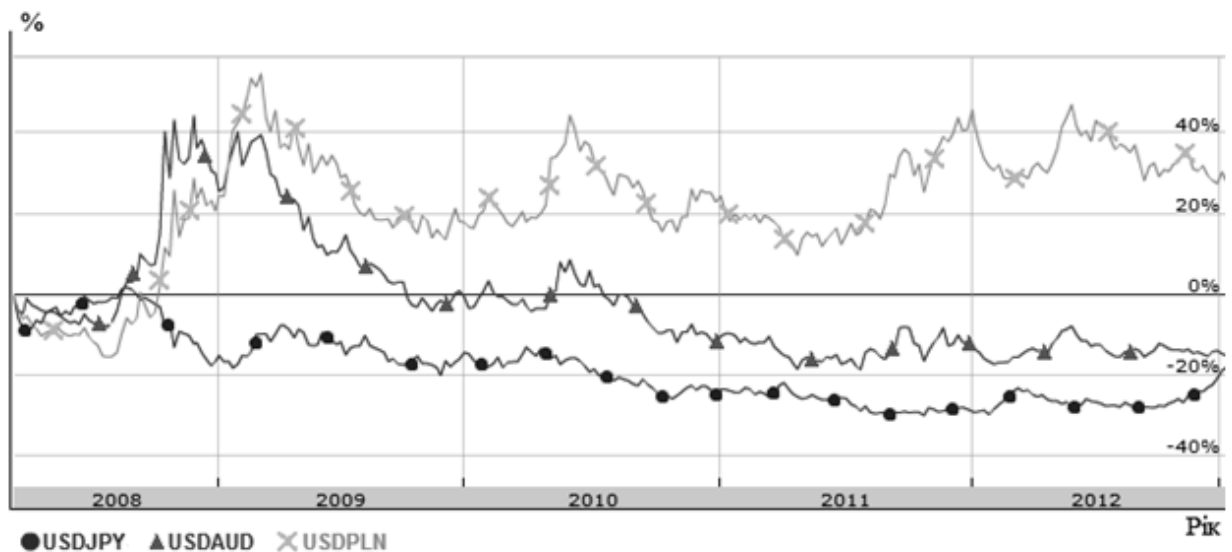

Рисунок 2.1 – Коливання курсу ієни, австралійського долара, польських злотих до долару США за період 2008-2012 рр., %

Виходячи з цього, справедливо зауважити, що використання даного податку не має за основну мету регулювання цінової складової, але його значення для поповнення бюджету залишається вагомим. Оподаткування зовнішньо-торгівельних операцій сприяє наповненню бюджету у таких країнах як Швейцарія (6 %), Україна (3 %), Канада (1,1 %), Ізраїль (0,9 %), Польща (0,4 %), Австралія (0,2 %). Застосування мита є раціональним для національних виробників за наявності значної цінової конкуренції на зовнішніх ринках у випадку слабкості національної валюти та її девальвації. При ефективному застосуванні мита дає змогу регулювати транскордонні потоки та впливати на внутрішню цінову політику країни.

Таким чином, можна зробити висновок, що фіскальна роль непрямих податків на макrorівні та стимулююча на мікрорівні (запровадження пільг) потребує постійного регулювання та контролю з боку державних органів влади. Універсальність непрямих податків та розширення їх бази оподаткування стримує інвестиційний та споживчий попит у зв'язку з ростом цін. Але дана тенденція залежить від зміни податкових ставок та еластичності ринкового попиту. На цінову складову найбільший вплив чинить ПДВ, який є універсальним щодо різних категорій товарів, а тому зміна його ставок відображається на цінах оподатковуваних товарів, обсягах виробництва та відповідно рівні споживання. Макроекономічна цінова ситуація може змінюватися під впливом акцизного податку та мита, які застосовуються до структуроутворюючих видів продукції і, таким чином, при підвищенні ставок даних непрямих податків, зумовлюють поширення інфляційних процесів на всю економіку країни.

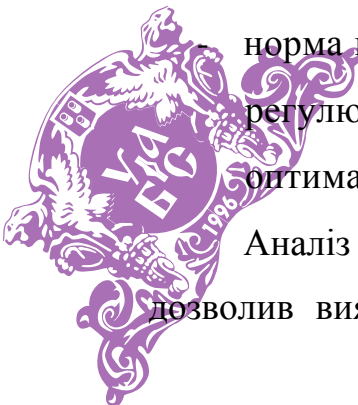
Іншу групу податкових регуляторів утворюють прямі податки, які чинять опосередкований вплив на доходи економічних суб'єктів. Підвищення ставок прямих податків прямо відображається на обсягах доходів домогосподарств, що знижує їх здатність до споживання та інвестування, а відповідно впливає на рівень цін. Світова практика показує, що у більшості країн поповнення бюджету відбувається за рахунок прямих податків (таблиця Б.4), зокрема корпоративним податком (податок на прибуток підприємств) та податком на доходи фізичних осіб.

Оподаткування прибутку підприємств є доцільним з наступних причин:

- регулювання підприємницької діяльності, активізація інвестиційних процесів (фіскальна та регулююча функції податків);

норма прибутку входить до ціни продукції (послуг), а тому державне регулювання ставок корпоративного податку сприяє пошуку шляхів оптимальної максимізації прибутку підприємств.

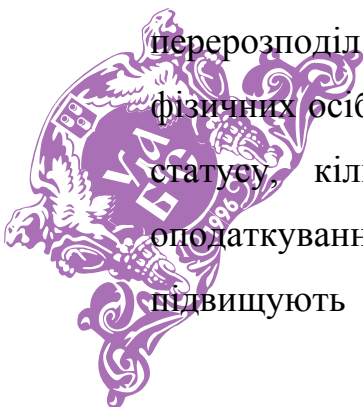
Аналіз стану оподаткування прибутку підприємств (таблиця Б.3) дозволив виявити значні розбіжності серед досліджуваних країн. Ставки

значно диференційовані (наприклад, 6,7 % у Австралії та 34,4 % у Франції), у деяких із досліджуваних країн ставки різняться залежно від рівня бюджету, до якого він сплачується (державний (центральный, федеральный), регіональний, місцевий) та сфери діяльності суб'єктів господарювання. Принцип обчислення бази оподаткування є схожим для більшості досліджуваних країн. При цьому кожна країна має свої особливості оподаткування корпоративним податком залежно від рівня економічного розвитку, організаційно-правових форм ведення бізнесу, історичних особливостей оподаткування тощо. Здійснюючи оподаткування прибутку суб'єктів господарювання, відбувається опосередковане державне регулювання агрегованого попиту та пропозиції та відповідно загального рівня цін.

Отже, макроекономічний вплив корпоративного податку на динаміку цін досягається за рахунок опосередкованого регулювання у короткостроковому періоді обсягу сукупного попиту через ставки податку. При цьому виникає необхідність детального аналізу характеру впливу змін ставок податку на інвестиційну діяльність підприємств та формування споживчого попиту. Надання пільг та субсидування окремих суб'єктів господарювання чинить опосередкований мікроекономічний вплив на їх цінову політику. Натомість пряме регулювання цін при оподаткуванні прибутку може досягатися за рахунок законодавчої регламентації процедури трансфертного ціноутворення.

Серед основних наповнювачів державного бюджету чільне місце займає також податок на доходи фізичних осіб. Особисте оподаткування має вплив на рівень споживання домогосподарств, адже відбувається прямий перерозподіл доходу економічного суб'єкта. Ставки оподаткування доходів фізичних осіб у більшості країн є диференційованими залежно від сімейного статусу, кількості дітей, рівня заробітку тощо. Дослідження ставок оподаткування у країнах світу (таблиця Б.3) свідчить, що більшість країн підвищують ставки особистого податку, уводячи прогресивну шкалу

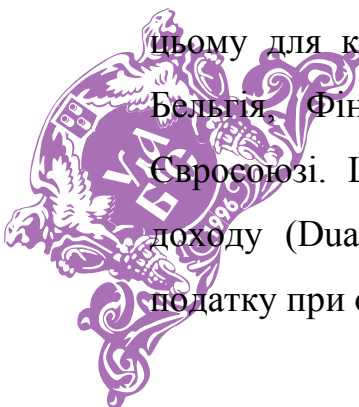

80
оподаткування із граничними ставками. Наприклад, у 2003 році в Україні ставки ПДФО були диференційованими (10, 15, 20, 25, 30 та 40 %), а на сьогодні згідно Податкового кодексу [85] основна ставка становить 15 % (17 % при перевищенні середньомісячного річного оподаткованого доходу десятикратного розміру мінімальної заробітної плати). Найвищі реальні (ефективні) ставки та їх ріст серед країн, що були досліджені, спостерігалися у Австралії (зростання з 24,0 % до 35,5 %), Фінляндії (з 31,9 % до 35,3 %), Угорщині (з 33,0 % до 35,6 %), Японії (з 18,2 % до 21,9 %), Словаччині (з 20,5 % до 29,9 %).

Паралельно з вищенаведеною ситуацією серед деяких країн світу мало місце скорочення реальних ставок податку з доходів фізичних осіб, зокрема значно були знижені реальні ставки у Канаді (з 24,1 % до 18,7 %), Ізраїлі (з 22,8 % до 14,0 %), Великобританії (з 26,7 % до 24,9 %). При цьому введення прогресивної шкали оподаткування дозволяє уникнути тінізації особистих доходів та ефекту заміщення (при переході до більш високої ставки). Саме на таких аспектах фокусували свою увагу уряди країн розробляючи заходи антикризового податкового регулювання. Зокрема у більшості з них було знижено основну ставку податку на доходи фізичних осіб, уведено прогресивну шкалу, переглянуто розмір неоподаткованого мінімуму.

Згідно проведеного дослідження у Європі після фінансової кризи скоригована ставка корпоративного податку коливається в межах 10 %. Розрив між мінімальним та максимальним значенням вперше з 1995 року зменшився. Низькі ставки прибуткових податків залишаються характерними для країн із загальним низьким рівнем податкового навантаження. Але при цьому для країн з найвищим податковим навантаженням (Швеція, Данія, Бельгія, Фінляндія) ставки прибуткових податків не є найвищими у Євросоюзі. Це пов'язано з прийняттям подвійної системи оподаткування доходу (Dual Income Tax System), що передбачає диференціацію ставок податку при оподаткуванні отриманого доходу на капітал.

На основі даних наведених на рисунку 2.2 зазначимо, що за досліджуваний період середньозважена ставка корпоративного податку продовжує знижуватись, у той час як поповнення бюджету головним чином відбувається за рахунок податку на особисті доходи та соціальних внесків [179].

Інші існуючі прямі податки чинять аналогічний досліджуванім податкам вплив на агреговані сукупний попит та пропозицію і, таким чином, сприяють регулюванню загального рівня цін. Але їх дія є значно нижчою і при формуванні доходів бюджету (таблиця Б.5), і при регулюванні макроекономічної рівноваги.

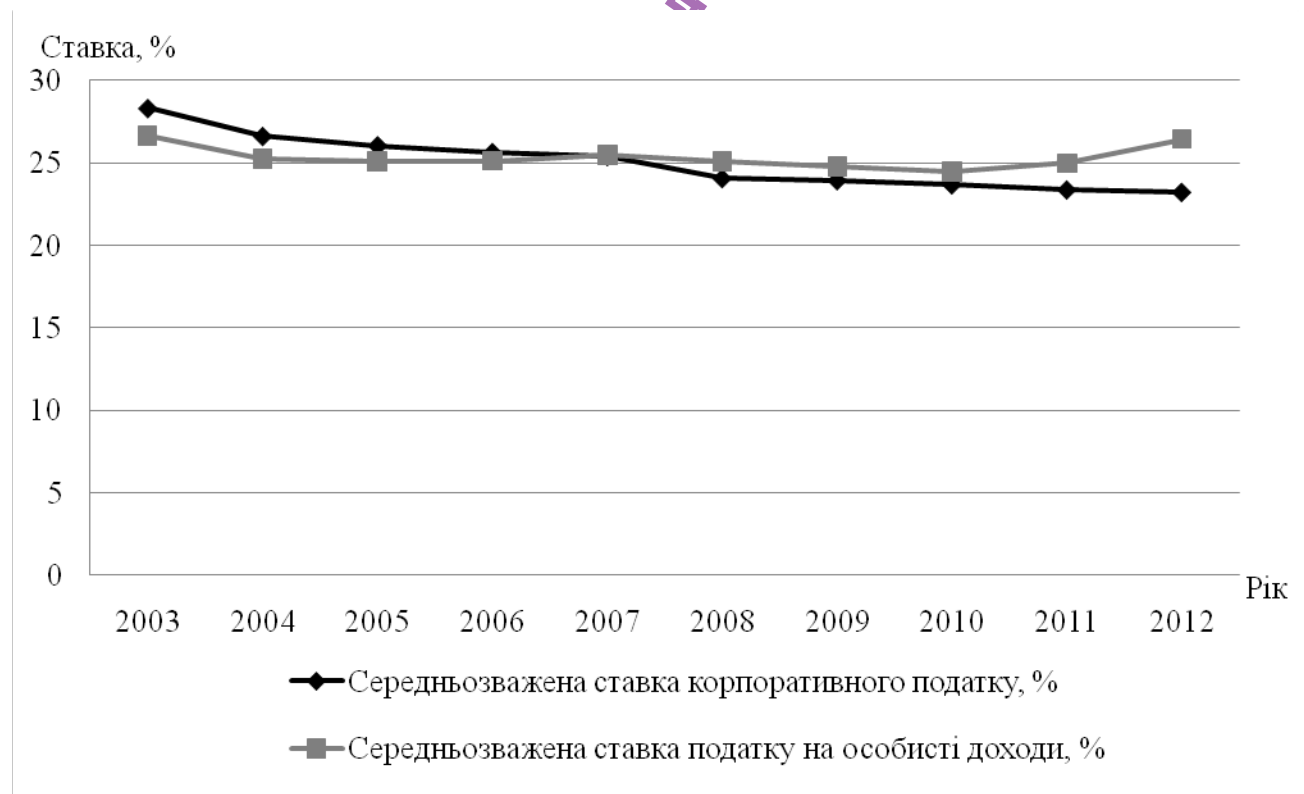

Рисунок 2.2 – Динаміка середньозваженої ставки прибуткових податків країн світу за період 2003-2012 рр.

Проводячи регулювання цін та доходів суб'єктів економіки за допомогою прямих податків необхідно, насамперед, зважати на те, що пряме оподаткування безпосередньо впливає на рівень інвестування суб'єктами

господарювання та заощадження домогосподарствами. А тому на етапі підйому економічного циклу необхідно проводити зниження загального рівня оподаткування, розширення бази та спрощення прогресивної шкали оподаткування.

Розглянемо структуру податкових надходжень досліджуваних країн на початку та наприкінці досліджуваного періоду (рисунок 2.3 та 2.4). Так, справедливо зауважити, що системи оподаткування досліджених країн значно різняться. Порівнюючи дані наведені на рисунках, відмітимо, що у більшості з аналізованих країн, навіть у посткризовий період, збереглося співвідношення прямих та непрямих податків. Зокрема податки на споживання, що є основними з непрямих, переважають у Естонії, Чехії, Фінляндії, Греції, Угорщині, Польщі, Португалії, Словаччині, Франції, Ізраїлі, Швейцарії, Україні; податки на капітал – у Австралії, Бельгії, Німеччині, Канаді, Італії, Японії, Іспанії, Великобританії.

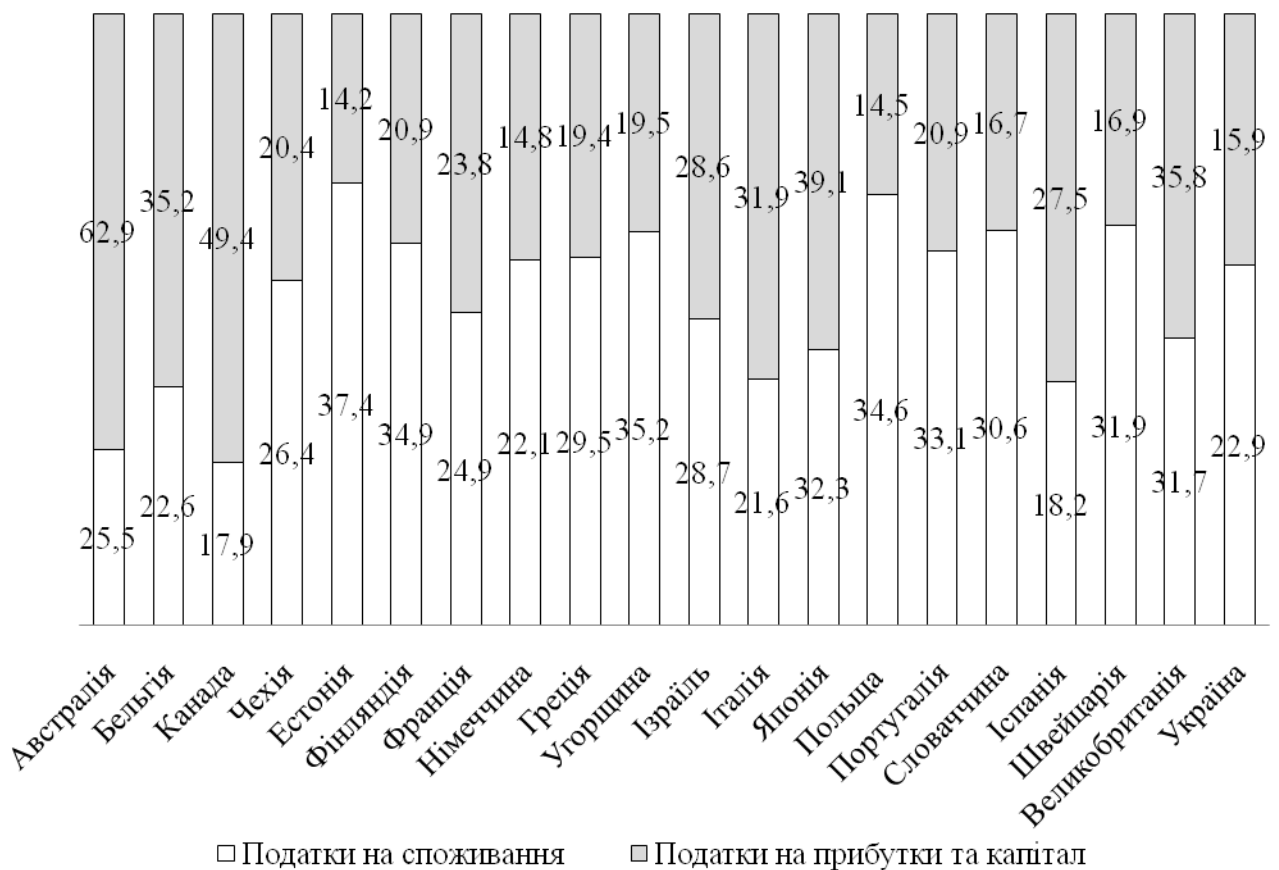

Рисунок 2.3 – Структура податкових надходжень країн світу у 2003 р., %

При цьому питома вага прямих податків значно зросла у Німеччині (з 14,8 % до 35,7 %) та Швейцарії (з 16,9 % до 24,9 %). Скорочення питомої ваги прямих податків у загальній структурі податкових надходжень спостерігаємо у Чехії (з 20,4 % до 14,6 %), Естонії (з 14,2 % до 8,8 %), Словаччині (з 16,7 % до 10,9 %).

Переважання прямих податків над непрямими свідчить про високий рівень податкової культури, раціональний розподіл податкового навантаження, скорочення обсягів тіньового сектору. Використання прямих податків у більшій мірі, ніж непрямих, дозволяє підтримувати постійний об'єм доходів бюджету, прямо регулювати доходи платників, обсяги інвестицій та накопиченого капіталу, рівень ділової активності в країні, обсяги сукупного споживання тощо.

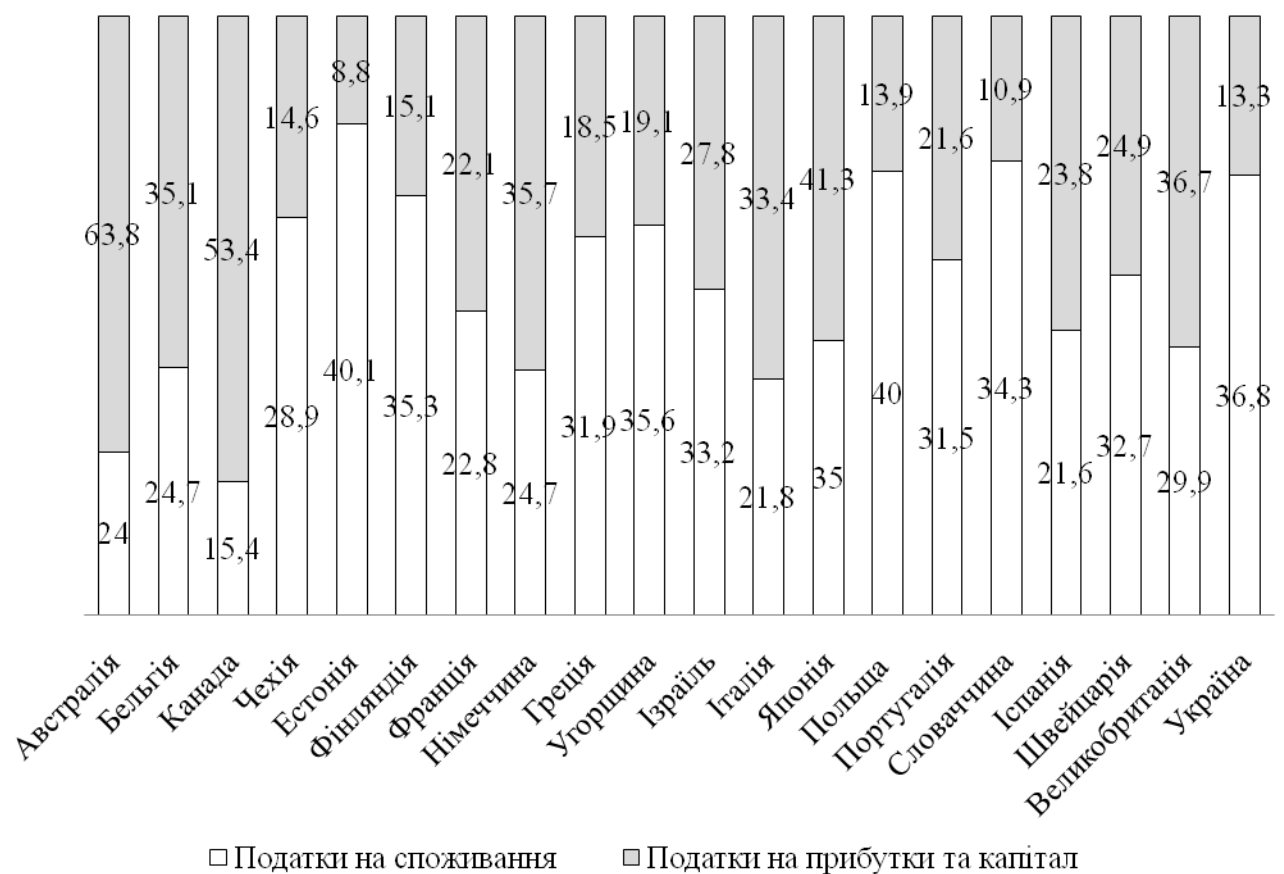

Рисунок 2.4 – Структура податкових надходжень країн світу у 2012 р., %

Окрім цього прями податки є стабілізаторами соціально-економічного розвитку країни, так як прямо залежать від доходів платників і навпаки. Тому темпи зростання економіки у деякій мірі прямо залежать від адміністрованих обсягів прямих податків, що відповідно впливає на благополуччя країни в цілому. Підвищення питомої ваги прямих податків з одночасним скороченням рівня непрямого оподаткування дає змогу стимулювати розвиток виробництва.

Але у кризовий період більшість країн надали перевагу непрямому оподаткуванню, що дало змогу оперативно наповнювати бюджет, регулювати економічні процеси через обсяг споживання, рівень цін, прибутковість капіталу та інвестицій. Враховуючи те, що нарощення обсягів непрямого оподаткування у кризовий період для країн, що розвиваються, є єдиним дієвим фіскальним методом, стимулювання економіки через пряме оподаткування можливе лише в умовах повного стратегічного реформування податкової системи і раціонального поступового поліпшення економічної ситуації за допомогою державного регулювання через бюджетні механізми.

Наприклад, у кризовий період в Україні скорочення реальних доходів суб'єктів підприємницької діяльності спричинило ріст кількості збиткових підприємств та відповідно тиск на державний бюджет (необхідність субсидування). А враховуючи те, що у 2008-2010 рр. видаткову частину бюджету було значно скорочено, підприємства змушені були повністю зупинити свою діяльність. Особливо дана тенденція прослідковувалася серед суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу, що значно позначилося на обсягах доходної частини Зведеного бюджету України.

Аналіз податкових надходжень Зведеного бюджету України за 2003-2012 рр. в розрізі видів податкових надходжень (таблиця Б.6) та їх структури (таблиця 2.1) дає змогу стверджувати, що наповнення бюджету здійснюється, переважним чином, за рахунок непрямих податків. З одного боку, використання даних фіскальних інструментів дає змогу державі забезпечити повне виконання покладених на неї функцій, але з іншого, відшкодування непрямих податків з точки зору виробництва перекладається на споживачів.

Така ситуація зумовлює зростання цін, зниження купівельної та споживчої спроможності населення, скорочення рентабельності виробництва. За умови нестабільних економічних умов непрямі податки дають змогу прямо впливати на основні макроекономічні показники, знижувати дефіцит бюджету країни та необхідність пошуку додаткових коштів наповнення бюджету.

Прямі податки займають близько 40 % надходжень Зведеного бюджету України і є основним інструментом регулювання соціально-економічних відносин в країні. Застосування прямих податків дає змогу прямо регулювати рівень доходів платників податків, рівень споживчої активності, процеси інвестування та заощадження.

Таблиця 2.1 – Структура податкових надходжень Зведеного бюджету України за період 2003-2012 рр., % (складено автором на основі [66; 99])

Стаття	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 *
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	39,6	35,0	32,4	38,9	42,9	41,3	37,3	39,0	39,0	40,0
Податок на доходи фізичних осіб	7,6	4,8	3,5	46,5	50,3	48,9	57,4	55,8	52,2	54,7
Податок на прибуток підприємств	92,4	95,2	96,5	53,5	49,7	51,1	42,6	44,2	47,8	45,3
Податки на власність	0,0	0,0	0,0	0,9	0,8	0,7	0,7	0,8	0,2	0,1
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	1,0	2,4	1,6	3,8	3,7	4,1	5,4	5,4	4,4	4,7
Внутрішні податки на товари та послуги	49,7	52,2	56,7	48,6	44,6	47,1	51,8	49,4	52,0	52,0
Податок на додану вартість	71,0	71,5	80,1	82,4	82,6	86,0	78,6	74,5	79,3	79,3
Акцизний податок	29,0	28,5	19,9	17,6	17,4	14,0	21,4	25,5	20,7	20,7
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	9,4	10,5	9,0	5,9	6,2	5,4	3,3	3,9	3,5	3,3
Інші податки та збори	0,0	0,3	0,3	1,9	1,7	1,4	1,5	1,5	1,3	1,1

* планові показники на 2012 р.

Обсяги податкових надходжень прямо залежать від обсягу валового внутрішнього продукту і є вбудованими інструментами стабілізації економіки, а тому податкові інструменти є основними у бюджетному регулюванні, прямо діють на соціально-економічне зростання та опосередковано на рівень добробуту населення.

Аналіз рівня податкового навантаження досліджуваних країн (рисунок 2.5, таблиця Б.5) свідчить про значне його зростання у посткризовий період. При цьому деякі країни, що зазнали найбільших проблем під час кризи (Естонія, Греція, Угорщина, Україна), застосовуючи податкове регулювання намагаються стримувати ріст цін у країні, тим самим підвищуючи споживчий попит та стимулюючи відновлення економіки.

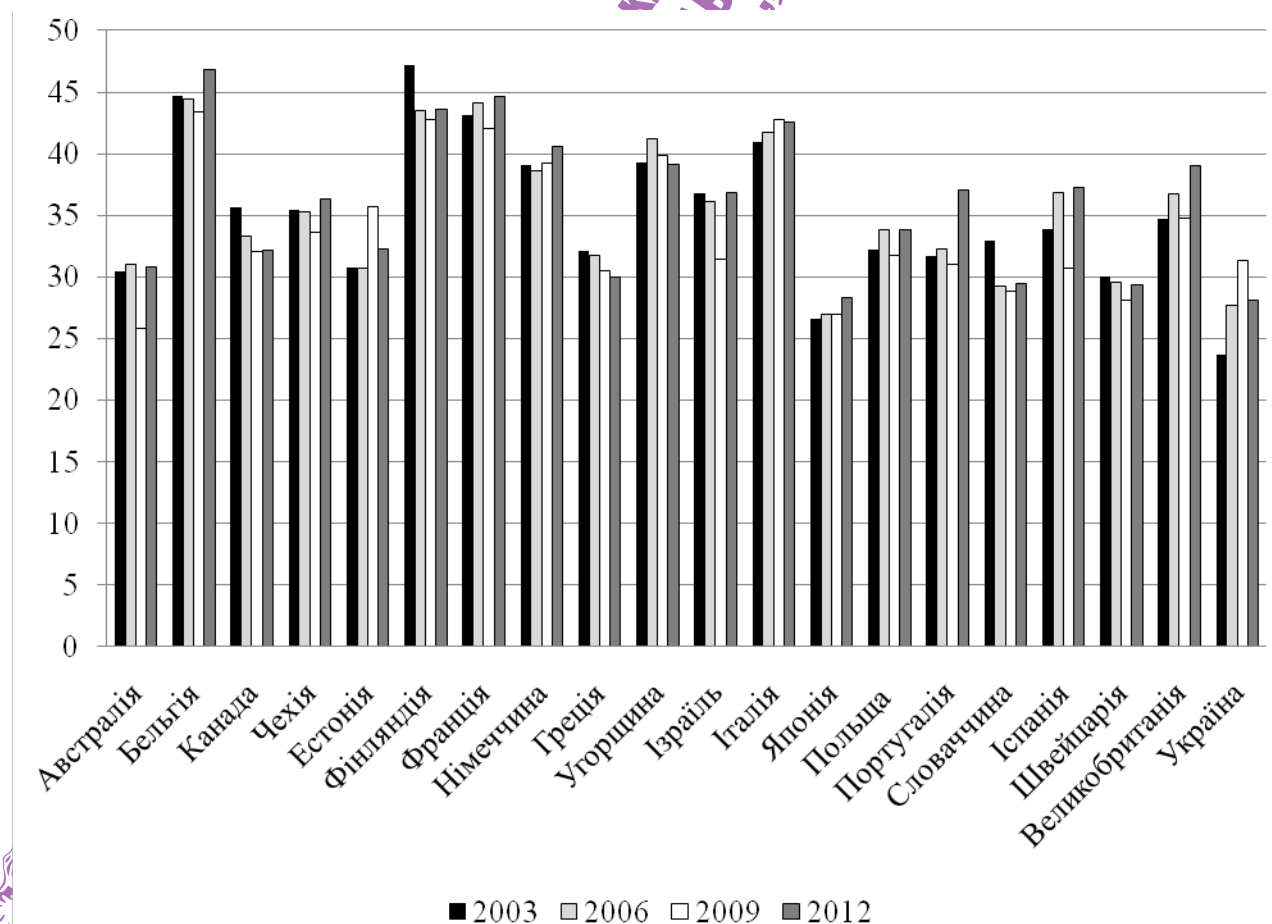

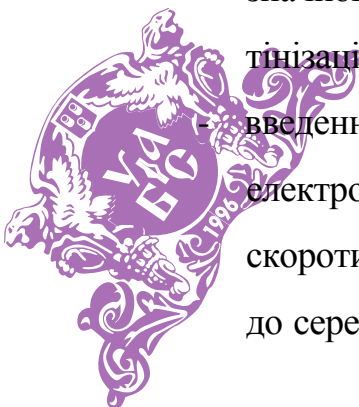
Рисунок 2.5 – Рівень податкового навантаження у країнах світу, % до ВВП

Також згідно дослідження Світового банку проведена податкова реформа в Україні, спрямована на спрощення процедури сплати податків та зниження адміністративного навантаження податкової системи, дає свої результати. На початок 2013 р. Україна зайняла 165 місце із 185 країн в рейтингу «Paying Taxes 2013» [173]. У той час як практично весь досліджуваний період держава знаходилась на останніх позиціях рейтингу (таблиця Б.7). Справедливо зауважити, що Україна – одна з трьох (окрім неї ще Білорусь та Азербайджан) країн, які провели наймасштабніші реформи за останні 8 років та спромоглися значно скоротити кількість годин, необхідну для дотримання податкового законодавства (в середньому на 200 годин). Наприклад, в 2012 році для дотримання українського податкового законодавства суб'єкти економіки витрачали 491 годину, у той час як на початок кризи – 848 годин, а у 2004 році – 2085 годин. Для подальшого пришвидшення оперативності сплати податків та легкості дотримання податкового законодавства ефективним є введення онлайн-реєстрації підприємств та нового бухгалтерського програмного забезпечення.

Покращення показників легкості ведення бізнесу в Україні, головним чином, пов'язане з наступними подіями:

- введення Податкового кодексу, що призвело до скорочення кількості податкових платежів та скасування деяких з них; об'єднання внесків до фондів соціального страхування в один – єдиний соціальний внесок (ЄСВ);
- агрегування та об'єднання особливостей ведення бухгалтерського та податкового обліку. Але при цьому підприємці досі відчувають проблему значного навантаження на оплату праці (країна має високі показники тінізації економіки);
- введення Державною податковою службою України системи електронного декларування податкових платежів, що дозволило скоротити кількість платежів зі 135 до 28. Даний аспект наблизив Україну до середньосвітових показників по кількості податкових платежів. Згідно

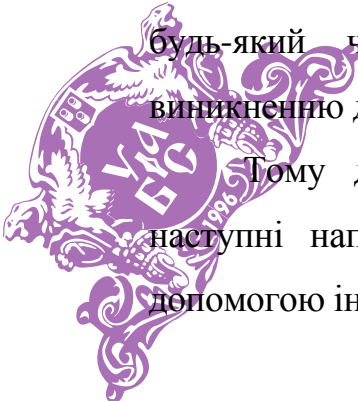

проведеного нами дослідження за період 2008-2012 рр. кількість податкових платежів у середньому скоротилася з 53,1 до 30,9 одиниць, а середня кількість податкових платежів за рік становить 27,5 одиниць.

Опублікований звіт Світового банку [169-173] також свідчить про наявність значного навантаження єдиного соціального внеску (в середньому 43,1 % загального прибутку підприємства), що є значно вищим у порівнянні з іншими національними економіками. Підприємства України сплачують ЄСВ двічі на місяць, при цьому відсутня можливість подачі електронної звітності, у той час як складання звітності з ЄСВ займає 192 години на рік. Тому, необхідно здійснити перехід на електронне декларування ЄСВ, ввести можливість сплати внеску в наступному календарному періоді, спростити механізм його розрахунку.

Також доцільно продовжувати агрегування бухгалтерського та податкового обліку, спростити документообіг та звітність по податку на прибуток та ПДВ. Дані рекомендації для України є важливими, адже звіти та дослідження Світового банку є широко використовуваними міжнародними інвесторами, що здійснюють пошук нових ринків збуту, перспективних виробництв та розширюють свою діяльність. Окрім того, уведення податкових змін має на меті підвищити не лише внутрішню, а й зовнішню конкуренцію, що має вплинути на зниження вартості товарів та послуг та підвищенні їх якості. Слід здійснювати контроль за дотриманням легальності ведення бізнесу, пошуку тіньових потоків капіталу, але дотримання суцільного контролю над бізнесом з боку державних податкових органів на сьогодні в Україні – надто затратна процедура як для державного бюджету, так і для підприємств. Постійні ревізії, які згідно нового податкового законодавства можуть проводитися у будь-який час, ускладнюють можливість ведення бізнесу, сприяють виникненню додаткових проблем.

Тому детальний аналіз Податкового кодексу дозволив виокремити наступні напрямки стимулювання розвитку підприємницького сектору за допомогою інструментів податкового регулювання (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Інструменти податкового регулювання, що застосовуються в Україні

Види	Підвид і шляхи впливу	Наявність згідно з ПКУ
Податкові ставки	Податкове навантаження	+
Податкові пільги	Інвестиційний податковий кредит	–
	Інвестиційна податкова знижка	–
	Зниження ставки оподаткування	+
	Зменшення величини об'єкта оподаткування	+
	Податкові канікули	+
	Звільнення від оподаткування окремих операцій	+
	Звільнення від оподаткування окремих платників податків	+
	Спрощена система оподаткування (єдиний податок)	+
Альтернативні режими оподаткування	Спеціальні (вільні) економічні зони	–
Зміна строків сплати податків	Відстрочення податкового боргу	+
	Розстрочення податкового платежу	+
Податкові санкції	Штрафи	+
	Пеня	+
	Відміна пільгового режиму оподаткування	+

Основна частина інструментів податкового регулювання орієнтована на регулювання цінової складової – податкове навантаження, звільнення від оподаткування, надання податкових пільг. Таким чином, податкові інструменти бюджетного регулювання в Україні використовуються, насамперед, з ціллю підтримки пріоритетних та проблемних галузей економіки шляхом перерозподілу податкового навантаження, доходів та регулювання цінової складової.

Але застосування податкових регуляторів в Україні має свої проблеми, а тому потребує оперативного їх вирішення для підвищення ефективності бюджетного регулювання та функціонування економічної системи в цілому.

Виходячи з цього, в межах дисертаційного дослідження, актуальності набуває ідентифікація основних проблем податкового регулювання, можливих шляхів їх вирішення та перспектив розвитку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Проблеми податкового регулювання економіки України, шляхи їх вирішення та перспективи розвитку

Проблеми	Шляхи вирішення	Напрямки подальшого розвитку
<i>Двоїстий характер податків:</i> вилучення частини доходу відображається на скороченні інвестиційних ресурсів та підвищенні собівартості, а застосування податкових пільг та стимулів здатне надати поштовх для розвитку виробництва та відповідно понизити ціни.	Формування системи стимулюючих заходів розвитку підприємницької діяльності, проведення оптимізації податкових ставок, обґрунтування надання податкових пільг	Стимулювання економічного розвитку держави, нарощення обсягів підприємницької діяльності, що відповідно позитивно позначається на скороченні тіньового сектору економіки, нарощенні фінансової бази держави.
<i>Значне податкове навантаження</i> на деякі категорії платників податків, його нерівномірний розподіл. 1) зростання податкової заборгованості перед бюджетом. 2) ухилення від оподаткування	Введення ефективних механізмів відповідальності за невиконання податкових зобов'язань. Удосконалення системи управління (списання, відстрочка, реструктуризація) податковою заборгованістю суб'єктів господарювання. Створення умов для виходу з тіні, запровадження прогресивних шкал оподаткування, перегляд пільгових категорій економічних суб'єктів.	Стабільність часової складової поповнення бюджету держави, покращення фінансового стану збиткових підприємств. Дотримання принципу рівності платників податків, підвищення ефективності бюджетної політики держави і, як наслідок, стабілізація цін та вирівнювання конкурентних позицій економічних суб'єктів.
Проблеми із коштами та терміном <i>відшкодування ПДВ</i> , що змушує підприємства переносити значну частину невідшкодованих сум на валові витрати. Це, відповідно, відображається на зростанні ціни та погіршенні платоспроможності споживачів.	Чітка регламентація та обґрунтування вимог щодо відшкодування податку, збільшення суми штрафів за заниження сум податкових зобов'язань, удосконалення законодавчих аспектів механізму регулювання процедури відшкодування ПДВ.	Активізація експортної пропозиції, розширення та укріплення міжнародних зв'язків, зниження витратності виробництва, поживавлення споживчого попиту. Скорочення валових витрат підприємств розширює оподатковувану базу податком на прибуток для держави.
<i>Наявність «затратних» податків</i> (адміністрування потребує значних обсягів фінансових ресурсів), як наслідок, ускладнюється механізм та збільшується час необхідний для здійснення бюджетного регулювання. Значна кількість податкових перевірок.	Переведення адміністрування в електронну форму, перерозподіл повноважень між ДПА різних рівнів, координація діяльності ДПАУ та митних органів (на сьогодні утворено Міністерство доходів і зборів України). Проведення обґрунтованих податкових перевірок.	Зниження навантаження на бюджет для адміністрування податків, лібералізація податкової поведінки економічних суб'єктів.

Продовження табл. 2.3

<p><i>Нівелювання регулюючої функції податків.</i> Податки в Україні здійснюють лише фіскальну функцію, а тому стимулювання підприємницької діяльності не відбувається, що впливає не лише на економічну складову (рівень доходів, цін, торгівельні зв'язки), а й соціальну (рівень безробіття, значна кількість пільговиків, еміграція).</p>	<p>Всеохоплююча, а не вибіркова (цільова) підтримка підприємницького сектору дотримання принципу рівності платників, застосування механізмів перекидання податкового тягаря.</p>	<p>Дотримання фундаментальних основ податкового регулювання, захищеність підприємницького сектору, рівновага відповідальності та прав між платниками та державними податковими органами, забезпечення ефективності бюджетного регулювання, надання можливостей нарощення доходів суб'єктам підприємництва, стабілізація цін.</p>
<p><i>Нераціональне застосування податкових пільг.</i></p>	<p>Надання податкових пільг зі стимулюючою ціллю, а не з метою підтримки збиткових підприємств. Прив'язка розміру пільги до ефективності виконання запланованого результату.</p>	<p>Рациональне використання державних коштів, зменшення бази оподаткування, ставок, збільшення податкового періоду позитивно відображаються на ціновій політиці держави та доходах економічних суб'єктів.</p>

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Таким чином, основна проблема податкового регулювання полягає в їх неоднозначному впливі та звуженому напрямку використання. Податкове регулювання здатне вирівняти податкове навантаження, стабілізувати ціни, дати можливість регулювання доходів економічних суб'єктів за рахунок диференціації ставок, маніпулювання базами оподаткування тощо.

З іншого боку надання податкових пільг, інвестиційних кредитів, звільнення від оподаткування погіршує умови конкуренції, створює перешкоди для платників податків, тим самим прямо чи опосередковано впливаючи на рівень цін, обсяги витрат, фінансовий стан, платоспроможність та купівельну спроможність платників. На сьогодні проблематичним є переведення фіскальної спрямованості української податкової системи на стимулюючу, що сприяло б підвищенню інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та стабільності економіки країни.

Отже, проведений аналіз впливу системи оподаткування на ціноутворення та доходи суб'єктів економіки дозволяє зробити висновки, що регулювання загального рівня цін прямо залежить від:

- податкової політики країни (середнього рівня податкових ставок, баз оподаткування, виду шкали оподаткування, податкових пільг, податкового навантаження);
- бюджетної політики держави (використовуваних фіскальних методів, обсягу надходжень, бюджетоутворюючих податків);
- груп соціально-значущих товарів, що передбачають дотування та субсидування;
- очікуваної поведінки суб'єктів господарювання унаслідок зміни механізму оподаткування та впливу на структурні елементи ціни.

Із ціллю регулювання та контролю стабільності цін у країні необхідно детально зважувати вплив кожного податку, дія яких диференційована за характером впливу (пряма, опосередкована), строком (короткостроковий, довгостроковий) та рівнем (макроекономічний, мікроекономічний). Особливо важливо підтримувати цінову стабільність за допомогою податкової системи в

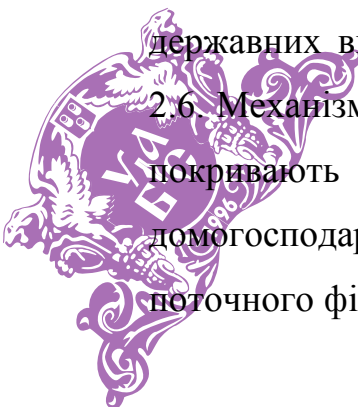
умовах зростання інфляції, та зважати на наявність стимулюючої, а не фіскальної, дії податків.

2.2 Інструменти бюджетно-видаткового регулювання цін

Здійснення бюджетного регулювання основним чином фокусується на застосуванні податкових інструментів, але податкове регулювання є достатньо ефективним лише у поєднанні з іншими інструментами бюджетної політики, зокрема видатковим механізмом. Виходячи з того, що держава має в своєму розпорядженні значні обсяги фінансових ресурсів, її діяльність щодо управління економічними процесами в країні, зокрема, ціноутворенням, має відповідати наявному рівню розвитку країни та нести цільовий характер. Здійснюючи бюджетні видатки держава проявляє дискреційний або недискреційний вплив на вартісну складову функціонування економіки, рівень та структуру цін на будь-якому рівні.

Основний бюджетно-видатковий вплив на ціни чинить субсидування продукції, що є основним засобом соціальної та структурної політики уряду та являє собою відшкодування з Державного бюджету підприємствам у порядку державного регулювання цін на сільськогосподарську та іншу продукцію для покриття поточних збитків підприємств, поліпшення їх фінансового стану шляхом поповнення оборотних коштів або компенсації окремих витрат [12].

Здійснення бюджетного регулювання економічних процесів за рахунок державних видатків можна провести за каналами зображеними на рисунку 2.6. Механізм бюджетно-видаткового впливу полягає у наданні субсидій, що покривають (компенсують) частину витрат суб'єкта господарювання або домогосподарств для покращення їх платоспроможності та підтримки поточного фінансового стану. При цьому здешевлення продукції чи послуг за

рахунок субсидування тягне за собою відповідну зміну у обсягах державного споживання, що позначається на загальному рівні цін у галузі.

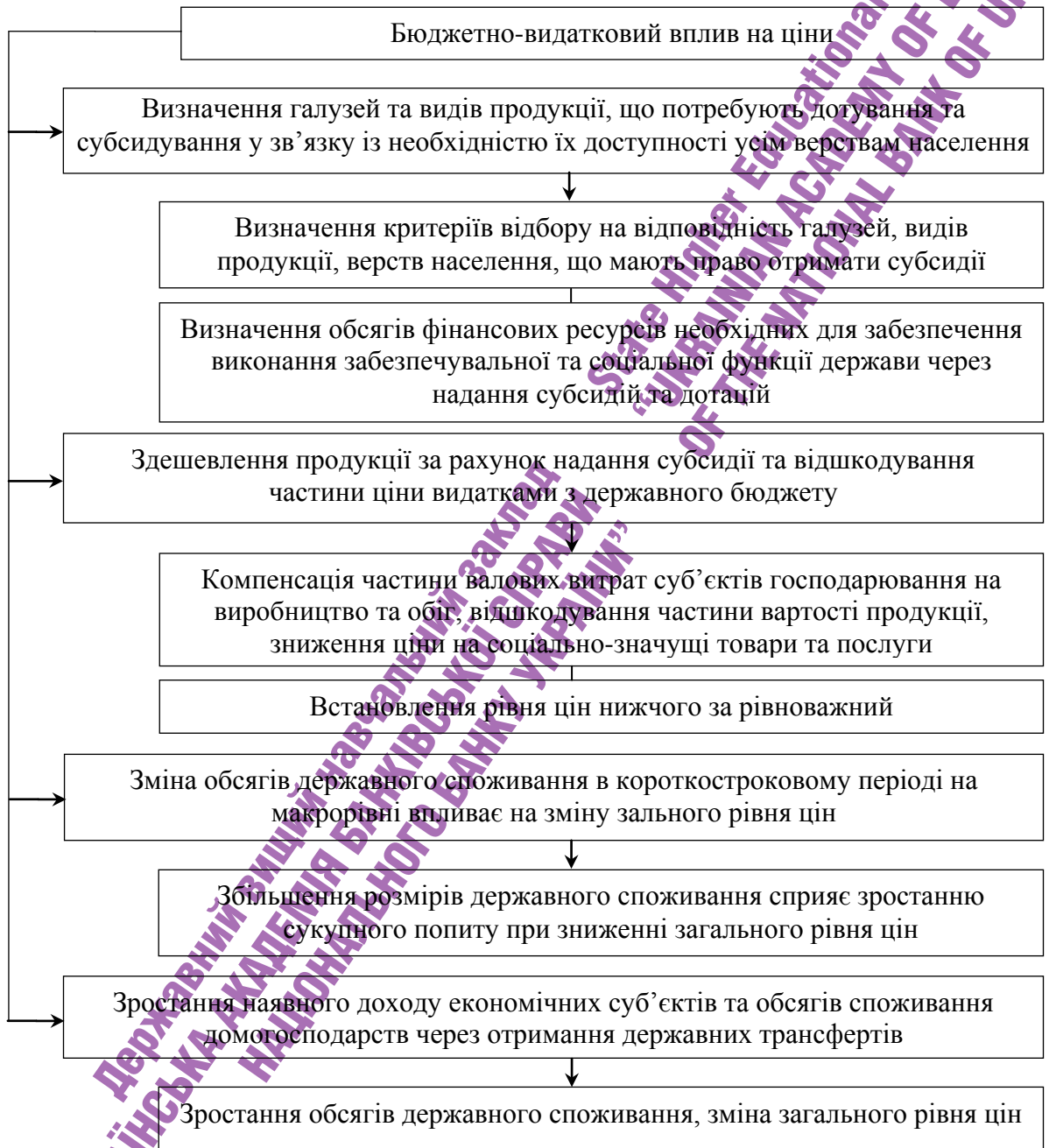

Рисунок 2.6 – Особливості впливу державних видатків на економічні процеси

Практично у всіх випадках надання субсидій пов'язано із зменшенням цін на товари та послуги для споживачів (незалежно від того чи надаються вони напряму споживачам – наприклад, субсидії на житлово-комунальні

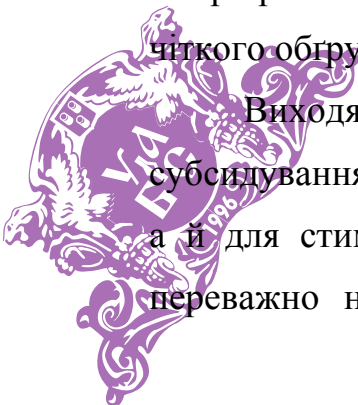
послуги, чи виробникам продукції – наприклад, державним підприємствам), і тому субсидії, що надаються, набувають цінознижувального характеру.

Отже, при бюджетному регулюванні цін основним прямим методом є цінові субсидії, що направлені на зменшення вартості товарів та послуг для споживачів. Надання субсидій населенню дає змогу урівноважити різницю в рівні доходів та зменшити соціальну нерівність, а суб'єктам підприємницької діяльності – знизити витрати, підвищити конкурентоспроможність, фінансову та економічну безпеку. Саме тому субсидування є найефективнішим прямим інструментом впливу на соціальну політику держави в аспекті цінового регулювання.

Але поряд з позитивним впливом субсидій, що головним чином полягає у забезпеченні виконанням однієї з найважливіших функцій держави – соціальної, застосування бюджетних видатків у регулюванні економіки може сприяти виникненню деструктивних макро- та мікроекономічних проблем. Наприклад, застосування субсидій на мікрорівні з одного боку являє собою надання фінансової підтримки, а з іншого – погіршує умови ринкової конкуренції, ставлячи у пріоритетне становище отримувачів державної допомоги.

Ціни на субсидовану продукцію зазвичай є нижчими, що в результаті відображається на нерівномірному розподілі фінансових ресурсів. На макроекономічному рівні субсидії створюють додатковий тиск на видаткову частину бюджету, перешкоджають вільній торгівлі та ринковій конкуренції. Окрім того, може бути присутня політична складова (лобіювання інтересів, корупційні механізми тощо) [126]. Надання субсидій з державного бюджету в умовах обмеженості видаткової частини фінансових ресурсів та визначення їх пріоритетності та доцільності, є дуже гострим питанням, а тому потребує чіткого обґрунтування цілей їх надання.

Виходячи з практичного досвіду країн світу реформа цінового субсидування може бути необхідною не лише для підвищення ефективності, а й для стимулювання економічного зростання. Державні цінові субсидії переважно направлені на підтримку малозабезпечених верств населення

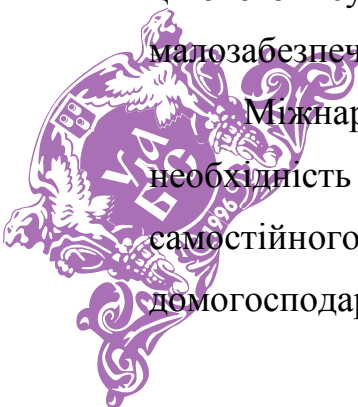

через надання цільових трансфертів підприємствам-виробникам продукції широкого попиту. З іншого боку, зростання цін на основні групи товарів широкого попиту може бути пов'язано з реальною втратою доходів окремих верств населення внаслідок інфляції, нестабільної економічної та політичної ситуації.

Реформа цінового субсидування є ключовим елементом програм у багатьох країнах, що підтримуються МВФ. Ці реформи дозволяють приблизити ціни субсидованих об'єктів до ринкового рівня, а також таргетувати будь-які субсидії, що залишаються невикористаними в результаті, на потреби малозабезпечених верств суспільства. Реформи, як правило, здійснюються в розрізі макроекономічного регулювання у поєднанні з податковими інструментами і мають на меті досягнення економії бюджетних коштів у поєднанні зі стабілізацією цін та валютних курсів. Реформи цінового субсидування можуть покращити ефективність розподілу ресурсів і сприяють економічному росту, але в короткостроковій перспективі здатні викликати несприятливі соціально-політичні наслідки. Ці ефекти можуть бути пом'якшені або знівелювані шляхом створення механізмів соціального захисту, а в деяких випадках, шляхом примусової відмови від субсидування.

Використання цінового субсидування, як правило, націлене на лібералізацію або корегування регульованих цін на субсидовані товари та послуги під час макроекономічного управління. Економічними задачами при цьому є усунення або виправлення бюджетних дисбалансів та підвищення ефективності розподілу ресурсів. Так як відміна або скорочення субсидування може мати негативні наслідки, враховують темп реформ цінового субсидування та варіанти захисту реального споживання малозабезпечених верств населення [154].

Міжнародний досвід функціонування ринкової економіки показав необхідність різкого скорочення обсягу субсидування, стимулювання самостійного розвитку суб'єктів господарювання та самозайнятості серед домогосподарств. Але для України, близько 60 % видаткової частини

бюджету якої займають субсидії, необхідно знайти компроміс між різким скороченням бюджетних трансфертів і нівелюванням негативного впливу такого процесу. Одноразове корегування цін при відміні субсидування може відобразитися як пряма економія бюджетних коштів і швидко скоригувати розподіл ресурсів. У той же час, такий метод може призвести до зниження рівня життя, скорочення доходів підприємницького сектору, зниження інвестиційної привабливості країни.

Поступова реформа також може мати негативні наслідки. Окрім того, що скорочення бюджетних витрат і досягнення економічної вигоди займає більше часу, прогрес в рамках поступового реформування може коливатися і навіть не давати результатів на початкових етапах.

Отже, розглянемо характер впливу змін у ціновому субсидуванні. Так, темп змін (реформ) цінового субсидування залежить від ряду елементів:

- податковий. Висока питома вага прямих субсидій у загальній сумі державних видатків передбачає більш високий потенціал для економії бюджетних коштів. Тому при скороченні розмірів субсидій в короткостроковому періоді необхідна їх часткова компенсація за рахунок інших зовнішніх джерел, зокрема за рахунок збільшення податкових надходжень. Також одним із альтернативних способів мобілізації ресурсів на таргетовані (цільові) програми компенсації – встановлення ринкових цін на імпортовані товари (передбачає використання прихованих методів протекціоністської політики).
- адміністративний потенціал і наявність інструментів соціального захисту. Субсидування передбачає наявність не лише ресурсів, а й визначеної системи його проведення. Якщо система соціального захисту не є досконалою, то на темп видачі цінових субсидій буде впливати адміністративний потенціал по створенню та впровадженню ефективного та таргетованого механізму субсидування.
- бажання уряду країни діяти в рамках чітко визначеного обсягу ресурсів та програми запланованих обсягів субсидування. Політичні аспекти можуть значно впливати на темпи субсидування та їх обсяги [162].

Отже, корегування та контроль темпів реформування системи субсидування передбачає наявність чітко визначеного та відпрацьованого механізму. Тому основними проблемами для України при прийнятті рішення про надання цільових компенсацій та цінового субсидування суб'єктам економіки є правильна ідентифікація суб'єктів, що потребують субсидування, адміністративний потенціал дій, що проводяться, та політична підтримка схеми таргетування.

При розробці механізму цільової видачі компенсацій та субсидування необхідно керуватися наступними задачами:

- сприяти ефективному таргетуванню. При цільовому субсидуванні необхідно максимально уникати помилок (похибки виключення при малих обсягах досліджуваної сукупності тих, хто потребує субсидування та похибки включення при значних обсягах);
- виділення економічних стимулів і забезпечення відповідності із загальними податково-бюджетними та макроекономічними цілями [65].

Тому темп реформування цінового субсидування передбачає вирішення двонаправлених проблем, а отже механізм змін має бути чітко зваженим та ціленаправленим (рисунок 2.7). Зокрема враховуючи усі фактори впливу, реформування цінового субсидування має бути спрямованим на досягнення ефективного таргетування та забезпечення економічного стимулювання суб'єктів економіки. Відповідно у разі виникнення проблем, серед яких наявні можливість неправильної ідентифікації тих, хто потребує субсидування та обмеження обсягів субсидування для окремих категорій, необхідно провести корегування механізму змін у субсидуванні та врахувати їх на наступні періоди реформи.

Таким чином, такі цілі як ефективність та справедливість проведення субсидування передбачають розробку раціональної системи перевірки необхідності субсидування, що орієнтована на встановлення порогу доходів (прибутків) за яких субсидування не проводиться.

Рисунок 2.7 – Системи реформування цінового субсидування

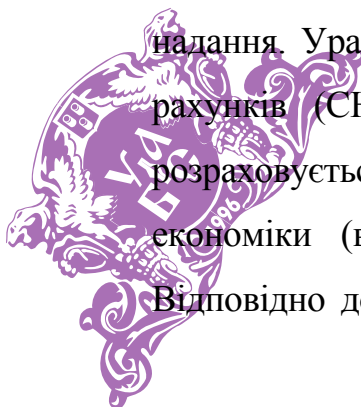
Зазначена практика була проведена при таргетуванні субсидій житлово-комунального господарства на початку 1995-х років в Україні. Держава мала за ціль пом'якшення поступового підвищення тарифів житлово-комунального господарства і тому частково відшкодувала його витрати. Умови надання субсидій переглядалися кожні півроку і мали визначені параметри надання.

Субсидії надавалися у вигляді бюджетних відрахувань на користь надавачів житлово-комунальних послуг, які, у свою чергу, надавали знижку на суму сплати за використані обсяги послуг. За перші роки свого впровадження цільові (таргетовані) субсидії охоплювали 25 % населення країни з бюджетними витратами 0,8 % ВВП у порівнянні з наданням нецільових субсидій у попередніх роках із загальними витратами 5,5 % ВВП [167].

В Україні більша частина субсидій, що надаються як з Державного, так і з місцевого бюджетів, направляються в три сектори: житлово-комунальне господарство, транспорт і сільське господарство. Найбільшу питому вагу серед них займають субсидії до житлово-комунального господарства. При цьому за період 2003-2012 рр. їх вага у загальній структурі майже не змінилась.

Таким чином, можемо стверджувати, що більша частина субсидування пов'язана із регулюванням цін та соціально-політичними факторами. Хоча галузева структура субсидій, що надаються, є співставною з наявною структурою у країнах з ринковою економікою, об'єм субсидування (в середньому 40 % ВВП або більше третини витрати місцевих бюджетів) є надто перевищеним.

Отже, на відміну від непрямих податків субсидії здійснюють понижувальний вплив на рівень ціни та їх дія полягає у частковому відшкодуванні витрат підприємства на умовах ефективності та справедливості надання. Ураховуючи характер дії субсидій, їх обсяг у Системі національних рахунків (СНР) подається з від'ємним знаком. Згідно СНР обсяг ВВП розраховується в ринкових цінах і являє собою суму доданих вартостей галузей економіки (включаючи непрямі податки за мінусом наданих субсидій). Відповідно до інформації Державної служби статистики [27] за аналізований

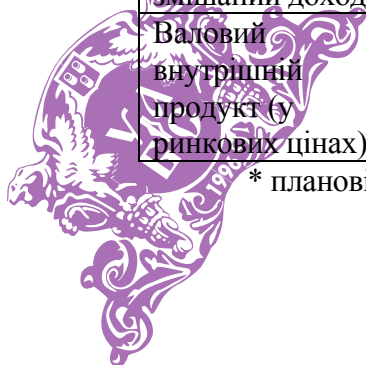
період частка субсидій на виробництво та імпорт мала динамічний характер. З 2003 року до 2007 року їх обсяг зменшувався (з 1,17 % до 0,26 %), починаючи з 2008 р. спостерігався однорічний підйом (з 0,26 % до 0,74 %), а в наступних роках ситуація повторилася (падіння до 0,17 % та поступовий підйом до 0,26 %) (таблиця 2.4). При цьому їх номінальний обсяг залишався незмінним або зростав, що не позначалося на реальних результатах їх дії.

Проводячи аналіз динаміки даних показників за більший період часу можемо відмітити, що прослідковується чітка тенденція до їх зниження (таблиця Б.9). Номінальний обсяг субсидій відповідає динаміці їх питомої ваги у структурі ВВП за критеріями доходу, тому можемо стверджувати про скорочення реального обсягу субсидування. У посткризовий період обсяги субсидій на виробництво та імпорт коливалися в межах 0,3 %, що свідчить про відсутність розширення державної підтримки суб'єктів господарювання за часів фінансової нестабільності. При цьому слід враховувати зміну номінального та реального обсягів субсидій з плином часу.

Таблиця 2.4 – Структура ВВП за категоріями доходу за 2003-2012 рр., %
(складено автором на основі [27])

Складові ВВП	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Оплата праці найманих працівників	45,70	45,62	49,07	49,37	48,83	48,89	49,25	49,94	47,71	45,72
Податки на виробництво та імпорт	10,15	9,29	11,97	12,87	11,92	12,87	12,75	11,86	13,83	13,25
Субсидії на виробництво та імпорт	1,17	0,90	0,73	0,64	0,26	0,74	0,17	0,27	0,30	0,26
Валовий прибуток, змішаний дохід	42,98	44,19	38,23	37,13	38,98	37,50	37,83	37,93	38,16	40,77
Валовий внутрішній продукт (у ринкових цінах)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

* планові показники на 2012 рік.

Отже, можемо стверджувати, що пряме бюджетне субсидування економіки у зв'язку зі значним скороченням не лише номінальних, а й реальних обсягів наданих коштів, направлене на зменшення державної підтримки збиткових та банкрутуючих підприємств, звуження асортименту товарів та послуг, що потребують дотування.

Аналізуючи структуру субсидій зі Зведеного бюджету України, слід відмітити, що близько 80% загального обсягу субсидій надається населенню, 20 % – підприємницьким структурам (таблиця 2.5), серед яких переважають субсидії державним підприємствам.

Таблиця 2.5 – Структура субсидій зі Зведеного бюджету України за 2003-2012 рр., % (складено автором на основі [66])

Стаття витрат	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Субсидії і поточні трансферти	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Субсидії і поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	18,72	20,78	19,91	30,25	30,64	32,44	26,33	20,88	19,63	20,66
Поточні трансферти населенню	81,05	78,98	79,72	69,51	68,97	67,39	73,56	78,96	80,10	78,92
Виплата пенсій і допомоги	97,26	96,09	83,85	82,56	76,11	63,70	69,60	66,52	60,37	55,66
Стипендії	0,89	1,05	1,32	1,42	1,35	1,38	1,51	1,30	1,33	1,20
Інші поточні трансферти населенню	1,85	2,86	14,82	16,02	22,54	34,91	28,89	32,18	38,30	43,15
Поточні трансферти за кордон	0,22	0,24	0,38	0,25	0,38	0,17	0,12	0,17	0,27	0,42

Слід зазначити, що поточні трансферти населенню, що займають близько 80% загального обсягу субсидій, спрямовуються в основному на зменшення вартості житлово-комунальних послуг (інші поточні трансферти населення). Їх питома вага продовжує зростати, а тому можна стверджувати про нарощення реальних обсягів субсидування та зростання збитковості підприємств. Але дана

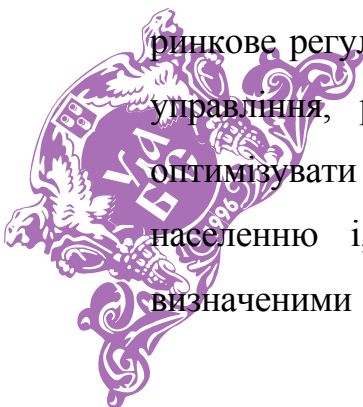

галузь додатково отримує трансферти з місцевих бюджетів, а тому виникає необхідність детального аналізу та корегування двостороннього субсидування житлово-комунального господарства, підприємства якого практично у всіх випадках мають державну форму власності.

Згідно законодавства підприємства державної форми власності мають право покривати збитки від ведення фінансово-господарської діяльності за рахунок державних субсидій з бюджету. Але при цьому обсяг субсидій, що надаються, залежить від ступеня виконання планових виробничих показників. В умовах ринкової економіки необхідно значно скоротити кількість збиткових підприємств та фінансово оздоровити державний сектор економіки. Зокрема, доцільно провести аналіз збиткових підприємств та провести їх повну або часткову приватизацію, створити сприятливі економічні передумови для діяльності субсидованих підприємств шляхом скорочення обсягу субсидій, що надаються, та застосуванням інших бюджетних регуляторів (наприклад, податкової політики), оптимізувати методику формування ціни на даних підприємствах тощо.

Розподіл субсидованих коштів між галузями економіки в Україні слід оптимізувати, так як такі сфери як житлово-комунальне господарство, є надто витратними для бюджету (близько 40 % усіх субсидій), при цьому частка видатків у Зведеному бюджеті України в дану галузь за 2003-2012 роки не перевищує 3 %, а тягар їх обслуговування покладено на місцеві бюджети.

Отже, враховуючи економічну ситуацію в Україні, можемо відмітити, що обсяг бюджетних коштів, спрямованих на розвиток країни, скорочується. Відповідно значно зменшується обсяг субсидій, що надаються підприємствам та населенню. З іншого боку, така ситуація свідчить про перехід країни на ринкове регулювання економіки, скорочення частки адміністративних методів управління, розширення підприємницького сектору. При цьому важливо оптимізувати структуру виданих субсидій підприємницькому сектору та населенню і, як вже зазначалося, здійснювати субсидування за чітко визначеними програмами та обчислювати їх ефективність. Як свідчить

практичний досвід України, найбільшу питому вагу у сукупному обсязі субсидій зі Зведеного бюджету України займають субсидії надані житлово-комунальному господарству. Але уряд постійно намагається контролювати зростання обсягу субсидій, що надаються, обмежує коло пільговиків тощо. Так як послуги даного сектору є соціально значимими, пріоритетне завдання держави – провести його оптимізацію, знайти шляхи альтернативного поповнення бюджетних коштів, проаналізувати доцільність надання субсидій окремим суб'єктам економіки.

У міжнародній практиці субсидії та державні інвестиції визначають обсяги витрат на підтримку стабільного економічного розвитку країни. Аналіз стану видатків на економічну діяльність в Україні, дозволяє відмітити їх скорочення, а тому обсяги субсидій також зменшуються (рисунок 2.8). При цьому близько 70% видатків на економічну діяльність у 2003-2004 роки направлялися на підтримку вугільної галузі та сільського господарства, що відповідно позначалося на відносній стабільності ціни продукції даних галузей та підтримці попиту споживачів.

Рисунок 2.8 – Питома вага видатків на економічну діяльність у Зведеному бюджеті України за період 2003-2012 рр., %

Паралельно зі скороченням субсидій, доцільно застосовувати приховані методи бюджетного субсидування, серед яких найбільш ефективними є певні інструменти податкового регулювання (рисунок 2.9) [32]. Особливо широко застосовуються локальні інструменти, а саме податкові пільги, які передбачають економію на податкових витратах з ціллю збільшення прибутку виробників.

Рисунок 2.9 – Приховані державні види субсидування податкового характеру

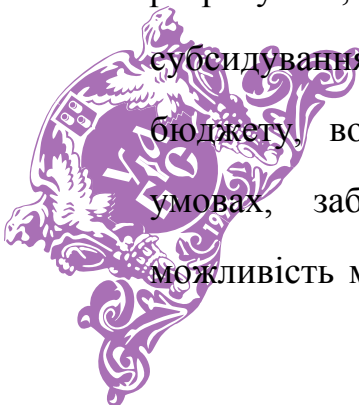
Для України характерне застосування локальних інструментів, зокрема податкових пільг, та варіювання ставок податків. Тому завжди необхідно використовувати системний підхід до бюджетно-податкового регулювання та притаманну податкам регулюючу функцію. Адже використовуючи системні

інструменти податкового регулювання, держава має змогу скорегувати напрямок своєї податкової політики, а комплексні важелі, в свою чергу, дають можливість створення спеціальних територій для сприятливого ведення бізнесу. Можливість формування територій пріоритетного розвитку та вільних економічних зон в Податковому кодексі [85] не визначена взагалі, що може негативно позначитися на інвестиційній привабливості України та веденні бізнесу.

Дана ситуація відображається на погіршенні конкурентоспроможності вітчизняних виробників, занепаді малого та середнього бізнесу, перерозподілі прибутків до підприємств-монополістів, що у свою чергу позначається на стрімкому зростанні цін та погіршенні купівельної спроможності споживачів.

Тому поряд з прямими трансфертами з бюджету широко застосовуються різноманітні відстрочки податкових платежів до бюджету, зниження ставок оподаткування, зміни в обчисленні бази оподаткування, надання податкових канікул тощо, що є, певним чином, прихованими державними видами субсидування і відповідно дає змогу прямо чи опосередковано впливати на рівень цін та доходи суб'єктів економіки.

Окрім прихованого субсидування у вигляді складових інструментів податкового регулювання альтернативними методами субсидування діяльності суб'єктів господарювання можуть бути такі інструменти як управління кредиторською заборгованістю, використання безгрошових видів розрахунків, пільгове кредитування тощо. Так як непряме (приховане) субсидування не являє собою безпосереднє надання коштів з державного бюджету, воно набуває широкого поширення в ринкових економічних умовах, забезпечуючи перманентне скорочення витрат підприємств, можливість маніпулювання рівнем цін, спрямування вивільнених коштів на

стимулювання споживчого та інвестиційного попиту. Але при цьому втрачається принцип рівномірності розподілу коштів та керованості їх з боку держави. У таких випадках проводиться оптимізація субсидування за допомогою пруденційного нагляду за використанням коштів та здійснюється аналіз видаткових статей бюджету держави за такими параметрами як:

- наявність соціальної складової у витратах (закладена складова субсидування передбачає можливість регулювання цін на соціально значущі товари);
- оплата ресурсів для виробництва (компенсація частини валових витрат з ціллю зниження ціни) ;
- розподіл витрат між поточним бюджетом та бюджетом розвитку (розподіл витрат за пріоритетністю, закладення стратегічної складової, зростання ефективності бюджетного управління, яке за основну мету має підтримку благополуччя населення за допомогою маніпулювання ціновою складовою через субсидування);
- належність до кінцевого чи проміжного споживання у СНР (контроль витратної складової, яка прямо впливає на розмір ціни, обґрунтування доцільності та розмірів субсидування) [24].

Отже, основна ціль субсидування – контроль цінової складової з метою захисту пріоритетних виробництв, підтримки збиткових галузей та покращення благополуччя домогосподарств. Але широке використання пасивних методів бюджетного регулювання (субсидії, трансферти тощо) передбачають зосередження значних обсягів фінансових ресурсів у доходній частині бюджету, що може викликати значне податкове навантаження. Згідно даних Світового банку [166] питома вага субсидій у загальному обсязі видатків бюджету у розвинутих країнах світу складає в середньому 60-70% (таблиця Б.8). При цьому найбільша питома вага спостерігається у Швейцарії

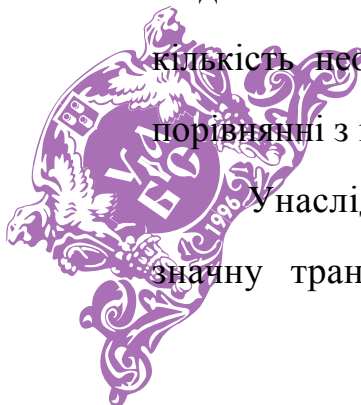

(82 %), Бельгії, Іспанії (80 %), Німеччині (79 %); найменша – Португалії, Греції (50 %), Великобританії (53 %), Франції (54 %). В даних країнах присутнє і значне податкове навантаження, адже виконання соціальної складової потребує наявності достатнього обсягу коштів у бюджеті.

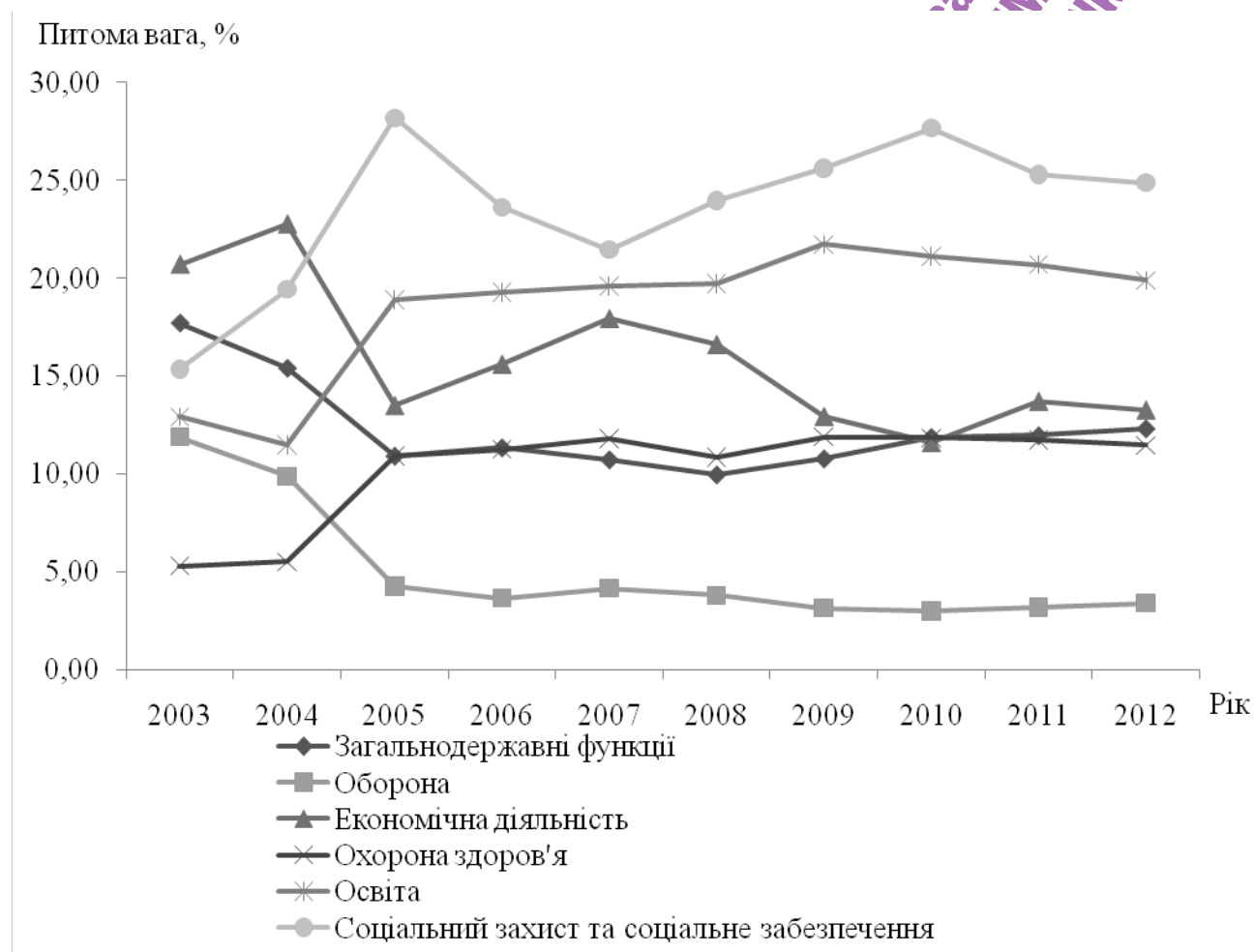
В той же час, зазначимо, що бюджетне регулювання у даних країнах вважається одним з найдосконаліших, ціни залишаються стабільними навіть в умовах кризових явищ, бізнес отримує необхідну трансфертну підтримку держави. Субсидування має відпрацьований механізм, а тому таргетування є ефективним, а основна ціль субсидування відповідає своїй сутності – стимулювання економіки в цілому, а не підтримка окремих збиткових виробництв та галузей. Що стосується України, то навіть за значної питомої ваги субсидій у загальному обсязі видатків, субсидування не є раціональним. В динаміці даний показник не перевищив кризового – 70 % і за весь період коливається в межах 62-68 %. При цьому не можна стверджувати про ефективність здійснення цінних субсидій в Україні, адже незадовільний стан економіки, наявність значної кількості збиткових державних підприємств та погіршення благополуччя окремих верств населення, особливо у посткризовий період, свідчить про необхідність перегляду державної бюджетної політики.

Зокрема, потребують удосконалення механізми таргетування, наявна гостра необхідність обґрунтування значних обсягів субсидій та наявної значної кількості пільговиків. Слід зазначити, що з проведенням реформації бюджетної системи та прийняттям Бюджетного кодексу України [15] кількість необґрунтованих пільгових категорій значно скоротилася, але у порівнянні з іншими розвиненими країнами залишається значною.

Унаслідок реформації бюджетної системи України, спостерігаємо значну трансформацію характеру державних видатків (таблиця Б.10).

Зокрема у відповідність світовим тенденціям значно скоротилися видатки на оборону, а видатки на охорону навколишнього середовища починають стрімко зростати (рисуюнок 2.10).

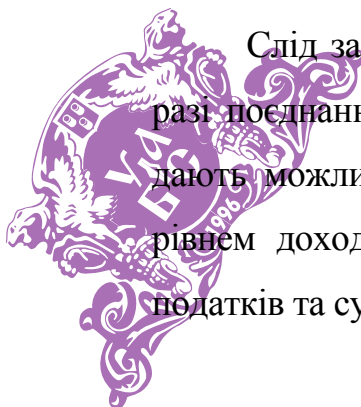
Рисуюнок 2.10 – Динаміка структури видатків Зведеного бюджету за період 2003-2012 рр., %

Розглянувши динаміку видатків в Україні за функціональною класифікацією відмітимо, що за останнє десятиріччя значно зросли видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (на 9,53 %), освіту (на 6,97 %), охорону здоров'я (на 6,16 %). При цьому відбулося скорочення у обсягах видатків на оборону (на 8,49 %), економічну діяльність (на 7,42 %), громадський порядок та судову владу (на 5,5 %), виконання загальнодержавних функцій (на 5,39 %).

Тягар надання трансфертів житлово-комунальному господарству, яке є найбільш дотованою галуззю вітчизняної економіки, перекладено на місцеві бюджети, але субсидування соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я є складовою державного бюджету, а тому спостерігається значне зростання витратків та відповідно субсидій в даних секторах, що відповідно позначається на якості бюджетного регулювання в цілому та цінової складової, зокрема. Як зазначалося вище, близько 70 % соціальних витратків займають субсидії, а тому спостерігаємо значне зростання у обсягах пасивного фінансування державою (цінових субсидій) та скорочення у витратах на економічну діяльність, до яких включаються інвестиційні субсидії на економічний розвиток, наукові розробки тощо. Згідно даних наведених в таблиці Б.10, можна стверджувати, що відбувається щорічне номінальне зростання обсягу державних витратків, серед яких пришвидшеними темпами зростають витатки на соціальний захист, що включають в себе значні обсяги субсидованих коштів.

Значна питома вага витратків на виконання загальнодержавних функцій обумовлюється високими витратами на державне управління, а враховуючи якість та ціну їх надання, постає питання доцільності здійснення даних витратків у значних обсягах. Окрім того, скорочення фінансування промисловості та енергетики, яке спостерігається починаючи з 2005 року, свідчить про зменшення обсягів субсидування, що прямо відображається на цінній політиці у даній галузі та щорічному зростанні кількості збиткових підприємств. Прогнозовано, що за умови перегляду доцільності значних обсягів витратків на виконання загальнодержавних функцій, судову владу, пільгових категорій соціального захисту у подальшому мають зростати витатки на освіту, охорону здоров'я та охорону навколишнього середовища.

Слід зазначити, що пряме бюджетне регулювання є ефективним лише у разі поєднання субсидування із непрямим оподаткуванням. Дані інструменти дають можливість широкого впливу на суб'єктів економіки та контролю за рівнем доходів та цін. Сукупний вплив бюджетних регуляторів (непрямих податків та субсидій) зображений на рисунку 2.11.

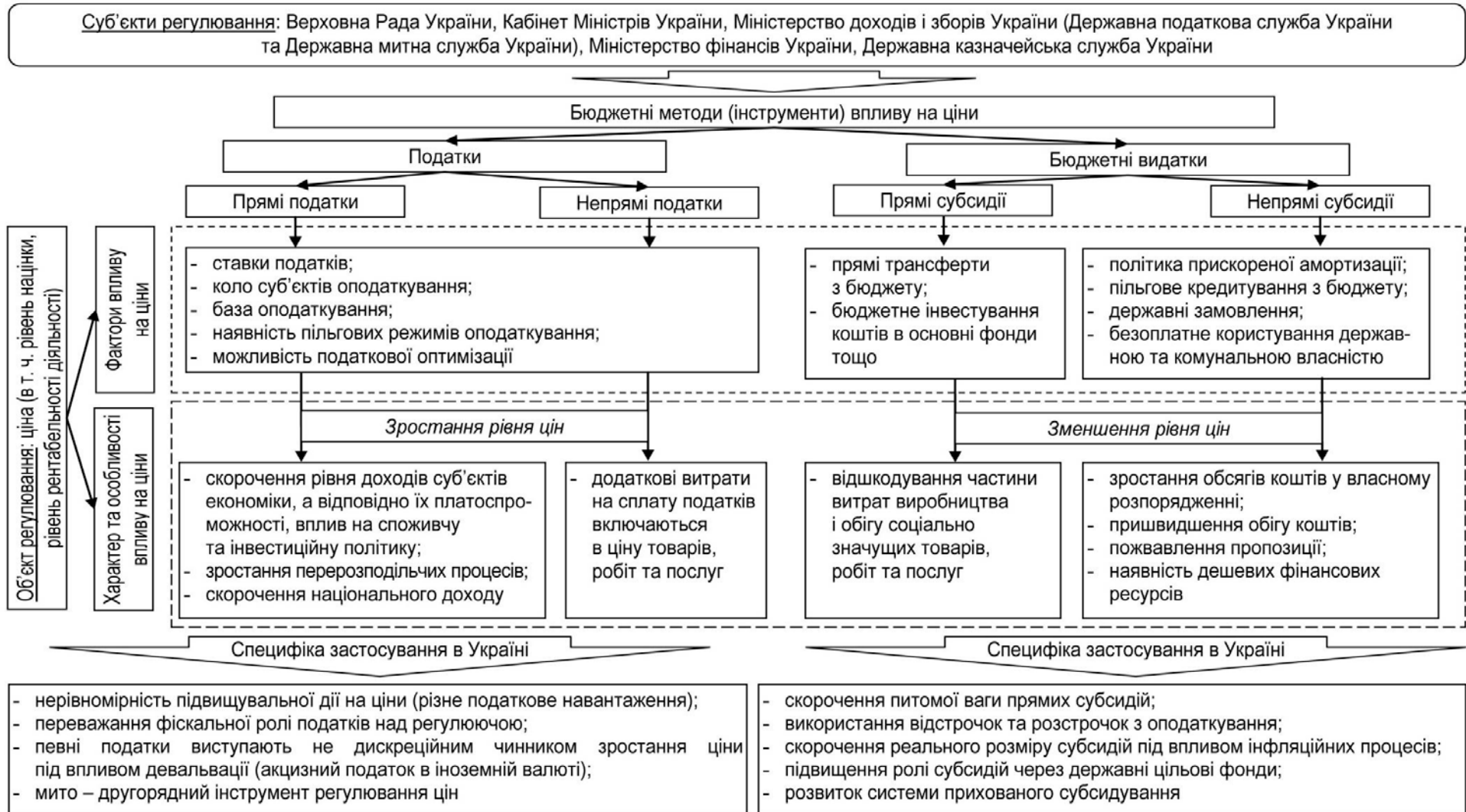

Рисунок 2.11 – Вплив бюджетних регуляторів на цінову складову державної політики

Результатом регулювання цін за допомогою прямих бюджетних інструментів є визначення чистих податків, що являють собою різницю між непрямими податками, які чинять вплив на агрегований рівень цін, та субсидіями, які покликані здешевити соціально значущі товари і послуги. Отриманий показник відображає сумарний вплив прямого бюджетного регулювання цін та ступінь розвитку перерозподільних процесів в економіці, що здійснюються за допомогою непрямого оподаткування і субсидування продукції різних галузей [23]. Відповідно до статистичних показників Світового банку у 2011 році Україна займає 26 місце зі 174 країн світу та 16 місце серед країн Європи за рівнем чистих податків (таблиця 2.6).

Проводячи аналіз даних наведених в таблиці 2.6, слід зазначити, що найвищий рівень чистих податків спостерігається серед країн Євросоюзу, де наявна найширша податкова база та, відповідно, потребується більша кількість пільговиків і субсидування. У країнах, які застосовували жорстке регулювання цін та широку державну підтримку у кризовий період за рахунок корегування податкової політики та підтримки соціальної складової, спостерігається скорочення обсягу чистих податків (Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Польща, Іспанія, Великобританія).

Уряди інших країн зосереджували свою увагу на розширенні обсягу субсидій та прямій підтримці бізнесу і населення через державне фінансування (Бельгія, Чехія, Естонія, Угорщина, Словаччина, Україна), але у кризовий період відбулося значне зростання кількості банкрутуючих підприємств, проводились масові звільнення робітників, що прямо позначилося на скороченні обсягів непрямих податкових надходжень, а відповідно зростанні цін, погіршенні купівельної спроможності домогосподарств та платоспроможності підприємств.

Таблиця 2.6 – Рівень чистих податків (net taxes on products) у країнах світу за період 2003-2012 рр., млн. дол. (складено автором згідно даних [167-173])

Країна	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Австралія	41,13	53,49	56,97	59,52	66,42	80,52	61,36	76,17	–	–
Бельгія	32,51	39,32	41,05	43,52	49,18	53,82	50,10	50,67	54,88	56,13
Канада	60,22	68,87	76,99	84,68	91,99	88,27	81,24	95,78	–	–
Чехія	8,28	11,08	12,86	13,96	17,66	21,59	19,34	19,40	22,03	–
Естонія	1,06	1,39	1,59	2,04	2,72	2,63	2,58	2,42	2,85	–
Фінляндія	21,74	24,38	25,68	27,58	31,13	33,90	31,15	30,48	36,17	–
Франція	180,46	210,87	221,56	240,68	269,57	290,21	256,37	257,59	288,32	–
Німеччина	241,60	263,43	271,15	285,55	344,23	376,18	357,43	342,09	382,36	–
Греція	20,72	23,55	25,44	30,28	37,65	41,08	34,77	35,12	35,44	–
Угорщина	11,98	15,02	15,66	15,17	19,59	22,66	19,59	19,87	–	–
Ізраїль	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Італія	149,19	173,51	179,93	200,86	222,06	230,92	209,94	212,36	230,26	–
Японія	10,70	11,18	17,33	20,85	19,17	24,58	20,93	25,93	–	–
Польща	25,40	28,13	36,15	41,53	53,24	65,97	48,29	56,37	–	–
Португалія	20,57	23,55	25,99	28,23	31,63	33,21	27,51	28,38	30,04	–
Словаччина	4,79	5,99	6,85	6,75	8,29	9,09	7,95	7,92	–	–
Іспанія	85,72	105,45	120,41	136,66	146,68	132,95	103,78	118,09	121,05	–
Швейцарія	19,05	21,53	21,97	23,25	25,23	28,75	27,53	30,10	35,78	–
Великобританія	203,65	241,68	249,84	266,16	306,53	275,73	213,30	242,62	283,49	–
Україна	5,09	6,03	10,28	13,87	17,03	23,52	14,99	16,14	21,37	–

На основі даних наведених в таблиці 2.7, можна стверджувати, що обсяги чистих податків щорічно збільшуються, а тому зростає сумарний вплив прямого бюджетного регулювання. Ефективність непрямих податків як інструменту бюджетного регулювання за незмінності ставок прослідковується лише у короткостроковому періоді, в той час, як субсидування з Державного бюджету у поєднанні з прямим оподаткуванням за своїм змінним характером можуть довгостроково впливати на реальний стан економіки.

Отже, при застосуванні прямих інструментів впливу зміни стосуються здебільшого структурних елементів цін (непрямі податки, субсидії), що має першочергово мікроекономічне спрямування. Застосування субсидій дає можливість покращити конкурентоспроможність виробництва, соціальне благополуччя, але

одночасно їх надання перешкоджає ринковій конкуренції, створює додатковий тиск на видатки бюджету.

У процесі регулювання цінової політики субсидії виконують роль понижуючого фактора (через компенсацію підприємствам частини витрат виробництва) та відповідно мають здебільшого мікро- та мезоекономічну сферу поширення. Але на відміну від іншого інструменту безпосереднього впливу на ціни (непрямого оподаткування) їх дія є понижувальною. У той же час, не зважаючи на сумарний вплив прямого бюджетного регулювання, частка регульованих цін в Україні залишається найнижчою в Європі – 10 % усіх товарів та послуг, у той час як середньоєвропейські показники – близько 20 %.

Застосування прямих бюджетних регуляторів є найбільш ефективним засобом впливу на ціни, так як непрямі податки включаються до ціни та покриваються споживачами продукції, а субсидії чинять понижувальну дію на ціну та стимулюють споживання. Саме тому дані інструменти широко використовуються країнами у бюджетному регулюванні цін, що не можна сказати про Україну, адже головна ціль вітчизняної податкової політики – фіскальна, а субсидії виконують не стимулюючу, а підтримуючу роль для збиткових підприємств та малозабезпечених верств населення.

2.3. Аналіз світових тенденцій антикризового бюджетного регулювання

За наявності кризових ситуацій в економіці країни виникає необхідність розробки адекватних та ефективних інструментів бюджетної політики, серед яких основними є податкове регулювання та бюджетно-видатковий механізм. Зазначені методи управління здатні як

синхронізувати розподіл фінансових ресурсів в країні, так і оптимізувати податкове навантаження на суб'єктів економіки, забезпечувати скорочення тіньового сектору та раціоналізувати джерела інвестиційних ресурсів.

Податкова реформа, що має місце в Україні, дозволила зменшити рівень податкового навантаження за рахунок зниження основних ставок податків, зміни порядку обчислення бази оподаткування, розширення можливостей використання різних спеціальних режимів оподаткування. Окрім того, вперше за десятиліття, Україна піднялася на 165 місце у рейтингу Світового банку Paying Taxes [173] за легкістю ведення бізнесу, що означає підвищення рівня інвестиційної привабливості країни на міжнародному ринку.

Паралельно з цим, було переглянуто законодавство у бюджетній сфері, що призвело до значного скорочення неефективних пільг та трансфертів з державного та місцевих бюджетів. У сукупному результаті проведені реформи мали позитивно вплинути на рівень цін в економіці та сприяти підвищенню доходів її суб'єктів. Але внаслідок досі наявної недосконалості бюджетного регулювання в Україні спостерігаємо залежність цін лише від загальної економічної ситуації у світі, монетарної політики Національного банку та неможливість їх регулювання за допомогою бюджетного механізму. Отже, серед основних проблем бюджетно-податкового регулювання цін в Україні можемо виокремити наступні:

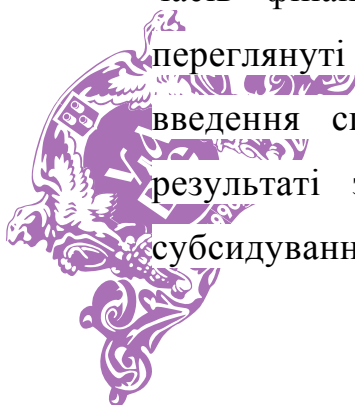
- характер бюджетно-податкового механізму є не регулюючим і соціально направленим, а фіскальним. Податки та субсидії використовуються не з метою стимулювання розвитку інвестиційно-інноваційної та підприємницької складової, розширення виробництва, оновлення основних фондів, а для наповнення бюджету та здійснення видатків, що направлені на підтримку державного управління та соціальної сфери, яка в свою чергу на 70 % орієнтована на здійснення пасивних субсидій населенню;

- наявність можливостей ухилення від сплати податків сприяє зростанню обсягів тіньового сектору, який згідно з оцінками Державної податкової служби України становить як мінімум 350 млрд. грн. на рік, за даними Світового банку – 50 % ВВП [73];
- значна частина коштів на субсидування направлена на підтримку збиткових державних підприємств та нерентабельних видів номенклатури продукції.

Наявність відмінностей у соціально-економічному розвитку та потенціалі територій зумовлює особливості застосування різних інструментів бюджетного регулювання економіки в кризових умовах. При цьому залежність економік більшості країн за наявності міжнародних зв'язків зумовлює колективні дії держав з протидії та пом'якшення негативних наслідків фінансової кризи. Але бюджетно-податкове регулювання необхідно проводити із врахуванням структурних особливостей економіки країни. Виходячи з того, що державні органи влади відіграють провідну роль у корегуванні фінансової (в т.ч. бюджетно-податкової) політики, вивчення міжнародного досвіду антикризових заходів є необхідним елементом аналізу причин фінансової нестабільності та розробки ефективних рішень.

Уніфікація бюджетно-податкового законодавства є прямим наслідком глобалізації економіки, але його неоднозначність та заплутаність відображається у зростанні витрат бізнесу на ведення бухгалтерського та податкового обліку, врегулювання податкових суперечок тощо. Бюджетно-податкове регулювання більшості країн за часів фінансової кризи набуло значних корегувань. Особливо були переглянуті міжнародні угоди про уникнення подвійного оподаткування, введення спеціальних режимів оподаткування доходів, отриманих в результаті здійснення міжнародної діяльності, питання перехресного субсидування, податкових «притулків» тощо.

Отже, доцільності набуває дослідження основних податкових інструментів та субсидії, що використовувалися та підлягали корегуванню у кризовий період, узагальнений перелік яких наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Інструменти податкового регулювання та субсидування, що корегувалися країнами світу під час фінансової кризи.

Податкові інструменти	Бюджетні інструменти (субсидії, транші, гранти)
<ul style="list-style-type: none"> - розподіл повноважень у сфері адміністрування податків; - використання міжнародних стандартів податкового обліку, зміна податкової звітності; - зміна податкової системи та елементів податку; - зміна та диференціація ставок; - звільнення від сплати податків, корегування неоподаткованого мінімуму; - маніпулювання строками сплати податків до бюджету; - зміна форм відповідальності платника; - нормування витрат в цільові фонди; - варіювання повноважень державних органів та суб'єктів оподаткування у податковій сфері; - корегування амортизаційної політики. 	<ul style="list-style-type: none"> - корегування базових умов отримання субсидій; - корегування методики аналізу ефективності субсидування; - доповнення переліку випадків відмови на запити про отримання субсидій; - удосконалення системи відбору суб'єктів, що претендують на отримання субсидій; - удосконалення контролю за цільовим використанням, ефективністю та раціональністю використання субсидій; - уніфікація правил надання промислових та цінових субсидій; - регулювання видів перерахування коштів на рахунки споживачів субсидій (види прямого переказу); - варіювання повноважень державних органів та суб'єктів субсидування у бюджетній сфері.

З метою більш детального аналізу заходів антикризового бюджетного регулювання цін на рисунку 2.12 зображено основні напрямки впливу інструментів даної політики. Відмітимо, що уряди країн ставили перед собою двонаправлене завдання: прискорити наповнюваність бюджету, не збільшуючи розмір податкового навантаження, та підтримати рівень купівельної спроможності через реформування системи субсидування, зокрема, цінового.

При цьому на чільне місце виходила функція стимулювання розвитку бізнесу, самозайнятості тощо, у той час, як в Україні соціальна складова залишалася лише декларованою, а уряд намагався виконати планові завдання по наповненню бюджету та підтримував збиткові державні підприємства.

У той же час, регулювання цін здійснювалося за рахунок монетарної складової, що є недоцільним з огляду на короткостроковість дії інструментів даної політики та важкість подальшого згладжування негативного ефекту від їх застосування. Більш доцільно здійснювати контроль цін та доходів методами, що входять до складу ціни, та є найбільш наближеними до них, тобто податки та субсидії.

Виходячи з цього, фінансово-економічна криза показала необхідність глибокого регулювання бюджетно-податкової політики країн світу. У період гострої фази світової фінансової кризи уряди активно розробляли власні антикризові плани. Більшість з них було розроблено в кінці 2008 р. на початку 2009 р. Не дивлячись на те, що більшість заходів антикризової політики впливали одразу на декілька секторів економіки, укрупнено їх можна розділити на наступні групи:

- заходи зі стабілізації фінансового сектору;
- заходи грошово-кредитної політики;
- заходи підтримки реального сектору економіки;
- підвищення соціального захисту населення;
- податкові заходи;
- заходи бюджетної політики [63].

Тому, з метою виявлення найбільш ефективних інструментів антикризового бюджетного регулювання цін та ідентифікації їх впливу на рівень доходів економічних суб'єктів, розглянемо конкретні дії урядів країн світу у розрізі податкового регулювання та цінових субсидій і порівняємо його з досвідом України.

В першу чергу, проведемо аналіз антикризового бюджетного регулювання цін та доходів у розвинених країнах світу. Зокрема у Канаді з 2009 року в бюджет було включено нові програми підтримки суб'єктів економіки (shovel-ready projects) та надання податкових пільг. Так, було введено 50 % податкову пільгу на купівлю нового обладнання, скасовано тарифи на більш ніж 214 видів імпортованих товарів, виділено кошти на субсидування екологічної сфери [178].

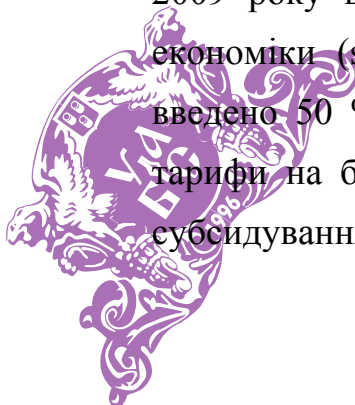

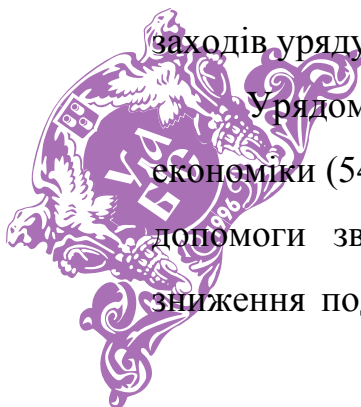
Рисунок 2.12 – Напрямки та важелі впливу антикризової бюджетно-податкової політики

Антикризова політика австралійського уряду була орієнтована на надання державної допомоги соціально незахищеним верствам населення та здійснення державних інвестицій. Тому найбільш дієвим кроком у антикризовій політиці Австралії слід відмітити виділення двох субсидуючих траншів (10,4 млрд. австралійських доларів в жовтні 2008 року та 42 млрд. австралійських доларів в лютому 2009 року) на підтримку збиткових підприємств та купівельної спроможності населення. Окрім того, уряд почав трансформацію податкової системи країни з ціллю підвищення її конкурентоспроможності та глобальної інтеграції, усунення стримуючих факторів розвитку. У податковій сфері урядом було прийнято рішення про можливість прискореної амортизації від 10% до 30% для нового обладнання. Також реалізовано підтримку малого бізнесу шляхом зниження на 20% розміру авансових платежів. У розрізі субсидування у жовтні 2008 р. було надано додаткову допомогу пенсіонерам (4,8 млрд. австралійських доларів), окремим категоріям сімей (3,9 млрд. австралійських доларів). Додатково було спрямовано 1,5 млрд. австралійських доларів на купівлю житла населенням та більш ніж 5 млрд. австралійських доларів на підтримку підприємств, що займаються покращенням інфраструктурної складової країни.

Серед заходів антикризового бюджетно-податкового регулювання Ізраїлю можна відмітити зміни в податковому законодавстві та значне зниження державних видатків, які дозволили утримати дефіцит бюджету на рівні 4% ВВП країни. Основними антикризовими змінами були: збільшення ставки ПДВ з 16% до 17%, підвищення ставки прибуткового податку з громадян на 1-2 % (для різних категорій платників). Також серед основних заходів уряду – скорочення витрат усіх основних міністерств на 5 %.

Урядом Японії було затверджено комплекс заходів зі стабілізації економіки (54 млрд. дол.), що передбачав надання кредитів малому бізнесу та допомоги звільненим робітникам. Також виділено кошти на програму зниження податків для домогосподарств (більш ніж 100 млрд. дол.). Окрім

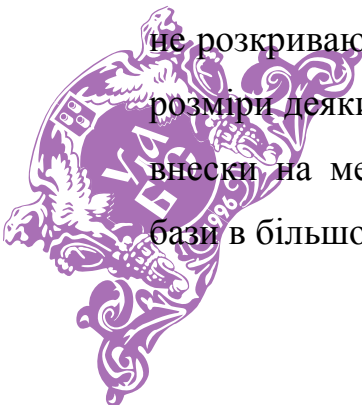

цього розроблено 3-річний план субсидування розвитку сфери інформаційних технологій (30 млрд. дол.).

Таким чином, розглянуті розвинуті країни світу у бюджетному регулюванні цін та доходів розробляли державні програми субсидування та підтримки бізнесу, знижували ставки основних бюджетоутворюючих податків (зокрема, ПДВ та податку на прибуток підприємств) та відповідно скорочували обсяги видатків.

Розглянемо антикризове бюджетне регулювання у лідируючих країнах Євросоюзу. Наприклад, у Німеччині було розроблено план стимулювання економіки загальною вартістю 31 млрд. євро (1,25 % ВВП). Урядом виділено 10 млрд. євро для зниження об'ємів вкладів в фонд соціального страхування, зниження рівня податкового навантаження та здійснення інвестицій. Також німецьким урядом було збільшено квоту (премія в розмірі 2,5 тис. євро) на купівлю нового екологічного авто (такий крок сприяє підтримці вітчизняної автомобілебудівної галузі). В загальному розмірі фонд коштів на субсидування купівлі авто збільшено з 1,5 млрд. євро до 5 млрд. євро. Серед антикризових податкових заходів слід відмітити введення методу непрямолінійної амортизації по відношенню до основних засобів, що були придбані в 2009-2010 рр., за ставкою амортизації 25 %. Урядом також переглядалася можливість обліку ПДВ до сплати за фактично отриманим доходом (підняття межі з 250 тис. євро до 500 тис. євро).

Окрім цього в Німеччині було введено заходи по боротьбі з ухиленням від сплати податків по відношенню до резидентів країн, що не розкривають податкову інформацію. До таких заходів слід віднести право міністерства фінансів встановлювати обмеження на вирахування платежів компаніям, що не розкривають податкову інформацію. Також з 1 січня 2009 року збільшено розміри деяких звільнень від прибуткового податку з громадян, а з 2010 року внески на медичне та соціальне страхування вираховувалися з податкової бази в більшому розмірі [63, 69, 178].

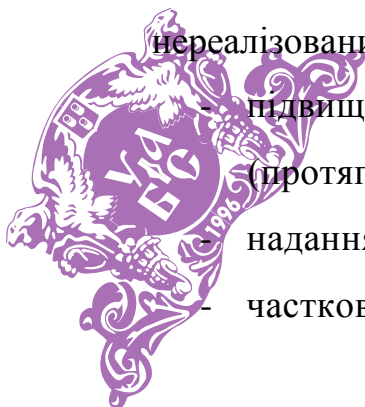
Податкові антикризові заходи Франції займали 44 % загального обсягу фінансування і були орієнтовані на підтримку фінансового стану виробників. Основними методами виступали надання податкових кредитів на інвестиції в покращення виробничих фондів та наукові розробки, можливості 3-х річної відстрочки податкової заборгованості.

Серед бюджетних методів слід виокремити затвердження плану стимулювання економіки (26 млрд. євро, або 1,3 % ВВП), ціль якого – інвестиційні проекти, а не пряма підтримка споживачів. На початку 2009 року було введено в дію план соціальної допомоги окремим верствам населення (субсидії безробітним та малозабезпеченим у загальному обсязі 2,65 млрд. євро), а також послаблення податкового тягаря для малозабезпечених сімей з одночасною виплатою разової допомоги (400-500 євро) для осіб, що втратили роботу.

Також у Франції проведено корегування граничних значень шкали податку на доходи фізичних осіб в бік підвищення приблизно на 3 %. Для осіб, доходи яких оподатковуються за мінімальною ставкою, введено звільнення від оподаткування на 2/3 доходу. Введено застосування зниженої ставки ПДВ на рівні 5,5 % для деяких видів послуг. Також відшкодування ПДВ почало проводитися щомісячно, а не щоквартально як раніше. Серед посиленних заходів слід відмітити введення обмеженого права на зменшення податкової бази компанії на суми допомоги, що виплачуються звільненим топ-менеджерам, та введено податок на азартні ігри.

У Бельгії основним антикризовим регулятором виступала податкова політика, а саме знижено ставку ПДВ з 21 % до 6 % на купівлю нового житла; до боржників з ПДВ не застосовувались штрафи та пені. Серед нереалізованих заходів бельгійського парламенту слід відмітити:

- підвищення обсягів цінового субсидування енергетичної галузі (протягом 2009-2013 рр.);
- надання 3-х річної відстрочки податкових платежів підприємствам;
- часткове звільнення від сплати прибуткового податку з підприємців,

що реінвестують прибуток у розвиток власного бізнесу.

У Швейцарії введено прогресивну шкалу прибуткового оподаткування громадян (раніше така шкала застосовувалася при досягненні 7% рівня інфляції). Затверджено одноразове відшкодування місячної суми прибуткового податку з громадян. Також в країні планується підвищення ставок ПДВ з ціллю використання додаткових коштів на фінансування системи соціального забезпечення. Пропонується підвищити розмір загальної ставки з 7,6 % до 8 %, пониженої – з 2,4 % до 2,5 %, спеціальної – з 3,6 % до 3,8 %.

Урядом Великобританії було розроблено комплекс заходів (22,2 млрд. євро), що передбачають надання податкових пільг, покриття частини витрат малого бізнесу, допомога малозабезпеченим верствам населення. Реалізовано програму з підтримки покупців першого житла (444 млн. євро), також надання 30 % знижки на житло молодим сім'ям, допомоги безробітним кваліфікованим спеціалістам (56 млн. дол.). Як і в інших європейських державах було реалізовано програму 5-річної підтримки автомобільної галузі (350 млн. дол.).

Серед інших податкових заходів, було тимчасово (до кінця 2009 р.) знижено ставку ПДВ до 15 % (з 17,5 %), також на період з квітня 2009 року до квітня 2010 року знижено ставку корпоративного прибуткового податку для підприємств малого бізнесу з 21 % до 20 %. Паралельно зі зниженням ставок ПДВ та податку на прибуток підприємств зросли акцизи на алкогольні та тютюнові вироби (на 2 %), бензин (на 0,5 %). Також було продовжено податкові канікули для деяких малих підприємств. Урядом Великобританії, як і в більшості інших країн, було передбачено можливість прискореної амортизації, а саме введено амортизаційну премію в розмірі 40 % протягом 1 року експлуатації (замість 20 %).

У Фінляндії з 2009 року розширено фінансування домогосподарств (надання пільг та субсидій з бюджету), знижено ставку ПДВ на продукти

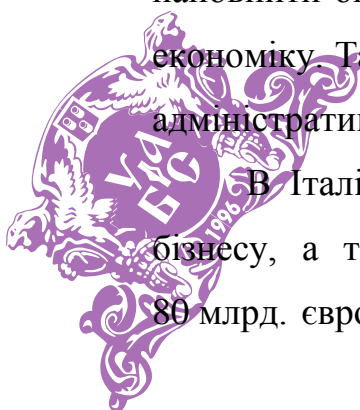
харчування (з 17 % до 12 %). Також уряд прийняв до виконання стимулюючий пакет програм, основними пропозиціями у якому є:

- скорочення соціальних відрахувань із заробітної плати;
- подвоєння ставок амортизації у 2009 та 2010 році;
- виділення 39 млн. євро з бюджету на фінансування програм з дослідження та розвитку;
- субсидування проектів з будівництва житла.

Отже, лідируючі країни Євросоюзу були орієнтовані на: підтримку фінансового стану суб'єктів господарювання реального сектору виробництва, значне скорочення податкового навантаження та видатків бюджету, розширене фінансування інноваційної складової економіки, стимулювання приватних інвестицій. Відповідно рівень цін та доходів у даних країнах залишався достатньо стабільним.

В подальшому проаналізуємо інструменти антикризового бюджетного регулювання у країнах ЄС, що зазнали найбільших збитків за часів кризи та опинилися на межі дефолту (країни PIGS – Португалія, Італія, Греція, Іспанія). Зокрема, Грецією було прийнято жорсткі заходи та застосовано програму ЄС по боротьбі з уникненням сплати податків. Окрім цього було значно скорочено обсяги державних видатків, допомоги, субсидій. Також обсяги субсидій жорстко прив'язуються до сфери діяльності підприємства, його розміру, обсягу здійснених інвестицій. Але такі жорсткі заходи уряду Греції по покращенню економічної ситуації та запобіганню дефолту негативно відображаються на благополуччі населення. Також в Греції планується створення спеціальних економічних зон, що допоможуть наповнити бюджет країни додатковими коштами та підтримати національну економіку. Такі зони будуть пропонувати приватним інвесторам податкові та адміністративні преференції.

В Італії було розроблено програму підтримки малого та середнього бізнесу, а також допомоги сім'ям в умовах кризи загальною вартістю 80 млрд. євро. Окрім того урядом у 2009-2010 рр. виділено 8 млрд. євро на

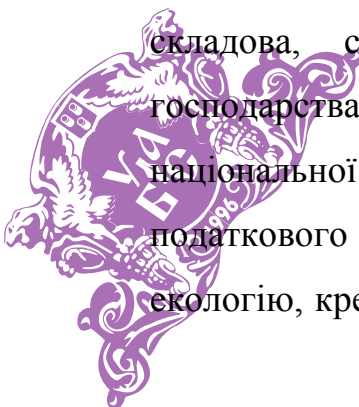
боротьбу з соціальними наслідками фінансової кризи (підтримка найменш забезпечених верств населення). Також було створено фонд підтримки реального сектору економіки (9 млрд. євро).

В Португалії також застосовано більш жорсткі заходи, а саме знижено рівень неоподаткованого мінімуму (до 1 тис. євро), ускладнено питання відшкодування ПДВ. Серед позитивних зрушень слід відмітити зниження оподаткування коштів, що направляються на науково-дослідні роботи, надання податкових відстрочок деяким галузям економіки, можливість 5-річного звільнення від податку на нерухоме майно.

Урядом Іспанії було дещо змінено податкове законодавство. Зокрема, введено додаткові пільги та відстрочки з оподаткування доходів від науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, можливість повної амортизації за рік виробничих фондів, що придбані протягом 2009-2010 рр., частково звільнено від оподаткування дивідендні доходи та доходи від вкладень капіталу. Також відшкодування ПДВ почало проводитися не щорічно, а щомісячно.

Отже, країни PIGS дотримувалися жорсткого бюджетного регулювання, скорочуючи пільги, підвищуючи податкове навантаження. У той же час проводилася підтримка малого бізнесу та самозайнятих осіб, були зроблені кроки по покращенню інвестиційної привабливості. Така політика урядів країн, не зважаючи на деякі позитивні кроки, негативно відобразилася на цінній динаміці, рівні інфляції та доходів економічних суб'єктів.

Що стосується антикризового бюджетного регулювання інших країн Євросоюзу, то в основному ціль урядів була урівноваження економіки, цін та підтримка рівня доходів. Відповідно в основному регулювалася податкова складова, субсидування здійснювалося лише у пріоритетні сфери господарства. Зокрема, у Чехії урядом було затверджено план стимулювання національної економіки (2,44 млрд. євро), що передбачав зниження податкового навантаження, здійснення інвестицій в інфраструктуру та екологію, кредитування малого бізнесу. Так, чеським урядом було зменшено

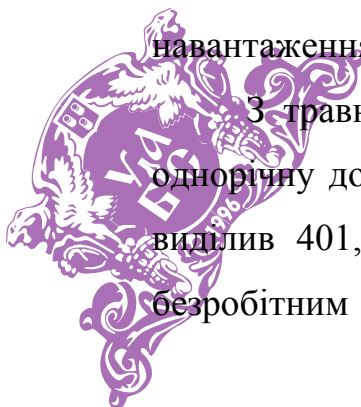

ставку корпоративного податку з 21 % до 20 %, тимчасово відмінено оподаткування доходів самозайнятих осіб (підприємців) та підприємств малого бізнесу (з кількістю робітників до 5 осіб). Окрім того урядом було розглянуто можливості введення таких методів як запровадження щомісячної податкової амортизації (для комп'ютерної техніки, засобів пересування, деяких видів обладнання), прискорення відшкодування з ПДВ шляхом використання електронного відшкодування та ін.

Уряд Угорщини також застосував жорсткі бюджетно-податкові заходи. Зокрема, було підвищено пенсійний вік, введено заборону на виплату 13-ї пенсії, знижено обсяги субсидій аграрному сектору, заморожено додаткові виплати на сім'ю, переглянуто систему допомоги з купівлі житла. Одночасно з цим було підвищено ставку ПДВ з 20 % до 25 % (планувалося підвищення до 23 %) та скорочено на 5 % розмір виплат з мінімального обсягу оплати праці в фонд соціального страхування (планується зниження ще на 2 %). Одночасно з такими заходами збільшено ставки податку на прибуток корпорацій на 3 % при одночасній відміні додаткового податку (4 %). Результатом цього було зниження загальної ставки податку з прибутку корпорацій з 20 % до 19 %.

Передбачалося підвищення нижньої межі доходів фізичних осіб, що оподатковуються за ставкою 36 %. Також чеським урядом було переглянуто умови трансфертного ціноутворення. Серед інших податкових заходів слід відзначити податкові пільги 650 малим підприємствам на реалізацію програми створення робочих місць (загальна сума програми 460 млн. дол.). У цілому угорським урядом передбачена можливість скорочення податкового навантаження на 0,5 % ВВП протягом 5 років. На сьогодні податкове навантаження в країні становить 39,1 %.

3 травня 2009 року у Польщі в силу вступив закон, що передбачає однорічну допомогу безробітним в оплаті іпотечних кредитів, за яким уряд виділив 401,5 млн. дол. Також реалізовано програму помісячних доплат безробітним (321 доларів), яка за оцінками польського уряду може

знадобитися 40-100 тис. сімей. Окрім того уряд затвердив план скорочення бюджетних видатків більш ніж на 5,6 млрд. дол. в 2009 році в умовах кризи. Половину коштів було зекономлено за рахунок зменшення витрат міністерств, іншу – завдяки новій процедурі фінансування інфраструктурних проектів. Для підтримки споживчого попиту на автомобілі було затверджено програму повного відшкодування ПДВ (22 %) покупцю.

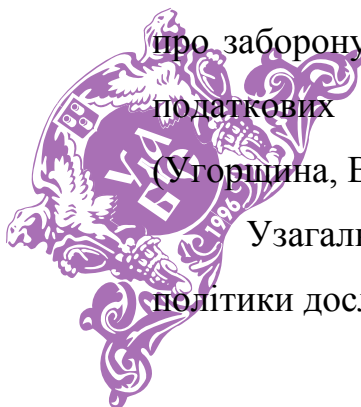
У Словаччині не застосовувалося спеціальних заходів по запобіганню наслідків фінансової кризи, але проведена реформа прибуткового податку створила передумови для використання прискореної амортизації, пільг при оновленні матеріальних активів та прискоренню відшкодування ПДВ.

Урядом Естонії не було прийнято жодних змін у податковій сфері. Окрім того в країні значно зменшили видатки бюджету з ціллю уникнення виникнення дефіциту бюджету [63, 69, 178].

Таким чином, можна підсумувати, що вплив фінансової кризи виявився негативним для суб'єктів господарювання та бюджетно-податкової сфери. Глобальний спад виробництва та погіршення стану соціального сектору вимагають миттєвих дій з боку держави через зниження податкового навантаження, надання додаткової допомоги, субсидій тощо. Але з іншого боку, спад виробництва та економічної активності відобразилися у зменшенні податкових надходжень до бюджету, а тому більшість соціальних програм реалізувати не вдалося.

При цьому, аналіз антикризових програм країн світу дозволяє стверджувати, що уряди інших країн виділяли кошти на виконання соціальних субсидій та зниження податкового навантаження шляхом скорочення витрат міністерств (Ізраїль, Польща), прийняття законопроектів про заборону звільнення працівників (Німеччина, Великобританія), надання податкових пільг малим підприємствам при створенні робочих місць (Угорщина, Великобританія).

Узагальнення основних заходів антикризової бюджетно-податкової політики досліджуваних країн представлено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Методи бюджетного антикризового регулювання цін країн світу

Заходи бюджетно-податкового регулювання	Країна																			
	Австралія	Бельгія	Канада	Чехія	Естонія	Фінляндія	Франція	Німеччина	Греція	Угорщина	Ізраїль	Італія	Японія	Польща	Португалія	Словаччина	Іспанія	Швейцарія	Великобританія	Україна
Розробка плану стимулювання економіки через бюджетну та податкову сферу	+		+	+			+	+					+						+	
Зменшення податкового навантаження на домогосподарства	+	+		+		+							+	+				+	+	
Зменшення податкового навантаження на підприємницький сектор	+	+	+	+			+	+		+					+	+	+			
Зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці							+	+		+								+		
Збільшення податкового навантаження на споживання									+	+					+			+	+	+
Збільшення податкового навантаження на фонд оплати праці							+	+		+				+						
Введення додаткових податків							+													
Стимулювання інвестицій	+		+	+			+		+											
Стимулювання споживання	+					+	+													+
Підтримка підприємств малого та середнього бізнесу		+	+	+						+		+	+	+					+	
Прискорення амортизації	+			+		+		+								+	+		+	
Прискорення відшкодування ПДВ				+			+									+	+			
Субсидювання реального сектору економіки	+	+						+				+	+					+		
Скорочення бюджетних видатків міністерств (направлення їх на підтримку домогосподарств, реального сектору економіки)	+				+	+	+			+	+		+					+		
Скорочення обсягу субсидій									+	+										+
Боротьба з ухиленням від сплати податків								+	+											
Захист навколишнього середовища			+	+																

Таким чином, більшість країн світу фокусували свою антикризову бюджетну політику на зменшенні податкового навантаження на домогосподарства, прискорення амортизації та відшкодування ПДВ,

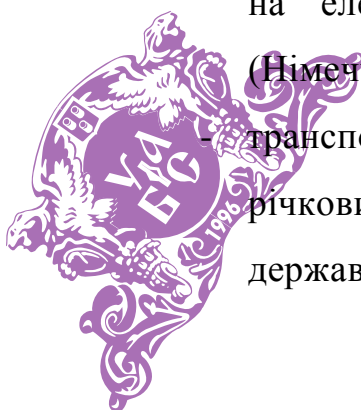
підтримці підприємств малого та середнього бізнесу, скороченні бюджетних видатків міністерств.

Розглянемо кожну групу заходів бюджетного регулювання цін окремо. Найбільш широко здійснювалась підтримка реального сектору економіки, зокрема автомобільної галузі, яка значно постраждала за часів кризи. Тому антикризова політики кожної з розвинених країн включала в себе план підтримки та субсидування національної автомобілебудівної галузі і була реалізована за наступними напрямками:

- надання коштів у вигляді прямих субсидій для розробки нових, особливо екологічно чистих, моделей (Великобританія, Німеччина);
- надання пільгових кредитів фінансовим інститутам для стимулювання автокредитування (Великобританія);
- імплементація програми по стимулюванню споживчого попиту, надання додаткових цінових субсидій споживачам на купівлю нового авто (Великобританія, Японія, Німеччина, Польща).

Слід зазначити, що програми підтримки автомобільної галузі шляхом надання прямих цінових субсидій на купівлю нових авто виявилися дуже популярними (особливо в Німеччині та Великобританії), а тому урядами було прийнято рішення про продовження строку їх дії. Державну бюджетну підтримку отримали також компанії в таких секторах економіки як:

- енергетика. У зв'язку з нестабільністю цін на енергоносії уряди звертали увагу на виробництво альтернативних видів енергетики та енергозбереження (Франція, Японія, Швейцарія);
- високі технології (цифрові, телекомунікаційні). Наприклад, перехід на електронний документообіг, подання електронної звітності (Німеччина, Греція, Австралія, Японія);
- транспорт. Модернізація авіаційної промисловості, морських та річкових портів, залізничного транспорту через отримання державних інвестицій (Канада, Франція);

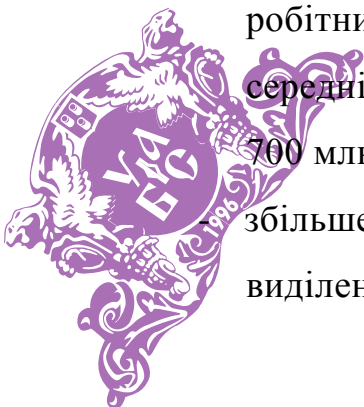

- будівництво (Великобританія, Японія). Виділення державних субсидій на підтримку покупців першого житла, будівництво об'єктів соціальної інфраструктури;
- інфраструктура. Країни активно проводили державне фінансування розвитку інфраструктури, що має на меті підвищення якості життя і створення додаткових робочих місць в період затяжної рецесії (Великобританія, Канада, Німеччина, Франція, Швейцарія, Греція, Чехія, Фінляндія, Австралія).
- гірничодобувна промисловість (Канада);
- легка промисловість (Канада);
- агропромисловий комплекс (Канада). Виділення субсидій, державна підтримка експорту, стимулювання приватного кредитування, налагодження інфраструктури;
- оборонна промисловість (Франція).

Окремі антикризові заходи стосувалися підтримки малого та середнього бізнесу, який у розвинутих країнах виробляє значну частину ВВП (Великобританія, Німеччина, Італія, Угорщина, Греція, Чехія, Японія).

Програми підтримки включали:

- збільшення об'ємів прямих цінових субсидій малим підприємствам. Наприклад, у Франції було виділено 2 млрд. євро на збільшення власного капіталу малих підприємств. В Німеччині державною програмою виділено 7,5 млрд. євро на пільгове кредитування підприємств малого та середнього бізнесу. В Японії профінансовано 54 млрд. дол. на кредити малим підприємствам та допомогу їх робітникам. В Угорщині виділено пільговий кредит малим та середнім підприємствам для поповнення оборотних коштів в розмірі 700 млн. дол.;
- збільшення державних гарантій по кредитах. Наприклад, в Угорщині виділено 3,4 млрд. дол. на зниження величини процентних виплат за

кредити;

- надання субсидій банкам, що обслуговують малі підприємства (в Німеччині IKB Deutsche Industriebank).

Серед заходів, що направлені на підвищення соціального захисту населення, включають насамперед напрямки з попередження росту безробіття і виплати матеріальної допомоги особам, що втратили роботу (Канада, Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Греція, Фінляндія, Польща, Японія). В багатьох країнах було суттєво підвищено розміри виплат з безробіття, субсидій на товари та послуги. Більшість заходів реалізовано в межах наступних аспектів:

- створення нових робочих місць і залучення працездатного населення (державне фінансування нових виробництва, стимулювання розвитку приватного підприємництва);
- формування державних фондів з перекваліфікації робітників;
- надання підприємствам пільгових кредитів та субсидій для компенсації витрат на збереження робочих місць;
- скорочення робочого тижня на збиткових підприємствах з компенсацією заробітної плати у вигляді прямих субсидій робітникам.

Особливу увагу антикризові програми приділяли податковим заходам та охоплювали як юридичних, так і фізичних осіб. Програму зниження податків і обов'язкових внесків для юридичних осіб, а в деяких випадках і повне звільнення від сплати податків (в основному для малого бізнесу) серед досліджуваних країн було реалізовано у Великобританії, Канаді, Німеччині, Франції, Швейцарії, Угорщині. Такі заходи першочергово охоплювали корпоративний податок (податок на прибуток), податок на додану вартість, внески в фонди соціального страхування, акцизного податку. Країни здійснювали заміну ПДВ податком з обороту, пришвидшували відшкодування

ПДВ з бюджету, надавали податкові кредити та пільги компаніям, що здійснюють цільові інвестиції, прискорювали амортизацію тощо.

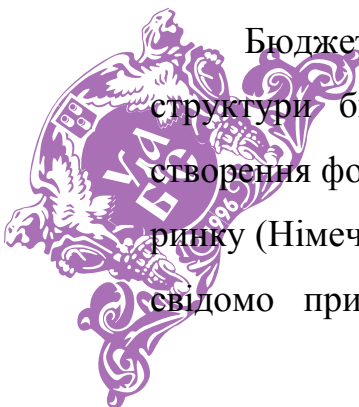
Податкові пільги для громадян серед досліджуваних країн були надані у Великобританії, Німеччині, Франції, Японії. Зниженню підлягали в основному прибутковий податок, податок на володіння транспортним засобом, податок на нерухоме майно. Що стосується змін прибуткового податку з громадян, вони були реалізовані у двох напрямках: зниження ставки податку (в більшості антикризових програм) або збільшення неоподаткованого мінімуму.

Враховуючи, що в кризових умовах значно скоротилися податкові надходження до бюджету, наприклад, уряд Великобританії лібералізував норми погашення податкової заборгованості, знизив податкові санкції.

Однак серед асиметричних заходів – підвищення податкового тягаря, відміна податкових пільг – було застосовано підвищення ставок ПДВ в Угорщині, Великобританії.

Також країни Європейського союзу активізували роботу по боротьбі з ухиленням від сплати податків і офшорними зонами. Зокрема в Німеччині, Греції, а також Швейцарії (не є членом ЄС) прийнято стандарти ОЕСР з запобігання утворення офшорних зон. Серед двосторонніх заходів податкової протидії фінансовій кризі можна відмітити досвід Австралії та Нової Зеландії, що підписали договір про додаткові податкові пільги для розвитку торгівельних відносин. З початку кризи двосторонні договори про уникнення подвійного оподаткування підписали уряди Швейцарії і Данії, США і Люксембургу, Швейцарії і США, Великобританії і Франції, Нідерландів та Саудівської Аравії, Гонконгу та Китаю, Нової Зеландії та Чехії.

Бюджетні антикризові заходи країн, перш за все, передбачали зміну структури бюджету шляхом включення в нього фінансування процесу створення фондів цільового призначення (стабілізації економіки, фінансового ринку (Німеччина), стратегічного розвитку (Італія)). Окрім цього, деякі країни свідомо приймали дефіцитний бюджет. Наприклад, для стимулювання

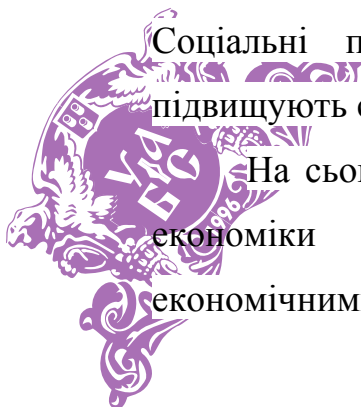
канадської економіки було прийнято дефіцитний бюджет зі значними витратами на розвиток інфраструктури (головним чином на розвиток житлового будівництва), скорочення податків, підвищення державних асигнувань на програму підвищення зайнятості, підтримку секторів економіки. Також в деяких країнах було прийнято рішення про скорочення витрат на утримання державного апарату та деяких галузей економіки. Наприклад, уряд Польщі більш ніж на 5,6 млрд. дол. зменшив бюджетні видатки за рахунок скорочення затрат на утримання міністерств, введення нової процедури фінансування інфраструктурних проєктів. Антикризовий план Угорщини включав значне зменшення субсидій аграрному сектору.

Отже, країни, що застосовували методи бюджетного регулювання цін як антикризові перші отримали ознаки стабілізації. Позитивну динаміку, насамперед, отримали економіки тих країн, що надавали державну допомогу не фінансовому, а реальному сектору економіки. Більшість країн застосовували податкове регулювання для поживлення ділової активності. Слід зазначити, що і на сьогодні, країни активно застосовують податкові інструменти для покращення умов діяльності підприємницького сектору.

Бюджетні методи, направлені на соціальну підтримку населення, стимулюють поживлення споживчого попиту населення, а здійснення державних інвестицій в об'єкти соціальної інфраструктури дає не лише перманентні, а й стратегічні результати. При цьому в короткостроковому періоді слід приділити увагу усуненню податкових бар'єрів, що покращить функціонування фінансових ринків. Важливість здійснення соціальних заходів полягає в тому, що знижується соціальна напруга в суспільстві, збільшується лояльність населення до антикризових заходів держави.

Соціальні пільги сприяють зростанню споживчого попиту, а тому підвищують сукупний попит в економіці.

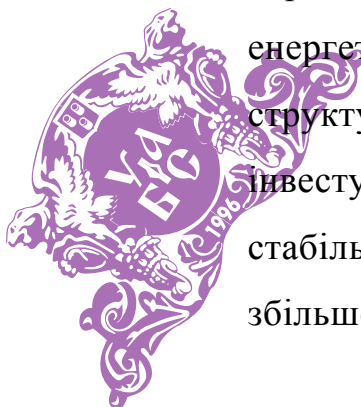
На сьогодні з ціллю підтримки держав у антикризовому регулюванні економіки та надання кваліфікованих консультацій міжнародними економічними організаціями розробляються плани змін у державній політиці

країн світу. Насамперед свої рекомендації, рішення та заходи, направлені на боротьбу з наслідками кризи розробив Міжнародний валютний фонд (МВФ). Також пропозиції по боротьбі з кризою висунули група Світового банку, Азійський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Центральний банк ЄС, Всесвітня організація торгівлі, Базельський комітет з банківського нагляду, Організація економічного співробітництва та розвитку, Група Семи G7 (G8), Група Двадцяти (G20).

Якщо розглянути досвід України, то для пом'якшення наслідків кризи жодних широкомасштабних заходів економічної політики, в т.ч. податкового характеру, прийнято не було. Здійснено лише незначні заходи по зниженню податкового навантаження деяких економічних суб'єктів. При цьому одночасно були підвищені ставки деяких податків (до введення Податкового кодексу – акцизний збір, митний збір, податок з власників транспортних засобів; на сьогодні – акцизний податок, мито, збір за першу реєстрацію транспортного засобу). В результаті значного погіршення показників економічного розвитку відбулося зменшення податкових надходжень до бюджету, а тому соціальні видатки (в т.ч. субсидії) виконувались із значним запізненням або взагалі не виконувались. Для цього держава кредитувалася МФВ та іншими міжнародними організаціями, що суттєво збільшило розмір державного боргу. Тому для подолання таких негативних проявів державної політики та поліпшення наслідків кризи уряду необхідно звернути увагу на бюджетне регулювання таких секторів української економіки:

- енергетика. На сьогодні прослідковується значна нестабільність цін на енергоносії, а так як від енергетичної галузі залежать усі сфери народного господарства, слід стимулювати розвиток альтернативної енергетики, розвивати відновлювальні джерела, вдосконалювати структуру даної сфери. Тому здійснення державного субсидування та інвестування необхідно, насамперед, для підтримки цінової стабільності, забезпечення отримання достатніх прибутків для збільшення власного видобутку, реконструкції та оновлення

основних фондів, стимулювання диверсифікації джерел одержання енергетичних ресурсів;

- агропромисловий комплекс. АПК – є однією з найбільш важливих складових економічної системи, стійкість його розвитку багато в чому визначає характер функціонування економіки в цілому. Аналіз росту ефективності сільськогосподарського виробництва США, Західної Європи, Ізраїлю та інших країн показує, що він відбувається, в основному, за рахунок реалізації науково-технічного потенціалу. Складна структура кризи в Україні не дозволяє реформувати аграрну галузь за рахунок одноразових короткострокових дій. Тому у бюджетно-податковій сфері слід зосередити увагу на проблемі непомірно високих податків, які провокують стимулювання корупційних проявів, великі розміри орендної плати, щорічно зростаючі ціни на сільськогосподарську продукцію, відсутність державних еко-інновацій. Відповідно першими результатами, які отримають не лише сільськогосподарські виробники, а й держава, будуть стабілізація цін, підвищення доходів АПК, ріст податкових платежів з аграрної сфери до бюджету.
- малий бізнес. У країнах світу малий бізнес є основним стимулятором створення конкурентоспроможного внутрішнього ринку та відповідно бюджетоутворюючим джерелом податкових платежів. Але основними проблемами розвитку малого підприємництва в Україні є відсутність державної підтримки шляхом цінового субсидування та необхідність самофінансування; чутливість до економічних змін, зокрема у оподаткуванні, рівні цін, інфляції.
- транспортна галузь. Згідно зі «Стратегічними напрямками розвитку транспортної галузі України у післякризовий період» у даній галузі передбачені комплексні заходи, що ґрунтуються на реалізації інфраструктурних і транспортних проектів [87]. У Стратегії детально

досліджено можливість впровадження у даній галузі державно-приватного партнерства, що передбачає, насамперед, використання нових можливостей Податкового кодексу [85] – зниження митних та інших зборів для імпортерів новітньої транспортної продукції. Окрім цього, передбачається державне регулювання цін на послуги залізнодорожного транспорту за допомогою продовження використання цінових субсидій з подальшим переглядом їх розмірів та суб'єктів отримання.

- будівництво. Стан житлового будівництва в Україні є вкрай незадовільним, а так як пропозиція житла є абсолютно нееластичною до цін, зростання останніх не призводить до росту обсягів будівництва. Тому, в розрізі бюджетної політики слід передбачити отримання громадянами субсидій, що покривають частину вартості житла або його орендної плати. Також ефективним буде застосування податкових регуляторів, зокрема, звільнення від оподаткування девелоперів буде стимулювати соціальне житлове будівництво без додаткового державного субсидування.
- інфраструктура. Вирішення питань в інфраструктурі, зокрема низької якості життя, недостатності робочих місць, слабку підтримку соціальної сфери шляхом бюджетного регулювання через державні інвестиції та субсидії дозволить уникнути проблем з високим безробіттям, незадовільною роботою підприємств, що відповідно позначиться на рівні їх доходів.
- гірничо-видобувна галузь. Дана галузь гостро потребує державного фінансування для оновлення матеріально-технічної бази та удосконалення систем захисту. Але з іншого боку гірничодобувна промисловість значно шкодить екології, а тому серед її податкових платежів чільне місце займає екологічний податок. Тому першочерговим завданням держави у сфері бюджетного регулювання

має стати субсидування галузі для оновлення основних фондів, встановлення систем захисту від внутрішнього ризику на підприємстві та охорони екології, що відповідно підвищить конкурентоспроможність та прибутковість підприємств, якість їхньої продукції, дозволить знизити витратність виробництва та відповідно ціну.

- високі технології. Основна проблема в даній сфері – скорочення державної допомоги, неефективність бюджетного фінансування, законодавча обмеженість. Світовий досвід показує, що ефективним бюджетним регулятором за відсутності державного фінансування в даній сфері є податкові пільги компаніям, які інвестують у створення наукоємних технологій. Але наприклад, ІТ-компанії з введенням Податкового кодексу втратили можливість перебувати на спрощеній системі оподаткування, пізніше почали обкладатися ПДВ. Тому на сьогодні розробляються законодавчі проекти, що передбачають надання довгострокових податкових пільг, участь у національних проектах, диференціацію режимів оподаткування. Відповідно дані заходи вплинуть на рівень доходів економічних суб'єктів у сфері високих технологій та за рахунок підвищення конкурентоспроможності урегулюють рівень цін на внутрішньому ринку.

Таким чином, в умовах посткризового стану економіки доцільно використовувати широкий спектр бюджетних регуляторів, що відповідно позитивно відобразиться не лише на рівні цін та доходів, а й на стабільності економіки в цілому (рис. 2.13). При цьому стан кон'юнктури української економіки є вкрай неефективним. За часів кризи стан бюджетної сфери загострився, що відповідно позначилося на рівні цін на ринку, підвищенні кількості випадків банкрутства підприємств, скороченні кількості підприємств малого бізнесу, реальному зниженні доходів домогосподарств.

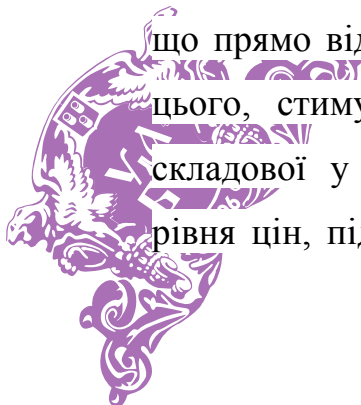
Рисунок 2.13 – Вплив антикризового бюджетного регулювання на стабільність економічної кон'юнктури (складено автором на основі [129, 152])

При цьому стабілізацію економіки уряд намагався провести за рахунок монетарної політики, але за наявності неузгоджених питань регулювання фінансової (бюджетно-податкової) та грошової (монетарної) сфер стабілізація економіки неможлива.

За часів кризи монетарні обмеження, що застосовувалися урядом, викликали значні збитки у підприємств та заборгованість із заробітної плати, що відповідно позначилося на незадовільному рівні споживчого та інвестиційного попиту. А заходи бюджетного регулювання позначились на зростанні цін, скороченні обсягів виробництва та купівельної спроможності економічних суб'єктів.

Саме тому, застосування антикризових бюджетних регуляторів, зокрема, для впливу на ціни, має бути ефективним та цілеспрямованим. Тому, проаналізувавши світовий досвід бюджетного регулювання, найбільш раціональними та результативними виявилися такі методи як скорочення податкового навантаження на суб'єктів господарювання, цільове субсидування реального сектору, підтримка купівельної спроможності домогосподарств. Окрім цього, у рамках стратегічного планування в українській економіці доцільно розробляти довгострокові плани бюджетної політики, що направлені на підтримку пріоритетних галузей, а саме, сфери високих технологій, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, житлового будівництва, розбудову інфраструктури тощо.

Отже, стимулювання прискореного посткризового розвитку української економіки має бути спрямоване на піднесення економічної кон'юнктури. Відповідно стимулювання сукупного попиту та пропозиції може бути досягнуто за рахунок використання бюджетних методів впливу на рівень цін, що прямо відобразиться на зростанні доходів економічних суб'єктів. Окрім цього, стимулювання інвестиційного попиту та закладення стратегічної складової у бюджетну політику сприятиме довгостроковому утриманню рівня цін, підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання,

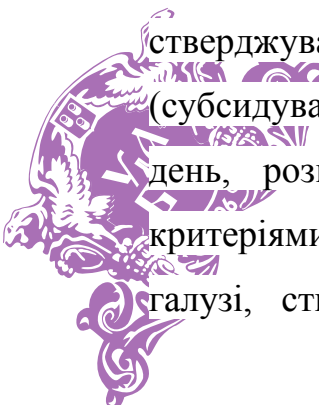
поліпшенню благополуччя населення та ефективності функціонування економіки в цілому.

Висновки до розділу 2

1. У процесі дослідження визначено, що бюджетне регулювання має широкий спектр дії на рівень, структуру і динаміку цін в економіці. Застосування податкових методів дає можливість прямо чи опосередковано регулювати доходи суб'єктів економіки та процеси ціноутворення. При податковому регулюванні економіки слід детально оцінювати характер впливу кожного податку. Бюджетні методи регулювання, серед яких основні – субсидії та дотації, виступають здебільшого пасивними інструментами і направлені на пом'якшення фінансового стану суб'єктів господарювання.

2. Проведений аналіз податкових методів регулювання країн світу свідчить, що загальний рівень податкового навантаження продовжує зростати. При цьому у більшості досліджених країн бюджетоутворюючими є непрямі податки. Простежується щорічне зростання ставок акцизів, диференціація систем оподаткування для підприємств малого бізнесу, введення прогресивних шкал прибуткового оподаткування. Окрім цього, країни знижують кількість податкових платежів, уніфікують податкову звітність, скорочують час на ведення податкового обліку та здійснення адміністрування.

3. На основі аналізу бюджетної політики країн світу, можемо стверджувати, що відбувається переорієнтація прямого фінансування (субсидування) населення та суб'єктів господарювання. На сьогоднішній день, розвинуті країни світу здійснюють субсидування за окремими критеріями: для суб'єктів господарювання – здійснення інвестицій у певні галузі, стимулювання робітників, збереження кількості робочих місць,

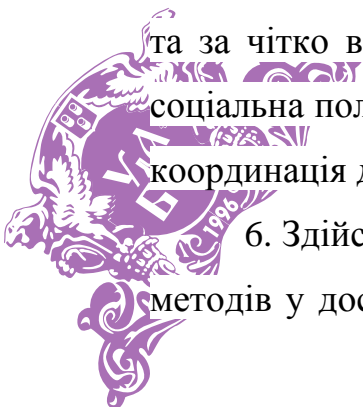

оновлення виробничих фондів, перехід на екологічно чисті методи виробництва; для населення – умови перекваліфікації, самозайнятості, приватного підприємництва, обов'язок термінової роботи у певній галузі, заохочення купівлі окремих товарів, послуг тощо.

4. У рамках дисертаційного дослідження визначено основні напрямки антикризових бюджетно-податкових заходів країн світу, проведено їх групування та оцінено ефективність. Зокрема, більшість країн віддають перевагу податковим методам антикризового регулювання зосереджуючи свою увагу на регуляторній функції податків. Здебільшого країни намагаються знизити податкове навантаження на домогосподарства, стимулювати споживчий попит населення, підтримати фінансовий стан підприємств малого та середнього бізнесу. Також, серед заходів антикризової політики країн світу популярним було здійснення державних інвестицій та субсидування пріоритетних галузей економіки, що здатні вивести країну з кризових умов. Активно здійснювалося стимулювання інвестицій підприємств у промисловість та створення нових або збереження наявної кількості робочих місць. Відносно, часто здійснювалася підтримка державою осіб, що втратили роботу, безробітних, малозабезпечених.

5. З метою покращення бюджетно-податкового регулювання в Україні було узагальнено напрацьований світовий досвід, проведено аналіз рекомендацій міжнародних економічних організацій. Зокрема, у процесі корегування бюджетно-податкової політики, першочергово рекомендовано здійснювати аналітичні заходи, які являють собою дослідження міжнародних відносин країни, формулюють основні цілі та характер державної політики. Декларативні заходи передбачають діяльність держави у конкретних сферах та за чітко визначеними завданнями (наприклад, податкове стимулювання, соціальна політика, контроль за фінансовими ринками, лібералізація торгівлі, координація дій на світовому ринку тощо).

6. Здійснено порівняння використання різних бюджетно-податкових методів у досліджуваних країнах. Серед найбільш ефективних виокремлено

такі заходи як: надання державних субсидій на купівлю певних категорій товарів, субсидування реального сектору, використання прискореної амортизації, зміна у термінах відшкодування ПДВ. Здійснення антикризового бюджетно-податкового регулювання є найбільш необхідним для реального сектору економіки, що у подальшому відобразиться на покращенні фінансового сектору, зростанні споживчого та інвестиційного попиту суб'єктів економіки.

7. Обґрунтовано необхідність корегування бюджетно-податкової політики України. Насамперед потребують суттєвого покращення ефективності бюджетні видатки, які мають бути розмежовані згідно принципу пріоритизації. Також, слід напрацювати критерії оцінки ефективності здійснення видатків та забезпечити безперервність бюджетного процесу в межах не календарного року, а звітування про виконані обсяги робіт. Орієнтуючись на світовий досвід антикризового бюджетного регулювання, доцільним є зниження обсягів витрат деяких міністерств та направлення зекономлених коштів на соціальну сферу та у державні інвестиції. Доопрацювання системи державно-приватного партнерства є необхідним методом фінансування пріоритетних проектів для держав та стимулювання розвитку підприємницького сектору.

8. Визначено, що необхідно продовжити реформування податкової системи країни з ціллю зниження загального рівня податкового навантаження, скорочення кількості податкових платежів та часу, необхідного на їх виконання, що в сукупності підвищить ефективність податкової системи країни, збільшить рівень конкурентоспроможності економіки та полегшить функціонування реального сектору.

Основні положення даного розділу опубліковано автором роботах [103, 104, 105, 108, 111, 114, 115, 117, 119,].

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЦІН В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

3.1 Науково-методичний підхід до визначення взаємозв'язку між цінами та обсягами надходжень до державного бюджету за різними видами податків.

Визначивши на попередніх етапах дисертаційного дослідження теоретичні засади і механізм взаємодії цін та податкових інструментів, актуальності набуває формалізація взаємозв'язку між даними економічними параметрами та ідентифікація кількісних показників, що їх характеризують. Отже, переходячи, безпосередньо, до вирішення поставленої задачі, справедливо зауважити, що індекс цін (ІЦ) виступає комплексним поняттям, формування та ідентифікація основних закономірностей варіації якого визначається значною кількістю факторів. Безумовно, на рівень цін в державі впливає великий перелік чинників, але найбільш суттєве корегування, з точки зору державного регулювання, на досліджуваній показник здійснюють податки.

Виходячи з багатогранності результативного показника, яким, в нашому випадку, виступає ІЦ, вибір неправильної множини релевантних параметрів, недостатнє обґрунтування необхідності врахування тих чи інших факторів в процесі опису залежності досліджуваних категорії та пояснюючих її параметрів призводить до неточної його оцінки та неможливості отримати відповідні реальним даним прогностичні значення. Саме тому, пошук адекватного взаємозв'язку між ІЦ та обсягами податкових надходжень за різними видами податків викликає необхідність побудови відповідних економетричних моделей.

Необхідно зазначити, що економетричною моделлю прийнято вважати функцією чи системою функцій, що відображають кореляційно-регресійний зв'язок між економічними чинниками, в той же час, враховуючи причинну залежність між ними, один чи кілька параметрів розглядаються як залежні змінні, а інші – як незалежні.

В розрізі даного дослідження економетрична модель представляє собою систему лінійних (нелінійних) багатofакторних регресійних рівнянь залежності індексу споживчих цін (ІСЦ) та ІЦ за видами економічної діяльності (промисловість, будівництво, сільське господарство) від обсягів податкових надходжень до державного бюджету.

Виходячи з того, що побудова якісної економетричної моделі, яка відповідає емпіричним даним і цілям досліджень, є досить складним процесом, то пропонуємо проводити її в три етапи:

- ідентифікація форми рівняння регресії;
- обрання параметрів визначеного рівняння;
- дослідження якості рівняння, оцінка його адекватності та подальше удосконалення.

Необхідною умовою визначення економетричної моделі виступає формування інформаційного масиву статистичних даних в розрізі результативних та факторних ознак. Так, інформаційне забезпечення реалізації науково-методичного підходу до визначення взаємозв'язку між ІЦ та обсягами податкових надходжень за різними видами податків містять дані в розрізі чотирьох результативних ознак: ІСЦ, ІЦ в промисловості, ІЦ в будівництві, ІЦ в сільському господарстві, представлених в таблиці В.1, а також п'яти факторних ознак: податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), податку на прибуток підприємств (ППП), податку на додану вартість (ПДВ), акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) (АП) та рівня податкового навантаження, в межах інших податків (ІП) (таблиця В.2).

Таким чином, проведемо послідовну формалізацію взаємозалежності ІСЦ та ІЦ різних видів господарської діяльності від певних видів податків. Так, переходячи до побудови економетричної моделі взаємозв'язку ІСЦ та податкової політики держави, пропонується представити масив вхідних даних (графи 1-5), а також ряд елементів значень проміжних розрахунків (графи 6-11) у вигляді таблиці 3.1. В якості часового інтервалу дослідження пропонується розглянути 10 років у проміжку 2003-2012 рр.

Грунтовний аналіз даних наведених в таблиці 3.1, а саме послідовний перебір та оцінка адекватності лінійних та нелінійних парних і багатофакторних рівнянь, дозволяє провести специфікацію моделі, що передбачає вибір форми рівняння у вигляді багатофакторної нелінійної регресії наступного виду:

$$\begin{aligned} y_1 &= a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4 + a_5x_5 + a_6x_1^2 + a_7x_2^2 + a_8x_3^2 = \\ &= a_0 + \sum_{i=1}^5 a_i x_i + \sum_{i=1}^3 a_{5+i} x_i^2 \end{aligned} \quad (3.1)$$

де $a_0, a_1, a_2, a_3, a_4, a_5, a_6, a_7, a_8$ – константи, параметри рівняння регресії, які показують кількісну зміну результативної ознаки (ІСЦ) під вплив зміни відповідних факторних ознак.

Наведене рівняння (3.1) виступає теоретичною економетричною моделлю шуканого взаємозв'язку. Визначення даного співвідношення на базі зібраного масиву статистичних даних (таблиці 3.1) дозволяє побудувати емпіричне рівняння регресії шляхом визначення кількісних оцінок його параметрів $a_0, a_1, a_2, a_3, a_4, a_5, a_6, a_7, a_8$ на основі проведення регресійного аналізу.

Таблиця 3.1 – Значення проміжних розрахункових даних побудови економетричної моделі взаємозв'язку ІЦС та обсягів податкових надходжень до державного бюджету України протягом 2003-2012 рр. (складено на основі [27])

Рік	y_1	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_1^2	x_2^2	x_3^2	x_4^2	x_5^2
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2003	105,2	0,0	13087,0	12598,0	4554,0	23,7	0,0	171269569,0	158709604,0	20738916,0	561,7
2004	109,0	634,5	12607,0	16734,0	6048,0	23,3	402590,3	158936449,0	280026756,0	36578304,0	542,9
2005	113,5	838,7	23272,2	33803,8	7283,0	27,1	703333,8	541596223,7	1142694866,2	53041652,0	734,4
2006	109,1	22791,1	26172,1	50396,7	7557,3	27,7	519436062,5	684976201,2	2539830394,7	57112783,3	767,3
2007	112,8	34782,1	34407,2	59382,8	9072,2	26,5	1209793784,8	1183854723,7	3526318123,5	82304994,3	702,3
2008	125,2	45859,8	47892,8	92082,6	10230,2	29,9	2103117587,3	2293722207,6	8479208906,1	104655969,0	894,0
2009	115,9	44485,3	33048,0	84596,7	17934,5	31,3	1978938357,3	1092172286,9	7156593191,2	321645214,2	979,7
2010	109,4	51029,3	40359,1	86315,9	23715,3	33,2	2603984355,6	1628853724,1	7450436319,1	562413082,6	1102,2
2011	108,0	60224,5	55097,0	130093,8	26097,1	35,2	3626992809,2	3035676103,2	16924383789,1	681059672,3	1239,0
2012	100,6	70292,7	58210,8	163380,2	32457,4	28,1	4941066485,0	3388501893,5	26693102822,5	1053482814,8	789,6

Примітка: y_1 – ІЦС, %, x_1 – податок на доходи фізичних осіб, млн. грн., x_2 – податок на прибуток підприємств, млн. грн., x_3 – податок на додану вартість, млн. грн., x_4 – акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), млн. грн., x_5 – рівень податкового навантаження, в межах інших неврахованих податків, %.

Отже, використовуючи інструментарій MS Excel «Аналіз даних» – «Регресія» отримаємо коефіцієнти шуканого рівняння (3.1). Крім того, з метою визначення рівня істотності виявлених залежностей проведемо перевірку їх статистичної значимість. Здійснення даного етапу запропоновано виконувати за допомогою ідентифікації критерію Стюдента, тисноти зв'язку між результативною і факторними ознаками, а також адекватність самої моделі на основі отриманої величини коефіцієнта детермінації та критерію Фішера. Отримані розрахунки представимо у вигляді таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Результати регресійного аналізу даних ІСЦ та різних видів податків

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижні 95%	Верхні 95%
Y-перетин	134,8681	4,94	27,31	0,02	72,12	197,61
x_1	-0,0016	0,00	-20,20	0,03	0,00	0,00
x_2	-0,0016	0,00	-7,65	0,08	0,00	0,00
x_3	0,0019	0,00	18,64	0,03	0,00	0,00
x_4	-0,0019	0,00	-10,63	0,06	0,00	0,00
x_5	-1,0236	0,21	-4,81	0,13	-3,73	1,68
x_1^2	3,545E-08	0,00	15,24	0,04	0,00	0,00
x_2^2	1,188E-08	0,00	3,67	0,17	0,00	0,00
x_3^2	-9,63E-09	0,00	-18,93	0,03	0,00	0,00

На основі використання даних графі «Коефіцієнти» таблиці 3.2 запишемо емпіричну економетричну модель залежності ІСЦ від обсягів податкових надходжень за різними видами податків у вигляді наступного нелінійного багатфакторного регресійного рівняння:

$$y_1 = 134,8681 - 0,0016x_1 - 0,0016x_2 + 0,0019x_3 - 0,0019x_4 - 1,0236x_5 + 3,55 \cdot 10^{-8} x_1^2 + 1,19 \cdot 10^{-8} x_2^2 - 9,63 \cdot 10^{-9} x_3^2 \quad (3.2)$$

Наведене вище рівняння регресії є адекватним та статистично значимим, підтвердженням чого виступають наступні критерії:

- коефіцієнт детермінації знаходиться на рівні 0,9995 одиниць, тобто варіація ІСЦ на 99,95 % пояснюється варіацією п'яти врахованих факторів, а саме обсягів податкових надходжень;
- фактичне значення критерію Фішера відповідає рівню 246,25 одиниць, що значно перевищує критично допустиме значення, яке дорівнює 3,33 одиниць;
- за всіма факторними ознаками розрахункове значення критерію Стюдента перевищує табличне, яке знаходиться на рівні 2,23 одиниць.

Отже, за всіма дослідженими параметрами обраний вид формалізації економетричної моделі взаємозв'язку ІСЦ та обсягів податків є економічно виправданим. Виявлення основних закономірностей і тенденцій розвитку показника ІСЦ вимагає детального дослідження основних факторів його формування: ПДФО, ППП, ПДВ, АП та ІП.

Отже, розглянемо динаміку зміни як результативної ознаки, так і кожного із зазначених факторів, які представлені графічно у вигляді рисунку Г.1. Так, на основі аналізу даних наведених на рисунку Г.1 можливо констатувати наступні основні аспекти тенденцій розвитку та варіації досліджуваних показників:

- часовий ряд результативної ознаки має два піки: один локальний (рівень 2005 року, який свідчить про тимчасові порушення характерної тенденції розглянутого часового ряду), другий глобальний (рівень 2008 року, який виступає індикатором кризових явищ в економіці). Кількісними оцінками виявлених коливальних тенденцій виступають темпи приросту: найбільшого значення за весь період дослідження на рівні 2617 % 2006 року у порівнянні з даними 2005 року, а також єдиного від'ємного значення темпу приросту

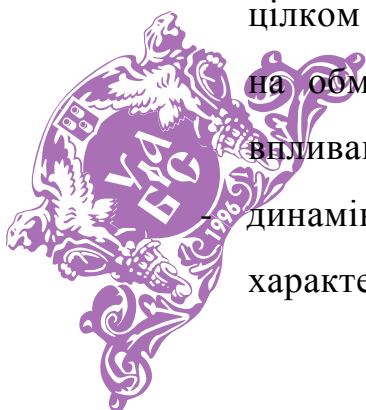
ІСЦ -2,99 % 2009 року у порівнянні з 2008 роком;

- наявність локального мінімуму часового ряду ІСЦ у 2006 році, що пояснюється найнижчим (і навіть від'ємним) рівнем даного показника (темпу приросту ІСЦ) -18,93% під впливом податку на доходи фізичних осіб, обсяг якого за розглянутий рік склав 22791 млн. грн.;
- потребує аналізу рівень досліджуваного показника для 2011 року, оскільки за даний проміжок часу спостерігається зміна тенденції ІСЦ (точка переламу функції, до якої вона була вгнутаю, а після даної точки – опуклою). Даний факт пояснюється найменшими обсягами таких факторних ознак як податок на прибуток підприємств (55096 млн. грн.) та рівень податкового навантаження, в межах інших податків (17,4%).

Крім того, аналіз рівняння регресії (3.2) дозволяє визначити характер і величину зміни ІСЦ під впливом зміни факторних ознак, кожна з яких має свою специфічну особливість. Це особливо актуально в межах даного дослідження. Отже, розглянемо більш детально зазначені аспекти аналізу:

- у випадку встановлення нульових рівнів податкових надходжень за різними видами податків значення ІСЦ дорівнюватиме 134,87 %, про що свідчить вільний член рівняння (3.2), але дана ситуація в умовах ринкової економіки неможлива;
- акцизний податок та інші податки здійснюють незначний вплив на ІСЦ, так збільшення першого з них на 1 млн. грн., а другого на 1 % призведе до зменшення ІСЦ на 0,0019 % та 1,0236 % відповідно. Це цілком зрозуміло, оскільки акцизний податок встановлюється тільки на обмежено коло товарів, а інші податки дуже опосередковано впливають на ціни товарів широкого вжитку.

Динаміка зміни ІСЦ під впливом варіації ПДФО (рисунок 3.1) характеризується зменшенням на всьому проміжку зростання даного

виду податків до 45500 млн. грн. Тобто, збільшення податкового навантаження на доходи фізичних осіб відповідно призведе до зменшення їх споживання і, відповідно, зменшення попиту на товари. В той же час, з метою збільшення попиту продавці будуть зменшувати ціни, що призведе до від'ємної динаміки росту ІСЦ. Але для вітчизняної економіки можлива ситуація, коли за умови високого рівня інфляції держава збільшує податковий тягар на фізичних осіб, з метою акумуляції додаткових коштів в бюджеті, що і характеризує рівень ПДФО в обсязі 45500 млн. грн., коли темп приросту ІСЦ буде додатнім.

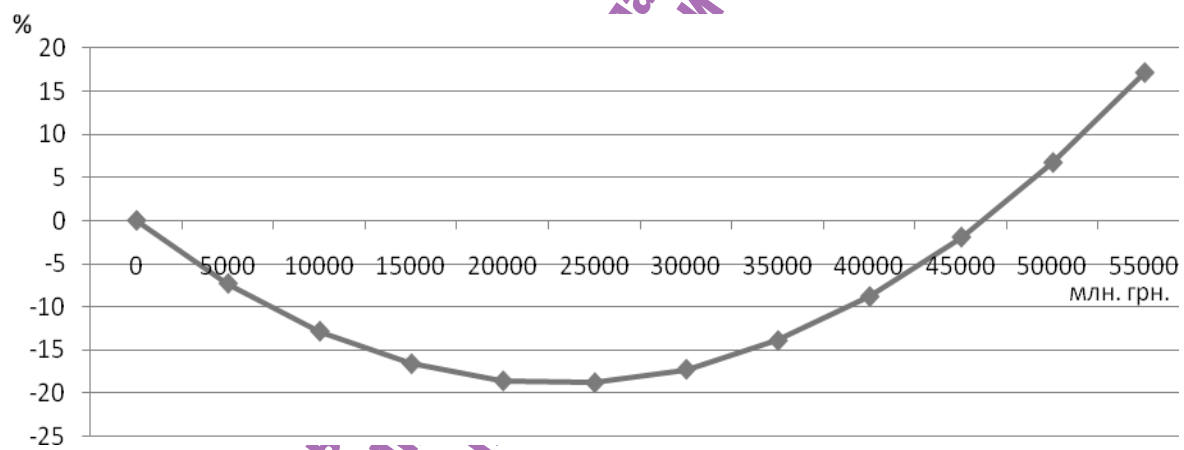

Рисунок 3.1 – Динаміка зміни (темп приросту) ІСЦ під впливом варіації ПДФО

- динаміка зміни ІСЦ під впливом варіації ППП (рисунок 3.2) аналогічна варіації ІСЦ під впливом ПДФО, вплив на ІСЦ відбувається через коригування попиту. Так, зростання результативної ознаки спостерігається лише після досягнення ППП рівня 67482,93 млн. грн., яка набуває додатних значень при відповідності розглянутої факторної ознаки величини, більше 130000 млн. грн.;

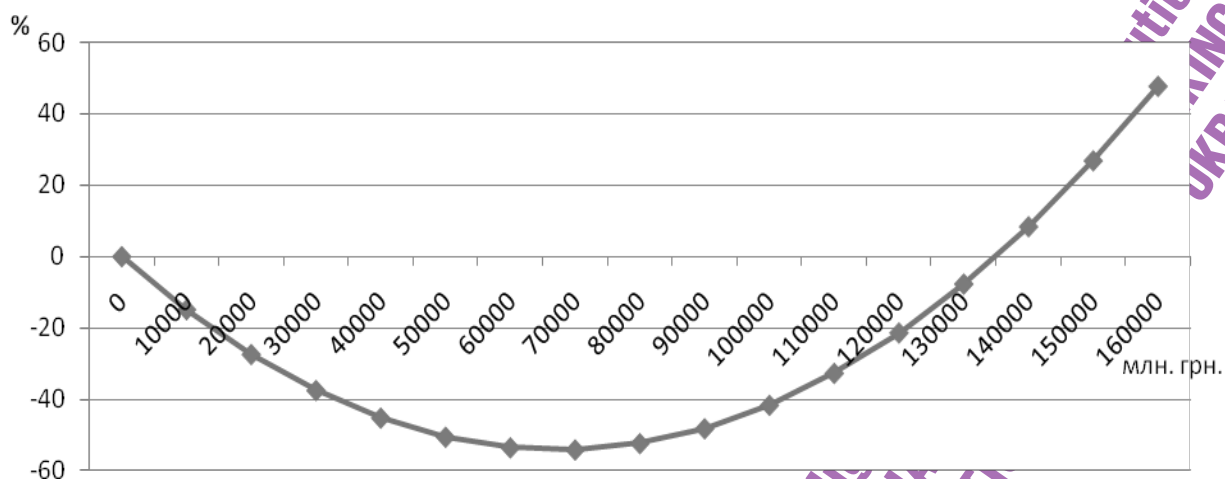

Рисунок 3.2 – Динаміка зміни (темп приросту ІСЦ під впливом варіації ППП

- темп приросту ІСЦ під впливом варіації ПДВ (рисунок 3.3) є протилежним у порівнянні з двома наведеними вище факторними ознаками: зростання ІСЦ спостерігається при збільшенні ПДВ до рівня 96872,38 млн. грн., після чого темп приросту результативної ознаки, хоча і набуває додатних значень (до величини 195000 млн. грн.), поступово зменшується. Дана закономірність цілком логічна, ПДВ включається в ціну товару, а отже його вплив, є безпосереднім на ІСЦ, тобто зростання податкового навантаження за даним видом податку призводить до одночасного зростання цін. В той же час, справедливо зауважити, що отримана залежність досліджуваних параметрів яскраво відображує ситуацію, коли надмірне податкове навантаження призводить до оптимізації і ухилення від сплати ПДВ. Збільшення ПДВ повинно постійно збільшувати ІСЦ, але за умови значного податкового тягаря, суб'єкти господарювання «тінізують» власну діяльність, що відповідно призводить до зменшення темпу приросту ІСЦ.

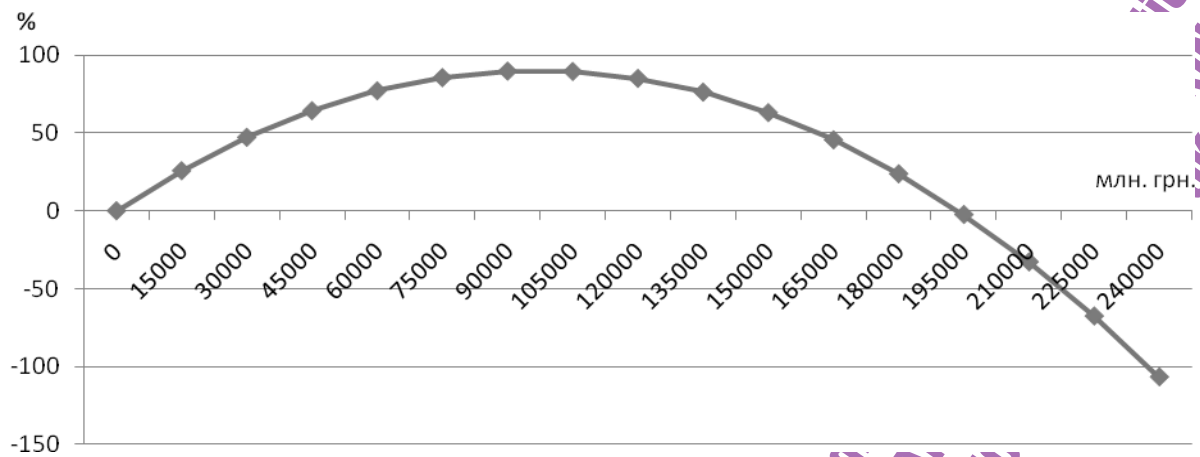

Рисунок 3.3 – Динаміка зміни ІСЦ під впливом варіації ПДВ

Послідовно переходячи до наступного етапу реалізації досліджуваного науково-методичного підходу, проведемо побудову співвідношення, що характеризує залежність ІЦ в промисловості від формуючих його факторів. Поступовий перебір та аналіз за критеріями ефективності лінійних та нелінійних (поліноміальних, логарифмічних, експоненційних, ступеневих) парних та множинних регресійних рівнянь дозволив виділити економетричну модель, яка найкращим чином відображує закономірності залежності ІЦ в промисловості та податків. Дану формалізацію пропонується представити як модель виду функції Кобба-Дугласа з п'ятьма змінними:

$$y_2 = b_0 \cdot x_1^{b_1} \cdot x_2^{b_2} \cdot x_3^{b_3} \cdot x_4^{b_4} \cdot x_5^{b_5} = b_0 \cdot \prod_{i=1}^5 x_i^{b_i} \quad (3.3)$$

Визначення параметрів рівняння (3.3) методом найменших квадратів за допомогою інструментарію «Аналіз даних» MS Excel потребує його попереднього приведення до лінійного вигляду шляхом лінеаризації:

$$\ln y_2 = \ln b_0 + b_1 \cdot \ln x_1 + b_2 \cdot \ln x_2 + b_3 \cdot \ln x_3 + b_4 \cdot \ln x_4 + b_5 \cdot \ln x_5 \quad (3.4)$$

Статистична оцінка параметрів нелінійного багатофакторного регресійного рівняння взаємозв'язку ІЦ в промисловості та податків потребує проведення проміжних розрахунків (визначення натуральних логарифмів результативної і факторних ознак) на базі вхідних даних, результати яких представлені в таблиці Г.1.

Дані таблиці Г.1 виступають інформаційним забезпеченням проведення регресійного аналізу даних ІЦ в промисловості та різних видів податків, який включає розрахунок регресійної статистики, проведення дисперсійного аналізу та визначення статистичних оцінок параметрів рівняння (3.4), перевірка їх статистичної значимості (таблиця 3.3). В межах дослідження адекватності розробленої моделі, особливої уваги заслуговують наступні показники:

- множинний коефіцієнт кореляції на рівні 0,87 од., що свідчить про сильну тісноту зв'язку між ІЦ в промисловості та обсягами податкових надходжень за різними видами податків;
- коефіцієнт детермінації, значення якого відповідає рівню 0,7588 од., тобто модель вважається адекватною реальній системі дослідження. Крім того, можна однозначно стверджувати, що варіація результативної ознаки на 75,88 % пояснюється варіацією факторних ознак;
- розрахункове значення критерію Фішера набуває величини 2,51 од., що менше критичного рівня в 3,33 од. Отже, за даним показником побудовану економетричну модель можна вважати недостатньо обґрунтованою, причиною чого може виступати врахування неістотних факторних ознак, які не впливають на формування результативної ознаки, а лише ускладнюють регресійне рівняння;
- виявлення неістотних показників, можливо провести за допомогою значення критерію Стюдента. Фактичні значення даного показника лише для параметрів першої (ПДФО) (2,41 од.), другої (ППП) (2,61 од.), третьої (ПДВ) (2,50 од.) змінних та вільного члена (3,66 од.) перевищують критичний рівень 2,23 од., та впливають на ІЦ в промисловості з

імовірністю 0,95 од.; дві інші факторні ознаки (АП та ПІ) здійснюють незначний вплив на результативний показник.

Таблиця 3.3 – Результати регресійного аналізу даних ПЦ в промисловості та різних видів податків

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижні 95%	Верхні 95%
Y-перетин	3,1538	0,8609	3,6633	0,0215	0,7635	5,5440
lnx ₁	0,0393	0,0163	2,4142	0,0732	-0,0059	0,0845
lnx ₂	0,6806	0,2611	2,6065	0,0596	-0,0444	1,4056
lnx ₃	-0,6222	0,2485	-2,5039	0,0665	-1,3121	0,0677
lnx ₄	0,0276	0,0883	0,3126	0,7702	-0,2175	0,2727
lnx ₅	0,2290	0,2686	0,8525	0,4420	-0,5167	0,9746

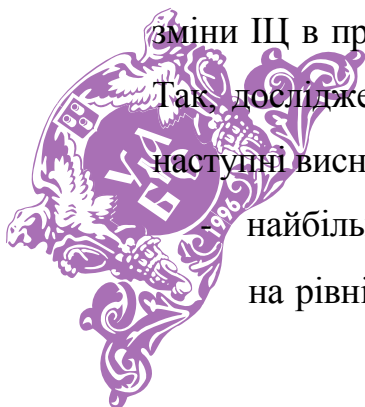
На основі даних наведеної в таблиці 3.4, в розрізі статистичних оцінок параметрів емпіричної економетричної моделі залежності ПЦ в промисловості від обсягів податкових надходжень від різних видів податків, побудуємо відповідне регресійне рівняння:

$$y_2 = \exp(3.1538) \cdot x_1^{0.0393} \cdot x_2^{0.6806} \cdot x_3^{-0.6222} \cdot x_4^{0.0276} \cdot x_5^{0.2290} \quad (3.5)$$

Аналіз рівняння (3.5) дозволяє зробити висновки щодо: впливу кожної із факторних ознак на результативну; причин наявності коливальних тенденцій часового ряду ПЦ в промисловості; зміни результативної ознаки під впливом зміни кожної із факторних на 1 одиницю. Отже, по-перше, розглянемо динаміку зміни ПЦ в промисловості та формуючих його факторів на основі рисунку Г.2.

Так, дослідження даних наведених на рисунку Г.2 надає можливість зробити наступні висновки:

- найбільший рівень ПЦ протягом 2003-2012 років спостерігався у 2008 році на рівні 135,5 %, що обумовлене значною мірою зростанням податкових

надходжень до 47892 млн. грн. в цей інтервал за рахунок ППП;

- найнижчий рівень результативної ознаки (106,5 %) відповідав 2009 року, коли спостерігався найменший обсяг податкових надходжень за рахунок ППП на рівні 33048 млн. грн., в той час, як за всіма іншими видами податків значних коливальних тенденцій не відбувалось;

Крім зазначених вище аспектів, особливої уваги заслуговує дослідження напрямку і кількісної величини зміни результативної ознаки під впливом зміни кожної із факторних на 1 одиницю:

- зростання обсягів податкових надходжень в розрізі ПДФО призводить до значного збільшення ІЦ в промисловості, при зміні даної факторної ознаки від нуля до 10000 млн. грн., та повільного зростання результативної ознаки до значення темпу приросту 60 % при збільшенні відповідних податкових надходжень більше 10000 млн. грн. (рисунок 3.4). На відміну від споживання, залежність ІЦ в промисловості та ПДФО є прямою, це пов'язано зі специфікою даного виду економічної діяльності, де ціни, в своїй більшості, залежать від зовнішньої ринкової кон'юнктури на товари вітчизняного промислового виробництва.

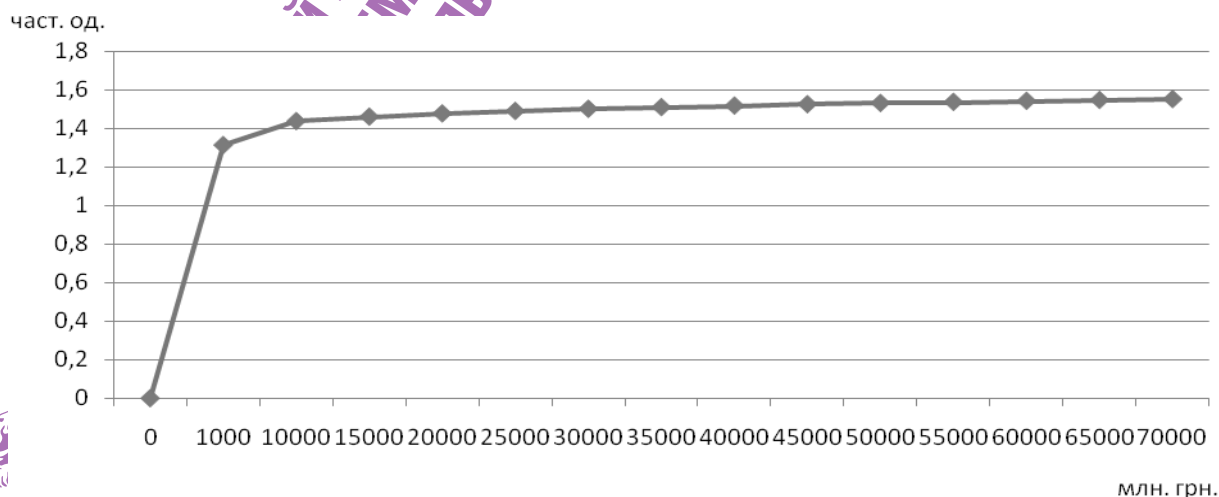

Рисунок 3.4 – Динаміка зміни ІЦ в промисловості під впливом варіації ПДФО

- темп приросту ІЦ в промисловості характеризується пропорційною

зміною (збільшенням/зменшенням) даної ознаки під впливом відповідної варіації (збільшення/зменшення) ППП, різних коливальних тенденцій в межах дослідження зміни ЦЦ в промисловості не спостерігається (рисунок 3.5). Дана тенденція цілком справедлива, оскільки суб'єкти господарювання намагаються ліквідувати втрати недоотриманого прибутку за рахунок пропорційного збільшення цін на власті товари.

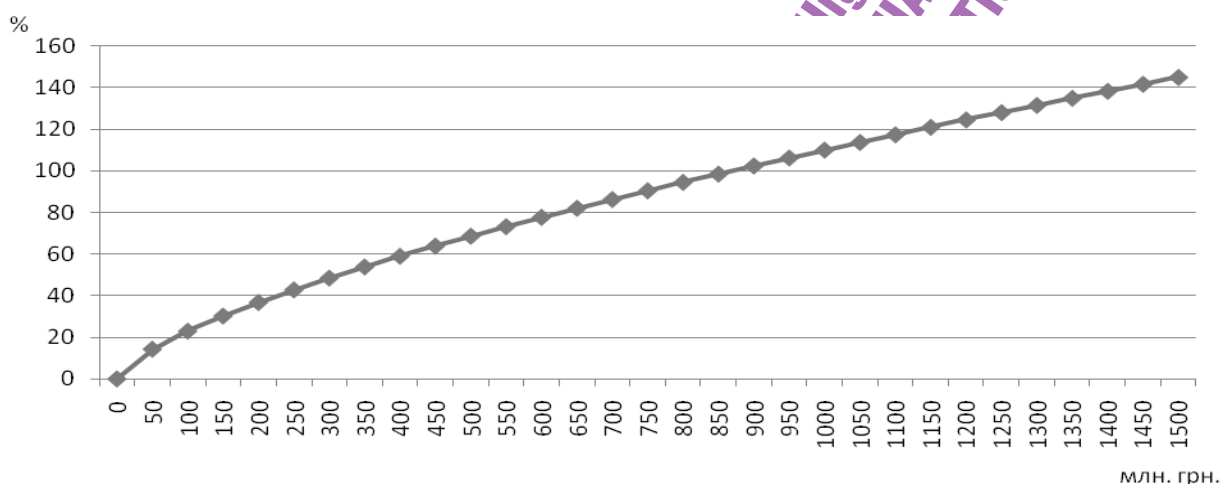
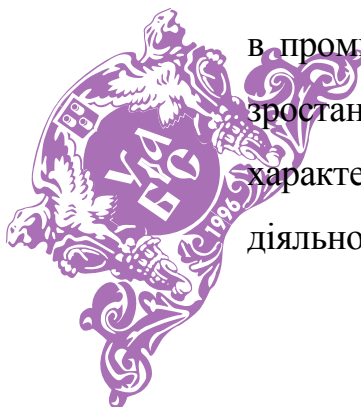

Рисунок 3.5 – Динаміка зміни ЦЦ в промисловості під впливом варіації податку на прибуток підприємств

- динаміка зміни ЦЦ в промисловості під впливом варіації ПДВ характеризується наявністю двох проміжків факторної ознаки, які здійснюють різний ступінь впливу на результативну: зростання обсягів податкових надходжень від 0 до 10000 млн. грн., коли темп приросту ЦЦ зменшується значиними темпами від 0,3 % до 2 %; більше 10000 млн. грн., коли темп зменшення результативної ознаки є незначним в межах від 0,3 % (рисунок 3.6). Не дивлячись на те, що темп приросту ЦЦ в промисловості має спадку динаміку зі збільшенням обсягів ПДВ, але зростання цін все ж таки відбувається. Зменшення сили впливу може характеризуватись не зростанням ставок ПДВ для даного виду економічної діяльності, а розширенням бази оподаткування.

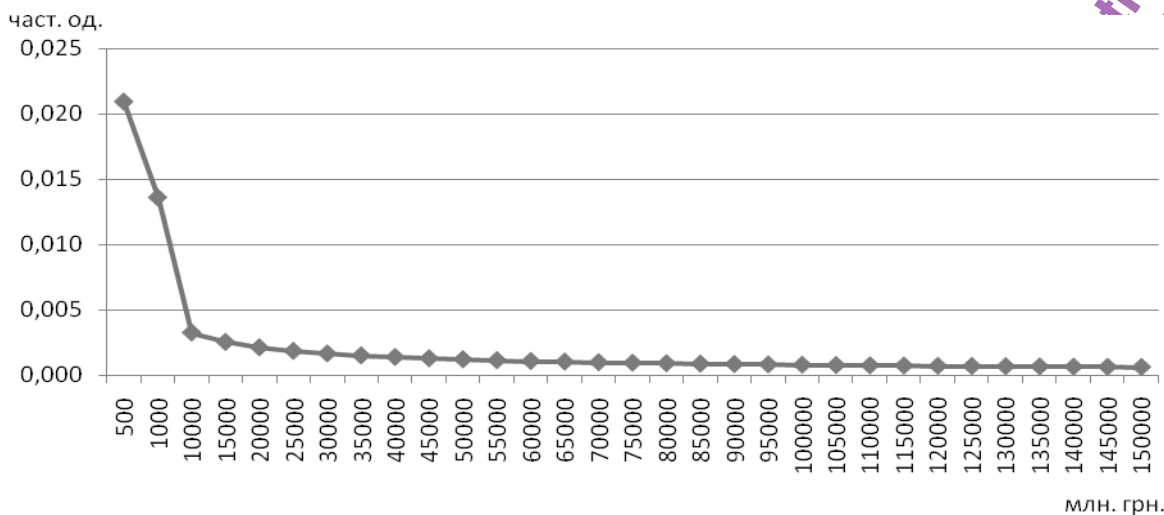

Рисунок 3.6 – Динаміка зміни ІЦ в промисловості під впливом варіації ПДВ

- тенденція зміни ІЦ в промисловості під впливом варіації АП аналогічна ПДФО, крім виходу на насиченні при значенні темпу приросту 40 % (рисунок 3.7). Акцизний податок, безумовно, позитивно впливає на зростання цін в промисловості, оскільки включається в ціну палива та машин, а отже збільшує витрати суб'єктів господарювання.

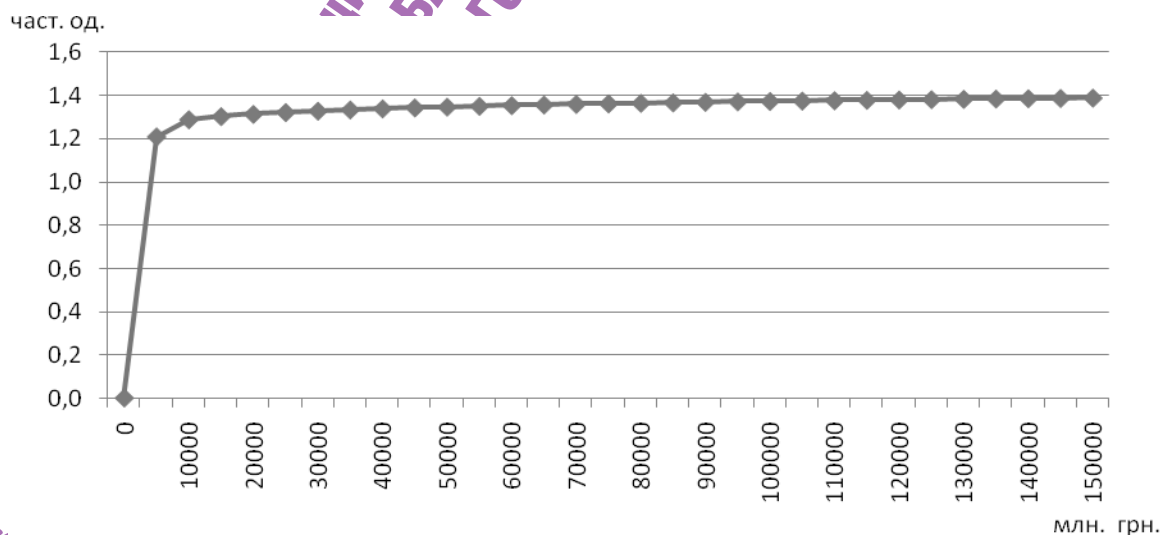
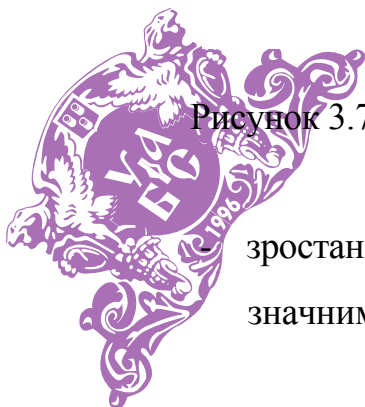

Рисунок 3.7 – Динаміка зміни ІЦ в промисловості під впливом варіації АП

зростання рівня ІП супроводжується збільшенням ІЦ в промисловості значними темпами при збільшенні обсягів ІП до 10000 млн. грн. та

повільним зростанням ІЦ при збільшенні відповідної факторної ознаки, що не супроводжується виходом на насичення результативної ознаки в розрізі даної економетричної моделі (рисунок 3.8). Даний факт, пов'язаний з тим, що вплив податкового навантаження в межах інших податків, саме в розрізі промисловості має переважне значення. Саме, податки і збори за природні ресурси, надані послуги та екологічне забруднення найбільше характерні для промислових підприємств.

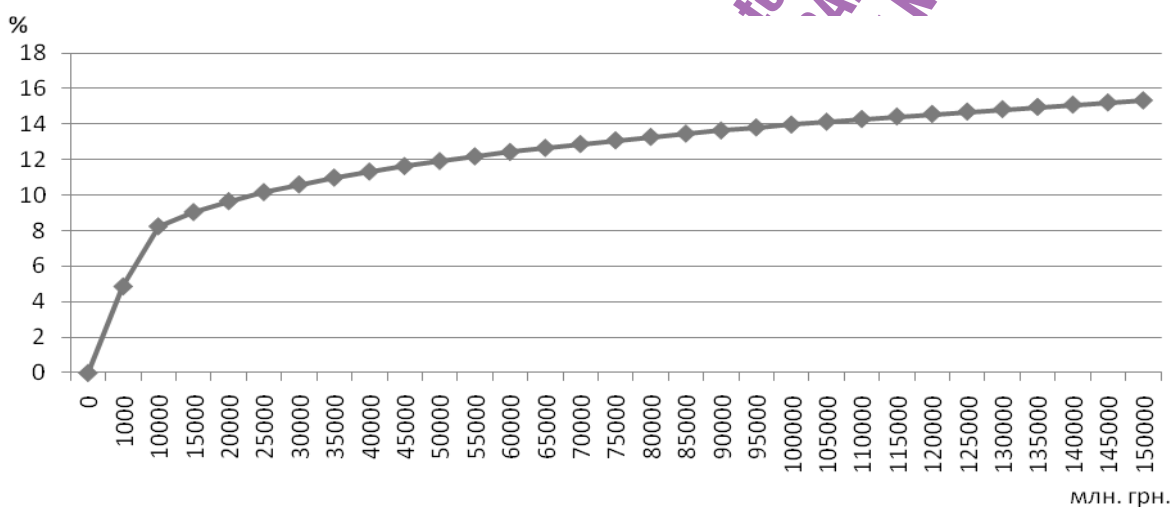

Рисунок 3.8 – Динаміка зміни ІЦ в промисловості під впливом варіації ІІ

Переходячи до дослідження взаємозв'язку ІЦ в будівництві та обсягів податкових надходжень до державного бюджету шляхом побудови економетричної моделі на основі можливостей регресійного аналізу зазначимо, що реалізація даного етапу науково-методичного підходу проводиться аналогічно описаному вище етапу дослідження ІЦ в промисловості:

- 1) вибір та обґрунтування специфікації регресійного нелінійного багатфакторного рівняння виду функції Кобба-Дугласа (формула 3.6) на основі попереднього аналізу вхідних даних (таблиця В.1 і В.2), їх перетворення (таблиця Г.2) з метою статистичної оцінки параметрів емпіричної економетричної моделі (таблиця Г.3) та перевірки її адекватності і статистичної значимості.

$$y_3 = c_0 \cdot x_1^{c_1} \cdot x_2^{c_2} \cdot x_3^{c_3} \cdot x_4^{c_4} \cdot x_5^{c_5} = c_0 \cdot \prod_{i=1}^5 x_i^{c_i} \quad (3.6)$$

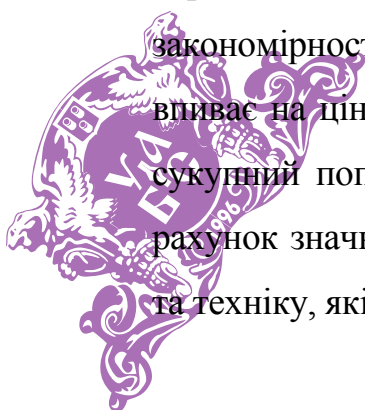
- підтвердженням адекватності моделі виступає значення коефіцієнта детермінації на рівні 0,8184 од. (більше 0,80 од.) та фактичне значення критерію Фішера ($3,60 > 3,33$);
- 2) економетрична модель взаємозв'язку ІЦ в будівництві та податкових надходжень до державного бюджету приймає наступного вигляду:

$$y_3 = \exp(4.4246) \cdot x_1^{0.0247} \cdot x_2^{0.3050} \cdot x_3^{-0.2111} \cdot x_4^{-0.0951} \cdot x_5^{0.0561} \quad (3.7)$$

- 3) аналізу основних тенденцій і закономірностей формування та варіації ІЦ в будівництві під впливом зміни обсягів податкових надходжень за різними видами податків (рисунок Г.3-Г.8) призводить до наступних висновків:

- значний вплив на величину результативної ознаки з імовірністю 80% здійснюють ПДВ, ППП, АП, оскільки фактичне значення для даних факторних ознак перевищує критичне 1,37 од.;
- в розрізі дослідження динаміки зміни ІЦ в будівництві та формуючих його факторів визначальними виступають рівні часового ряду результативної ознаки 2005, 2007, 2008 та 2011 років: піки ІЦ спостерігаються у 2005, 2008 та 2011 роках під впливом збільшення (зменшення) обсягів податкових надходжень ПДФО, ППП та ІП.

Проводячи економічне обґрунтування вищенаведених закономірностей, справедливо зауважити, що вплив ПДВ та ППП пояснюється тими ж закономірностями, що і на попередніх етапах дослідження, тобто ПДВ одразу впливає на ціну в будь-якій галузі, а ППП здійснює корегування на ціни через сукупний попит. АП, в свою чергу, має релевантний вплив в будівництві за рахунок значної частки у витратах даної галузі на паливо-мастильні матеріали та техніку, які виступають об'єктом при сплаті АП.

Останнім етапом практичної реалізації науково-методичного підходу до визначення взаємозв'язку між цінами та обсягами надходжень до державного бюджету за різними видами податків виступає побудова залежності ІЦ в сільському господарстві та податкової політики держави. Проведення даного дослідження здійснюється аналогічно описаному вище етапу дослідження для ІСЦ. Отже, ідентифікація регресійного рівняння потребує проведення наступних кроків:

- 1) вибір та обґрунтування виду регресійного нелінійного багатофакторного рівняння у вигляді поліноміальної залежності другого ступеня (формула 8)

$$\begin{aligned}
 y_4 &= d_0 + d_1x_1 + d_2p_2 + d_3x_3 + d_4x_4 + d_5x_5 + d_6p_2^2 + d_7x_3^2 = \\
 &= d_0 + \sum_{i=1, i \neq 2}^5 d_i x_i + d_2 p_2 + d_6 p_2^2 + d_7 x_3^2
 \end{aligned}
 \tag{3.8}$$

На основі попереднього аналізу вхідних даних (таблиця В.1 і В.2), їх перетворення (таблиця Г.4) з метою статистичної оцінки параметрів емпіричної економетричної моделі (таблиця Г.5) та перевірки її адекватності і статистичної значимості, здійснені наступні узагальнення:

- результативною ознакою моделі виступає рівень ІЦ в сільському господарстві, факторними - ПДФО, фіксований сільськогосподарський податок (ФСП), ПДВ, АП та ІП. Виключення, як факторної ознаки ППП, пов'язано з тим, що в сільському господарстві переважна частина підприємств знаходяться на спеціальному режимі оподаткування, тобто сплачують ФСП. Тому, в межах аналізу даного виду економічної діяльності особлива увага буде надана саме зазначеному виду податку;
- підтвердженням адекватності моделі виступає значення коефіцієнта детермінації на рівні 0,9994 од. (більше 0,80 од.) та фактичне значення критерію Фішера ($236,93 > 3,33$);

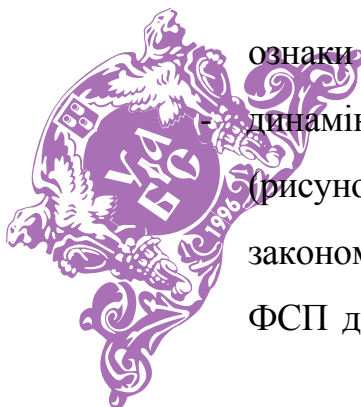

2) побудова економетричної моделі взаємозв'язку ІЦ в сільському господарстві та обсягів податкових надходжень має наступний вигляд:

$$y_4 = -54.0623 + 0.0029x_1 + 3.2542p_2 - 0.0017x_3 + 0.0020x_4 - 6.1368x_5 - 0.0063p_2^2 + 3.71 \cdot 10^{-9} x_3^2 \quad (3.9)$$

3) на основі аналізу основних тенденцій і закономірностей формування та варіації ІЦ в сільському господарстві під впливом зміни обсягів податкових надходжень за різними видами податків (рисунок Г.9-Г.10) можливо зазначити:

- статистично значимими з імовірністю 0,95 од. виступають усі п'ять факторних ознак моделі, оскільки фактичне значення для них перевищує критичне, яке дорівнює 2,23 од.;
- в розрізі дослідження динаміки зміни ІЦ в сільському господарстві та формуючих його факторів визначальними виступають рівні часового ряду результативної ознаки 2005 р. та 2010 р., в яких функція (3.9) має локальних максимумів: причиною коливальної тенденції 2005 року виступає найбільше значення обсягів податкових надходжень під впливом ФСП, в той час, як у 2010 році рівні ПДФО та ФСП відповідають точкам локального мінімуму;
- від'ємне значення вільного члену регресійного рівняння (3.9) свідчить про неможливість виникнення ситуації, коли усі види податків, від яких залежить ІЦ в сільському господарстві, набувають нульових рівнів; збільшення ПДФО та АП на 1 % призводить до зростання результативної ознаки на 0,0029 млн. грн. та 0,0020 млн. грн. відповідно;
- динаміка зміни ІЦ в сільському господарстві під впливом варіації ФСП (рисунок Г.10) характеризується наступними ключовими закономірностями: зростання обсягів податкових надходжень в розрізі ФСП до рівня 257,10 млн. грн. супроводжується зростанням рівня ІЦ в

сільському господарстві; якщо величина факторної ознаки перевищує зазначений рівень, зростання даного показника супроводжується зменшенням темпу приросту результативної ознаки, але зв'язок між досліджуваними показниками все ж таки залишається прямим. Так, зростання податкового навантаження в межах ФСП, неодмінно, призведе до збільшення цін на продукти сільського господарства.

Отже, акумуляція проведених вище досліджень дозволяє записати:

- теоретичну економетричну модель залежності ІСЦ та ІЦ в промисловості, будівництві і сільському господарстві від обсягів податкових надходжень за різними видами податків:

$$\left\{ \begin{array}{l} y_1 = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + a_3 x_3 + a_4 x_4 + a_5 x_5 + a_6 x_1^2 + a_7 x_2^2 + a_8 x_3^2 = \\ = a_0 + \sum_{i=1}^5 a_i x_i + \sum_{i=1}^3 a_{5+i} x_i^2 \\ y_2 = b_0 \cdot x_1^{b_1} \cdot x_2^{b_2} \cdot x_3^{b_3} \cdot x_4^{b_4} \cdot x_5^{b_5} = b_0 \cdot \prod_{i=1}^5 x_i^{b_i} \\ y_3 = c_0 \cdot x_1^{c_1} \cdot x_2^{c_2} \cdot x_3^{c_3} \cdot x_4^{c_4} \cdot x_5^{c_5} = c_0 \cdot \prod_{i=1}^5 x_i^{c_i} \\ y_4 = d_0 + d_1 x_1 + d_2 p_2 + d_3 x_3 + d_4 x_4 + d_5 x_5 + d_6 p_2^2 + d_7 x_3^2 = \\ = d_0 + \sum_{i=1, i \neq 2}^5 d_i x_i + d_2 p_2 + d_6 p_2^2 + d_7 x_3^2 \end{array} \right. \quad (3.10)$$

- емпіричну модель у вигляді системи чотирьох нелінійних багатфакторних регресійних рівнянь:

$$\left\{ \begin{array}{l} y_1 = 134.8681 - 0.0016x_1 - 0.0016x_2 + 0.0019x_3 - 0.0019x_4 - 1.0236x_5 + \\ + 3.55 \cdot 10^{-8} x_1^2 + 1.19 \cdot 10^{-8} x_2^2 - 9.63 \cdot 10^{-9} x_3^2 \\ y_2 = \exp(3.1538) \cdot x_1^{0.0393} \cdot x_2^{0.6806} \cdot x_3^{-0.6222} \cdot x_4^{0.0276} \cdot x_5^{0.2290} \\ y_3 = \exp(4.4246) \cdot x_1^{0.0247} \cdot x_2^{0.3050} \cdot x_3^{-0.2111} \cdot x_4^{-0.0951} \cdot x_5^{0.0561} \\ y_4 = -54.0623 + 0.0029x_1 + 3.2542p_2 - 0.0017x_3 + 0.0020x_4 - 6.1368x_5 - \\ - 0.0063p_2^2 + 3.71 \cdot 10^{-9} x_3^2 \end{array} \right. \quad (3.11)$$

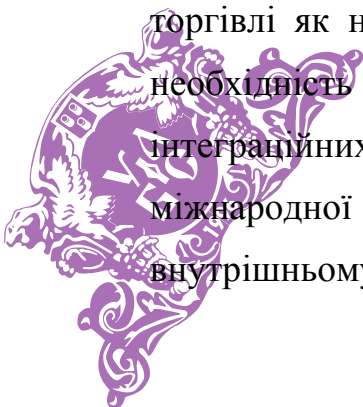

Таким чином, можна зробити висновок, що розроблена система чотирьох нелінійних багатофакторних регресійних рівнянь надає можливість провести кількісну оцінку взаємозв'язку між цінами та обсягами надходжень до державного бюджету за різними видами податків. Крім того, враховуючи визначені закономірності, державні органи влади мають можливість проводити корегування як рівня споживчих цін, так і здійснювати управління ціновою стабільністю в промисловості, будівництві та сільському господарстві.

Перевагою розробленої моделі також виступає можливість чіткої ідентифікації найбільш дієвих інструментів податкової політики для досягнення необхідних цільових показників розвитку економіки та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Додатково, необхідно зазначити, що на основі запропонованого науково-методичного підходу, можливо сформулювати довгострокову стратегію державного управління економікою на основі використання бюджетних методів регулювання цін. Це пояснюється можливістю за допомогою нелінійних багатофакторних регресійних рівнянь здійснювати прогностичні розрахунки цільових показників змінюючи факторні ознаки.

3.2. Науково-методологічний підхід до оцінки привабливості напрямку інтеграційного розвитку

В умовах посилення інтеграційних процесів унікальне економіко-географічне положення України дозволяє розширювати межі зовнішньої торгівлі як на східні, так і на європейські ринки. В той же час, виникає необхідність врахування значних відмінностей у торговельних режимах інтеграційних об'єднань з різними країнами, адже участь у процесах міжнародної торгівлі, безпосередньо, впливає на рівень доходів та цін на внутрішньому ринку.

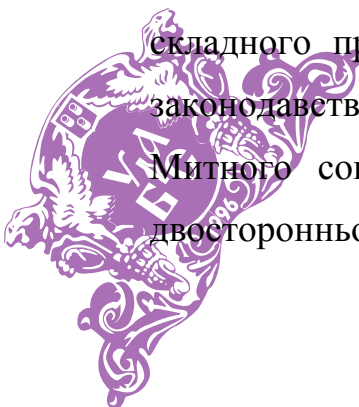

Таким чином, на сучасному етапі функціонування вітчизняної економіки, державні органи влади повинні прийняти як найбільш економічно обґрунтоване, так і максимально ефективне, з точки зору подальшого поступального розвитку України, управлінське рішення. Даний крок сформує подальші критерії реформування та інфраструктурного перетворення вітчизняної економіки, а всі подальші стратегічні зрушення, будуть базуватись на умовах міжнародного співробітництва. Виходячи з цього, справедливо зауважити, що бюджетні методи регулювання цін теж будуть скореговані відносно вектору подальшої інтеграції країни.

Отже, розглянемо теоретичні основи та сформуємо науково-методичні засади прийняття адекватних бюджетних методів регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку національної економіки.

В першу чергу, зазначимо, що в сучасних умовах міжнародної діяльності, вектори інтеграції української економіки можуть спрямовуватись як у бік зони вільної торгівлі з Європейським союзом, так і в сторону Митного Союзу ЄврАзЕС. Актуальність даної проблеми з точки зору бюджетного регулювання цін обумовлена значними відмінностями щодо умов та параметрів участі в даних об'єднаннях. Так, торгівля з ЄС здійснюється на основі принципів режиму найбільшого сприяння (Most-Favoured-Nation Regime), згідно якого країні надаються певні знижки у тарифній політиці в межах Загальної Системи Преференцій (Generalized System of Preferences). У торгівлі з країнами Митного союзу ЄврАзЕС, до якого входять Росія, Казахстан та Білорусь, протягом двох десятиліть діють двосторонні угоди про вільну торгівлю (Free trade agreements).

На сьогодні з ціллю покращення інтеграційних процесів та отримання вільного доступу до найбільшого ринку (Європи), Україна залучена до складного процесу реформування системи міжнародної торгівлі та зміни законодавства. У той же час, відчувається посилення тиску з боку країн Митного союзу ЄврАзЕС, зокрема, Росії, щодо прискорення укладення двостороннього договору про вільну торгівлю.

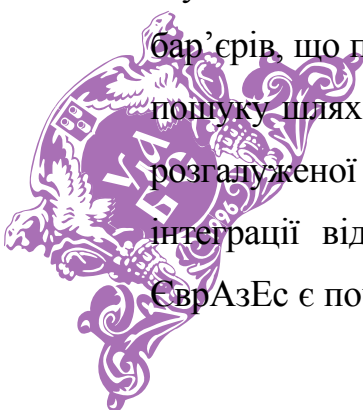
Виходячи з того, що Україна має стабільні взаємозв'язки і з зоною вільної торгівлі ЄС, і з МС ЄврАзЕс, та досі веде активну торгівлю з даними інтеграційними об'єднаннями (третина торгівельного обороту формується на території даних блоків), виникає необхідність чіткого розмежування переваг та недоліків вибору одного з векторів подальшого розвитку.

Необхідно зазначити, що торгівельні режими ЄС та МС ЄврАзЕс суттєво різняться, а Україна може реалізувати різні складові власного потенціалу на даних ринках. У той час, як підписання угоди з країнам МС ЄврАзЕс призведе, насамперед, до покращення енергетичної складової української економіки (зниження цін, скорочення дотаційних складових паливно-енергетичного комплексу та стабілізації торгівельного балансу), співпраця з ЄС дозволить: підняти рівень конкурентоспроможності української продукції, і, відповідно, встановити раціональне співвідношення між ціною продукцією та її якістю; розширити ринки збуту, що позначиться на рівні доходів суб'єктів господарювання; активізувати структурні реформи в аграрному секторі, оскільки на європейському ринку присутні програми підтримки аграрної галузі.

В той же час, справедливо зауважити, що Україна для даних блоків також є стратегічною ціллю, адже для вітчизняної економіки характерний високий потенціал розвитку; на ринках постійно присутній попит на продукцію; вартість людських та фінансових ресурсів є нижчою порівняно з іншими країнами.

Виходячи з вище зазначеного, рішення щодо вступу до певного інтеграційного об'єднання має бути чітко виваженим та обґрунтованим.

Розглянемо умови участі в кожному з об'єднань більш детально. Так, митний союз ЄврАзЕс являє собою найбільш поширену форму міжнародної інтеграції. Участь у такому інтеграційному об'єднанні передбачає різний ступінь взаємодії: від часткової відміни кількісних обмежень та тарифних бар'єрів, що позначаються на зниженні рівня цін усередині країни, до спільного пошуку шляхів вирішення важливих питань міжнародної торгівлі та створення розгалуженої системи міждержавних органів. Перехід на вищий ступінь інтеграції відбувається поступово. На сьогодні рівень взаємодії країн МС ЄврАзЕс є початковим, адже підписання сімнадцяти міждержавних угод у 2010

році дозволило Білорусії, Росії та Казахстану здійснювати міжнародну взаємодію, основується на принципах трьох основних економічних свобод: свобода переміщення товарів та послуг, свобода переміщення капіталу та робочої сили. В той же час, зауважимо, що основних змін при цьому зазнали податкові системи зазначених країн.

На сьогодні структура оподаткування країн-членів МС ЄврАзЕс характеризується значним ступенем уніфікації, а тому держави, що входять до складу Митного союзу, передбачають нарахування прямих та непрямих податків. Елементи податкової системи, порядок нарахування та сплати податків, надання податкових пільг та звільнення від оподаткування, система контролю за платниками податків з боку податкових органів у більшій мірі є ідентичними. Таким чином, існує можливість ліберального вирівнювання цін на продукцію на внутрішніх ринках даних країн та відповідно урівноваження обсягів доходів суб'єктів економіки.

Країни МС ЄврАзЕс знаходяться на завершальному етапі створення ефективної податкової системи – відбувається удосконалення податкового законодавства та податкового адміністрування, але залишаються невирішеними деякі проблеми, що негативно впливають на активність взаємовигідних торгівельних відносин. Насамперед, такою проблемою є нерівномірний розподіл податкового тягаря між економічними суб'єктами, що тягне за собою неефективний розподіл фінансових ресурсів.

Наявність деяких розбіжностей у податковому законодавстві прямо чи опосередковано впливає на інтеграційні процеси. Зокрема, для повної уніфікації податкових систем необхідно використовувати єдині ставки оподаткування, але на сьогодні така ситуація є неможливою, адже країни мають різний рівень економічного розвитку, глибину та швидкість реформування податкової системи, рівень рентабельності суб'єктів господарювання, обсяг заробітних плати та соціальної допомоги громадян.

В таких умовах, можливе використання досвіду ЄС, що передбачає встановлення єдиної мінімальної ставки ПДВ на певний період. Зазначений крок дозволяє гарантовано отримувати певні об'єми доходу до бюджету,

частково вирівняти рівень податкового навантаження між суб'єктами економіки та підтримати їх стабільність, зменшити рівень цін, а також дати початок поступовій уніфікації податкових систем.

Окрім цього, зазначимо, що податки у сукупності з витратами та нормою прибутку формують ціну товару, що відповідно впливає на доходи суб'єктів економіки. За ринкових відносин ріст податкового навантаження відображається на збільшенні цін і, як наслідок, зменшенні реальних доходів населення. У свою чергу, зниження доходів населення та, відповідно, його купівельної спроможності позначається на скороченні попиту на товари та послуги, доходах суб'єктів господарювання, орієнтованих на внутрішній ринок. Також високе податкове навантаження призводить до зниження експортного потенціалу країни, інвестиційної та інтеграційної привабливості. Таким чином, спостерігаємо прямий зв'язок між податковим тиском в складі ціни товару та конкурентоспроможністю економіки держави в цілому. Тобто, чим вище податкове навантаження, тим нижча конкурентоспроможність, і навпаки (без врахування впливу інших факторів на процес ціноутворення).

В той же час, необхідно зауважити, що питання уніфікації деяких аспектів систем оподаткування певних країн не є першочерговим завданням, адже на сьогодні існує поняття принципу «країни призначення», що за експортування товару дозволяє сплачувати ПДВ у даній країні за нульовою ставкою. При цьому кожна з країн має право встановлювати власні ставки непрямих податків, тому можливість зближення національного законодавства держав МС ЄврАзЕс у розрізі вирівнювання податкових ставок є високо ймовірною.

Отже, у розрізі митної інтеграції в основному використовуються податкові регулятори, що передбачають дотримання країнами-членами Митного союзу ЄврАзЕс наступної стратегії:

- сприяння підвищенню конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, шляхом уніфікації податкових вимог та вирівнювання податкового навантаження, що спричиняє гармонізації рівня цін на внутрішньому ринку та збільшення доходів;

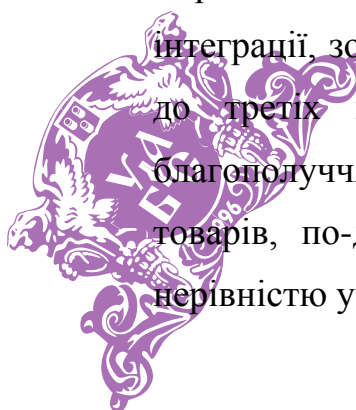

- нівелювання податкових бар'єрів, що впливають на розвиток економічних зв'язків між країнами-членами МС ЄврАзЕС;
- дотримання податкового нейтралітету при одночасному створенні рівних умов для господарюючих суб'єктів при їх оподаткуванні;
- гармонізація національних податкових законодавств держав-членів Митного союзу, забезпечення їх відкритості, стабільності, удосконалення податкового адміністрування.

Початок реформування податкового законодавства в межах Митного союзу, не зважаючи на свою ефективність, мав деякі негативні наслідки. Зокрема, у Казахстані значно посилюється ріст цін. Основними факторами даної ситуації є введення Єдиного митного тарифу, відкриття кордонів країн-членів Митного союзу, спрощення митного оформлення продукції, активізація товарообороту, збільшення пропозиції товарів інших країн (зокрема, Росії). Так, до вступу Казахстану до Митного союзу середній рівень імпортного мита складав 6,2 %, з прийняттям Єдиного митного тарифу, середній рівень ввізного мита на товари третіх країн знаходиться на рівні 10,6 %.

Зросли регульовані ціни на імпортовані товари, зокрема на нафтопродукти, що позначається на хімічній, енергетичній та переробній галузях [98]. Наявність вищевказаних тенденцій призведе до деякого вирівнювання цін на товари на внутрішньому ринку країн-членів Митного союзу. В протилежному випадку може відбутися відтік вітчизняних товарів за межі країни. При цьому ріст цін при вступі до інтеграційних блоків є неминучим, адже відбувається процес «вирівнювання цін» між країнами-членами об'єднання.

Переходячи до України, зазначимо, що при вступі до Митного союзу ЄврАзЕС вітчизняна економіка зможе відчути деякі короткострокові ефекти інтеграції, зокрема, здійснення колективного протекціонізму по відношенню до третіх країн. Даний ефект є негативним: по-перше, знижується благополуччя населення, що викликане подорожчанням імпортованих товарів, по-друге, скорочуються доходи уряду у зв'язку з економічною нерівністю учасників союзу.

За основу створення Митного союзу ЄврАзЄс були взяті більш високі митні платежі Росії, а тому інші країни-члени об'єднання відчували скорочення рівня благополуччя через подорожчання багатьох груп товарів. У Казахстані значно подорожчали нафтопродукти, а Білорусія зіткнулася з двоякою проблемою: подорожчання імпортованих товарів та ріст цін після кризи дали мультиплікаційний ефект. Недоотримання певної суми доходів державним бюджетом країн пов'язане з дією декількох факторів: зниження податкових відрахувань та неповне перерахування митних зборів. Наприклад, у Казахстані умови ведення бізнесу є більш привабливими, ніж в Росії, а тому більшість компаній перереєструвалися з метою отримання пільгових преференцій на території Казахстану. Окрім цього, члени Митного союзу мали право перерахувати певні суми митних платежів в неповному розмірі. На практиці дана ситуація означає, що в основному недоліки такого ефекту відхилення торгівлі перекладаються на лідируючу економіку (у даному випадку Росію), а тому у довгостроковій перспективі передбачається зниження благополуччя населення Росії, через зниження частки державних видатків на вирішення соціальних та економічних проблем [22].

На протипагу розвиток європейського економічного простору націлений на створення не лише митного союзу між країнами-членами, а й на розвиток власного вільного (єдиного) ринку. Тому на теренах європейського простору діють принципи як митного союзу, так і вільної торгівельної зони: відсутність торгових рестрикцій між країнами-членами, формування спільного тарифу для третіх країн, ведення єдиної конкурентної політики міжнародної торгівлі. Тому, в межах Єдиного ринку ЄС передбачається дотримання принципу чотирьох свобод: свободу руху товарів, свободу руху громадян, свободу руху послуг та свободу руху капіталу. Слід зазначити, що Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія входять до складу єдиного ринку, але не до митного союзу.

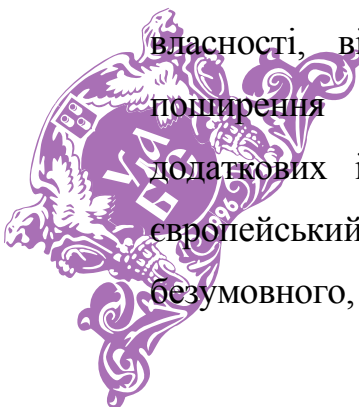
Вступ до єдиного економічного простору ЄС надасть Україні змогу ефективно розвивати аграрний сектор. Переваги таких дій будуть відображатися у двох аспектах: по-перше, Єдина сільськогосподарська політика є однією з базових програм ЄС і націлена на збільшення продуктивності

сільського господарства, забезпечення стабільності постачання продовольчих товарів, розширення ринків продукції сільського господарства, забезпечення відповідних та еквівалентних цін на продукцію галузі. Виконання даної програми досягається шляхом бюджетного регулювання через надання субсидій галузі. На початку дії даної програми на потреби сільського господарства виділялося близько двох третіх бюджету Європейського союзу, але за планами на період 2007-2013 рр. частка даних витрат скорочена до 34 %, хоча і досі є значною. По-друге, висока привабливість та потужний потенціал аграрного сектору України дає можливість залучення не лише субсидій програми ЄС, а й інвестицій, отже тягар дотаційного фінансування даної галузі на бюджет значно скоротиться.

Таким чином, вступ до зони вільної торгівлі з ЄС надасть змогу підвищити конкурентоспроможність української економіки, адже за умовами договору, що пропонується урядом ЄС, Україна має адаптувати своє законодавство, технічні та санітарні норми до вимог ЄС. Така ситуація має стати стимулом для українського виробника підвищувати якість продукції та ефективність виробництва, що відповідно вимагає додаткових витрат виробництва, але у довгостроковій перспективі значно підтримає конкурентоспроможність українського експорту не лише в Європі, а і на інших світових ринках. Тому, з боку підприємницького сектору більший інтерес становить європейський ринок, з точки зору його потенційного росту, оскільки на ньому присутні більш, ніж 500 мільйонів платоспроможних споживачів.

Окрім цього, вільний ринок ЄС дає змогу залучати значні об'єми інвестицій. Відповідно до вимог ЄС Україна має переглянути окремі питання свого законодавства (оподаткування, реєстрація бізнесу, антимонопольне та дозвільне законодавство, захист прав споживачів, захист інтелектуальної власності, відкритість державних закупівель), можна стверджувати, що поширення норм європейського законодавства стимулюватиме приток додаткових інвестицій з країн ЄС та країн, зацікавлених у доступі на європейський ринок. Також покращення правового середовища у розрізі, безумовного, дотримання чинних норм законодавства, скорочення розміру

тіньового сектору економіки знизить ризики непередбачувальних витрат для вітчизняних та іноземних інвесторів.

Паралельно з зазначеними перевагами, з іншого боку, вступ до Митного союзу ЄврАзЕс дозволить зберегти існуючі виробничі потужності, зберегти поступальні темпи реформування вітчизняного законодавства та діяти на міжнародному ринку поруч з країнами близькими по рівню економічного розвитку. Також, у зв'язку зі значною схожістю більшості норм та вимог, українські товари вже є конкурентоспроможні на ринках країн СНД. А тому входження України до даного інтеграційного блоку не потребуватиме значних фінансових витрат ні від держави, ні від товаровиробників. При цьому на вільному ринку ЄС навпаки є ризик того, що більш конкурентоспроможні європейські виробники витіснять українську продукцію (така ситуація спостерігалася з машинобудуванням в Латвії та суднобудуванням у Польщі). Окрім цього, зниження цін на газ, яке пропонуються країнами-членами МС ЄврАзЕс значно знизить собівартість українських товарів хімічної промисловості та металургії.

Таким чином, участь України в Митному союзі зробить експортовану українську продукцію більш конкурентоспроможною. Наявний безмитний режим дозволить знизити собівартість продукції, а тому покращаться конкурентні позиції товаровиробників на інших ринках. Зниження витрат передбачається також для держави (скорочення обсягу субсидій для житлово-комунального сектору) та населення (зниження цін на енергоносії та паливо). Даний ефект на сучасному рівні розвитку України буде більш реальним, швидким та привабливим. Але в довгостроковій перспективі розвиток потенціалу аграрного сектору, сфери ІТ, інфраструктурної перебудови економіки є можливим лише за умови вступу до зони вільної торгівлі ЄС. Таким чином, інтегральний ефект вступу України до одного з міжнародних торговельних блоків, переваги та недоліки таких рішень схематично зображені на рисунку 3.9.

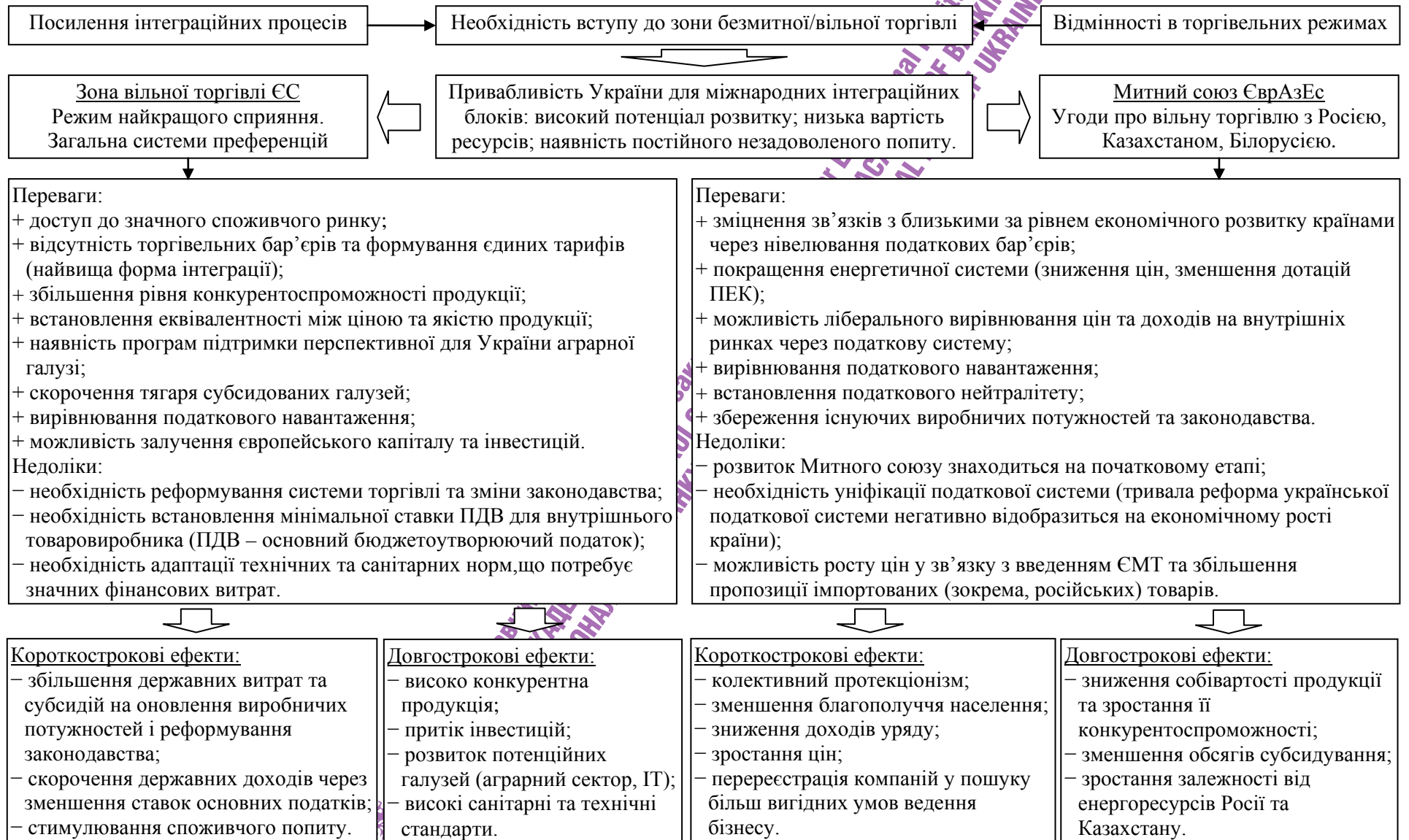

Рисунок 3.9. – Інтегральний ефект вступу України до одного з міжнародних торговельних блоків в коротко- та довгостроковому періодах

На основі дослідження даних поданих на рисунку 3.9, справедливо зауважити, що однозначно стверджувати про пріоритетність вступу до одного чи іншого інтеграційного об'єднання дуже складно. В даному випадку необхідності набуває кількісна оцінка ефекту, який отримає економіка України в результаті вибору одного з можливих сценаріїв інтеграції. Переходячи до практичної реалізації даного завдання, зазначимо, що певні напрацювання в даному напрямку, вже здійснені. Так, дослідження проведене експертами European Trade Study Group [164] з використанням CGE моделі представлено у звіті COT «Аналіз економічного впливу вступу України до COT» («Analysis of the Economic Impact of Ukraine's WTO Accession»). Модель базується на основі побудови матриці соціальних рахунків (social accounting matrix) з використанням інформації про індекс споживчих цін, обсягів імпорту, податків та субсидій. Оцінка проводилася за трьома сценаріями:

- укладення спрощеного договору про вільну торгівлю з ЄС (взаємне скасування митних тарифів);
- укладення договору про вільну торгівлю з додатковим скороченням на 2,5 % надлишкового податкового навантаження з експорту до ЄС та імпорту з ЄС;
- укладення договору з країнами-членами МС ЄврАзЕс.

У результаті проведеного аналізу експертами European Trade Study Group доведено, що приріст благополуччя України можливий лише у випадку вступу до зони вільної торгівлі ЄС. У даному випадку загальний рівень благополуччя країни у короткостроковій перспективі зросте на 1,3 % та у довгостроковій – на 4,6 % за інших рівних умов. В той же час, приєднання до МС ЄврАзЕс, за даними розрахунків, призведе до скорочення рівня добробуту України на 0,5 % в короткостроковій та на 3,7 % в довгостроковій перспективі [165].

В межах дослідження приріст благополуччя держави виражається у розширенні експортних можливостей України, підвищенні конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, значному притоці інвестицій, стабілізації цін та рості доходів економічних суб'єктів.

Отже, укладення угоди про вступ до МС ЄврАзЕс буде мати лише часткові та короткострокові переваги для України. При цьому реалізація можливостей вступу України до зони вільної торгівлі ЄС потребує значних фінансових вливань та часу, хоча і є більш раціональною.

Слід зазначити, що партнерство з країнами МС ЄврАзЕс буде ускладненим у зв'язку зі вступом України до СОТ. Тому з економічної точки зору приєднання України до Митного союзу ЄврАзЕс є недоцільним. Стратегічні рішення уряду з точки зору можливості реалізації майбутніх перспектив розвитку економіки України є більш ймовірними у разі приєднання до зони вільної торгівлі ЄС.

Крім того, справедливо зауважити, що вступ України до інтеграційних блоків може бути ускладнений наступними чинниками:

- брак системних механізмів для участі в інтеграційних процесах;
- недостатній доступ українських товарів та послуг до зовнішніх ринків;
- низький рівень диверсифікації українського експорту;
- низький рівень підготовки до вступу до зони вільної торгівлі ЄС;
- неефективність використання торговельного потенціалу з країнами СНД та іншими регіональними об'єднаннями;
- слабка активність у залученні та використанні зовнішньої допомоги [176].

З метою врахування специфіки вітчизняної економіки та більш детальної оцінки стратегічних планів її становлення, запропоновано власний науково-методологічний підхід до оцінки привабливості напрямку

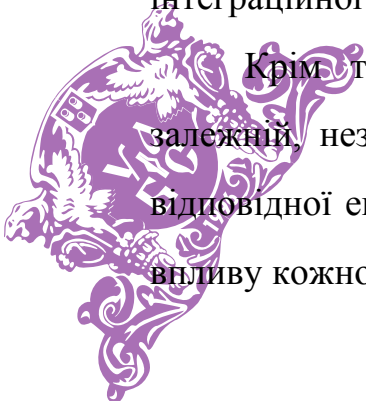

інтеграційного розвитку України. Так, процес формалізації пропонується представити у вигляді наступної послідовності етапів:

1 етап. Обґрунтування актуальності дослідження питання визначення привабливості інтеграційного розвитку України в напрямку Європейського союзу або Митного союзу, що передбачає концептуальну постановку проблеми, ідентифікацію завдань, вирішення яких розкриває сутність та дозволяє кількісно формалізувати міру досягнення поставленої мети. Данні положення були повністю реалізовані на попередніх етапах дослідження.

2 етап. Ідентифікація та обґрунтування зробленого вибору в розрізі результативної та факторних ознак. Так, в якості результативної ознаки запропоновано обрати абсолютний приріст ВВП, а точніше дефлятор ВВП. З метою визначення впливу інтеграції на цінову стабільність обраний саме даний індекс, оскільки за його допомогою вимірюють загальний рівень цін на товари та послуги за певний період в економіці. Факторі ознаки згруповані в межах реального та фінансового секторів, а також чинників, що описують трудові ресурси. Дана градація обумовлена намаганням врахувати всі сфери економічного розвитку країни на які може вплинути інтеграція та які значно залежать від цінової стабільності в країні. Виділення найбільш релевантних факторів в розрізі кожної групи було проведено методом головних компонент серед, більше як, 30-ть показників для кожної групи (таблиця 3.4). Необхідно також зазначити, що для цілей моделювання обирається прогнозоване значення визначених показників. Тобто та кількісна характеристика, якої вони можуть набути при вступі України в одну з форм інтеграційного об'єднання.

Крім того, даний етап передбачає: введення умовних позначень залежній, незалежній змінним і параметрам, з метою подальшої побудови відповідної економіко-математичної моделі; визначення ступеня і характеру впливу кожного із релевантних показників з точки зору оцінки привабливості

напрямку інтеграційного розвитку як в короткостроковий, так і довгостроковий періоди.

Таблиця 3.4 – Показники кількісної оцінки привабливості напрямку інтеграційного розвитку України

Результативна ознака	Групи	Факторні ознаки	Умовні позначення	Напрямок впливу на результативний показник	
				Короткостроковий період	Довгостроковий період
Зміна ВВП (Δ ВВП)	Реальний сектор	Рівень зносу обладнання	r_1	«0»	«+»
		Вартість засобів виробництва	r_2	«0»	«+»
		Обсяг збуту товарів і послуг вітчизняними підприємствами	r_3	«-»	«+»
		Обсяг експорту	r_4	«+»	«+»
	Фінансовий сектор	Капітальні інвестиції	f_1	«0»	«+»
		Зміна валютного курсу	f_2	-/0/+ (більше «-»)	-/0/+ (більше «+»)
		Вартість кредитних ресурсів	f_3	«+»	«+»
		Доходи населення	f_4	«-»	«+»
	Трудові ресурси	Рівень зайнятості	l_1	«-»	«+»
		Частка економічно активного населення	l_2	«-»	«0»
		Рівень кваліфікації	l_3	«0»	«+»

* «0» – вплив відсутній; «-» – негативний вплив; «+» – позитивний вплив

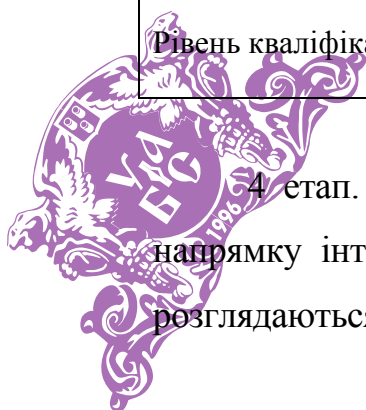
3. етап. Проведення кількісної оцінки показників привабливості інтеграційного розвитку України в напрямку Європейського союзу або Митного союзу з урахуванням виявленого на попередньому етапі характеру впливу змінних управління на результативну ознаку. Провести реалізацію даного етапу пропонується шляхом природної нормалізації окремо для показників-стимуляторів і показників, які мають відповідати певному

встановленому рівню за формулою, а також показників-дестимуляторів (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5 – Нормалізація показників кількісної оцінки привабливості напрямку інтеграційного розвитку України

Факторні ознаки	Умовні позначення	Напрямок впливу	
		Короткостроковий період	Довгостроковий період
Рівень зносу обладнання	R_1	$\frac{r_1 - \min_t r_{1,t}}{\max_t r_{1,t} - \min_t r_{1,t}}$	$\frac{r_1 - \min_t r_{1,t}}{\max_t r_{1,t} - \min_t r_{1,t}}$
Вартість засобів виробництва	R_2	$\frac{r_2 - \min_t r_{2,t}}{\max_t r_{2,t} - \min_t r_{2,t}}$	$\frac{r_2 - \min_t r_{2,t}}{\max_t r_{2,t} - \min_t r_{2,t}}$
Обсяг збуту товарів і послуг вітчизняними підприємствами	R_3	$\frac{\max_t r_{3,t} - r_3}{\max_t r_{3,t} - \min_t r_{3,t}}$	$\frac{r_3 - \min_t r_{3,t}}{\max_t r_{3,t} - \min_t r_{3,t}}$
Експорт	R_4	$\frac{r_4 - \min_t r_{4,t}}{\max_t r_{4,t} - \min_t r_{4,t}}$	$\frac{r_4 - \min_t r_{4,t}}{\max_t r_{4,t} - \min_t r_{4,t}}$
Капітальні інвестиції	F_1	$\frac{f_1 - \min_t f_{1,t}}{\max_t f_{1,t} - \min_t f_{1,t}}$	$\frac{f_1 - \min_t f_{1,t}}{\max_t f_{1,t} - \min_t f_{1,t}}$
Зміна валютного курсу	F_2	$\frac{\max_t f_{2,t} - f_2}{\max_t f_{2,t} - \min_t f_{2,t}}$	$\frac{f_2 - \min_t f_{2,t}}{\max_t f_{2,t} - \min_t f_{2,t}}$
Вартість кредитних ресурсів	F_3	$\frac{f_3 - \min_t f_{3,t}}{\max_t f_{3,t} - \min_t f_{3,t}}$	$\frac{f_3 - \min_t f_{3,t}}{\max_t f_{3,t} - \min_t f_{3,t}}$
Доходи населення	F_4	$\frac{\max_t f_{4,t} - f_4}{\max_t f_{4,t} - \min_t f_{4,t}}$	$\frac{f_4 - \min_t f_{4,t}}{\max_t f_{4,t} - \min_t f_{4,t}}$
Рівень зайнятості	L_1	$\frac{\max_t l_{1,t} - l_1}{\max_t l_{1,t} - \min_t l_{1,t}}$	$\frac{l_1 - \min_t l_{1,t}}{\max_t l_{1,t} - \min_t l_{1,t}}$
Частка економічно активного населення	L_2	$\frac{\max_t l_{2,t} - l_2}{\max_t l_{2,t} - \min_t l_{2,t}}$	$\frac{l_2 - \min_t l_{2,t}}{\max_t l_{2,t} - \min_t l_{2,t}}$
Рівень кваліфікації	L_3	$\frac{l_3 - \min_t l_{3,t}}{\max_t l_{3,t} - \min_t l_{3,t}}$	$\frac{l_3 - \min_t l_{3,t}}{\max_t l_{3,t} - \min_t l_{3,t}}$

4 етап. Розробка економіко-математичної моделі оцінки привабливості напрямку інтеграційного розвитку України. Оскільки в даному дослідженні розглядаються як короткостроковий, так і довгостроковий періоди,

пропонується побудувати різні моделі за даними часовими інтервалами формалізації:

4.1 авторегресійну модель в розрізі короткострокового періоду, оскільки результативна ознака передбачає врахування рівня ВВП поточного періоду в залежності від попереднього (величина абсолютного приросту, дефлятор ВВП), в той час як факторні ознаки розглядаються за один поточний інтервал:

$$\Delta GDP_t = a_0 + \sum_{i=1}^4 a_i R_{i,t} + \sum_{i=1}^4 a_{4+i} F_{i,t} + \sum_{i=1}^3 a_{8+i} L_{i,t} \quad (1)$$

де ΔGDP_t – абсолютний приріст ВВП (дефлятор ВВП) у t-ий період часу (рік);

$R_{1,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки реального сектору - рівень зносу обладнання у t-ий період часу (рік);

$R_{2,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки реального сектору - вартість засобів виробництва у t-ий період часу (рік);

$R_{3,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки реального сектору - обсяг збуту товарів і послуг вітчизняними підприємствами у t-ий період часу (рік);

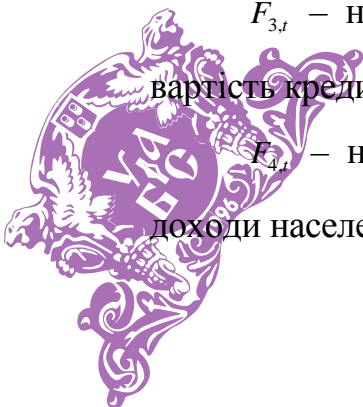
$R_{4,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки реального сектору – обсягу експорт у t-ий період часу (рік);

$F_{1,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки фінансового сектору - капітальні інвестиції у t-ий період часу (рік);

$F_{2,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки фінансового сектору - зміна валютного курсу у t-ий період часу (рік);

$F_{3,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки фінансового сектору - вартість кредитних ресурсів у t-ий період часу (рік);

$F_{4,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки фінансового сектору - доходи населення у t-ий період часу (рік);

$L_{1,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки трудових ресурсів - рівень зайнятості у t-ий період часу (рік);

$L_{2,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки трудових ресурсів - частка економічно активного населення у t-ий період часу (рік);

$L_{3,t}$ – нормалізоване значення кількісної оцінки трудових ресурсів - рівень кваліфікації у t-ий період часу (рік);

a_0, a_i – константи, параметри рівняння регресії.

4.2 дистрибутивно-лагову авторегресійну модель в розрізі довгострокового періоду. Даний вибір моделі обумовлений наявністю часового інтервалу затримки між періодом впливу параметру та отриманого ефекту, що враховано за допомогою часових лагів, тому факторні ознаки розглядаються окремо за поточний період часу та із затримкою τ , в той час як результативна ознака залишається у тій же формі запису, що і в короткостроковому періоді:

$$\Delta GDP_t = \beta_0 + \left[\sum_{i=1}^4 \beta_i R_{i,t} + \sum_{i=1}^4 \gamma_i R_{i,t-\tau} \right] + \left[\sum_{i=1}^4 \beta_{4+i} F_{i,t} + \sum_{i=1}^4 \gamma_{4+i} F_{i,t-\tau} \right] + \left[\sum_{i=1}^3 \beta_{8+i} L_{i,t} + \sum_{i=1}^3 \gamma_{8+i} L_{i,t-\tau} \right] \quad (2)$$

де τ – величина лагу;

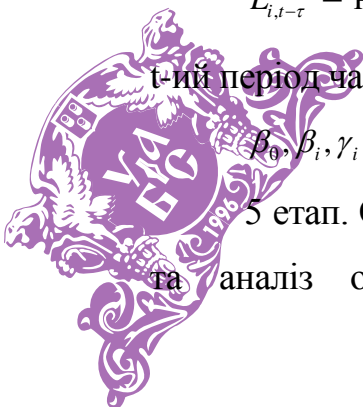
$R_{i,t-\tau}$ – нормалізоване значення i-ої кількісної оцінки реального сектору у t-ий період часу (рік) з лагом τ ;

$F_{i,t-\tau}$ – нормалізоване значення i-ої кількісної оцінки фінансового сектору у t-ий період часу (рік) з лагом τ ;

$L_{i,t-\tau}$ – нормалізоване значення i-ої кількісної оцінки трудових ресурсів у t-ий період часу (рік) з лагом τ ;

$\beta_0, \beta_i, \gamma_i$ – константи, параметри рівняння регресії.

5 етап. Оцінка параметрів моделей (1) і (2) методом найменших квадратів та аналіз отриманих результатів в розрізі адекватності побудованих

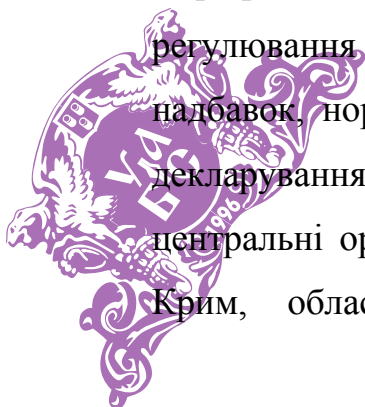
авторегресійних і дистрибутивно-лагових авторегресійних моделей та взаємозв'язків між змінними і параметрами, а також інтерпретація розрахункових величин з економічної точки зору.

Таким чином, запропонований науково-методичний підхід дозволяє визначити можливий економічний ефект, який отримає країна обравши один з варіантів міжнародного співробітництва. Крім того, оцінка проводиться як в межах короткострокового періоду, так і в довгостроковій перспективі, що дозволяє сформулювати пріоритетні напрямки розвитку зовнішньоекономічної політики на державному рівні.

3.3 Напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання цін в умовах інтеграції

Незалежно від рівня економічного розвитку та характеру участі держави в процесах міжнародної економічної інтеграції, у всіх сучасних країнах в тій чи іншій мірі здійснюється регуляторний вплив на ціни та процеси ціноутворення. Основою економічної політики при цьому має бути дотримання балансу між інтересами держави та суб'єктів господарювання, інакше втручання держави у встановлення цін і тарифів може призвести до негативних наслідків.

Відповідно до Постанови КМУ «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» [88] повноваженнями у сфері цінового регулювання, зокрема щодо регулювання фіксованих та граничних рівнів цін і тарифів, торговельних надбавок, нормативів рентабельності, а також запровадження обов'язкового декларування цін і тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг, наділені центральні органи виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних

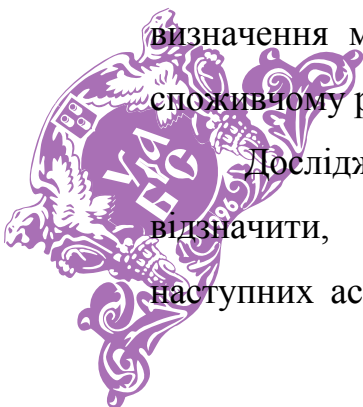

адміністрацій.

Нормативно-правове забезпечення регулювання цін в Україні включає: законодавчі акти (зокрема, Закон України «Про ціни та ціноутворення» [97]); укази Президента України («Про заходи щодо врегулювання цін/тарифів на житлово-комунальні послуги» [94]; «Питання реалізації державної політики з контролю за цінами» [83] тощо); постанови Кабінету Міністрів України («Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» [88]; «Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги» [89] та інші); акти центральних органів виконавчої влади (наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження цін реалізації борошна» [91]; наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розрахунку граничного рівня оптово-відпускних цін на лікарські засоби для лікування осіб з гіпертонічною хворобою та порівняльних (референтних цін) на такі засоби» [90] тощо); а також акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Загальний моніторинг рівня цін на споживчі товари в Україні з 2012 року здійснює Державна інспекція України з контролю за цінами (ДЦІ). Відповідно до покладених на неї завдань, ДЦІ виконує контрольно-наглядові функції щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін, а також щодо запобігання порушенням у цій сфері. Завданнями ДЦІ також є постійний моніторинг, аналіз та дослідження цін і тарифів на споживчому ринку та оперативне забезпечення Кабінету Міністрів України, органів державної влади прогнозно-аналітичними матеріалами щодо очікуваних змін цінової ситуації в державі і внесення пропозицій щодо визначення методів впливу на економічні процеси та цінову ситуацію на споживчому ринку [86].

Досліджуючи сучасний стан цінового регулювання в Україні, можна відзначити, що основні проблеми у сфері ціноутворення стосуються наступних аспектів: інфляційні очікування та ризику різкого зростання цін;

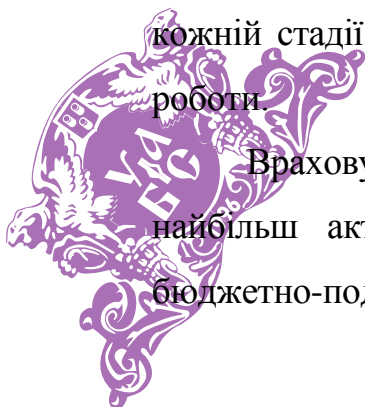

недосконала конкуренція та встановлення монопольних цін; наявність диспропорцій у формуванні цін на товари промислового та сільськогосподарського виробництва; низький рівень платоспроможного попиту, що робить певні види товарів і послуг недоступними для значної частини населення; викривлення у споживчому попиті та низька культура споживання, що проявляється у високому попиті на шкідливі чи недостатньо якісні товари.

Одним із важелів вирішення зазначених завдань є застосування інструментів бюджетної політики в аспекті надання податкових пільг та субсидування тих галузей і виробництв, попит на продукцію яких необхідно збільшити, та навпаки, застосування акцизного податку для обмеження споживання визначених категорій товарів. Інший напрямок застосування бюджетних важелів у сфері ціноутворення має стосуватися антиінфляційного та антициклічного регулювання, що реалізується через зміну ставок оподаткування і загального рівня податкового навантаження, а також обсягів державних видатків.

Досліджуючи чинники та передумови, що впливають на особливості формування цінової політики, необхідно відзначити, що на сучасному етапі великого значення для економічного розвитку держави набуває міжнародна економічна інтеграція, що визначає появу та необхідність вирішення нових завдань у сфері цінового регулювання. Безпосередньо характер впливу інтеграційних процесів на економіку та формування відповідних завдань цінової політики буде залежати від багатьох факторів, зокрема стадії інтеграції та наявності відмінностей у рівнях економічного розвитку країн, що інтегруються. Детальна характеристика задач державного регулювання на кожній стадії економічної інтеграції була представлена у підрозділі 1.3 даної роботи.

Враховуючи характер участі України у світових інтеграційних процесах, найбільш актуальним, на нашу думку, є вирішення наступних завдань бюджетно-податкового регулювання цін: уникнення подвійного оподаткування;

контроль та регулювання процесів трансфертного ціноутворення з метою запобігання заниженню загальної суми податків, що сплачуються транснаціональними корпораціями; приведення до міжнародних стандартів вітчизняної системи державного контролю процесів ціноутворення; удосконалення нормативно-правової бази у сфері бюджетно-податкового регулювання з урахуванням ступеня і характеру економічної інтеграції та інші.

Узагальнення зазначених та інших проблем у сфері ціноутворення та запропоновані шляхи їх вирішення із застосуванням важелів податково-бюджетного регулювання представлено на рис. 3.10.

На сучасному етапі в Україні реалізуються дії, направлені на активізацію її участі у світових інтеграційних процесах. Найбільша роль при цьому надається регіональним інтеграційним об'єднанням, зокрема євроінтеграції, а також участі у діяльності СОТ. Поряд із тим, не менш важливим напрямком державної політики має бути врегулювання наслідків впливу інтеграційних процесів, що проявляються на мікрорівні через діяльність на території України транснаціональних корпорацій та підрозділів іноземних компаній. Враховуючи зазначене, особливу увагу доцільно приділити розгляду питання удосконалення вітчизняної системи регулювання трансфертного ціноутворення.

Сутність проблеми трансфертного ціноутворення полягає у можливості цілеспрямованого завищення трансфертних цін, за якими підрозділи транснаціональної корпорації, які базуються у країнах із нижчим рівнем оподаткування прибутку, передають ресурси іншим підрозділам, які базуються у країнах із вищими ставками оподаткування прибутку [122].

Правове впорядкування трансфертних цін було започатковане у США. Згодом подібні норми були введені в країнах Європи. Вперше Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) узагальнила міжнародний досвід у цій галузі у своєму звіті за 1979 р. У 1995 р. вона видала документ „Принципи трансфертного ціноутворення для транснаціональних підприємств і податкових адміністрацій”. Його положення переглядалися в 1996 та 1997 роках з урахуванням все більшої глобалізації діяльності ТНК.

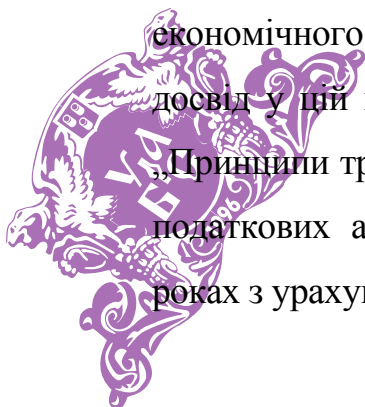

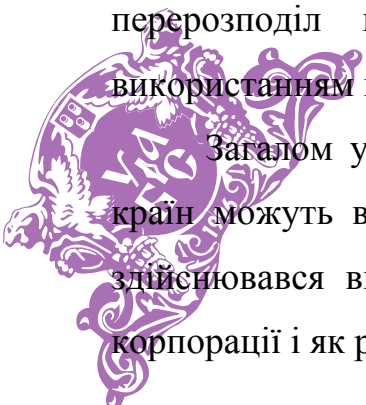

Рисунок 3.10 – Основні напрямки удосконалення бюджетно-податкового регулювання у сфері ціноутворення

Для оновлених керівних принципів ОЕСР характерні гнучкість використання, помірність вимог стосовно документації, неворожий характер стосунків поміж податковими органами та транснаціональними корпораціями. Як правило, вони носять рекомендаційний характер. Зафіксовані в документі підходи щодо вирішення проблеми трансфертного ціноутворення використовуються податковими органами країн-членів ОЕСР. Основною сферою регулювання законодавства про трансфертне ціноутворення країн ОЕСР є зовнішньоекономічні угоди, що укладаються між взаємозалежними особами. У деяких країнах порушенням податкових законів вважається таке ціноутворення, коли фактичні ціни укладених угод відхиляються від ринкових на 20-30 %.

Діюче трансфертне законодавство виходить з передумови, що при будь-якій угоді обидві сторони очікують прибуток. Разом з тим прибуток взаємозалежних компаній може бути нижчим від запланованого, якщо економічний ризик покладається значною мірою на головну компанію (наприклад, вона реалізує місцеву продукцію компаніям, які не входять у групу і несе ризик неоплати продукції), але повна відсутність прибутку в будь-яких компаніях групи вважається неприйнятною. При угодах між взаємозалежними особами ціни не повинні істотно відхилитися від ринкових. У випадках їхнього значного відхилення податкові служби мають право донарахувати суму податку (як правило, податку на прибуток корпорацій), виходячи з діючих на поточний момент ринкових цін. Методика визначення цих цін спирається на рівень цін угод з однорідними товарами в порівняних економічних умовах. При неможливості застосування такої методики застосовується спосіб ціни наступної реалізації, або затратний метод. Крім того, може застосовуватися перерозподіл прибутку усередині групи взаємозалежних компаній із використанням визначених законодавством принципів.

Загалом у відповідності до згаданих вище постулатів податкові органи країн можуть вимагати надання документації, яка підтверджує, яким чином здійснювався вибір методу розрахунку трансфертних цін транснаціональної корпорації і як розраховувались трансфертні ціни.

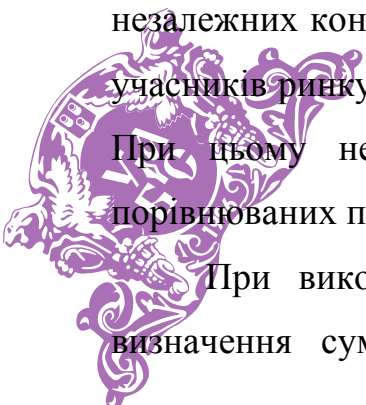
При цьому пропонується визначати обсяг і ступінь деталізації запитуваних документів, не обтяжуючи компанії вимогами, які б спричиняли надмірні витрати часу та коштів. За умови добросовісного дотримання встановлених норм транснаціональні корпорації повинні надавати податковим органам таку детальну інформацію, для того щоб уникнути санкцій у випадку значного зниження податкових зобов'язань в результаті цінових коригувань. Податкові органи можуть здійснювати аудиторські перевірки тих транснаціональних корпорацій, які не надали запитовану інформацію. При перерахунку обсягу прибутку можуть використовувати, приміром, принцип „витагнутої руки”, за яким у якості стандартних беруть ціни вільного ринку в угодах незалежних учасників.

Відповідно до рекомендацій ОЕСР, ціна досліджуваної угоди порівнюється з ціною будь-якої конкретної угоди за участю ідентичного товару між незалежними особами при порівняних умовах угоди. Згідно із західними нормами, якщо умови порівнюваних угод (величина партії, якість товару та ін.) різняться і це справляє серйозний вплив на ціну, то необхідно здійснити відповідні коригування. Якщо такі коригування не можуть бути зроблені, то можна використовувати метод ціни угоди з однорідними товарами разом з іншими методами або використовувати лише ці інші методи.

У випадку використання методу наступного перепродажу ринкова ціна визначається як різниця між ціною перепродажу і сумою витрат з урахуванням звичайного для перепродавця прибутку (враховуючи ризики, що покладаються на перепродавця і використовувані ним активи). За таких умов важливим є правильне визначення величини цього прибутку. Її визначають виходячи з прибутку, одержаного перепродавцем при перепродажі товарів, придбаних у незалежних контрагентів, а якщо це не реально, то виходячи з прибутку інших учасників ринку при здійсненні аналогічних угод між незалежними суб'єктами.

При цьому необхідно враховувати розходження в характері діяльності порівнюваних перепродавців.

При використанні затратного методу також важливим є правильне визначення суми звичайного для даної сфери діяльності прибутку. Він

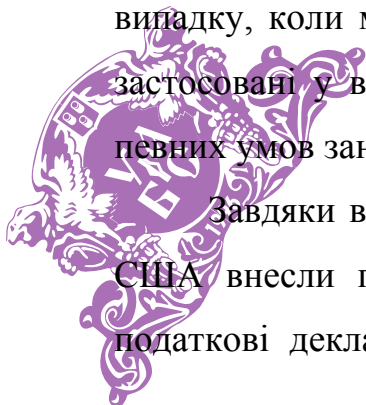
визначається, виходячи з прибутку, отриманого даним учасником ринку, а якщо це неможливо, то виходячи з прибутку, одержуваного іншими суб'єктами ринку.

До того ж необхідно враховувати вплив розходжень у характері діяльності цих суб'єктів ринку. Так, приміром, прибуток компаній, які використовують власні й орендовані основні засоби, не може бути однаковим. У відповідності до рекомендацій ОЕСР при здійсненні перевірок податкові служби, перш за все, вивчають методи ціноутворення, використовувані самими платниками податків, перевіряючи обґрунтованість їх застосування. Зазвичай, податкові органи мають довести невідповідність застосовуваних цін ринковим. В такому випадку особа, яка сплачує податок, навпаки, намагається довести, що застосований нею підхід до ціноутворення повністю забезпечує відповідність використовуваних цін ринковим з урахуванням необхідних поправок. Аби відстояти свою позицію, платник податку має надати необхідні документальні докази, які підтверджують обґрунтованість ціни та величини прибутку.

Варто відзначити, що в керівних принципах ОЕСР не обумовлюється конкретна градація санкцій за певними пороговими умовами податкових зобов'язань у випадку неправильного їх визначення транснаціональними корпораціями. Для всіх країн рекомендується передбачити санкції в межах кримінального чи цивільного законодавства для того, щоб неповна виплата податків або інші форми недотримання встановлених норм оберталися більшими втратами, ніж їх дотримання.

Окремі країни встановили в своїй законодавчій базі досить жорсткі заходи, порівняно з передбаченими у керівних принципах. Так, приміром, у США введено серйозні санкції за надання невірних свідчень навіть у тому випадку, коли мова йде про помилки, допущені мимоволі. Конкретні санкції, застосовані у випадку надання неточних свідчень чи обману, передбачені за певних умов заниження прибутку.

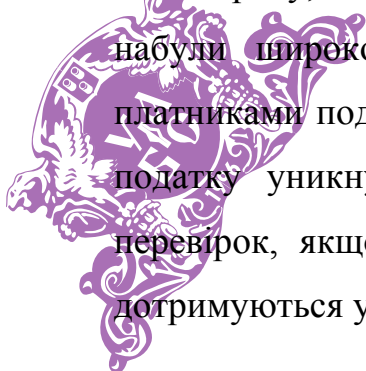
Завдяки використанню таких положень лише в 1994 р. податкові органи США внесли поправки, відповідно, на суму в 2 млрд. і 1,5 млрд. дол. у податкові декларації 236 транснаціональних корпорацій, не контрольованих

Сполученими Штатами, та 156 транснаціональних корпорацій, контрольованих ними. Інші країни, і в першу чергу Японія, все частіше та в більших масштабах корегують доходи транснаціональних корпорацій у випадку неправильного використання трансфертних цін або маніпулювання ними. За 12 місяців до червня 1997 р. включно Національна податкова адміністрація Японії за результатами оцінки трансфертних цін у 78 випадках внесла поправки у звіти про прибутки на загальну суму в 330 млн. дол. [17]. Причому за десятиліття ефективність цих підходів стала ще більше. Так, за результатами глобального дослідження компанії «Ернст енд Янг» у 2010 році кожна п'ята перевірка трансфертних цін закінчувалася накладенням штрафних санкцій [183].

Цікаво те, що у випадку з транснаціональними корпораціями Сполученого Королівства та Сполучених Штатів аудиторські перевірки трансфертних цін здійснюються податковими службами і країн їх базування, і країн, які їх приймають, набагато частіше, ніж у випадку з канадськими, німецькими чи японськими транснаціональними корпораціями. Податкові органи США здійснили аудиторські перевірки більшої половини транснаціональних корпорацій Сполученого Королівства, які мали філії у Сполучених Штатах, при цьому 28 % цих же транснаціональних корпорацій перевірялась внутрішніми податковими службами у Сполученому Королівстві. Переважна частина аудиторських перевірок транснаціональних корпорацій, незалежно від країни їх базування, здійснюються податковими органами США [17].

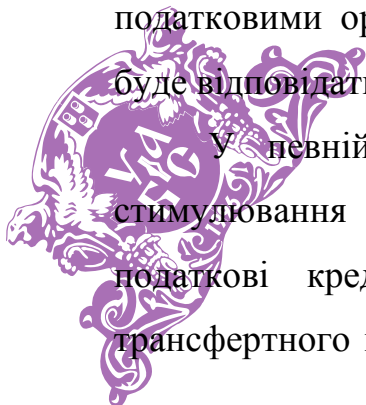
Окремим рядком слід згадати й про те, що у ряді країн використовується такий інструмент, як попередні угоди між платниками податку і податковими органами про механізм ціноутворення. У Податковому кодексі, що діє в Україні з 2011 року, існування таких угод теж передбачено. Проте, вони, на жаль, не набули широко використання. У таких угодах зазначаються застосовані платниками податків методи ціноутворення. Такі угоди дозволяють платникам податку уникнути ризику донарахування сум при проведенні податкових перевірок, якщо транснаціональні корпорації, котрі є платниками податків, дотримуються умови угод.

Варто зауважити, що теоретично належним чинником скалькульована трансфертна ціна забезпечує раціональний розподіл прибутків від активів, які передаються поміж усіма зацікавленими сторонами. В результаті податкові органи різних країн отримують відповідну для них частку податкових надходжень до бюджету від такого прибутку. Відповідно, це доводить бажаність для податкового відомства кожної держави розроблення та введення належного регулювання трансфертного ціноутворення і положень, які б дозволяли пом'якшити гостроту проблеми перекачування доходів і уникнення оподаткування.

Проте дослідження, здійснене ЮНКТАД, показало, що режим регулювання трансфертних цін у двох третинах країн, які розвиваються, ніяким чином не зачіпає передачу технологій. Наслідки такої відсутності або неповної повноти режиму регулювання трансфертного ціноутворення в деяких країнах, що розвиваються, не однакові. Деякі фахівці стверджують, що наявність політики в галузі трансфертного ціноутворення є перепорою для прямих іноземних інвестицій, адже вона неминуче обмежує свободу транснаціональних корпорацій будувати свою діяльність таким чином, щоб максимально захистити себе в ризикованих умовах. За переконанням інших експертів, насправді на заваді потокам інвестицій стає саме відсутність, а не наявність політики з питань трансфертного ціноутворення. Не виключено, що транснаціональні корпорації при розподілі прибутку надають перевагу країнам з агресивною політикою в галузі трансфертного ціноутворення з метою мінімізації податкового ризику. З такою тенденцією можна погодитись, адже якщо в основі регулювання лежать глобально визнані постулати ринкових умов і відповідний режим регулювання здійснюється компетентними і кваліфікованими податковими органами однаково – така визначеність інвестиційного клімату буде відповідати інтересам транснаціональних корпорацій.

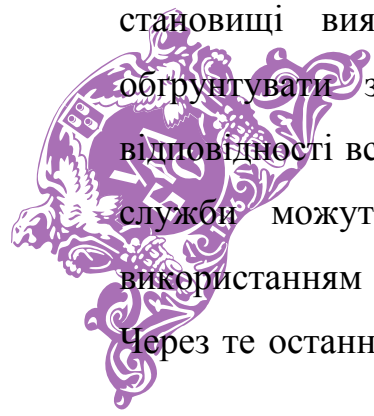
У певній частині країн, які розвиваються, наявність податкового стимулювання у вигляді тимчасового звільнення від сплати податків та податкові кредити відклало необхідність розробки політики в галузі трансфертного ціноутворення. Інші держави з метою генерування надходжень

до бюджетів замість вироблення політики визначення трансфертних цін використовують митну оцінку. Після прийняття в Брюсселі в 1950 р. „Конвенції про створення уніфікованої методики визначення митної вартості товарів” було визнано, що ціна товару повинна бути нормальною, тобто такою, яка формується на відкритому ринку. Дещо пізніше, у 1981 р. вступив у дію „Кодекс митної вартості”, який більш досконало характеризує підходи стосовно визначення митної вартості товарів [6, с.68-70].

У ряді країн, які розвиваються і в яких існує лише базовий режим регулювання трансфертного ціноутворення, при аналізі складних ситуацій в цій галузі виникають проблеми через недостатній досвід та кваліфікацію бухгалтерів та ревізорів. У зв'язку з відсутністю досвіду у адміністративних органів держави, які забезпечують надходження до бюджету, транснаціональні корпорації можуть скористатися ситуацією і перекачувати доходи. В іншому випадку, при неправильному використанні діючих постанов вони можуть несправедливо обкладатись податками. Наявність в тій чи іншій країні монополії може відобразитись на змісті податкового режиму, завдяки якому такі монопольні утворення будуть захищені від конкуренції з боку транснаціональних корпорацій. Серед певної кількості країн доступ на ринок регулюється довільно, нерідко регулюючими органами, які переслідують свої корисливі інтереси при розгляді такого роду проблем.

Необхідно відмітити, що в Польщі, Угорщині, Чехії у 90-ті роки ХХ ст. було запроваджено законодавство про трансфертне ціноутворення, що відповідає вимогам ОЕСР (ці країни стали її членами). Найбільш широко таке законодавство застосовується в Польщі, де досвід проведення податковими органами перевірок його дотримання показує, що в найбільш виграшному становищі виявляються платники податку, які можуть документально обґрунтувати застосований ними спосіб ціноутворення і мають докази відповідності встановлених цін ринковим. У протилежному випадку, податкові служби можуть здійснити розрахунок відхилення цін від ринкових з використанням методу, який найбільш відповідає інтересам платника податку. Через те останньому, вірогідно, буде донараховано суму податку на прибуток,

що негативно відіб'ється на його поточному фінансовому становищі.

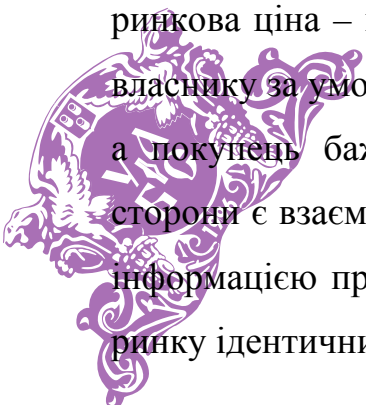
Державне регулювання трансфертного ціноутворення найбільших країн СНД знаходиться на достатньо високому рівні та відповідає стандартам ОЕСР. Наприклад, в Казахстані діє спеціальний закон «Про трансфертне ціноутворення» від 05.07.2008 р., який, визначає поняття «трансфертного ціноутворення», методи визначення ринкової ціни, підстави контролю цін та інші умови [96].

У Росії в 2011 р. теж було прийнято спеціальний закон, спрямований на вдосконалення принципів визначення цін, ефективну протидію використанню трансфертних цін з метою ухилення від сплати податків і зборів [135].

Причому слід підкреслити, що спеціальні закони у цих випадках значно доповнюють національні податкові кодекси у сфері методології визначення цін та встановлені принципів державної політики у сфері трансфертного ціноутворення, що встановлює чіткі правила для ТНК та сприяє притоку іноземних інвестицій.

Щодо України, то на сьогодні національної системи регулювання трансфертного ціноутворення фактично не існує. Проте окремі первинні елементи законодавчого забезпечення можна виділити, зокрема положення Податкового кодексу України, який діє з 1 січня 2011 р. (в частині формування цін – з 01 січня 2013 року).

До вступу в силу Податкового кодексу України деякі положення Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» 1994 р. формували систему регулювання трансфертного ціноутворення, зокрема в параграфі 20 статті 1 цього закону було наведено визначення справедливої ринкової ціни, яке відповідало принципу ринкової ціни згідно норм ОЕСР: «Справедлива ринкова ціна – це ціна, за якою товари (роботи, послуги) передаються іншому власнику за умови, що продавець бажає передати такі товари (роботи, послуги), а покупець бажає їх отримати за відсутності будь-якого примусу, обидві сторони є взаємно незалежними юридично та фактично, володіють достатньою інформацією про такі товари (роботи, послуги), а також ціни, які склалися на ринку ідентичних (а за їх відсутності – однорідних) товарів (робіт, послуг)» [5].

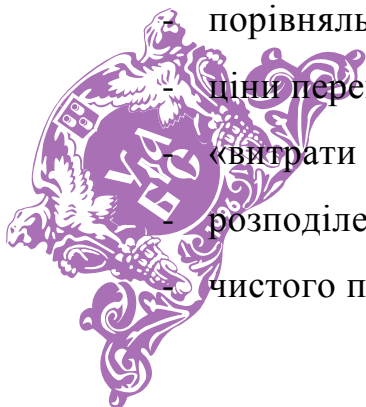
Згідно норм закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” спеціальне визначення звичайної ціни здійснювалося за принципом порівняння господарських умов, із врахуванням можливого продажу продукції за кордон і поточного обмінного курсу [95]. Однак кількісні значення відхилень ціни угоди від звичайної ціни законом не регламентувалися. Як наслідок, методи ціноутворення обиралися підприємствами самостійно, залежно від умов конкретної угоди, а податкові органи мали право вимагати лише документальне підтвердження здійснених витрат, не втручаючись у процес формування ціни. Фактично, майже не застосовувалося на практиці визначення відповідності наявної ціни звичайній за методом наступного перепродажу, який дає змогу контролювати обсяг прибутку в ціні аналогічних товарів [58, с.255].

У Податковому кодексі України наведено визначення звичайних цін та передбачено методи визначення та порядок застосування звичайної ціни. Згідно з п. 14.1.71 Податкового кодексу звичайна ціна – ціна товарів (робіт, послуг), визначена сторонами договору, якщо інше не встановлено цим кодексом. Якщо не доведено зворотне, вважається, що така звичайна ціна відповідає рівню ринкових цін.

Відповідно до ст. 39 Податкового кодексу звичайна ціна застосовується у разі здійснення платником податків: бартерних операцій; операцій з пов'язаними особами; операцій з платниками податків, що застосовують спеціальні режими оподаткування або інші ставки, ніж основна ставка податку на прибуток, або не є платником цього податку, крім фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності.

Визначення звичайної ціни відповідно до положень Податкового кодексу здійснюється за одним з таких методів [85]:

- порівняльної неконтрольованої ціни (аналогів продажу);
- ціни перепродажу;
- «витрати плюс»;
- розподілення прибутку;
- чистого прибутку.

Тобто в порівнянні із Законом «Про оподаткування прибутку підприємств» у Податковому кодексі суттєво розширилась методична база визначення ринкової ціни товару чи послуги.

При визначенні звичайної ціни згідно з методами, встановленими цим пунктом, використовується інформація про ціни в операціях між непов'язаними особам у внутрішньо фірмових умовах на відповідному ринку товарів (робіт, послуг). При цьому умови визнаються внутрішньофірмовими, якщо відмінність між такими умовами істотно не впливає на ціни, які отримуються в результаті застосування методів, встановлених цим пунктом [31, с. 161].

Суттєвим удосконаленням чинного податкового законодавства у частині регулювання трансфертних цін можна вважати введення поняття «договору про ціноутворення» (п. 16. ст. 39 ПКУ) та розкриття процедури перевірки податковими органами платників податків щодо правомірності встановлення цін (п. 11-15 ст. 39 ПКУ) до Податкового кодексу України. Даний факт в значній мірі гармонізує національне законодавство та найкращі на сьогодні загальноприйняті норми у сфері трансфертного ціноутворення, розроблені ОЕСР.

Незважаючи на суттєві удосконалення податкового законодавства стосовно регулювання трансфертних цін, все ж у цій сфері залишається багато недоопрацьовань, що зумовлюють необхідність подальшого удосконалення підходів до здійснення контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні. Зокрема, фахівцями відділу макроекономічного прогнозування та досліджень тіньової економіки Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України визначені наступні напрямки реформування системи регулювання трансфертних цін [131]:

- визначення у податковому законодавстві принципу «витягнутої руки» та поняття трансфертного ціноутворення відповідно до положень ОЕСР;

- розширення переліку пов'язаних осіб для цілей трансфертного ціноутворення з включенням до нього осіб, які можуть здійснювати

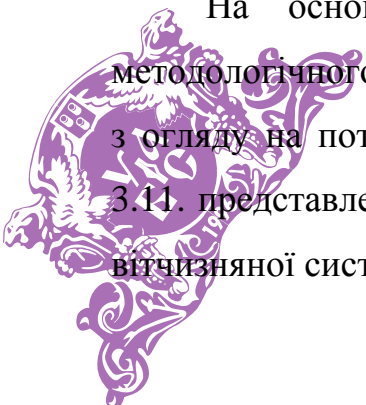

вплив на платника податків через наявність заборгованості, постачання сировини, матеріалів тощо;

- запровадження у податковому законодавстві інституту контрольованих операцій, що здійснюються між платником податків та пов'язаними особами;
- встановлення обов'язку суб'єктів господарювання звітувати про здійснення контрольованих операцій з контрагентами-нерезидентами України з поданням податковим органам за їхнім запитом необхідної документації щодо встановлення трансфертних цін;
- визначення у вартісному вимірі обсягу контрольованих операцій, за якими має подаватися звітність щодо трансфертного ціноутворення;
- розробка методологічних положень щодо встановлення трансфертних цін у контрольованих операціях з використанням методів, визначених Податковим кодексом України, та проведення порівняльного аналізу операцій, на основі якого можна визначити сукупність операцій, які є ідентичними контрольованим, але здійснені між непов'язаними особами.
- встановлення принципу взаємного узгодження трансфертних цін між платником податків і податковою адміністрацією;
- навчання представників податкової адміністрації та платників податків методам трансфертного ціноутворення та веденню документації при здійсненні контрольованих операцій;
- оприлюднення статистичної інформації щодо трансфертного ціноутворення в Україні.

На основі розглянутих міжнародних стандартів та нормативно-методологічного забезпечення процесів трансфертного ціноутворення, а також з огляду на поточний стан регулювання трансфертних цін в Україні, на рис.

3.11. представлено узагальнення основних засад формування та удосконалення вітчизняної системи регулювання трансфертного ціноутворення.

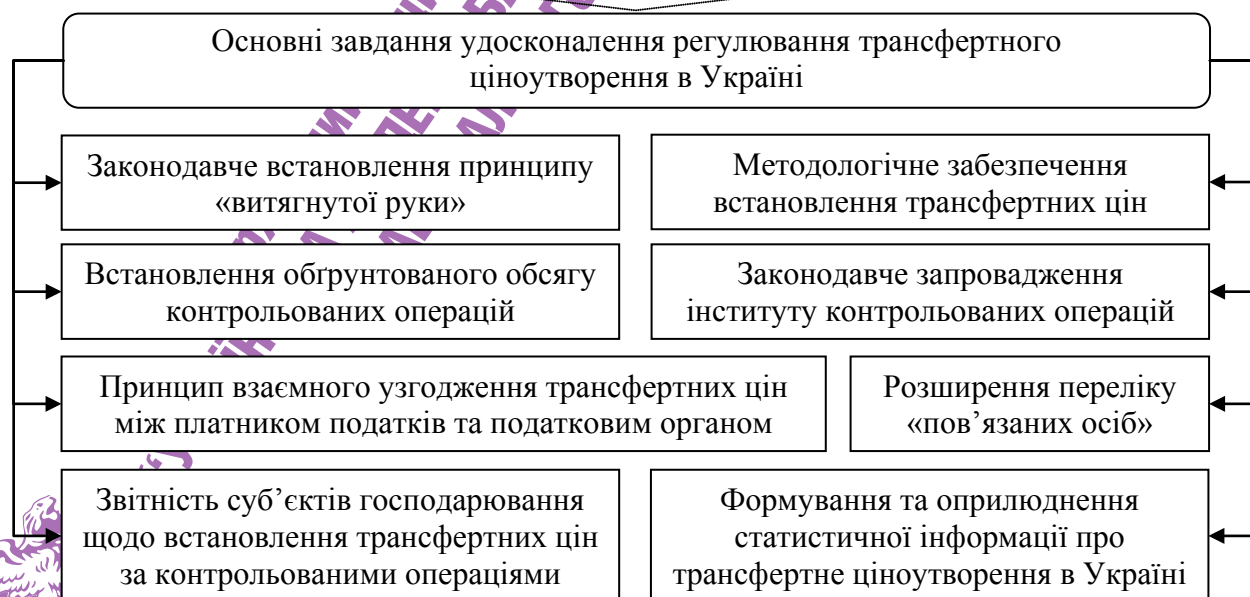

Рисунок 3.11 – Організаційно-методичне забезпечення регулювання трансфертного ціноутворення

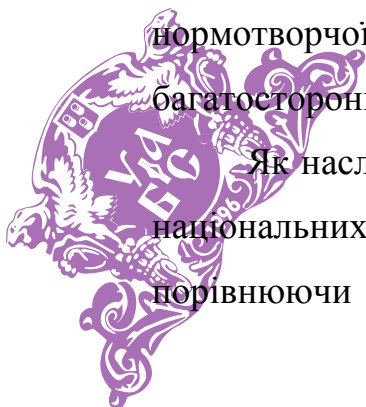

За переконанням Н. Х. Вафіної [17], в сучасних умовах існує нагальна необхідність подальшої розробки нормативно-правової бази регулювання питань трансфертного ціноутворення та податкової відповідальності транснаціонального бізнесу, а також вдосконалення практики її використання.

Ця діяльність повинна здійснюватись у відповідності з законами „взаємної адаптації” та „взаємної випереджаючої багаторівневої адаптації”. Перший означає, що розвиток (підвищення надійності та безпеки) в будь-яких системах є процесом взаємної адаптації поміж системою і середовищем та поміж внутрішніми компонентами системи. З урахуванням даного закону відкриваються і можливості переосмислення таких понять, як стратегії і методи регулювання транснаціонального виробництва.

Закон випереджаючої багаторівневої адаптації (внутрішньої та зовнішньої) відображає складні і динамічні пристосування досліджуваних систем (національних держав і транснаціонального бізнесу) одних з одними і до процесів самоорганізації та організації, які відбуваються на більш високому, глобальному рівні. Це означає, що питання впливу на процеси транснаціоналізації виробництва все більше набувають міжнародних параметрів. На сьогоднішній день в значній кількості країн вже функціонує достатньо розроблена система модельного підходу до вирішення, приміром, проблеми подвійного оподаткування як результат міжнародних переговорів і т.п. Досягнення цілей – отримання всіма зацікавленими країнами розумних податкових надходжень до бюджету з правильним визначенням при цьому податкових зобов'язань транснаціональних корпорацій на основі адекватної політики трансфертного ціноутворення – здійснюється в ході міжнародної нормотворчої діяльності на двосторонньому, регіональному, багатосторонньому та глобальному рівнях.

Як наслідок, в галузі законотворення держави не повинні замикатися в національних рамках, а враховувати міжнародні правила і норми, постійно порівнюючи свої закони з законами інших держав, особливо в галузі

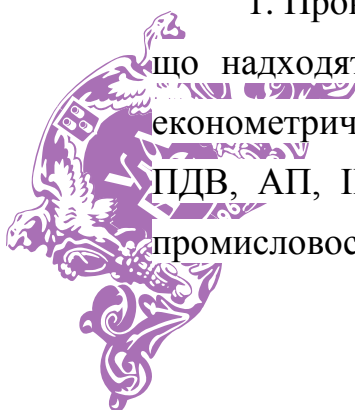

регулювання міжнародних потоків капіталів, товарів і т.п. Інакше кажучи, головні функції держави мають інтегруватися в міжнародні механізми: посилення міжнародної конкуренції у сфері технологій та економіки, переміщення підприємств за кордон зумовлюють посилення конкуренції поміж національними юридичними просторами. Національні механізми регулювання різноманітних сфер, і в тому числі процесів транснаціоналізації виробництва, виявляються так чи інакше залежними від національних правил і норм. Таким чином, державний вплив на процеси транснаціоналізації виробництва виступає в якості однієї з ланок механізму, який усе більше ускладнюється і який регулює глобальні економічні відносини.

Таким чином, пріоритетні напрямки розвитку системи регулювання цін та процесів ціноутворення із застосуванням бюджетно-податкових інструментів повинні включати, як вирішення завдань, пов'язаних із наявними недоліками та диспропорціями у функціонуванні вітчизняної економіки, так і нових завдань, що формуються за умов участі України у світових глобалізаційних та інтеграційних процесах. При цьому важливим напрямком удосконалення податкового законодавства з огляду на розвиток процесів економічної інтеграції, що проявляється на мікрорівні, є упорядкування та приведення до міжнародних вимог вітчизняної системи регулювання трансфертного ціноутворення.

Висновки до розділу 3

1. Проведена кількісна оцінка впливу обсягів податкових надходжень, що надходять до бюджету на цінову стабільність в Україні. На основі економетричного моделювання визначений взаємозв'язок між ПДФО, ППП, ПДВ, АП, ІП, ФСП та індексом споживчих цін, а також індексом цін в промисловості, будівництві і сільському господарстві.

2. Емпіричні результати економетричної моделі залежності індексів цін від обсягів податкових надходжень за різними видами податків, дозволили зробити висновок, що найбільший вплив на ІСЦ здійснює ПДВ, для ІЦ у промисловості та будівництві релевантними виявились ППП та ПДВ, а ІЦ в сільському господарстві найбільшим чином пов'язаний з ФСП і ПДВ.

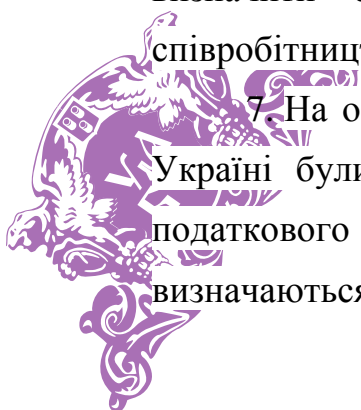
3. Побудована система багатofакторних регресійних рівнянь взаємозв'язку між цінами та обсягами надходжень до державного бюджету за різними видами податків створює наукове підґрунтя для формування адекватної стратегії державного управління економікою. Використовуючи бюджетні методи регулювання цін державні органи влади будуть мати змогу своєчасно реагувати на зовнішнім та внутрішнім кон'юнктурні зміни.

4. Проведений ґрунтовний аналіз переваг та недоліків вступу України до зони вільної торгівлі з Європейським союзом та Митного Союзу ЄврАзЕС. Встановлено, що в короткостроковому періоді суттєвішим буде ефект від інтеграції з країнами СНД, в той час, як імпульс подальшому структурному реформуванню вітчизняної економіки надасть вступ до зони вільної торгівлі з ЄС.

5. Доведено, що вступ України до будь-яких інтеграційних блоків може бути ускладнений наступними чинниками: брак системних механізмів для участі в інтеграційних процесах; недостатній доступ українських товарів та послуг до зовнішніх ринків; низький рівень диверсифікації українського експорту; неефективність використання торгівельного потенціалу; слабка активність у залученні та використанні зовнішньої допомоги.

6. Здійснено формалізацію процесу оцінки пріоритетності векторів інтеграційного розвитку України, яка базується на основі побудови авторегресійної та дистрибутивно-лагової моделей та надає можливість визначити економічний ефект від обраного сценаріїв міжнародного співробітництва в коротко- та довгостроковому періодах.

7. На основі узагальнення існуючих проблем у сфері ціноутворення в Україні були визначені пріоритетні напрямки удосконалення бюджетно-податкового регулювання цін, у тому числі: заходи державної політики, що визначаються наявними проблемами у сфері ціноутворення (антиінфляційна

політика, обмеження монополії, вирівнювання цінових диспропорцій, субсидування та податкові пільги на виробництво соціально значимих товарів та акцизи на товари небажаного попиту) та заходи державної політики, що зумовлюються інтеграційними процесами (субсидування вітчизняних виробників, мінімізація негативних наслідків інтеграції, гармонізація податкового законодавства, регулювання трансфертних цін).

8. Одним із основних напрямків удосконалення державного регулювання з урахуванням впливу інтеграційних процесів визначено регулювання трансфертних цін. В роботі розглянуті міжнародні норми та існуюче методологічне забезпечення трансфертного ціноутворення, проаналізовано стан регулювання трансфертних цін в Україні та систематизовано основні завдання та заходи щодо його удосконалення.

Основні положення даного розділу опубліковано автором роботах [107, 109, 110, 118, 120].

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

ВИСНОВКИ

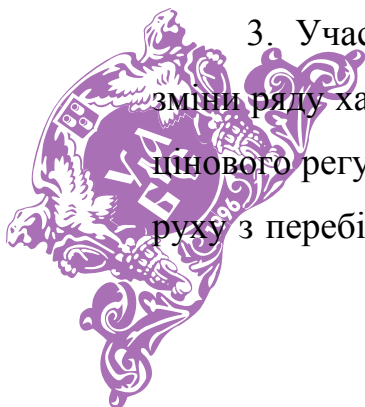
У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі, що полягає в удосконаленні науково-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо застосування методів бюджетного регулювання для забезпечення стабільності цін в умовах інтеграційного розвитку економіки.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Ціна є складною, багатоаспектною економічною категорією, що має різні прояви реалізації свого функціонального змісту на мікро- та макрорівнях. Узагальнення еволюції наукової думки щодо визначення сутності ціни дозволило зробити висновок про існування трьох принципових підходів до розгляду даної економічної категорії, що ґрунтуються відповідно на трьох теоретичних концепціях: теорії вартості, теорії граничної корисності та теорії попиту та пропозиції.

2. Ціни, як об'єкт регулювання, знаходяться під впливом адміністративних, монетарних та бюджетних важелів, при цьому дія останніх двох може бути реалізована у двох формах – прямій та опосередкованій. Участь держави у регулюванні процесів ціноутворення забезпечує досягнення ряду соціальних, економічних, екологічних та інших переваг, що в переважній більшості носять загальносуспільне значення, та не можуть бути досягнуті при використанні механізмів вільного ринкового ціноутворення.

3. Участь країни у світових інтеграційних процесах призводить до зміни ряду характеристик та показників її економічного розвитку, що у сфері цінового регулювання проявляється як конвергенція рівнів цін та динаміки їх руху з перебігом часу; а також як універсалізація макроекономічних методів

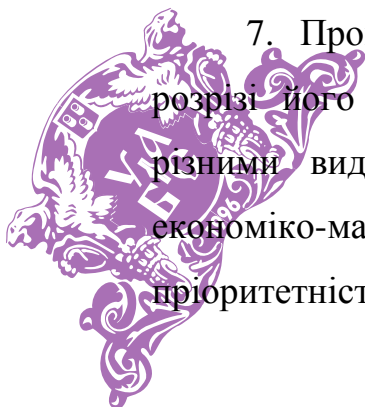
регулювання цін через зближення інструментарію грошово-кредитної та бюджетної політики.

4. Застосування податкових методів дає можливість прямо чи опосередковано регулювати доходи суб'єктів економіки та процеси ціноутворення. При податковому регулюванні економіки слід детально оцінювати характер та напрямок впливу кожного податку, а також рівень чутливості суб'єктів господарювання до зміни податкового навантаження. Субсидії та дотації в Україні виступають здебільшого пасивним інструментом державного регулювання і направлені на підтримку соціально значимих видів товарів, робіт та послуг.

5. В Україні доцільно продовжувати процес реформування податкової системи з метою зниження загального рівня податкового навантаження, скорочення кількості податкових платежів та часу, необхідного на їх виконання, що в сукупності підвищить ефективність податкових методів державного регулювання, стимулюватиме рівень конкурентоспроможності економіки та лібералізуватиме інфраструктуру функціонування реального сектора.

6. Підвищення ефективності системи бюджетних видатків має бути реалізовано у частині їх диференціації згідно з принципом пріоритизації. Встановлення чітких критеріїв оцінки результативності здійснюваних державних видатків та зниження витрат на фінансування державного апарату дозволить спрямовувати вивільнені кошти на підвищення сукупного попиту та формування державних інвестицій. Це призведе до акумуляції додаткових фінансових ресурсів, необхідних для ефективного державного регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку економіки.

7. Проведено формалізацію взаємозалежності між індексом цін у розрізі його видів та обсягами надходжень до державного бюджету за різними видами податків за допомогою використання інструментарію економіко-математичного моделювання. Встановлені сила, напрямок та пріоритетність впливу кожного з податків на ІСЦ та ІЦ в промисловості,

будівництві, сільському господарстві дозволили ідентифікувати кількісні критерії оптимальної бюджетної політики держави (рівень податкового навантаження, темпи зростання цін та обсяг надходжень коштів до державного бюджету).

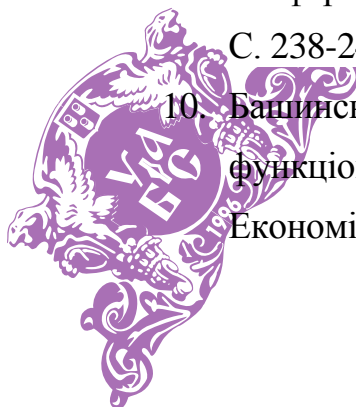
8. Визначено, що перспективним напрямком обґрунтування пріоритетності векторів інтеграційного розвитку України виступає побудова авторегресійної моделі для оцінки економічного ефекту в короткостроковому періоді та розробка дистрибутивно-лагової авторегресійної моделі з метою визначення результативності в довгостроковому періоді.

9. Основними напрямками удосконалення бюджетно-податкового регулювання цін в Україні на сучасному етапі визначено: забезпечення правової регламентованості та контролю за процесами трансфертного ціноутворення з метою запобігання заниженню загальної суми податків, що сплачуються транснаціональними корпораціями в бюджети різних країн; а також уникнення подвійного оподаткування з метою стимулювання ділової активності та створення сприятливого інвестиційного клімату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдокушин Е. Ф. Международные экономические отношения. Учебник для вузов / Е. Ф. Авдокушин. – М. : Юрист, 2001. – 368с.
2. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика / Б. П. Адамик. – Тернопіль, 2002. – 278 с.
3. Артус М. М. Механізм ціноутворення та його функціонування в умовах ринку / М. М. Артус // Фінанси України. – 2004. – №10. – С.77-87.
4. Артус М. М. Фінанси і ціна – визначальні економічні важелі в господарському механізмі / М. М. Артус // Фінанси України. – 2002. – № 4. – С. 77-87.
5. Асадчев В.М. Трансфери в системі міжбюджетних відносин: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Асадчев Валерій Михайлович. – К., 2003. – 20с.
6. Бабин Э. П. Основы внешнеэкономической политики. Учеб. пособие для вузов / Э. П. Бабин. – М.: Экономика АОЗТ МИКО коммерческий вестник», 1997. – 125 с.
7. Бабун Р. В. Вопросы муниципальной экономики / Р. В. Бабун, З. З. Муллагалеева. – М. : МОНФ, 2001. – 143 с.
8. Баймашкин Ю. Ф. Формирование налогового потенциала региона путём субсидирования производителей из бюджетов бюджетной системы / Ю. Ф. Баймашкин // Вестник ЧГУ. – 2012. – № 10 (264). – С.61-64.
9. Баранова Н. Соціальний бюджет як складова соціальної політики / Н. Баранова, О. Поплавська // Економіка і соціальний розвиток України в ХХІ ст. Збірник наукових праць Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. – Тернопіль:Економічна думка, 2004. – С. 238-243.
10. Башинська Г. Вплив міжнародної економічної інтеграції на функціонування транснаціональних корпорацій / Г. Башинська // Економіка України. – 1997. – № 7 (428). – С.90-91.

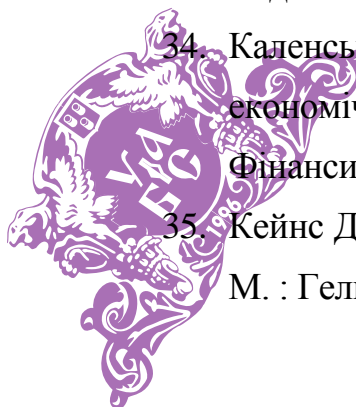
11. Бечко П. К. Податковий менеджмент : навчальний посібник / П. К. Бечко, Н. В. Лиса ; Мін-во освіти і науки України, Мін-во аграрної політики України, Уманський держ. аграрний ун-т. – К. : ЦУЛ, 2009. – 288 с.
12. Бодров В. Г. Державне регулювання економіки та економічна політика : навчальний посібник / В. Г. Бодров, О. М. Сафронова, Н. І. Балдич. - К. : Академвидав, 2010. – 516 с.
13. Булатов А. С. Мировая экономика: Учебник для вузов / А.С. Булатов. – М.: Юристъ, 2000. – 734 с.
14. Буторина О. В. Антикризисная стратегия Европейского союза : ближние и дальние рубежи / О.В. Буторина // Полития. – 2009. – №3. – С. 1-13.
15. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.10 № 2456-VI [зі змін. та доп.]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. – 10.01.2013. – Назва з екрану.
16. Васютович В. П. Ценообразование в военном производстве США / В. П. Васютович. – М. : Наука, 1980. – 221 с.
17. Вафина Н. Х. Трансфертное ценообразование; зарубежный опыт / Н. Х. Вафина // Финансы и кредит. – 2003. – № 9 (123). – С.30-35.
18. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен.– М.: Прогресс, 1984. – 367 с.
19. Волошенко А. Необхідність та методи державного регулювання цін в умовах світової економічної кризи / А. Волошенко // Економіка. – 2009. – № 116. – С. 45-47.
20. Гладких Д. М. Форми і методи державного регулювання цін: дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Гладких Дмитро Михайлович. – К., 1999. – 148л. – Бібліогр. л. 142-148.
21. Годованець О. Податкове навантаження : важливий чинник соціально-економічної стратегії держави / О. Годованець, Т. Маршалок // Економічний аналіз. – 2008. – № 3 (19). – С. 85-89.
22. Гордеев В. А. Конкурентоспособность таможенного союза России, Белоруссии и Казахстана : теоретический аспект анализа [Электронный ресурс] / В. А. Гордеев, С. В. Шкиотов // Режим доступа :

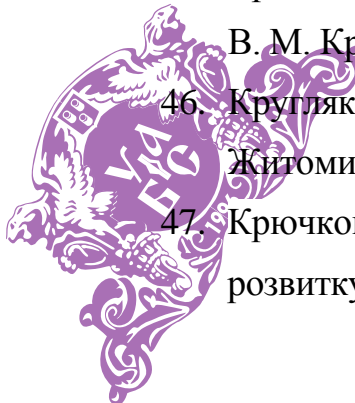
<http://economics.open-mechanics.com/articles/597.pdf>. – 05.02.2013.

Название с экрана.

23. Греца Я. В. Податкове право : навчальний посібник / Я. В. Греца [та ін.] - К. : Знання, 2012. – 389 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
24. Гуцаленко Л. В. Державний фінансовий контроль : навчальний посібник / Л. В. Гуцаленко, В. А. Дерій, М. М. Коцупатрий . – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2011. – 424 с.
25. Давидов А. Ю. США в мировых ценообразовательных процессах / А.Ю. Давидов. – М.: Наука, 1990. – 125 с.
26. Дахно І. І. Міжнародна економіка: Навч. посіб. / І. І. Дахно; 2-ге вид., випр. і допов. – К.: МАУП, 2006. – 248 с.
27. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – 19.01.2013. – Назва з екрану.
28. Добровольська В.В. Правове забезпечення регулювання цін і тарифів як засобу державного регулювання підприємництва / В. В. Добровольська // Університетські наукові записки. – 2006. – №1(17). – С.155–159.
29. Ерухимович І. Л. Ценообразование. Учебно-методическое пособие / І. Л. Ерухимович. – К.: МАУП, 1999. – 103 с.
30. Єременко В. Соціальна економіка / В. Єременко. – К.:Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2003. – 351 с.
31. Задоя А. О. Трансфертне ціноутворення у міжнародному бізнесі / А. О. Задоя, С. А. Венгер // Академічний огляд. – 2011. – № 2 (35). – С. 156-163.
32. Іванов Ю. Б. Податкова система: підручник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, О. М. Десятнюк. – К. : Атіка, 2006. – 920 с.
33. История экономической мысли / Под ред. Ф. Я. Полянского. – Ч.3. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970. – 494 с.
34. Каленський М. М. Роль митного оподаткування в регулюванні економічних і соціальних процесів в державі / М. М. Каленський // Фінанси України. – 2004. – №3. – С. 3-12.
35. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 1999. – 351 с.

36. Кизимов А. С. Налоговое регулирование трансфертного ценообразования / А. С. Кизимов // Налоговая политика и практика. – 2007. – № 9 (57). – С. 35-39.
37. Князькова Т. О. Міжнародні економічні відносини: Електронний навчальний посібник з дисципліни [Електронний ресурс] / Т. О. Князькова. – Луцьк, 2010.
38. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини. Навчальний посібник / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. – 2-е видан. – К. : Знання – Прес, 2001. – 271 с.
39. Козюк В. Теоретичні засади формування валютних союзів в умовах глобалізації: макроекономічний аспект / В.Козюк // Економіка України. – 2005. - № 9(526). – С. 12-18.
40. Константинов Ю. Державне регулювання ціни на ліки – соціальна відповідальність перед пацієнтом [Електронний ресурс] / Ю.Константинов. – Режим доступу: <http://www.vz.kiev.ua/med/17-07/5.shtml>
41. Корінев В. Л. Аналіз ціноутворюючих чинників / В.Л.Корінев // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10 (40). – С.101-107.
42. Корінев В. Л. Дослідження впливу ціни на прибуткову діяльність підприємства / В.Л.Корінев // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 2 (44). – С.101– С. 93-98.
43. Костяная О. В. Антикризисное налоговое регулирование в Украине : проблемы и направления реализации / О. В. Костяная // Бизнес Информ. – 2010. – № 6. – С. 59-62.
44. Коцупатрий М. М. Податковий облік і звітність : навчальний посібник / М. М. Коцупатрий , С. І. Ковач, В. В. Мельничук. - 2-ге вид., без змін. - К. : КНЕУ, 2009. – 312 с.
45. Крылов В. М. Трансфертные цены: основные функции и проблемы / В. М. Крылов // Финансы и кредит. – 2002. – №7. – С. 20-24.
46. Кругляк Б. А. Історія економічних вчень / Б. А. Кругляк, В. Б. Молчанов. – Житомир: ППСТ, 2001. – 188 с.
47. Крючкова Н. М. Механізм податкового регулювання економічного розвитку країни [Електронний ресурс] / Н. М. Крючкова // Режим доступу :

<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/259/1/55-62.pdf>.

22.12.2012. – Назва з екрану.

48. Лагутін В. Державне регулювання цін в Україні / В. Лагутін // Вісник КНТЕУ. – 2005. – № 4. – С. 5-13.
49. Лазебник Л. Л. Міжнародна економіка : Навч. Посібник / Л. Л. Лазебник, С. А. Митяй; Держ. податкова адмін. України, Акад. держ. податкової служби України. – Ірпінь: Академія ДПС Ураїни, 2003. – 308 с.
50. Лисенко К. В. Інтеграція України до світового господарства в контексті процесу транснаціоналізації: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Лисенко Ксенія Вікторівна. – Донецьк, 2005. – 19 с.
51. Литвиненко Є. О. Податкове стимулювання розвитку промислового виробництва / Є. О. Литвиненко // Фінанси України. – 2004. – №4. – С. 69-75.
52. Литвиненко Я.А. Сучасна політика ціноутворення / Я.А.Литвиненко. – К., 2004. – 186 с.
53. Литвиненко Я. В. Податкові системи зарубіжних країн / Я. В. Литвиненко, І. Д. Якушик. – К.:МАУП, 2004. – 208 с.
54. Лівінський О. М. Державне управління і ціноутворення в ринкових умовах / О. М. Лівінський, В. В. Ломакін, Н. В. Стоян // Економіка та держава. – 2005. – №3. – С. 6-9.
55. Лютий І. О. Валютна політика та перспективи входження України в міжнародне економічне співтовариство / І. О. Лютий. – К.: Академія праці і соціальних відносин федерації профспілок України, 2000. – 58 с.
56. Лютий І. О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки / І. О. Лютий. – К. : Атіка, 1999. – 238 с.
57. Макаренко М. І. Бюджетно-монетарне регулювання цін у перехідній економіці України / М. І. Макаренко. – К. : Знання України, 2002. – 304 с.
58. Макаренко М. І. Бюджетно-монетарне регулювання цін у трансформаційній економіці: дис. д- ра екон. наук: 08.01.01 / Макаренко Михайло Ілліч. – Суми, 2003. – 439 с. –Бібліогр.: С. 391-418.

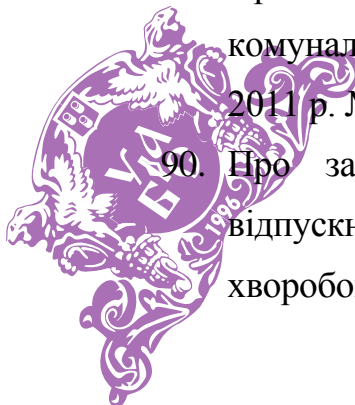
59. Мацелик М. О. Фінансове право : навчальний посібник / М. О. Мацелик, Т. Мацелик, В. А. Пригоцький ; ред. В. К. Шкарупа. – К. : Знання, 2011. – 815 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
60. Мацелюх Н. П. Вплив податкових чинників на формування цін / Н. П. Мацелюх // Фінанси України. – 2003. – №2. – С. 77-86.
61. Мацелюх Н. П. Платежі за використання ресурсів у ціновому механізмі держави / Н. П. Мацелюх // Бюджетно-податкова політика в Україні. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції 20-22 грудня 2001 р. – Ірпінь: АДПС, 2002. – С. 196-198.
62. Мединська Т. В. Податкова система : навчальний посібник / Т. В. Мединська, Н. І. Власюк. – 3-тє вид., переробл. та допов. – Львів : Магнолія 2006, 2012. – 424 с. – (Вища освіта в Україні).
63. Международный опыт антикризисной политики: (сер. «Экономическая политика: между кризисом и модернизацией») / С. М. Дробышевский, Е. В. Синельникова, А. В. Сорокина, П. В. Трунин, Е. В. Худько. – М. : Издательство «Дело» РАНХ, 2010. – 224 с.
64. Международные экономические отношения: Учебник для вузов / Под ред. В. Е. Рыбалкина, 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 497с.
65. Мельник В. М. Оподаткування підприємницької діяльності : навчальний посібник / В. М. Мельник, І. А. Грицаєнко, О. С. Іванишина. – К. : Кондор, 2009. – 160 с.
66. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>. – 19.01.2013. – Назва з екрану.
67. Михайлушкин А.И. Международная экономика / А. И. Михайлушкин, П. Д. Шимко. – М. : Высшая школа, 2002. – 335 с.
68. Мочерний С. Інтернаціоналізація виробництва і сучасні тенденції розвитку світового господарства / С. Мочерний, С. Фомішін // Економіка України. – 2006. – № 5. – С. 47-55.
69. Налоговая политика и пути выхода из кризиса [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://www.tpprf.ru/common/upload/Nalog_Politika.pdf. – 22.12.2012. – Назва з екрану.

70. Немодрук Н. П. Цінова стратегія: прозорість, зрозумілість, розвиток [Електронний ресурс] / Н. П. Немодрук. – Режим доступу: http://www.kiyv-obl.gov.ua/Docs/Strategia25_03_2008.doc
71. Нетяжук М. Соціальні та економічні аспекти державного регулювання цін на хліб / М. Нетяжук // Економіка України. – 2005. – № 3 (520). – С. 63-67.
72. Никитин С. М. Трансфертне ценообразование в развитых странах / С. М. Никитин, Е. С. Глазова, М. П. Степанова // Деньги и кредит. – 2006. – № 4. – С. 35-41.
73. Обсяг тіньової економіки України становить 350 мільярдів – Податкова [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2012/08/19/332306/>. – 19.01.2013. – Назва з екрану.
74. Овчинникова М. О. Роль ціноутворення в формуванні ринкових відносин / М. О. Овчинникова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №6 (36). – С. 117-123.
75. Окландер М. А. Маркетингова цінова політика: Навчальний посібник / М. А. Окландер, О. П. Чукурна. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.
76. Осауленко О. Моделювання динаміки та фактори державного регулювання валового внутрішнього продукту / О. Осауленко // Економіка України – 2001. – №6. – С. 10-16.
77. Осика С. Засади та особливості антидемпінгового законодавства України / С. Осика. – К.: Благодійна організація Центр дослідження СОТ, розвитку торговельного права і практики, 2005. – 224 с.
78. Павленко Ю.В. Україна в системі глобального цивілізаційного простору / Ю. В. Павленко // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С.41-57.
79. Пархоменко В. Д. Україна в сучасних інтеграційних процесах. Україна – СОТ / В. Д. Пархоменко, Г. О. Бодяковська, А. П. Гончаренко та ін. – К. : УкрІНТЕІ, 2006. – 28 с.
80. Пахомов Ю. Извилистый путь в Европу / Ю. Пахомов // Економічний часопис XXI. – 2005. – №1 – 2. – С.5-10.

81. Педь І. В. Непрямі податки в податковій системі України : навчальний посібник / І. В. Педь ; ред. Ю. М. Лисенков. - К. : Знання, 2008. – 348 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
82. Петров Є. В. Стан і перспективи розвитку інституту державного регулювання цін і тарифів / Є. В. Петров // Публічне право. – 2012. – № 4. – С. 99-106.
83. Питання реалізації державної політики з контролю за цінами : Указ Президента України від 30.03.2012 р. № 236/2012 // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 12. – Ст. 313.
84. Піхняк Т. А. Фінансово-податкове регулювання економіки та його вплив на динаміку економічного зростання / Т. А. Піхняк, Б. І. Кабаці // Національний вісник НЛТУ України. – 2010. – № 11 (20). – С. 101.-108.
85. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.10 № 2755-VI [зі змін. та доп.]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>. – 10.01.2013. – Назва з екрану.
86. Положення про Державну інспекцію України з контролю за цінами [Електронний ресурс] : Затверджено Указом Президента України від 30 березня 2012 року № 236/2012. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236/2012#n9>.
87. Прейгер Д. К. Стратегічні напрямки розвитку транспортної галузі України у післякризовий період / Д. К. Прейгер, О. В. Собкевич, О. Ю. Ємельянова. – К. : НІСД, 2011. – 48 с.
88. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 25 грудня 1996 р. №1548. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1548-96-%D0%BF>.
89. Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги : постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 р. № 869 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 62. – Ст. 2472.
90. Про затвердження Порядку розрахунку граничного рівня оптово-відпускних цін на лікарські засоби для лікування осіб з гіпертонічною хворобою та порівняльних (референтних цін) на такі засоби : наказ

Міністерства охорони здоров'я України від 29.05.2012 р. № 394 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 43. – Ст. 1680.

91. Про затвердження цін реалізації борошна [Електронний ресурс]; наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 30.05.2012 р. № 312. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0952-12>.
92. Про захист економічної конкуренції [Електронний ресурс]; Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III зі змінами. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
93. Про захист від недобросовісної конкуренції [Електронний ресурс]; Закон України від 07 червня 1996 р. № 236/96-ВР зі змінами. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>
94. Про заходи щодо врегулювання цін/тарифів на житлово-комунальні послуги : Указ Президента України від 06.02.2007 р. № 77/2007 // Урядовий кур'єр від 08.02.2007. – № 24.
95. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України від 28.12.1994 // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 36. – С. 28-31.
96. Про трансфертное ценообразование [Електронний ресурс]; Закон Республики Казахстан. – Режим доступу: http://prg.kz/jurist_2009.
97. Про ціни та ціноутворення; Закон України від 03.12.1990 р. № 507-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 52. – Ст. 650.
98. Рахматуліна Г. Г. Влияние Таможенного союза на экономическое развитие Казахстана. Перспективы интеграции в нефтегазовом секторе / Г. Г. Рахматуліна // Евразийская экономическая интеграция. – 2012. – № 1 (14). – С. 77-92.
99. Рахункова палата України [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>. – 19.01.2013. – Назва з екрану.
100. Рибак С. О. Розвиток інтеграційної стратегії України / С. О. Рибак // Фінанси України. – 2004. – №4. – С. 30-33.
101. Рогова Н. В. Бюджетні методи регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку економіки України / Н. В. Рогова // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Банківська система України в умовах

глобалізації фінансових ринків”. – Черкаси : ЧБС УБС НБУ (м. Київ), 2008. – С. 128-130.

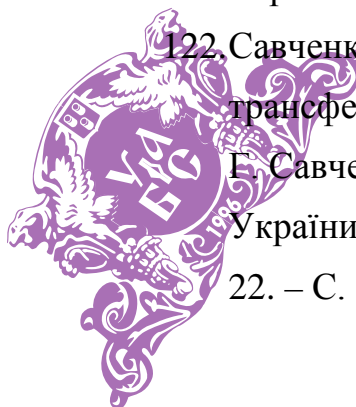
102. Рогова Н. В. Бюджетні методи регулювання цін в умовах трансформації економіки України / Н. В. Рогова // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків”. – Черкаси : ЧБС УБС НБУ (м. Київ), 2008. – С. 141-143.
103. Рогова Н. В. Бюджетні методи регулювання цін як інструмент гармонізації суспільних інтересів / Н. В. Рогова // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю”. – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – С. 190-191.
104. Рогова Н. В. Валютне регулювання як один із методів впливу на процеси ціноутворення / Н. В. Рогова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків”. – Черкаси : ЧБС УБС НБУ (м. Київ), 2006. – С. 124-126.
105. Рогова Н. В. Використання європейського досвіду субсидування сільського господарства у вітчизняній практиці / Н. В. Рогова // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2007. – № 9 (115). – Ч. 2. – Луганськ, 2007. – С. 171-173.
106. Рогова Н. В. Вплив монетарної політики на процеси ціноутворення / Н. В. Рогова // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України : науково-практичний збірник. – Київ, 2006. – № 3. – С. 98-107.
107. Рогова Н. В. Вплив податкової політики на формування цін в умовах розвитку ринкових відносин / Н. В. Рогова / Економіка та право. Науковий журнал. – Донецьк, 2006. – № 2 (15). – С. 45-50.
108. Рогова Н. В. Вплив податкової політики на формування цін / Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации / Н. В. Рогова // Сборник трудов III Международной научно-практической конференции аспирантов и студентов. – Симферополь, 2007. – С. 162-163.

- 109.Рогова Н. В. Вплив політики бюджетних видатків на формування цін в умовах інтеграції економіки / Н. В. Рогова / Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць. – Вип. 1 (68). – Київ, 2006. – С. 30-34.
- 110.Рогова Н. В. Державне регулювання трансфертного ціноутворення як інструмент оптимізації системи оподаткування України / Н. В. Рогова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Вип. 36 / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 222-228.
- 111.Рогова Н. В. Митно-тарифні фактори цінової конкурентоспроможності / Н. В. Рогова // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – С. 85-86.
- 112.Рогова Н. В. Міжнародна економічна інтеграція у сфері ціноутворення / Н. В. Рогова // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧБС УБС НБУ (м. Київ), 2010. – С. 256-257.
- 113.Рогова Н. В. Міжнародний досвід вимірювання цінової конвергенції / Н. В. Рогова // Міжнародна банківська конкуренція : теорія і практика : зб. тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 травня 2010 р.) / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми, 2010. – Т. 2. – С. 151-152.
- 114.Рогова Н. В. Модифікація зовнішніх факторів ціноутворення в умовах міжнародної економічної інтеграції / Н. В. Рогова // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : зб. тез доп. II Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня – 1 червня 2007 р.) / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми, 2007. – С. 139-140.

- 115.Рогова Н. В. Непрямі податки та субсидії з державного бюджету як фактори дії на ціни / А. О. Бойко, Н. В. Рогова // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 2 (33). – С. 21-26.
- 116.Рогова Н. В. Проблеми ціноутворення в сучасних умовах / Н. В. Рогова. // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – (Серія «Економічні науки»). Випуск 14. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – С. 191-193.
- 117.Рогова Н. В. Програмно-цільовий метод як фактор забезпечення ефективного розподілу бюджетних ресурсів / Н. В. Рогова, А. С. Боженко // Економіка та менеджмент: перспективи розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (22-24 червня 2012 р.) / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 122-123.
- 118.Рогова Н. В. Регуляторна функція державного бюджету та її виконання в сучасних умовах / Н. В. Рогова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Т. 14. – Суми : ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2005. – С. 292-296.
- 119.Рогова Н. В. Роль місцевого бюджету в регулюванні цін / Н. В. Рогова // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків”. 20-21 жовтня 2011 р. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ (м. Київ), 2011. – С. 202-204.
- 120.Рогова Н. В. Удосконалення регулювання трансфертних цін в умовах інтеграції світового господарства / Н. В. Рогова // Збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків”. 18-19 жовтня 2012 р. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ (м. Київ), 2012. – С. 274-276.
- 121.Роль В. Ф. Фінансове право : навчальний посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. - К. : ЦУЛ, 2011. – 392 с.
- 122.Савченко Т. Г. Напрямки удосконалення державного регулювання трансфертного ціноутворення у комерційних банках України / Т. Г. Савченко// Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми, 2007. – Вип. 22. – С. 147-159.

123. Савченко Т. Г. Напрямки удосконалення економіко-правового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні / Т. Г. Савченко // Економіка і регіон. – 2006. – №3. – С.48-57.
124. Салимжанов И. К. Конкуренция и ценообразование / И. К. Салимжанов // Финансы. – 2005. – № 9. – С. 16-19.
125. Самуельсон П. Економіка. Підручник / П. Самуельсон. – Львів: Світ, 1993. – 493 с.
126. Сідельникова Л. П. Податкова система : навчальний посібник / Л. П. Сідельникова, Н. М. Костіна. – К. : Ліра-К, 2012. – 576 с.
127. Современный словарь иностранных слов: Ок. 20000 слов. - С-Петербург: Дует, 1994. – 732 с.
128. Статистичний щорічник України за 2011 рік / За ред. О. Г. Осауленко // К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 559 с.
129. Стельмащук А. М. Державне регулювання економіки : навч. посібник / А. М. Стельмащук. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. – 315 с.
130. Стукало Н. В. Деякі аспекти формування фінансової політики України в умовах глобалізації / Н. В. Стукало // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 24-30.
131. Тищук Т. Державне регулювання трансфертного ціноутворення в Україні як засіб протидії впливу капіталу [Електронний ресурс]: Аналітична записка / Т. Тищук, О. Іванов. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/739>
132. Тищук Т. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання. Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Т. Тищук, Ю. Харазішвілі, О. Іванов. – К.: НІСД, 2011.– Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/1201_dop_new.pdf.
133. Ткаченко В. Г. Ценообразование на продукцию сельского хозяйства в условиях рыночной экономики / Ткаченко В. Г., Наумов Ю. Ф., Спивак Н. Г. та ін. – Луганск: Элтон 2, 2005. – 118 с.
134. Тормоса Ю. Г. Ціни та цінова політика: Навч. посібник / Ю.Г. Тормоса. – К. : КНЕУ, 2001. – 122 с.

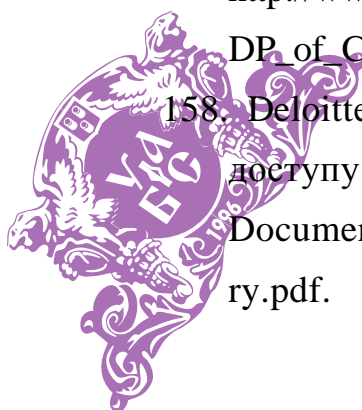

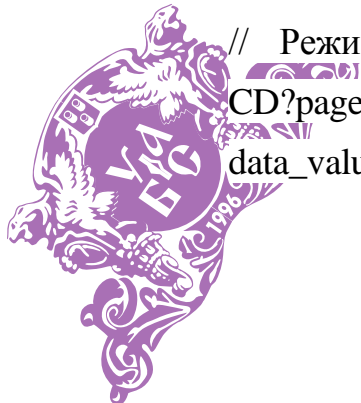
135. Трансфертное ценообразование : Информационное сообщение о принятии закона о трансфертном ценообразовании от 22.07.2011 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.nalog.ru/mnstrus/transfer/3828217.
136. Трансфертное ценообразование: украинский и мировой опыт [Электронный ресурс] / Юридическая фирма “Cai & Lenard”, Украина. – Режим доступа: http://inve-trade.eu/index2.php?option=com_resource&task=show_file&id=445.
137. Уманців Ю. М. Системи оподаткування груп підприємств / Ю.М.Уманців, Г. В. Уманців // Економіка фінанси право. – 2001. – № 5. – С. 21-24.
138. Усоскин В.М. «Денежный мир» Милтона Фридмена / В.М. Усоскин. – М. : Мысль, 1989. – 297 с.
139. Уткин Э. А. Ценообразование. Ценовая политика. Учебник / Э. А. Уткин. – М. ЭКМОС, 1997. – 222 с.
140. Ущатовський Ю. Еволюція теорії цінності в українській економічній думці (від давнини до початку ХХ століття) / Ю. Ущатовський. – Житомир : ЖІТІ, 2002. – 268 с.
141. Филюк Г. Теорія і практика цінового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій / Г. Филюк // Економіка України. – 2005. – №12. – С. 25-34.
142. Філіпенко А. Інтеграційні перспективи України: бігравітаційна модель / А. Філіпенко // Економіка України. – 2005. - № 6(523). – С. 11-22.
143. Фридмен М. Если бы деньги заговорили / М.Фридмен. – М., 1999. – 142 с.
144. Фролов Е. А. Основы ценообразования в учреждениях охраны здоровья / Е. А. Фролов, О. В. Наумова, Е. С. Демьяненко // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 4. – С. 13-14.
145. Цацулин А. Н. Цены и ценообразование в системе маркетинга : Учеб. пос / А. Н. Цацулин – М., 1998. – 441 с.
146. Ценообразование и инфляция : Межвузовский сборник / Под ред. В. Е. Есипова. – Л., 1990. – 347 с.
147. Ценообразование : Уч. пос. / Под ред. И.К.Салимжанова. – М., 1996. – 156 с.
148. Ценообразование. Учеб. пос. / Под ред. Г. А. Тактарова. – М., 2003. – 172 с.

149. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С.М. Чистов. – К.: КНЕУ, 2002. – 208 с.
150. Шкварчук Л.О. Методологічні основи формування сучасної парадигми державного регулювання цін / Л. О. Шкварчук // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007. – №12. – С. 17-22.
151. Шкварчук Л.О. Ціноутворення: Підручник / Л.О. Шкварчук. – К.: Кондор, 2006. – 460 с.
152. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : навч. посібник / Л. А. Швайка. – К. : Знання, 2006. – 435 с.
153. Швець І. Ю. Экономический механизм совершенствования процессов ценообразования (на примере продукции разной эластичности спроса): Дис. канд. экон. наук: 08.07.01 / Швець Ирина Юрьевна. – Симферополь, 1998. – 202с. – Бібліогр.: с. 178-188.
154. Ярема Б. П. Податковий менеджмент : навчальний посібник / Б. П. Ярема, В. П. Маринець. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 224 с. – (Вища освіта в Україні).
155. Chalyi V. Ukraine Between Two Paths of Integration [Electronic resource] / V. Chalyi // Access mode : http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/1349877841Chalyi_NewIntegration_Oct12.pdf. – 05.02.2013. – Title from the screen.
156. Coady David Indirect Tax and Public Pricing Reforms [Electronic resource] // The world Bank. – Режим доступу : http://siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/490023-1120845825946/3622-05_Ch05.pdf
157. Comparison of the World's 25 Largest Corporations with the GDP of Selected Countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/Comparison_of_Corporations_with_GDP_of_Countries_table.pdf.
158. Deloitte Central Europe Top 500, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.deloitte.com/assets/Dcom-Global/Local%20Assets/Documents/Central%20Europe/CE%20Top%20500/Top500_2011_Summary.pdf.

159. Deloitte Central Europe Top 500, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.deloitte.com/assets/Dcom-Global/Local%20Assets/Documents/Central%20Europe/CE%20Top%20500/Top500_2011_Summary.pdf.
160. Europe in figures: Eurostat Yearbook 2010 [Electronic resource] // European Commission; Eurostat. – Access mode: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-10-220/EN/KS-CD-10-220-EN.PDF.
161. Global transfer pricing preview. Global transfer service. KPMG Cutting through complexity [Електронний ресурс]. – February 2011. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/company_tax/transfer_pricing/forum/jtpf/2011/jtpf_001_final_2011_en.pdf.
162. Gupta Sanjeev Equity and Efficiency in the Reform of Price Subsidies : A Guide for Policymakers [Electronic resource] / S. Gupta, M. Verhoeven, R. Gillingham, C. Schiller, Ali M. Mansoor, Juan Pablo Cordoba. – International Monetary Fund, 2000. – 35 с.
163. Index of Economic Freedom, Heritage Foundation [Electronic resource] // Режим доступу : <http://www.heritage.org/index/ranking.aspx>. – 28.12.2012. – Назва з екрану.
164. Movchan V. Between two unions: optimal regional integration strategy for Ukraine [Electronic resource] / V. Movchan, V. Shportyuk // Access mode : <http://204.3.197.155/ETSG2011/Papers/Movchan.pdf>. – 05.02.2013. – Title from the screen.
165. Movchan V. Quantitative Assessment of Ukraine's Regional Integration Options : DCFTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan / V. Movchan, R. Gliucci. – K. : German Advisory Group. Institute for Economic Research and Policy Consulting, 2011. – 19 p.
166. Net taxes on products (current US\$). The world Bank Data [Electronic resource] // Режим доступу : http://data.worldbank.org/indicator/NY.TAX.NIND.CD?page=1&order=wbapi_data_value_2011%20wbapi_data_value%20wbapi_data_value-last&sort=desc. – 28.12.2012. – Назва з екрану.

167. OECD Tax Database [Electronic resource] / OESD // Режим доступу :
<http://www.oecd.org/tax/taxpolicyanalysis/oecdtaxdatabase.htm#vat>. –
23.12.2012. – Назва з екрану.
168. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. OECD, July 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.svcmscentral.com/SVsitefiles/nlc/contenido/doc/073214_OECD%20TP%20Guidelines%20June%202010.pdf.
169. Paying Taxes 2009. The global picture [Electronic resource] / PricewaterhouseCoopers, Doing Business // Режим доступу :
http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/paying_taxes_2009.pdf. –
04.12.2012. – Назва з екрану.
170. Paying Taxes 2010. The global picture [Electronic resource] / PricewaterhouseCoopers, Doing Business // Режим доступу :
<http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/special-reports/db10-paying-taxes.pdf>. – 04.12.2012. – Назва з екрану.
171. Paying Taxes 2011. The global picture [Electronic resource] / PricewaterhouseCoopers, Doing Business // Режим доступу :
<http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/paying-taxes-2011.pdf>. –
04.12.2012. – Назва з екрану.
172. Paying Taxes 2012. The global picture [Electronic resource] / PricewaterhouseCoopers, Doing Business // Режим доступу :
<http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2012.pdf>. – 04.12.2012. – Назва з екрану.
173. Paying Taxes 2013. The global picture [Electronic resource] / PricewaterhouseCoopers, Doing Business // Режим доступу :
<http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/assets/pwc-paying-taxes-2013-full-report.pdf>. – 04.12.2012. – Назва з екрану.
174. Pirae Khasrow Assessing subsidies and indirect taxes in Iran : a social welfare perspective / Khasrow Pirae, Mohammad Reza Shahsavar // Middle East Development Journal. – 2011. – № 2. – С. 233-246.
175. Saez Emmanuel Direct or indirect tax instruments for redistribution : short-run versus long-run [Electronic resource] // University of California at Berkeley and

- NBER, Department of Economics. – Режим доступу : <http://elsa.berkeley.edu/~saez/directvsindirect.pdf>.
176. Shevliakov I. Regional integration / I. Shevliakov. – К. : TOV Optima Publishing, 2011. – 22 p.
177. Tax Burden % of GDP Data for All Countries [Electronic resource] / OESD // Режим доступу : http://www.economywatch.com/economic-statistics/economic-indicators/Tax_Burden_Percentage_GDP/. – 23.12.2012. – Назва з екрану.
178. Tax responses to the global economic crisis [Electronic resource] / Deloitte // Режим доступу : [http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Russia/Local%20Assets/Documents/dtt_tax_respondingtoeconcrisis_032009_4\).pdf](http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Russia/Local%20Assets/Documents/dtt_tax_respondingtoeconcrisis_032009_4).pdf). – Режим доступу : <http://elsa.berkeley.edu/~saez/directvsindirect.pdf>.
179. Taxation trends in the European Union: by M. Fantini // Belgium, 2012. – 271 с.
180. Transfer Pricing Legislation - A suggested Approach [Електронний ресурс]/ Organisation for economic co-operation and development. – June 2011. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/41/6/45765682.pdf>.
181. Transnational corporations: Affiliates (most recent) by country [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nationmaster.com/graph/eo_tra_cor_aff-economy-transnational-corporations-affiliates.
182. Wolczuk Kataryna Integration without Europeanisation : Ukraine and its policy towards the European Union / Kataryna Wolczuk // EUI Working Paper RSCAS. – 2004. – № 15. – 25 p.
183. 2010 Global Transfer Pricing Survey [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ey.com/GL/en/Services/Tax/International-Tax/2010-Global-Transfer-Pricing-Survey>

Додаток А

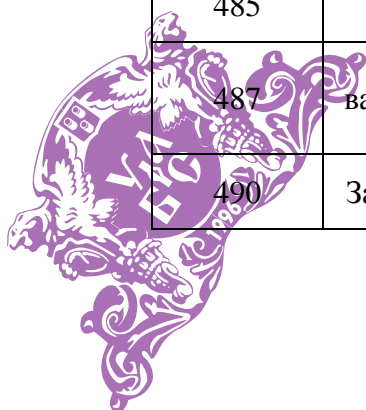
Рейтингова оцінка українських ТНК

Таблиця А.1 – Рейтинг українських ТНК серед 500 найбільших країн Центральної та Східної Європи за підсумками 2010 року

Позиція у 2010 р.	Назва компанії	Галузь	Доходи у 2010 р., млн. євро	Позиція у 2009 р.
4	Нафтогаз	Енергетика та ресурси	8643,7	5
6	Метінвест	Промислове виробництво	7057,2	9
7	Енергоринок	Енергетика та ресурси	5346,2	16
19	Укрзалізниця	Споживчий бізнес і транспорт	4239,3	10
50	ДТЕК	Енергетика та ресурси	2301,1	88
55	АрселорМіттал Кривий Ріг	Промислове виробництво	2231,6	98
59	ІСД	Промислове виробництво	2138,0	Нова
75	Донецьксталь	Промислове виробництво	1797,9	167
82	Укртатнафта	Енергетика та ресурси	1696,2	141
95	ТНК-ВР Коммерс	Енергетика та ресурси	1592,3	67
128	Запорожсталь	Промислове виробництво	1250,1	184
152	Нібулон	Споживчий бізнес і транспорт	1105,7	192
154	Київстар Дж.Ес.Єм.	Технології, медіа та телекомунікації	1091,4	138
161	Дніпробленерго	Енергетика та ресурси	1042,0	213
163	АТБ-маркет	Споживчий бізнес і транспорт	1025,4	241
167	Fozzy	Споживчий бізнес і транспорт	1004,5	135
175	Ferrexpo	Енергетика та ресурси	973,3	383
204	Нікопольський завод ферросплавів	Промислове виробництво	888,3	368
209	Епіцентр	Споживчий бізнес і транспорт	855,3	246
222	Metro Cash & Carry Україна	Споживчий бізнес і транспорт	828,5	173
226	Галнафтогаз	Енергетика та ресурси	821,0	340

Продовження таблиці А.1

Позиція у 2010 р.	Назва компанії	Галузь	Доходи у 2010р., млн. євро	Позиція у 2009 р.
231	МТС-Україна	Технології, медіа та телекомунікації	806,1	210
235	Київенерго	Енергетика та ресурси	800,0	295
256	Кернел	Споживчий бізнес і транспорт	764,3	211
272	МНР	Споживчий бізнес і транспорт	709,4	342
286	Фокстрот	Споживчий бізнес і транспорт	677,8	376
291	Газпром збут Україна	Енергетика та ресурси	672,9	448
300	Лукойл	Енергетика та ресурси	647,1	266
303	Укртелеком	Технології, медіа та телекомунікації	639,3	267
309	Атлант-М	Промислове виробництво	630,9	326
318	Roshen	Споживчий бізнес і транспорт	609,3	372
374	Центренерго	Енергетика та ресурси	536,8	438
382	АТ Каргілл Україна	Споживчий бізнес і транспорт	520,7	414
396	Філіп Морріс Україна	Споживчий бізнес і транспорт	503,5	Новий
417	Західенерго	Енергетика та ресурси	473,8	437
418	Мотор Сич	Промислове виробництво	473,8	Новий
440	Фуршет	Споживчий бізнес і транспорт	457,8	393
443	P&G Україна	Споживчий бізнес і транспорт	454,8	302
459	Інтерпайп НТЗ	Промислове виробництво	443,9	Новий
463	Імперіал Тобако Юкрейн	Споживчий бізнес і транспорт	436,8	Новий
485	Сантрейд	Споживчий бізнес і транспорт	414,5	415
487	Крюковський вагонобудівельний завод	Промислове виробництво	413,8	Новий
490	Запорожобленерго	Споживчий бізнес і транспорт	410,7	Новий

Додаток Б

Показники кількісної оцінки бюджетних методів регулювання цін

Таблиця Б.1 – Ставки ПДВ (value added tax) та загального податку з продажу (general sales tax) у країнах світу за період 2003-2012 рр., % (складено автором згідно даних [163, 166, 167])

Країна	Рік введення податку	Звичайна ставка										Знижена ставка*	Специфічна ставка для специфічного регіону	
		2003	2004	2005	2006	2006	2008	2009	2010	2011	2012			
Австралія	2000	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	0,0	-
Бельгія	1971	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	0.0/6.0/12.0	-
Канада	1991	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,0	12.0/13.0/14.5/15.0
Чехія	1993	22,0	22,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	20,0	20,0	20,0	14,0	-
Естонія	1991	18,0	18,0	18,0	18,0	18,0	18,0	18,0	20,0	20,0	20,0	20,0	9,0	-
Фінляндія	1994	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	23,0	23,0	23,0	0.0/9.0/13.0	-
Франція	1968	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	2.1/5.5/7.0	0.9/2.1/8.0/13.0/ 19.6
Німеччина	1968	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	7	-
Греція	1987	18,0	18,0	18,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	23,0	23,0	23,0	6.5/13.0	5.0/ 9.0/16.0
Угорщина	1988	25,0	25,0	25,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	25,0	25,0	27,0	5.0/18.0	-
Ізраїль	1976	18,0	18,0	17,0	16,5	16,5	15,5	15,5	16,0	16,0	16,0	16,0	-	0,00
Італія	1973	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	21,0	4.0/10.0	-
Японія	1989	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	-	-
Польща	1993	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0	23,0	23,0	23,0	5.0/8.0	-
Португалія	1986	19,0	19,0	19,0	21,0	21,0	21,0	21,0	20,0	20,0	23,0	23,0	6.0/13.0	4.0/9.0/16.0 5.0/12.0/22.0
Словаччина	1993	20,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	20,0	20,0	10	-
Іспанія	1986	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	18,0	18,0	4.0/8.0	2.0/5.0/9.0/13.0
Швейцарія	1995	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	8,0	8,0	0.0/2.5/3.8	-
Великобританія	1973	17,5	17,5	17,5	17,5	17,5	17,5	17,5	15,0	17,5	20,0	20,0	0.0/5.0	-
Україна	1992	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	0	-
Середньозважена ставка		17,9	17,9	17,8	17,7	17,7	17,7	17,7	17,7	18,0	18,5	18,7		

* знижена ставка застосовується для окремих галузей економіки та не включає 0% ставки для експортних операцій.

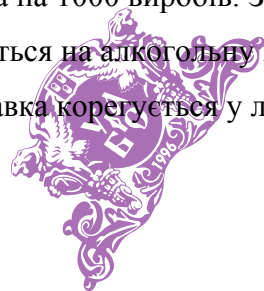
Таблиця Б.2 – Ставки акцизів на алкогольні напої (Taxation of Alcoholic beverages) та тютюнові вироби (Taxation of Tobacco) у країнах світу за період 2003-2012 рр., дол. США (складено автором згідно даних [167, 179])

Країна	2003		2005		2007		2009		2012	
	Алкогольні напої	Тютюнові вироби*	Алкогольні напої	Тютюнові вироби	Алкогольні напої	Тютюнові вироби	Алкогольні напої	Тютюнові вироби	Алкогольні напої	Тютюнові вироби
Австралія***	-**	120,8	-**	163,2	-**	174,0	-**	221,0	4437,6	221,2
Бельгія	1744,1	20,8 (45,8 %)	1880,9	23,5 (42,0%)	1879,95	18,0 (52,4%)	2024,0	18,4 (52,4%)	2023,3	18,4 (52,4%)
Канада	703,8	50,4	871,3	62,4	920,9	64,6	976,9	71,0	951,4	69,1
Чехія	779,7	12,0	1815,1	32,8 (23,0%)	1815,1	32,8 (23,0%)	1960,5	35,5 (23,0%)	2047,5	80,5 (28,0%)
Естонія	-	-	-	-	-	-	-	-	2665,4	79,3 (34,7%)
Фінляндія	2966,5	15,9 (50,0%)	3018,2	16,2 (50,0%)	3018,2	16,2 (50,0%)	3934,1	16,6 (52,0%)	4586,4	23,8 (52,0%)
Франція	1522,6	7,9 (55,2%)	1616,5	8,4 (58,0%)	1616,5	8,4 (58,0%)	1652,4	8,6 (64,0%)	1914,7	31,9 (64,3%)
Німеччина	1368,3	64,8 (24,2%)	1387,6	80,5 (24,8%)	1387,6	88,1 (24,6%)	1617,3	102,7 (24,6%)	1632,6	116,0 (21,8%)
Греція	953,5	4,8 (53,8%)	1302,7	7,04	1563,8	7,4 (53,8%)	1840,5	7,7 (53,8%)	3462,6	27,8 (52,5%)
Угорщина	7,45	18,7 (18,0%)	1523,8	33,3 (18,0%)	1873,0	57,5 (27,5%)	1841,1	64,5 (28,3%)	2231,8	81,2 (28,4%)
Ізраїль	-	-	-	-	-	-	45-120%	13,3 (54,0%)	-	60,7
Італія	677,7	0 (58,0%)	871,1	0,0	953,5	7,4 (58,5%)	1027,3	7,9 (58,5%)	1002,0	11,4 (58,5%)
Японія	25-40%	59,6	25-40%	59,3	25-40%	659,7	25-40%	76,2	25-40%	114,6
Польща	1146,2	13,5 (25,0%)	1099,0	16,5 (28,5%)	1099,0	18,1 (31,3%)	2665,9	53,3 (41,3%)	2645,8	91,2 (31,4%)
Португалія	943,1	44,7 (23,0%)	500,6	25,3 (23,0%)	522,8	31,9 (23,0%)	1582,6	103,7 (23,0%)	1755,0	124,0 (20,0%)
Словаччина	633,3	24,1	1453,5	52,9 (20,0%)	1645,4	63,9 (23,0%)	2122,5	103,1 (24,0%)	2078,7	111,6 (23,0%)
Іспанія	719,5	3,2 (54,0%)	982,7	5,5 (54,9%)	1081,1	5,5 (54,9%)	1167,0	5,9 (54,9%)	1169,5	17,9 (57,0%)
Швейцарія	2100,2	52,1 (53,7%)	1638,4	50,3 (75,0%)	1638,4	56,1 (25,0%)	1894,2	64,8 (25,0%)	1938,1	76,8 (25,0%)
Великобританія	3151,9	151,8 (22,0 %)	3159,9	161,2 (22,0%)	3159,9	161,2 (22,0%)	34,6	174,5 (24,0%)	3871,5	235,1 (16,5%)
Україна	-	4,5 (8%)	8,5	5,75 (8%)	-	6,5 (10%)	492,0	13,8 (12,5%)	573,8	14,9 (25,0%)

* - специфічна ставка на 1000 виробів. За наявності адвалорної – подається в дужках.

** - акциз нараховується на алкогольну продукцію, міцністю від 10 %

*** - специфічна ставка корегується у лютому та серпні на індекс інфляції

Таблиця Б.3 – Реальні (ефективні) сукупні ставки прибуткового податку та податку на доходи фізичних осіб в країнах світу за період 2003-2012 рр., % (складено автором згідно даних [163, 166, 167])

Країна	Звичайна ставка																			
	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012	
	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**	ППП	ПДФО**
Австралія	30,0	24,0	30,0	23,9	30,0	23,9	30,0	23,6	30,0	23,0	30,0	22,1	30,0	22,1	30,0	22,3	30,0	22,3	30,0	35,5
Бельгія	33,9	42,0	33,9	41,9	33,9	42,0	33,9	41,9	33,9	42,1	33,9	42,5	33,9	41,9	33,9	42,1	34,0	42,2	34,0	40,8
Канада	24,1	24,1	22,1	23,9	22,1	23,9	22,1	23,9	22,1	23,2	19,5	23,4	19,0	22,6	18,0	22,5	16,5	22,7	15,0	18,7
Чехія	31,0	23,3	28,0	23,7	26,0	24,0	24,0	22,4	26,0	22,9	21,0	23,6	20,0	22,3	19,0	22,5	19,0	23,0	19,0	20,1
Естонія	26,0	23,0	26,0	21,9	24,0	19,8	23,0	18,7	22,0	18,7	21,0	17,9	21,0	18,6	21,0	19,4	21,0	19,6	21,0	20,4
Фінляндія	29,0	31,9	29,0	31,1	26,0	31,3	26,0	30,6	26,0	30,4	26,0	30,4	26,0	29,3	26,0	29,7	26,0	29,8	24,5	35,3
Франція	35,4	28,9	35,4	28,8	34,9	28,9	34,4	29,0	34,4	27,7	34,4	27,8	34,4	27,9	34,4	27,9	34,4	28,0	34,4	30,4
Німеччина	23,2	43,4	21,9	42,3	21,9	42,2	21,9	42,5	21,9	42,2	15,8	42,0	15,8	41,4	15,8	39,4	15,8	39,9	15,8	41,4
Греція	35,0	17,0	35,0	17,7	32,0	17,0	29,0	17,8	25,0	19,3	25,0	19,3	25,0	20,8	24,0	18,8	20,0	–	20,0	–
Угорщина	18,0	33,0	16,0	34,4	16,0	33,7	17,3	35,3	20,0	38,8	20,0	38,3	20,0	37,8	19,0	31,4	19,0	35,0	19,0	35,6
Ізраїль	36,0	22,8	35,0	20,9	34,0	20,6	31,0	19,4	29,0	20,4	27,0	18,1	26,0	16,6	25,0	15,7	24,0	16,1	25,0	14,0
Італія	34,0	27,7	33,0	28,2	33,0	27,8	33,0	28,5	33,0	29,0	27,5	29,6	27,5	29,7	27,5	30,2	27,5	30,8	27,5	29,9
Японія	27,4	18,2	27,9	18,2	27,9	18,5	27,9	19,4	27,9	20,2	27,9	20,3	27,9	20,0	27,9	20,6	28,0	21,0	28,0	21,9
Польща	27,0	27,8	19,0	28,1	19,0	28,4	19,0	28,7	19,0	27,8	19,0	25,0	19,0	24,4	19,0	24,5	19,0	24,6	19,0	26,7
Португалія	30,0	22,5	25,0	22,5	25,0	21,8	25,0	22,2	25,0	22,8	25,0	22,8	25,0	22,6	25,0	22,8	27,0	24,5	30,0	28,0
Словаччина	25,0	20,5	19,0	21,8	19,0	21,8	19,0	22,1	19,0	22,3	19,0	22,8	19,0	21,4	19,0	21,7	19,0	22,9	19,0	29,9
Іспанія	35,0	19,8	35,0	20,1	35,0	20,3	35,0	20,5	32,5	20,6	30,0	19,3	30,0	19,8	30,0	21,7	30,0	21,9	30,0	22,5
Швейцарія	6,5	16,2	6,5	16,1	6,7	16,3	6,7	16,1	6,7	16,4	6,7	15,8	6,7	15,9	6,7	15,9	6,7	16,1	6,7	18,2
Великобританія	30,0	26,7	30,0	26,8	30,0	26,9	30,0	26,9	30,0	27,0	28,0	25,6	28,0	25,2	28,0	25,4	26,0	25,1	24,0	24,9
Україна*	30,0	40,0	25,0	13,0	25,0	13,0	25,0	13,0	25,0	15,0	25,0	15,0	25,0	15,0	25,0	15,0	25,0	15,0	23,0	15,0

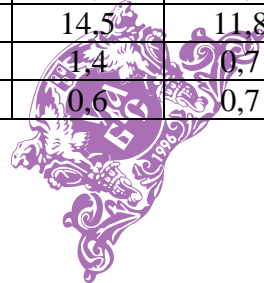
* ставки зазначені відповідно до законодавства

** ставки диференційовані залежно від кількості дітей, сімейного стану, рівня доходу. Вказана основна ставка згідно мінімального рівня доходу, бездітності, без взяття шлюбу.

Таблиця Б.4 – Структура податкових надходжень у країнах світу за період 2003-2012 рр., % до сукупного обсягу податків (складено автором згідно даних [163, 166, 167])

Країна	Група податків*	Рік									
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Австралія	TGS	25,5	25,2	24,1	23,6	23,2	22,5	22,6	24,3	23,8	24,0
	TIP	62,9	63,5	65,2	65,4	65,9	66,5	65,2	61,6	63,6	63,8
	TIT	2,6	2,4	2,2	1,9	2,0	1,9	2,0	1,9	1,8	2,1
	OT	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
Бельгія	TGS	22,6	24,4	24,7	24,8	24,5	23,6	24,4	24,7	24,8	24,7
	TIP	35,2	36,9	37,0	37,0	36,9	37,2	34,4	34,8	34,9	35,1
	TIT	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	OT	0,9	1,4	0,9	1,0	6,0	5,6	5,7	0,8	3,2	0,6
Канада	TGS	17,9	17,5	17,2	16,2	15,4	13,9	14,5	15,0	15,1	15,4
	TIP	49,4	51,0	51,2	54,7	55,0	55,1	53,1	52,9	53,1	53,4
	TIT	3,0	3,0	3,3	1,3	1,3	1,4	0,9	1,1	1,1	1,1
	OT	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Чехія	TGS	26,4	26,9	26,7	26,9	26,8	25,8	27,4	28,1	28,6	28,9
	TIP	20,4	19,7	20,0	18,2	18,8	18,2	14,9	14,9	14,5	14,6
	TIT	1,2	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	OT	1,1	1,2	0,8	0,8	0,9	0,9	0,7	0,7	1,0	1,0
Естонія	TGS	37,4	38,2	42,2	41,8	41,2	37,9	38,9	38,8	39,1	40,1
	TIP	14,2	14,0	11,1	10,8	11,3	10,9	8,1	7,8	8,1	8,8
	TIT	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	–	–	–	–	–
	OT	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Фінляндія	TGS	34,9	34,6	34,1	33,7	32,3	32,1	34,8	35,3	35,7	35,3
	TIP	20,9	20,8	20,6	19,9	20,9	19,8	15,1	14,6	14,8	15,1
	TIT	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	–	–	–	–	–
	OT	1,5	1,7	1,9	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5
Франція	TGS	24,9	24,7	23,9	23,7	23,3	22,7	23,1	22,1	22,4	22,8
	TIP	23,8	24,1	24,0	25,0	24,7	25,0	21,5	22,0	22,4	22,1
	TIT	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	OT	3,4	3,6	3,8	3,5	3,6	3,5	3,6	5,6	5,7	5,8

Країна	Група податків*	Рік									
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Німеччина	TGS	22,1	22,1	22,5	22,4	23,7	23,6	24,5	24,7	24,8	24,7
	TIP	14,8	14,7	14,9	16,0	16,9	32,8	31,9	31,3	35,6	35,7
	TIT	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	OT	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Греція	TGS	29,5	29,6	29,1	20,0	29,5	28,7	29,2	31,4	31,8	31,9
	TIP	19,4	20,3	21,4	19,7	19,0	18,9	20,4	17,9	18,3	18,5
	TIT	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	OT	3,0	2,8	2,9	3,8	3,7	4,0	3,4	1,8	–	–
Угорщина	TGS	35,2	37,3	36,2	34,2	33,5	31,1	32,5	35,0	35,1	35,6
	TIP	19,5	17,9	18,5	19,6	20,6	24,9	22,9	19,1	19,3	19,1
	TIT	1,9	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	OT	1,2	1,3	1,4	1,3	1,4	1,4	1,3	2,8	–	–
Ізраїль	TGS	28,7	29,3	29,2	27,9	28,9	30,6	32,6	33,1	33,0	33,2
	TIP	28,6	29,0	30,2	32,5	32,8	29,8	27,0	26,6	27,6	27,8
	TIT	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
	OT	5,2	5,7	5,9	5,2	5,0	4,8	4,9	5,4	4,9	5,1
Італія	TGS	21,6	22,2	22,4	22,3	21,6	20,2	19,9	21,4	21,5	21,8
	TIP	31,9	32,1	32,8	34,1	34,8	34,7	32,5	32,8	33,1	33,4
	TIT	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	OT	7,5	6,0	4,8	5,0	4,8	4,6	6,7	5,1	5,4	5,4
Японія	TGS	–	–	31,4	25,0	29,4	26,9	32,7	34,4	34,9	35,0
	TIP	–	–	49,6	43,1	49,5	38,1	35,2	39,9	40,1	41,3
	TIT	–	–	1,5	1,2	1,5	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3
	OT	–	–	4,5	3,6	4,3	3,8	4,4	4,1	4,2	4,3
Польща	TGS	34,6	36,6	37,3	37,9	38,6	39,1	37,4	39,5	39,9	40,0
	TIP	14,5	11,8	12,6	13,7	15,5	15,9	14,5	13,2	13,5	13,9
	TIT	1,4	0,7	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4
	OT	0,6	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9

Країна	Група податків*	Рік									
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Португалія	TGS	33,1	31,1	34,5	35,1	33,8	32,7	30,4	30,8	30,9	31,5
	TIP	20,9	20,1	20,7	21,5	23,3	23,6	22,6	20,9	21,3	21,6
	TIT	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	OT	2,3	2,1	2,3	2,4	2,3	2,3	2,3	2,1	2,2	2,3
Словаччина	TGS	30,6	33,3	37,3	34,9	35,8	33,2	33,3	33,9	34,2	34,3
	TIP	16,7	12,1	9,9	10,5	12,5	12,4	9,2	10,4	10,8	10,9
	TIT	0,9	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	OT	0,6	0,6	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Іспанія	TGS	18,2	17,8	18,5	17,8	15,3	14,0	13,3	20,3	21,3	21,6
	TIP	27,5	26,5	29,1	30,7	33,7	27,9	24,2	22,9	23,5	23,8
	TIT	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	–	–	–	–	–
	OT	0,0	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Швейцарія	TGS	31,9	32,6	32,6	31,8	31,5	25,8	25,8	27,9	32,1	32,7
	TIP	16,9	17,2	18,5	19,5	18,6	24,2	24,3	25,0	25,1	24,9
	TIT	1,3	1,3	1,1	1,1	1,1	6,2	6,3	6,2	6,4	6,2
	OT	2,4	2,5	2,3	2,4	2,4	3,0	–	–	–	–
Великобританія	TGS	31,7	30,9	29,1	28,1	28,1	26,7	27,8	29,9	30,0	29,9
	TIP	35,8	35,4	36,9	38,4	37,9	36,9	36,7	36,1	36,2	36,7
	TIT	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	OT	7,1	7,1	7,1	7,5	7,7	10,2	7,1	7,5	–	–
Україна	TGS	22,9	21,5	28,0	31,3	29,2	31,3	33,9	31,4	35,3	36,8
	TIP	15,9	15,4	15,4	13,0	13,5	13,7	10,0	10,6	12,8	13,3
	TIT	5,4	5,5	4,9	4,3	4,5	3,7	2,2	2,5	2,5	2,6
	OT	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

* Податки на споживання (taxes on goods and services) – TGS (податок з обороту/продажу, ПДВ, податок за використання надр та ін.);
 Податки на капітал (taxes of income, profits and capital gains) – TIP (корпоративний податок, ПДФО, податок на приріст капіталу);
 Податки на міжнародну торгівлю (taxes on international trade) – TIT (експортне/імпортне мито, податок з операцій з валютою);
 Інші податки (other taxes) – OT (податок на нерухомість, відрахування у соціальні фонди, штрафи і пені).

Таблиця Б.5 – Рівень податкового навантаження (tax burden, tax revenue as % of GDP) у країнах світу за період 2003-2012 рр., % до ВВП (складено автором згідно даних [163, 166, 167])

Країна	Рік										
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Австралія	30,4	31,2	33,2	31,0	29,7	27,1	25,8	25,6	30,8	30,8	
Бельгія	44,7	44,8	44,8	44,4	43,9	44,2	43,4	43,9	46,5	46,8	
Канада	35,6	33,7	33,4	33,3	33,3	31,1	32,1	31,0	32,2	32,2	
Чехія	35,4	35,9	35,7	35,3	35,9	34,4	33,6	33,8	36,2	36,3	
Естонія	30,8	30,6	30,6	30,7	31,4	31,7	35,7	34,2	32,3	32,3	
Фінляндія	47,2	43,4	43,9	43,5	43,0	43,1	42,8	42,5	43,2	43,6	
Франція	43,1	43,3	43,8	44,1	43,4	43,2	42,0	42,5	44,6	44,6	
Німеччина	39,1	38,3	38,3	38,6	38,7	38,9	39,2	38,1	40,6	40,6	
Греція	32,1	31,3	32,2	31,7	32,6	32,2	30,5	31,0	35,1	30,0	
Угорщина	39,3	39,8	40,7	41,2	40,3	40,1	39,9	37,9	40,5	39,1	
Ізраїль	36,8	37,2	37,1	36,1	35,3	33,8	31,4	32,4	33,5	36,8	
Італія	41,0	40,4	40,1	41,7	42,7	42,7	42,8	42,3	43,1	42,6	
Японія	26,6	26,8	27,1	27,0	28,5	28,5	27,0	27,6	28,3	28,3	
Польща	32,2	31,5	32,8	33,8	34,8	34,3	31,8	31,8	34,9	33,8	
Португалія	31,7	30,6	31,5	32,3	32,8	32,8	31,0	31,5	37,7	37,0	
Словаччина	32,9	31,5	31,3	29,3	29,3	29,2	28,8	28,1	29,3	29,5	
Іспанія	33,9	34,7	35,9	36,8	37,1	33,0	30,7	31,9	33,9	37,3	
Швейцарія	30,0	28,8	29,2	29,6	29,7	27,7	28,1	28,7	29,4	29,4	
Великобританія	34,7	35,2	36,0	36,7	36,3	37,9	34,8	35,6	38,9	39,0	
Україна	23,7	23,3	27,1	27,7	26,5	29,9	31,3	33,2	35,2	28,1	

Таблиця Б.6 – Податкові надходження у Зведеному бюджеті України за період 2003-2012 рр., млн. грн. (складено автором на основі даних [66, 99])

Стаття	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
Всього	35726,00	44854,00	74476,42	125743,09	161264,17	227164,84	208073,18	234447,72	334691,90	396025,51
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	13087,00	13241,50	24110,87	48963,19	69189,28	93752,58	77533,29	91388,31	115321,49	128503,56
Податок на доходи фізичних осіб	-	634,50	838,65	22791,14	34782,09	45859,76	44485,26	51029,25	60224,52	70292,72
Податок на прибуток підприємств	13087,00	12607,00	23272,22	26172,05	34407,19	47892,82	33048,03	40359,06	55096,97	58210,84
Податки на власність	-	-	-	1084,84	1354,64	1558,42	1538,34	1905,37	673,67	389,44
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	350,00	1089,00	1191,56	4746,68	5948,23	9291,98	11230,65	12709,50	14826,41	18634,84
Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	-	-	70,52	99,09	173,08	213,25	213,26	219,32	269,45	252,24
Збір за спеціальне використання води	-	-	366,55	309,43	507,63	584,46	711,90	883,63	1170,34	1216,06
Плата за користування надрами	-	-	331,14	556,03	591,47	1190,18	1335,05	1481,06	2683,95	3136,63
Плата за землю	-	-	0,00	3122,34	3889,29	6681,35	8362,74	9539,87	10700,93	14028,01
Плата за використання інших природних ресурсів	-	-	423,35	659,79	786,76	622,74	607,70	585,62	1,74	1,90
Внутрішні податки на товари та послуги	17739,00	23395,00	42216,32	61164,39	71914,39	107036,79	107682,63	115932,90	164012,93	206121,64
Податок на додану вартість	12598,00	16734,00	33803,77	50396,73	59382,81	92082,62	84596,65	86315,91	130093,75	163380,24
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	4554,00	6048,00	7282,97	7557,30	9072,21	10230,15	17934,47	23715,25	26097,12	32457,40

Стаття	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	587,00	613,00	1129,58	3210,36	3459,37	4724,02	5151,51	5901,74	7822,06	10284,00
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	3356,00	4707,00	6721,95	7373,38	10037,58	12302,64	6929,28	9071,89	11774,03	13086,36
Ввізне мито	2992,00	4015,00	6006,51	6972,65	9588,87	11932,82	6328,81	8556,41	10462,77	12694,36
Вивізне мито	364,00	692,00	520,52	269,92	291,44	197,42	382,70	294,79	1311,20	392,00
Інші надходження від зовнішньоекономічної діяльності	-	-	194,92	130,81	157,27	172,40	217,77	220,69	0,06	0,00
Інші податки та збори	-	123,00	235,72	2410,61	2820,05	3222,44	3158,99	3439,75	4387,96	4464,01

* планові показники на 2012 р.

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
 "UKRAINE ACADEMY OF BANKING"
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Таблиця Б.7 – Стан системи оподаткування країн світу за рейтингом Paying Taxes Світового банку (складено автором згідно [169-173])

Країна	Місце у загальному рейтингу за легкістю ведення бізнесу*					Критерій														
						Кількість платежів на рік (tax payments), шт.					Час необхідний для сплати (time to comply), год.					Сукупна податкова ставка (Total Tax Rate), %				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
Австралія	48	47	48	52	48	12	12	11	11	11	107	107	109	109	109	50,3	48,0	47,9	47,7	47,5
Бельгія	64	73	70	73	75	11	11	11	11	11	156	156	156	156	156	58,1	57,3	57,0	57,3	57,7
Канада	28	28	10	11	8	9	9	8	8	8	119	119	131	131	131	45,4	43,6	29,2	28,8	26,9
Чехія	118	121	128	117	120	12	12	12	8	8	930	613	557	557	413	48,6	47,2	48,8	49,1	49,2
Естонія	34	38	30	47	50	10	10	7	8	8	81	81	81	85	85	48,6	49,1	49,6	58,6	67,3
Фінляндія	97	71	65	21	23	20	8	8	8	8	269	243	243	93	93	47,8	47,7	44,6	39,0	40,6
Франція	66	59	55	55	53	11	7	7	7	7	132	132	132	132	132	65,4	65,8	65,8	65,7	65,7
Німеччина	80	71	88	86	72	16	16	16	12	9	196	196	215	221	207	50,5	44,9	48,2	46,7	46,8
Греція	62	76	74	79	56	10	10	10	10	8	224	224	224	224	202	47,4	47,4	47,2	46,4	44,6
Угорщина	111	122	109	114	118	14	14	14	13	12	330	330	277	277	277	57,5	57,5	53,3	52,4	50,3
Ізраїль	77	83	82	81	82	33	33	33	33	33	230	230	235	235	235	33,9	32,6	31,7	31,2	30,5
Італія	128	136	128	133	131	15	15	15	15	15	334	334	285	285	269	73,3	68,4	68,6	68,5	68,3
Японія	112	123	112	119	127	13	13	14	14	14	355	355	355	330	330	55,4	55,7	48,6	49,1	50,0
Польща	142	151	121	127	114	40	40	29	29	18	418	395	325	296	286	40,2	42,5	42,3	43,6	43,8
Португалія	73	80	73	74	77	8	8	8	8	8	328	328	298	275	275	43,6	42,9	43,3	43,3	42,6
Словаччина	126	119	122	129	100	31	31	31	31	20	325	257	257	231	207	47,4	48,6	48,7	48,8	47,9
Іспанія	84	78	71	40	34	8	8	8	8	8	234	213	197	187	167	60,2	56,9	56,5	38,7	38,7
Швейцарія	19	21	16	16	18	24	24	19	19	19	63	63	63	63	63	28,9	29,7	30,1	30,1	30,2
Великобританія	16	16	16	18	16	8	8	8	8	8	105	110	110	110	110	35,3	35,9	37,3	37,3	35,5
Україна*	180	181	181	181	165	99	147	135	135	28	848	736	657	657	491	58,4	57,2	55,5	57,1	55,4

* 2008-2010 рр. досліджувалося 181 країна; 2011 рр. – 183 країни; 2012 рік – 185 країн.

Таблиця Б.8 – Обсяг субсидій та інших соціальних державних видатків (subsidies and other transfers) у країнах світу за період 2003-2012 рр., у % до всіх державних видатків (складено автором згідно даних [163, 166, 167])

Країна	Рік										
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Австралія	70,2	71,6	72,3	71,6	70,8	71,1	73,1	71,1	70,8	70,9	
Бельгія	76,4	78,7	74,7	79,5	79,9	80,6	80,7	81,6	81,7	81,9	
Канада	63,2	63,5	65,9	65,1	66,4	67,3	67,9	68,8	68,8	68,9	
Чехія	74,1	73,8	67,8	69,4	71,1	74,0	74,0	74,6	74,8	74,5	
Естонія	59,6	62,5	62,9	64,5	64,5	64,8	65,8	65,7	65,7	65,8	
Фінляндія	70,3	70,6	70,6	71,1	71,1	70,9	71,6	72,0	72,1	72,3	
Франція	52,4	52,2	52,4	53,0	53,3	53,3	54,1	52,8	52,9	52,7	
Німеччина	82,0	82,2	82,2	82,0	81,5	81,2	81,2	79,1	79,9	80,1	
Греція	46,2	45,5	48,3	49,4	49,4	49,8	49,9	50,9	51,3	50,1	
Угорщина	60,9	61,7	63,0	62,7	61,4	63,4	63,1	63,8	63,9	63,7	
Ізраїль	30,3	29,4	28,8	29,8	29,6	29,9	30,7	30,9	31,5	31,7	
Італія	62,1	63,9	64,1	62,7	64,0	64,8	66,6	67,0	67,3	67,1	
Японія	–	–	71,1	70,2	68,2	66,1	70,3	71,1	71,6	71,8	
Польща	68,2	68,7	68,6	69,5	69,4	68,9	70,9	69,8	70,1	71,1	
Португалія	51,8	45,5	46,1	47,8	49,2	49,2	51,2	50,1	50,1	50,3	
Словаччина	64,2	67,2	66,5	64,9	69,9	69,5	67,6	69,9	69,9	70,1	
Іспанія	50,2	72,1	77,1	77,8	78,2	78,9	80,5	80,6	80,9	81,1	
Швейцарія	75,3	74,8	75,2	75,2	75,6	82,6	–	–	–	–	
Великобританія	54,6	54,0	51,9	53,0	53,3	51,2	52,9	53,7	54,6	53,1	
Україна	60,1	62,5	68,3	69,1	67,1	68,8	70,0	69,0	67,7	67,1	

Таблиця Б.9 – Склад ВВП України на стадії виробництва за період 2003-2012 рр., млн. грн. (складено автором на основі даних [27])

Складові ВВП	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
Оплата праці найманих працівників	122188	157450	216600	268631	351936	470464	451343	540651	628111	722328
Податки на виробництво та імпорт	27127	32067	52851	70030	85937	123880	116864	128410	182081	209393
Субсидії на виробництво та імпорт	3120	3096	3226	3456	1904	7098	1538	2929	3986	4106
Валовий прибуток, змішаний доход	114909	152500	168775	202036	280954	360810	346676	410579	502422	644094
Валовий внутрішній продукт (у ринкових цінах)	267344	345113	441452	544153	720731	962252	916421	1082569	1316600	1579920

* планові показники на 2012 рік.

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
 State Higher Educational Institution
 «UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING»
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Таблиця Б.10 – Розподіл субсидій в Україні за період 2003-2012 рр., млн грн. (складено автором на основі даних [27])

Стаття витрат	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
Загальна сума видатків	47744,89	71098,50	108707,00	138291,00	169062,90	243312,30	260105,00	305895,70	336782,80	510337,31
Субсидії і поточні трансферти	29753,58	37417,84	48828,68	56476,65	65005,48	105961,53	103137,58	126852,79	125563,19	152234,02
Субсидії і поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	5571,23	7776,17	9720,21	17081,45	19920,54	34374,61	27152,56	26480,52	24646,45	31456,56
Поточні трансферти населенню	24116,10	29551,31	38924,83	39255,74	44835,84	71409,54	75866,27	100162,45	100575,04	120142,34
Виплата пенсій і допомоги	23456,10	28396,38	32639,52	32408,27	34124,24	45490,87	52801,80	66629,44	60715,59	66867,13
Стипендії	214,90	309,23	515,39	558,01	605,65	987,62	1144,84	1300,76	1340,05	1438,83
Інші поточні трансферти населенню	445,10	845,69	5769,92	6289,46	10105,95	24931,05	21919,63	32232,25	38519,39	51836,38
Поточні трансферти за кордон	66,25	90,37	183,64	139,46	249,09	177,38	118,75	209,82	341,69	635,12

* планові показники на 2012 рік.

Таблиця Б.11 – Питома вага видатків держави за галузями економіки (вкл. соціальні виплати та гранти) у загальному обсязі видатків Зведеного бюджету України за період 2003-2012 рр., % (складено автором згідно даних [99])

Стаття витрат	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальнодержавні функції	17,71	15,41	10,93	11,35	10,74	9,97	10,79	11,88	11,96	12,32
Оборона	11,89	9,87	4,26	3,65	4,17	3,79	3,14	3,00	3,18	3,40
Громадський порядок, безпека та судова влада	12,85	12,33	7,22	7,26	8,16	8,76	7,92	7,63	7,83	7,35
Економічна діяльність	20,69	22,75	13,49	15,60	17,93	16,60	12,93	11,60	13,70	13,27
Охорона навколишнього природного середовища	1,64	1,43	0,88	0,93	0,99	0,89	0,83	0,76	0,93	1,88
Житлово-комунальне господарство	0,19	0,17	2,76	4,58	2,61	2,90	2,44	1,44	2,08	2,64
Охорона здоров'я	5,30	5,50	10,92	11,26	11,82	10,85	11,89	11,84	11,75	11,46
Духовний та фізичний розвиток	1,45	1,61	2,43	2,47	2,52	2,56	2,71	3,05	2,58	2,91
Освіта	12,92	11,49	18,91	19,27	19,61	19,71	21,72	21,13	20,69	19,89
Соціальний захист та соціальне забезпечення	15,35	19,43	28,19	23,63	21,46	23,95	25,63	27,67	25,29	24,88
ВСЬОГО	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Додаток В

Масив вхідної аналітичної інформації моделі оцінки пріоритетності векторів інтеграційного розвитку України

Таблиця В.1 – Індекс цін за видами економічної діяльності, % (складено автором згідно даних [27])

Показник	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Індекс споживчих цін	105,2	109,0	113,5	109,1	112,8	125,2	115,9	109,4	108,0	100,6
ІЦ в промисловості	107,6	120,5	116,7	109,6	119,5	135,5	106,5	120,9	119,0	103,7
ІЦ в будівництві	107,4	120,2	125,6	123,5	123,1	135,3	111,3	115,8	119,4	112,6
ІЦ в сільському господарстві	120,6	105,7	108,1	102,4	138,0	110,3	106,4	130,0	113,6	106,2

Таблиця В.2 – Статистична інформація обсягів податкових надходжень за різними видами податків (складено автором згідно даних [27])

Стаття	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Всього	35726,00	44854,00	74476,42	125743,09	161264,17	227164,84	208073,18	234447,72	334691,90	396025,51
Податок на доходи фізичних осіб, млн. грн.	-	634,50	838,65	22791,14	34782,09	45859,76	44485,26	51029,25	60224,52	70292,72
Податок на прибуток підприємств, млн. грн.	13087,00	12607,00	23272,22	26172,05	34407,19	47892,82	33048,03	40359,06	55096,97	58210,84
Податок на додану вартість, млн. грн.	12598,00	16734,00	33803,77	50396,73	59382,81	92082,62	84596,65	86315,91	130093,75	163380,24
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), млн. грн.	4554,00	6048,00	7282,97	7557,30	9072,21	10230,15	17934,47	23715,25	26097,12	32457,40
Рівень податкового навантаження, в межах інших податків, %	5,9	5,5	9,3	9,9	8,7	12,1	13,5	15,4	17,4	10,3

Додаток Г

Практична реалізація науково-методичного підходу до оцінки пріоритетності векторів інтеграційного розвитку

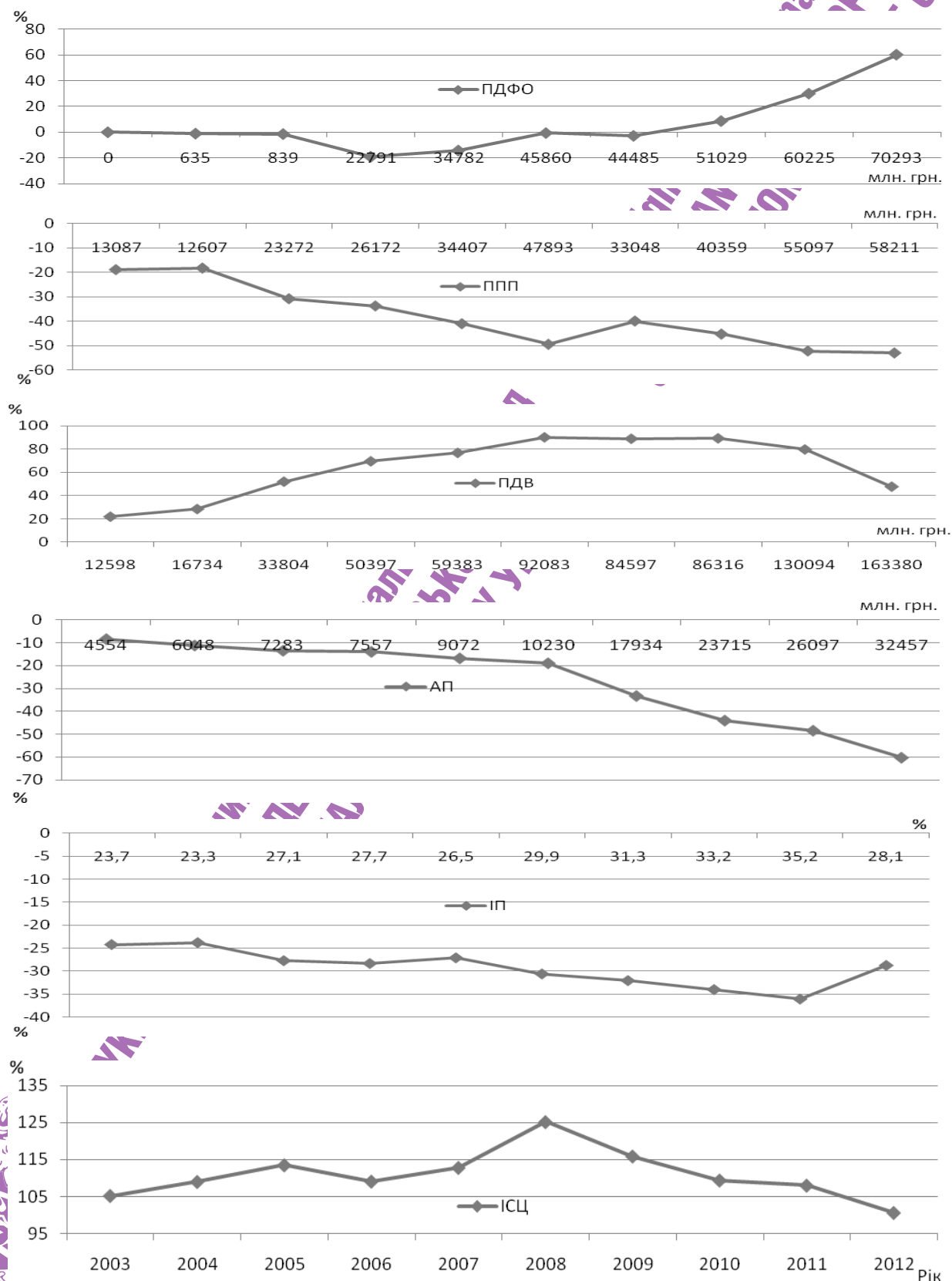

Рисунок Г.1 – Динаміка зміни ІСЦ та формуючих його факторів

Таблиця Г.1 – Значення проміжних розрахункових даних побудови економетричної моделі взаємозв'язку ІЦ в промисловості та податкових надходжень до державного бюджету

Рік	$\ln y_2$	$\ln x_1$	$\ln x_2$	$\ln x_3$	$\ln x_4$	$\ln x_5$
2003	4,79	0,00	9,48	9,44	8,42	3,17
2004	4,66	6,45	9,44	9,73	8,71	3,15
2005	4,68	6,73	10,06	10,43	8,89	3,30
2006	4,63	10,03	10,17	10,83	8,93	3,32
2007	4,93	10,46	10,45	10,99	9,11	3,28
2008	4,70	10,73	10,78	11,43	9,23	3,40
2009	4,67	10,70	10,41	11,35	9,79	3,44
2010	4,87	10,84	10,61	11,37	10,07	3,50
2011	4,73	11,01	10,92	11,78	10,17	3,56
2012	4,67	11,16	10,97	12,00	10,39	3,34

Примітка: y_2 - ІЦ в промисловості

Таблиця Г.2 – Значення проміжних розрахункових даних побудови економетричної моделі взаємозв'язку ІЦ в будівництві та податкових надходжень до державного бюджету

Рік	$\ln y_3$	$\ln x_1$	$\ln x_2$	$\ln x_3$	$\ln x_4$	$\ln x_5$
2003	4,68	0,00	9,48	9,44	8,42	3,17
2004	4,79	6,45	9,44	9,73	8,71	3,15
2005	4,83	6,73	10,06	10,43	8,89	3,30
2006	4,82	10,03	10,17	10,83	8,93	3,32
2007	4,81	10,46	10,45	10,99	9,11	3,28
2008	4,91	10,73	10,78	11,43	9,23	3,40
2009	4,71	10,70	10,41	11,35	9,79	3,44
2010	4,75	10,84	10,61	11,37	10,07	3,50
2011	4,78	11,01	10,92	11,78	10,17	3,56
2012	4,72	11,16	10,97	12,00	10,39	3,34

Примітка: y_3 - ІЦ в будівництві

Таблиця Г.3 – Результати регресійного аналізу даних ІЦ в будівництві та різних видів податків

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижні 95%	Верхні 95%
Y-перетин	4,4246	0,6293	7,0309	0,0022	2,6773	6,1718
$\ln x_1$	0,0247	0,0119	2,0760	0,1065	-0,0083	0,0577
$\ln x_2$	0,3050	0,1909	1,5980	0,1853	-0,2249	0,8350
$\ln x_3$	-0,2111	0,1816	-1,1621	0,3098	-0,7154	0,2932
$\ln x_4$	-0,0951	0,0645	-1,4740	0,2145	-0,2743	0,0840
$\ln x_5$	0,0561	0,1963	0,2859	0,7891	-0,4889	0,6012

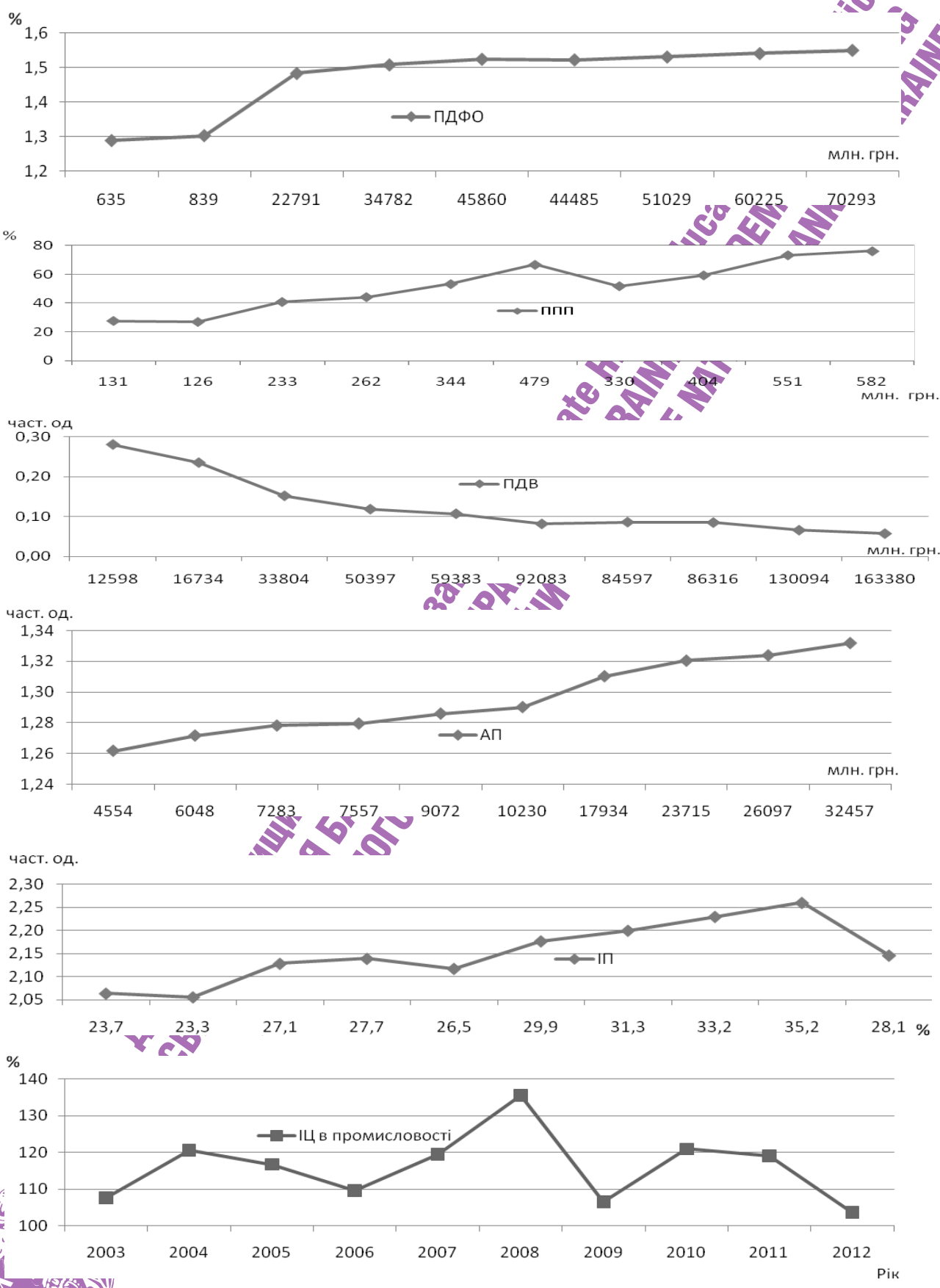

Рисунок Г.2 – Динаміка зміни ІЦ в промисловості та формуючих його факторів

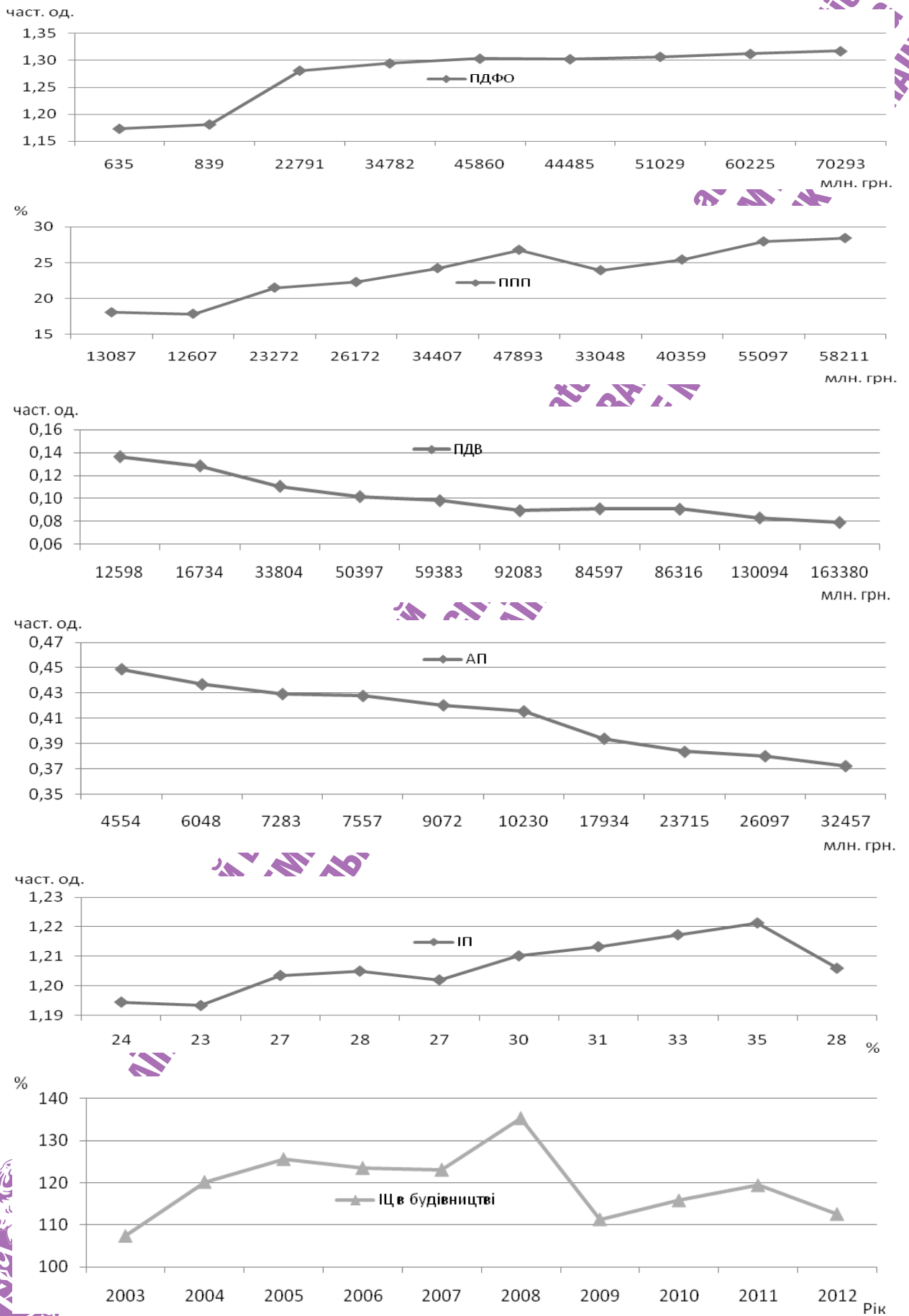
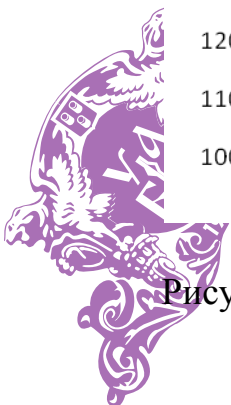

Рисунок Г.3 – Динаміка зміни ІЦ в будівництві та формуючих його факторів

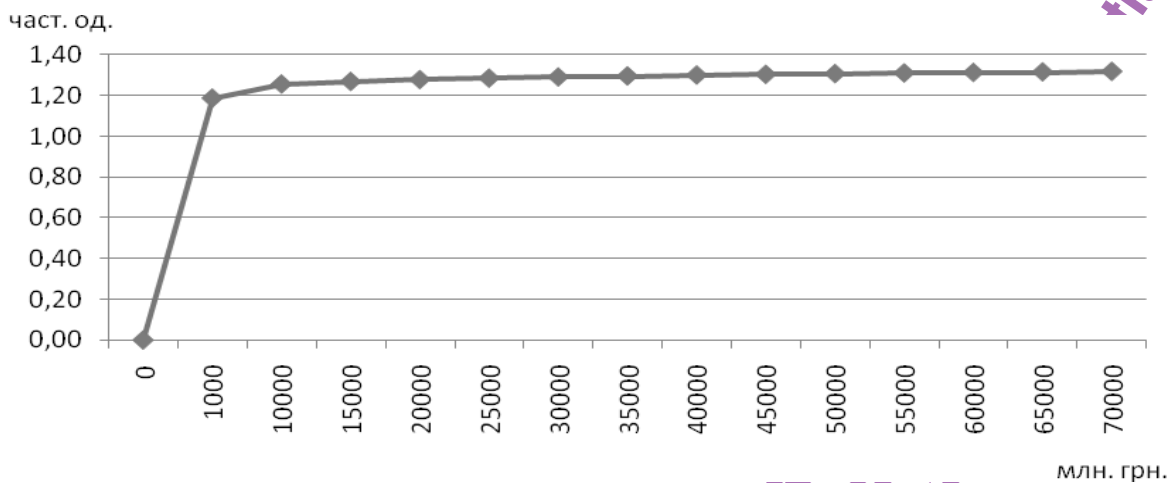

Рисунок Г.4 – Динаміка зміни ІЦ в будівництві під впливом варіації ПДФО

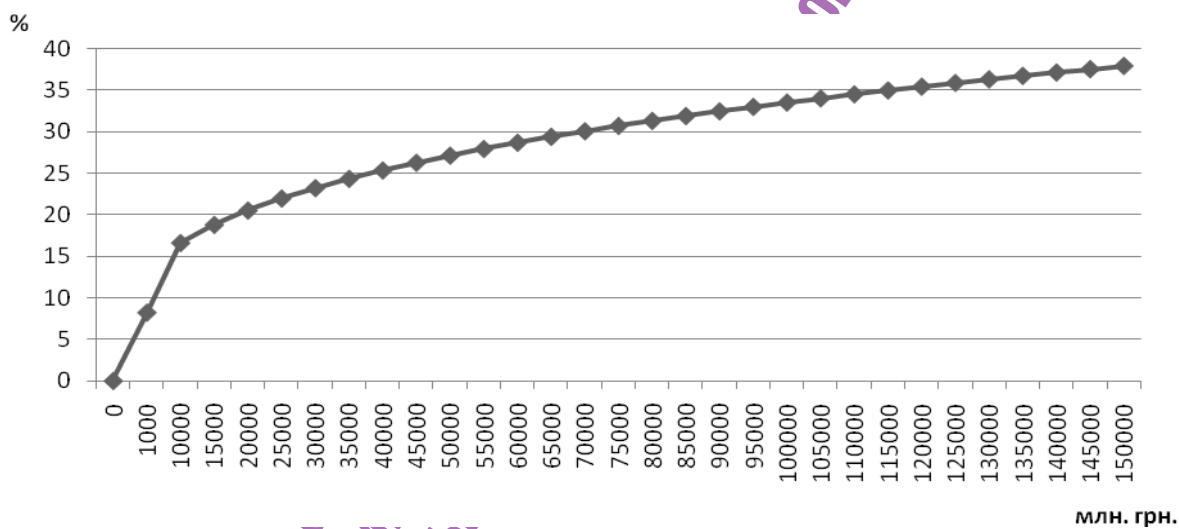

Рисунок Г.5 – Динаміка зміни ІЦ в будівництві під впливом варіації ППП

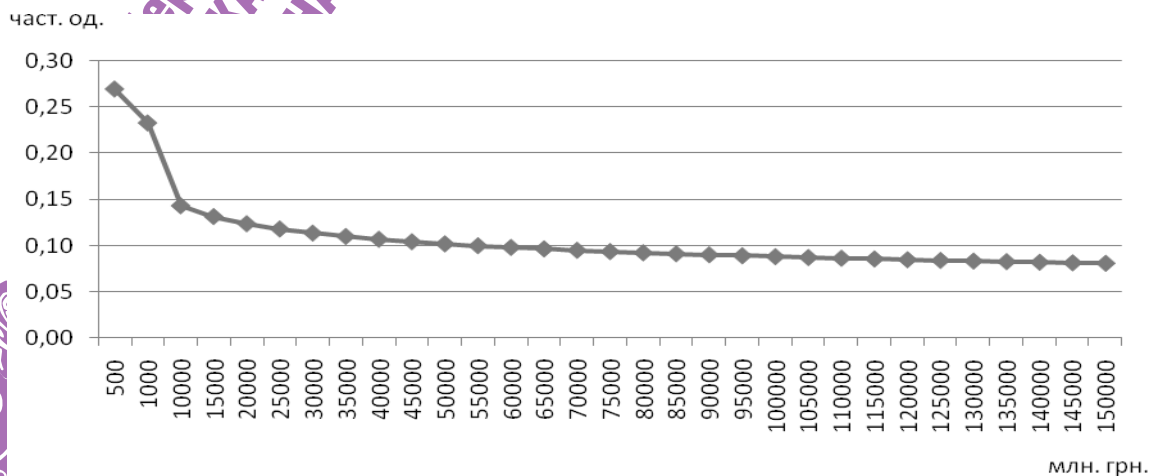

Рисунок Г.6 – Динаміка зміни ІЦ в будівництві під впливом варіації ПДВ

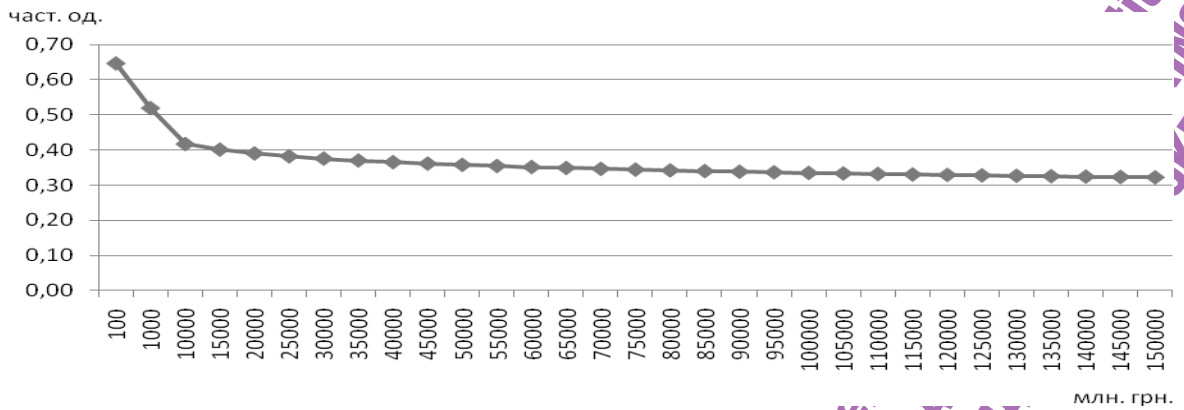

Рисунок Г.7 – Динаміка зміни ІЦ в будівництві під впливом варіації АП

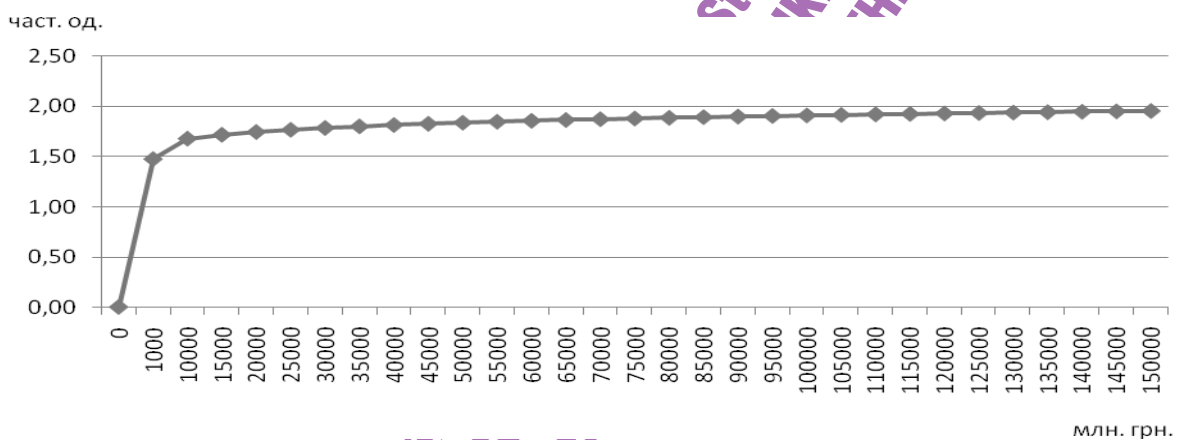

Рисунок Г.8 – Динаміка зміни ІЦ в будівництві під впливом варіації рівня ІП

Таблиця Г.4 – Значення проміжних розрахункових даних побудови економетричної моделі взаємозв'язку ІЦ в сільському господарстві та податкових надходжень додержавного бюджету

Рік	y_4	x_1	p_2	x_3	x_4	x_5	p_2^2	x_3^2
2003	120,60	0,00	372,60	12598,00	4554,00	23,70	138830,76	158709604,00
2004	105,70	634,50	382,30	16734,00	6048,00	23,30	146153,29	280026756,00
2005	108,10	838,65	167,80	33803,77	7282,97	27,10	28156,84	1142694866,21
2006	102,40	22791,14	136,50	50396,73	7557,30	27,70	18632,25	2539830394,69
2007	138,00	34782,09	138,10	59382,81	9072,21	26,50	19071,61	3526318123,50
2008	110,30	45859,76	136,50	92082,62	10230,15	29,90	18632,25	8479208906,06
2009	106,40	44485,26	126,70	84596,65	17934,47	31,30	16052,89	7156593191,22
2010	130,00	51029,25	131,40	86315,91	23715,25	33,20	17265,96	7450436319,13
2011	113,60	60224,52	134,80	130093,75	26097,12	35,20	18171,04	16924383789,06
2012	120,60	0,00	372,60	12598,00	4554,00	23,70	138830,76	158709604,00

Примітка: y_4 – ІЦ в сільському господарстві, p_2 – фіксований сільськогосподарський податок, млн. грн.

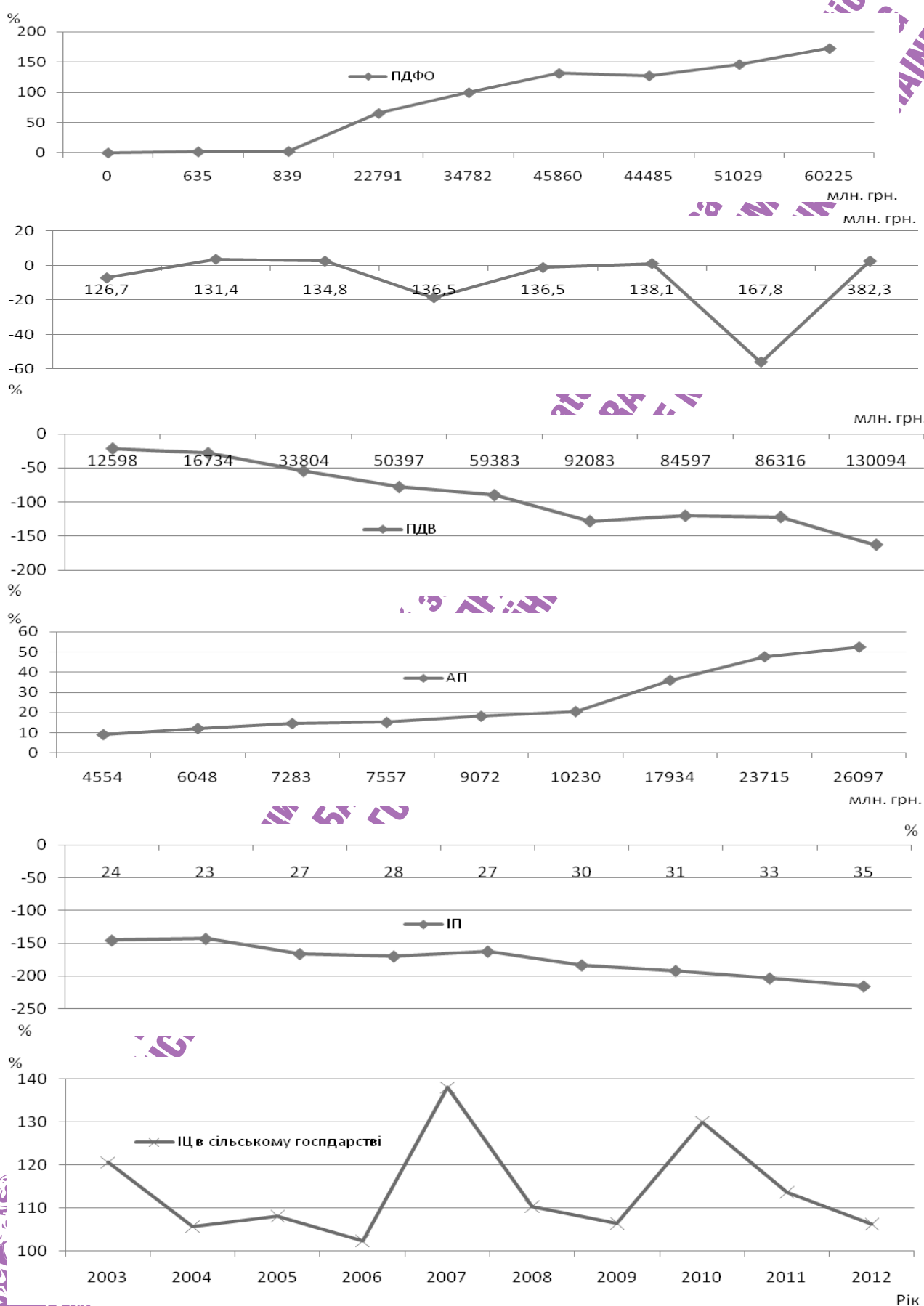
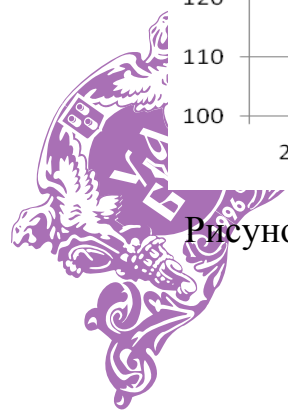

Рисунок Г.9 – Динаміка зміни ІЦ в сільському господарстві та формуючих його факторів

Таблиця Г.5 – Результати регресійного аналізу даних ІЦ в сільському господарстві продукція та різних видів податків

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижні 95%	Верхні 95%
Y-перетин	-56,0623	20,0455	-2,7968	0,2186	-310,7642	198,6396
x ₁	0,0029	0,0001	27,2638	0,0233	0,0015	0,0042
p ₂	3,2542	0,1361	23,9060	0,0266	1,5246	4,9838
x ₃	-0,0017	0,0002	-10,5301	0,0603	-0,0038	0,0004
x ₄	0,0020	0,0002	10,5743	0,0600	-0,0004	0,0044
x ₅	-6,1368	0,5530	-11,0978	0,0572	-13,1630	0,8894
p ₂ ²	-0,0063	0,0002	-25,3799	0,0251	-0,0095	-0,0032
x ₃ ²	3,71E-09	0,0000	5,2341	0,1202	0,0000	0,0000

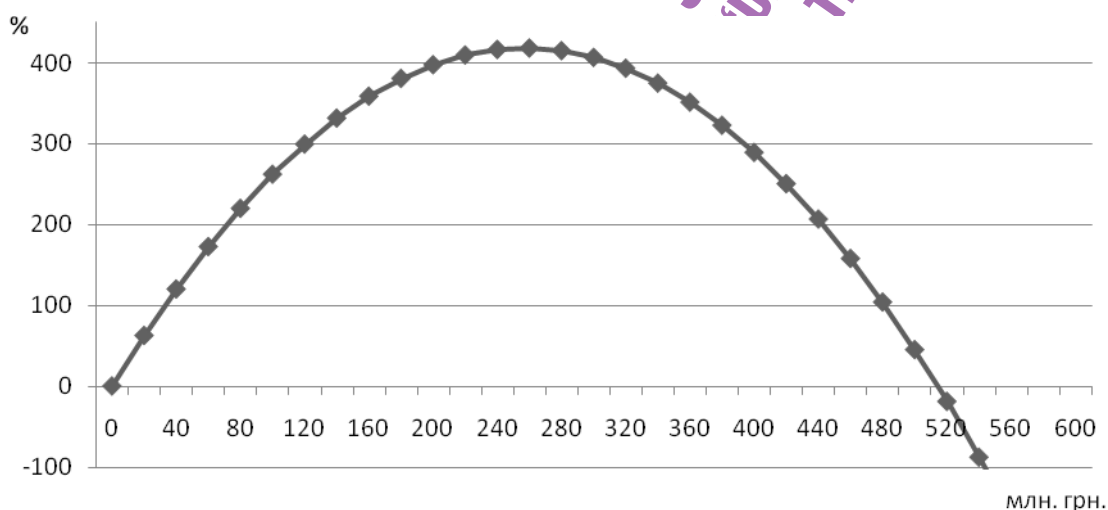

Рисунок В.10 – Динаміка зміни ІЦ в сільському господарстві під впливом варіації ФСП

Додаток Д

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

al Institution
C BANKING
UKRAINE

УКРАЇНА

ЧЕРКАСЬКЕ ОБЛАСНЕ КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО

"ФАРМАЦІЯ"

код 01980963

18008, м. Черкаси, вул. Вернигори, 7, тел.: 360 049; 630 910; факс: 360 050

Р/р № 26002895028980

МФО 354013 ЧОФ АКБ УСБ

ПН 019809623018,

Свідоцтво № 32126683

15.04.2010/п № 05-14/34

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи на тему:
«Бюджетні методи регулювання цін в умовах
інтеграційного розвитку економіки»
Здобувача кафедри міжнародної економіки
Української академії банківської справи
Рогової Наталії Василівни

Однією з актуальних проблем господарювання в сучасних умовах є істотний податковий тягар на вітчизняні підприємства. Складність та мінливість системи оподаткування, проблеми з адмініструванням податків роблять нагальним завдання оптимізації податкового навантаження на суб'єктів господарювання.

Особливо гостро це питання постає перед підприємствами з розгалуженою управлінською структурою, що містять у своєму складі кілька територіально розосереджених виробничих підрозділів. У такому разі виникає можливість застосування ними внутрішньогосподарських (трансфертних) цін, за якими здійснюється передача (трансферт) проміжної продукції від одного до іншого підрозділу. При цьому внутрішньогосподарські ціни можуть формуватись без наявності у їх складі прибутку, який фіксується у ціні реалізації кінцевої продукції, що спрощує процедуру стягнення податку з прибутку підприємств.

Розроблена автором методика внутрішньогосподарського ціноутворення використовується у практичній діяльності Черкаського обласного комунального підприємства „Фармація”.

Генеральний директор Рось Ю.І.

Україна

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО “ДОСЛІДНЕ ГОСПОДАРСТВО
“ЕЛІТА”**

20731 с. Холодніанське, Смілянський район, вул. Докучаєва, 14, тел. (04733) 91-3-60

“19” квітня 2010 р. № 36

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи на тему:
«Бюджетні методи регулювання цін в умовах
інтеграційного розвитку економіки»
Здобувача кафедри міжнародної економіки
Української академії банківської справи
Рогової Наталії Василівни**

Тривала трансформація сільськогосподарського виробництва, незавершеність аграрної реформи в Україні та перекося в ціноутворенні на продукцію сільського господарства й інших галузей актуалізують проблему державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Однією з форм такої підтримки є державне субсидування виробництва певних видів продукції аграрної сфери.

Відсутність сталої нормативно-правової бази надання субсидій, відпрацьованої процедури їх отримання сільськогосподарськими підприємствами змушує останніх шукати власні схеми оптимізації обсягів і структури виробництва продукції залежно від ринкової кон'юнктури та пріоритетів державного субсидування, визначених у законах «Про державний бюджет України» на певний рік.

У зв'язку з цим досить корисною для сільськогосподарських товаровиробників є запропонована автором методика оптимізації структури посівних площ підприємств залежно від поточної та прогнозованої цінової ситуації на ринку та обсягів субсидування з державного бюджету, що використовується в практичній діяльності ДП «ДГ «Еліта» Черкаського інституту АПВ.

Директор
ДП «ДГ «Еліта»

Л.П. Новікова

УКРАЇНА
ЧЕРКАСЬКА МІСЬКА РАДА

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ ТА РОЗВИТКУ

DEPARTMENT OF ECONOMY AND DEVELOPMENT

18000, м. Черкаси, вул. Б. Вишневецького, 36, тел (0472) 36-01-88, e-mail: depec@ukr.net

12.10.2011 №131/72

ДОВІДКА

про впровадження науково-практичних розробок дисертації на здобуття ступеня кандидата економічних наук Рогової Наталії Василівни на тему “Бюджетні методи регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку економіки”

Результати наукових досліджень Рогової Н.В., а саме пропозиції щодо визначення взаємозв'язку між індексом цін в регіоні та обсягами бюджетних надходжень за різними видами податків розглянуті та прийняті до уваги департаментом економіки та розвитку Черкаської міської ради.

Використання в практичній діяльності науково-методичного підходу до кількісної оцінки факторного впливу зміни інструментів бюджетного регулювання на рівень цін, на основі економіко-математичного моделювання, дозволяє оптимізувати цінову політику в регіоні на основі врахування кореляції базових показників доходної та витратної частини бюджету. В результаті цього, департаментом економіки та розвитку Черкаської міської ради спроможний проводити ефективне планування, програмування та прогнозування економічного і соціального розвитку міста, сприяти розробці державної стратегії регіонального розвитку та забезпечувати повноцінну реалізацію загальнодержавної цінової політики.

Директор департаменту

І.І. Удод

**АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКЕ ОБЛАСНЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ**

вул. Смілянська, 23, м. Черкаси, 18002, тел/факс (0472)37-50-05, тел. 36-03-69
E-mail: amc.ck@ukrpost.ua Код ЄДРПОУ 21361742

№ 01/439 На № 51 від 18.04.2012

ДОВІДКА

**про впровадження науково-практичних розробок дисертації на здобуття ступеня
кандидата економічних наук Рогової Наталії Василівни
на тему "Бюджетні методи регулювання цін в умовах інтеграційного розвитку
економіки"**

В проведеному дисертаційному дослідженні Рогової Н.В. були використані нові підходи до реалізації державного регулювання цін з урахуванням впливу інтеграційних процесів, а також механізму нагляду за трансфертним ціноутворенням. Застосування даних положень дає можливість здійснювати контроль за узгодженими діями суб'єктів господарювання, стимулювати формування добросовісної конкуренції в регіоні та вдосконалювати порядок регулювання цін в окремих галузях економіки.

Результати, які були отримані в процесі написання дисертаційної роботи, знайшли своє застосування у Черкаському обласному територіальному відділенні Антимонопольного комітету України. Це стосується підготовки пропозицій щодо створення перспективних засад поступального формування конкурентного середовища в регіоні та розвитку правової бази в сфері запобігання ухиленню від сплати податків за рахунок використання механізму трансфертного ціноутворення.

Голова відділення

Н.В. Шевченко

